

Regionalny Ośrodek
Polityki Społecznej
Województwa Śląskiego

Diagnoza i monitoring wybranych problemów społecznych w województwie śląskim – edycja 2021

Katowice, marzec 2022

Spis treści

1. Wstęp	4
2. Wybrane problemy społeczne województwa śląskiego	5
2.1. Demografia	5
2.1.1. Przyrost naturalny	5
2.1.2. Migracje	9
2.1.3. Starzenie się ludności	10
2.1.4. Depopulacja	16
2.2. Bezrobocie	22
2.3. Ubóstwo	28
2.4. Rodzina	36
2.4.1. Małżeństwa, rozwody i separacje	36
2.4.2. Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego....	44
2.4.3. Wspieranie rodziny i system pieczy zastępczej	51
2.4.4. Przemoc w rodzinie	66
2.5. Niesamodzielność	71
2.5.1. Niepełnosprawność	73
2.5.2. Zaawansowany wiek	80
2.6. Uzależnienia	84
2.6.1. Alkoholizm	84
2.6.2. Narkomania	94
2.6.3. Uzależnienia behawioralne	102
2.7. Bezdomność	103
2.8. Przystępność	114
3. Podsumowanie	119
4. Aneks	129

1. Wstęp

Niniejsze opracowanie stanowi realizację treści zapisu ujętego w art. 21 pkt 3a ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (tekst jednolity: Dz. U. z 2021 r. poz. 2268 z późn. zm.), według którego „do zadań samorządu województwa należy diagnozowanie i monitorowanie wybranych problemów społecznych w regionie”. Zgodnie z definicją zawartą w *Słowniku języka polskiego*¹ pojęcie monitoringu oznacza *stałą obserwację i kontrolę jakichś procesów lub zjawisk*. Z kolei diagnozę można zdefiniować jako *ocenę stanu czegoś przedstawioną na podstawie badań i analiz*². Zgodnie z powyższymi definicjami w ramach raportu przedstawiono dane na poziomie całego województwa dotyczące poszczególnych problemów społecznych w latach 2010-2020³. Ogólną ocenę sytuacji w poszczególnych dziedzinach umożliwiły analizy w przekrojach uwzględniających: podregiony, powiaty, rodzaje powiatów oraz rodzaje gmin⁴. W przypadku szczególnie istotnych zmiennych przedstawiono również gminy charakteryzujące się szczególnie niekorzystną sytuacją.

Materiał obejmuje swym zakresem tematycznym problemy społeczne występujące w województwie śląskim w największej skali (dotykające bezpośrednio największą liczbę ludzi) oraz takie, których skala jest mniejsza, ale ich skutki mają duże znaczenie dla poszczególnych osób, rodzin lub też całych zbiorowości. Wśród nich znalazły się: depopulacja, demograficzne starzenie się ludności, migracje, bezrobocie, ubóstwo, bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego, przemoc w rodzinie, rozwody, niesamodzielność spowodowana chorobą, niepełnosprawnością lub zaawansowanym wiekiem, alkoholizm, narkomania, bezdomność i przestępczość.

Niniejszy raport został opracowany przy wykorzystaniu techniki *desk research* polegającej na analizie już istniejącej informacji pochodzących z różnych źródeł, takich jak: opracowania naukowe, źródła internetowe, raporty analityczne, zestawienia danych statystycznych oraz wzajemnej ich weryfikacji i scaleniu⁵. Wykorzystano w nim m.in. następujące źródła danych: sprawozdania *MRPiPS-03*, *Bank Danych Lokalnych* prowadzony przez Główny Urząd Statystyczny, *Wortal Publicznych Służb Zatrudnienia*, stronę internetową Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Katowicach oraz analizy Centrum Badania Opinii Społecznej. Wśród opracowań wykorzystanych w procesie tworzenia diagnozy i monitoringu wybranych problemów społecznych w województwie śląskim wykorzystano również dwa raporty analityczne: „Ocena zasobów pomocy społecznej. Województwo śląskie 2021” oraz „Skala, przyczyny i skutki ubóstwa w województwie śląskim - edycja 2021”.

¹ Źródło: Wydawnictwo Naukowe PWN, *Słownik języka polskiego*, <http://sjp.pwn.pl/> [odczyt 28.10.2021 r.]

² Ibidem [odczyt 28.10.2021 r.].

³ W dziedzinach, w których występują częste zmiany metodologii zbierania danych lub też zmiany przepisów prawnych mających wpływ na poziom monitorowanych zjawisk (np. zmiany kryterium dochodowego uprawniającego do otrzymania pomocy pieniężnej z systemu pomocy społecznej) uwzględnianie zbyt odległych w czasie danych jest niecelowe i może prowadzić do błędnych wniosków.

⁴ W zależności od rodzaju i dostępności danych.

⁵ Źródło: <http://www.research-pmr.com/pl/desk-research> [odczyt 28.10.2021 r.]

2. Wybrane problemy społeczne województwa śląskiego

2.1. Demografia

2.1.1. Przyrost naturalny

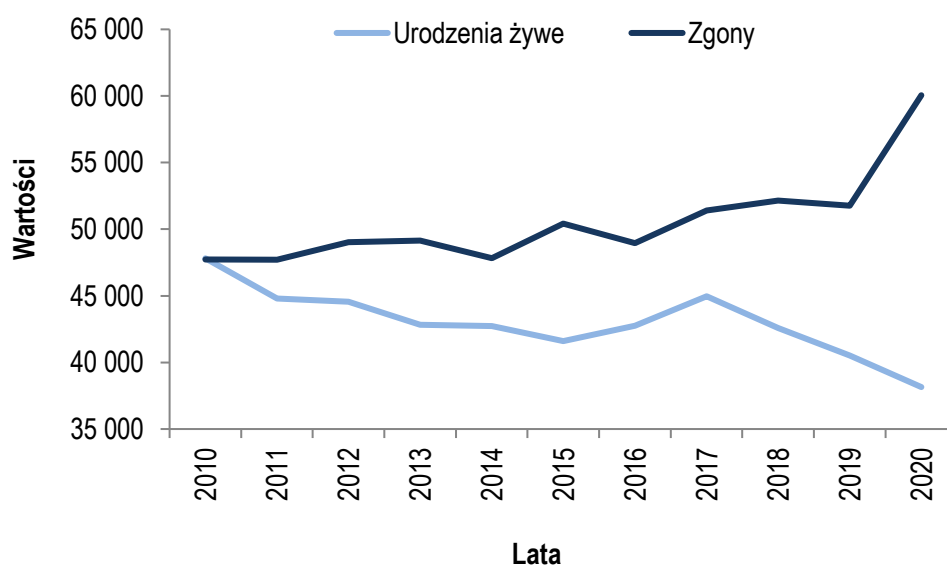
Przyrost naturalny jest definiowany jako różnica między liczbą urodzeń żywych a liczbą zgonów w danym okresie⁶. W województwie śląskim w 2020 roku zanotowano 38 151 urodzeń żywych oraz 60 054 zgonów. Przyrost naturalny wyniósł zatem -21 903 osób. Liczba urodzeń żywych w latach 2010-2015 dynamicznie spadała. Od 2016 roku dało się zaobserwować ponowny wzrost zjawiska, jednakże w latach 2018-2020 nastąpił ponowny spadek urodzeń żywych.

W okresie 2010-2019 notowano wahania w zakresie liczby zgonów, choć daje się zauważyć trend wzrostowy. W 2020 roku nastąpił bardzo gwałtowny wzrost liczby zgonów spowodowany następstwami pandemii koronawirusa. Przyrost naturalny na przestrzeni lat 2010-2020 charakteryzował trend spadkowy z niewielkimi wahaniami w latach 2014, 2016 i 2017. W 2020 roku zanotowano gwałtowny spadek spowodowany znacznym zmniejszeniem się liczby urodzeń żywych oraz dużym wzrostem liczby zgonów. Warto ponadto zaznaczyć, że jedynym rokiem w którym w latach 2010-2020 zanotowano dodatnią wartość przyrostu naturalnego był rok 2010. Przez cały analizowany okres wartość wskaźnika przyrostu naturalnego była w województwie śląskim niższa niż w całym kraju.

W 2020 roku najniższą wartością wskaźnika przyrostu naturalnego na 1000 mieszkańców cechowały się podregiony: sosnowiecki (-7,56), częstochowski (-6,51) oraz katowicki (-5,88). Wśród powiatów charakteryzujących się najniższymi wartościami analizowanego wskaźnika znalazły się: m. Bytom (-8,22), zawierciański (-8,08) oraz m. Częstochowa (-8,03). W miastach na prawach powiatu wskaźnik przyrostu naturalnego był zdecydowanie niższy niż w ziemskich i wynosił -5,33 na 1000 mieszkańców przy -3,82 w tych ostatnich.

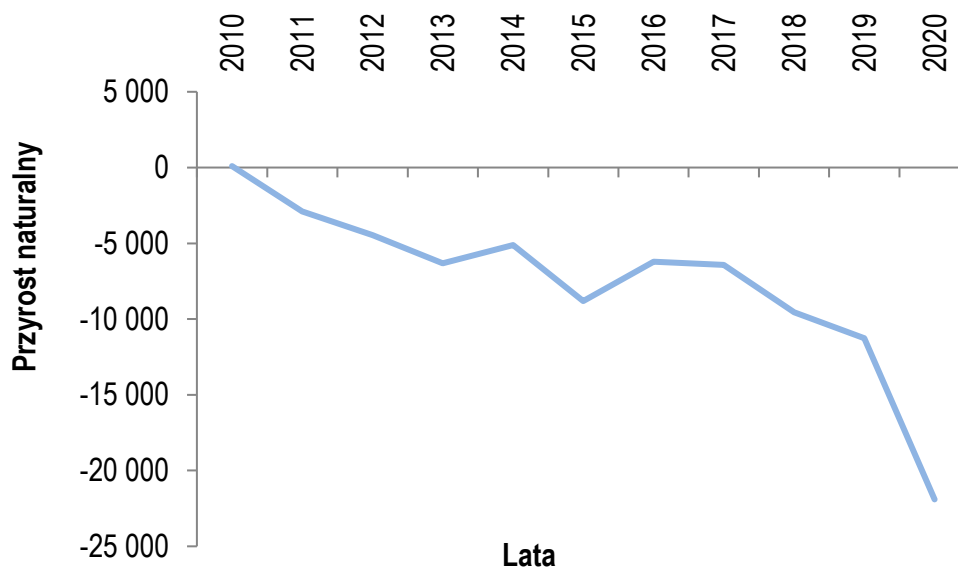
⁶ Główny Urząd Statystyczny, <http://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/405,pojecie.html?pdf=1> [odczyt 28.10.2021 r.].

Wykres 1. Urodzenia żywe oraz zgony w województwie śląskim w latach 2010-2020.

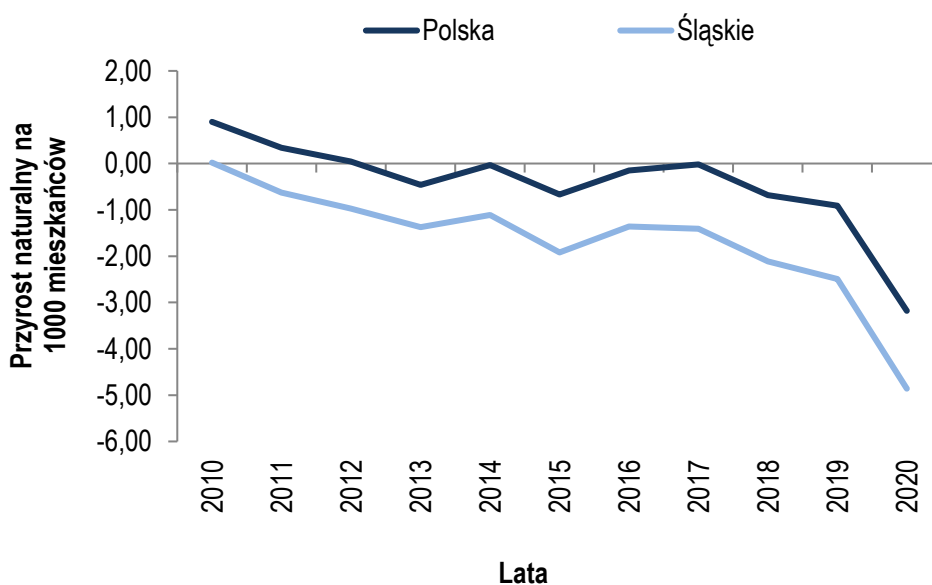
Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <http://www.stat.gov.pl/bdl>.

Wykres 2. Przyrost naturalny w województwie śląskim w latach 2010-2020.

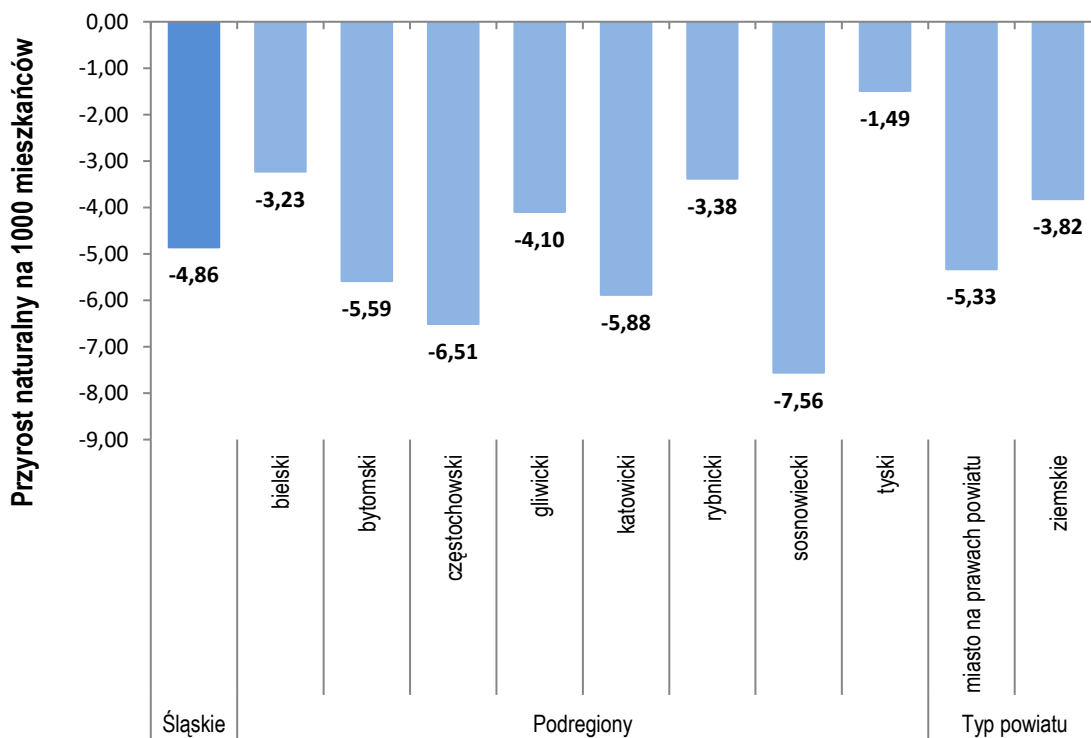
Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <http://www.stat.gov.pl/bdl>.

Wykres 3. Przyrost naturalny na 1000 mieszkańców w latach 2010-2020.

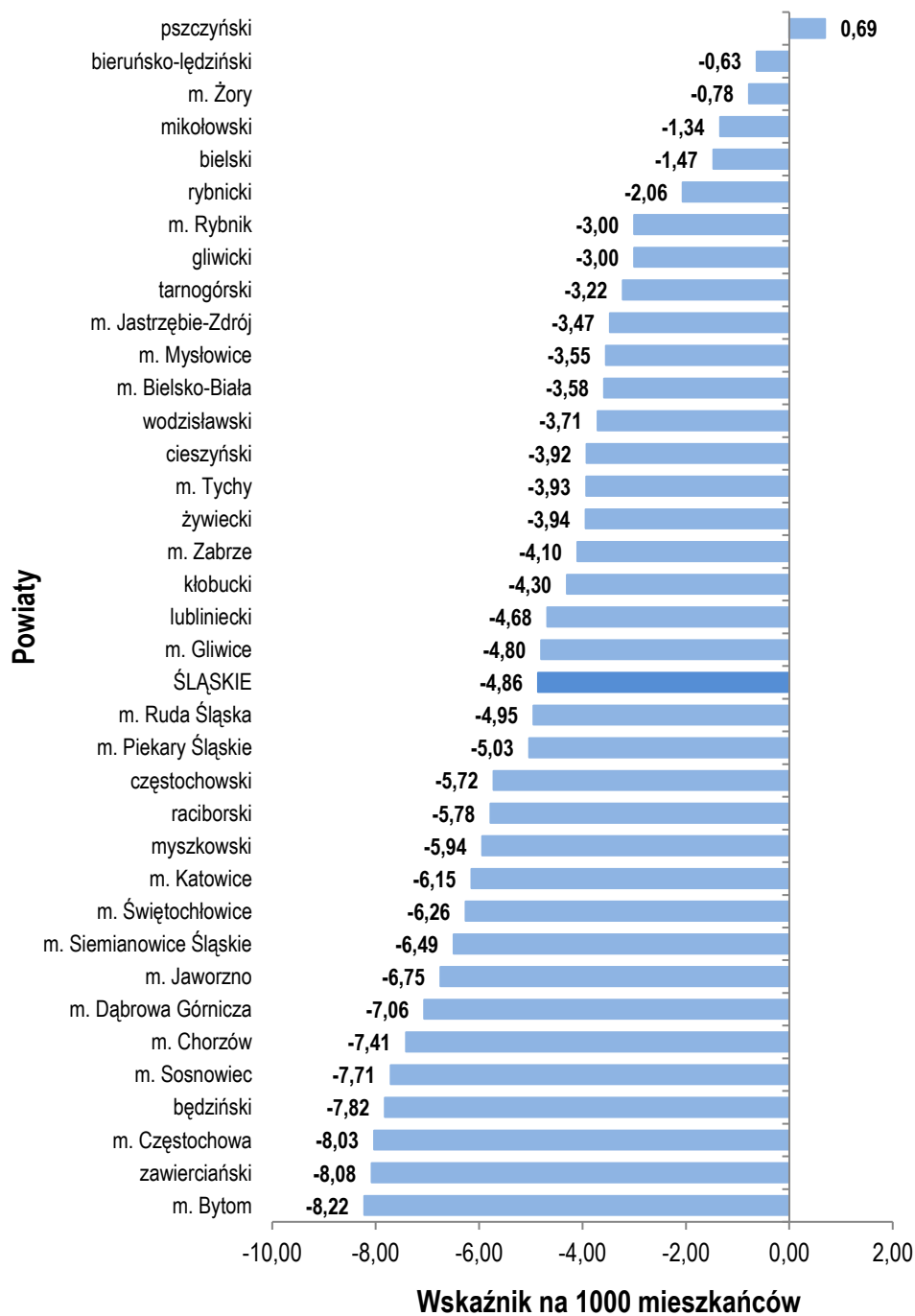
Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <http://www.stat.gov.pl/bdl>.

Wykres 4. Przyrost naturalny na 1000 mieszkańców w województwie śląskim w 2020 roku.

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <http://www.stat.gov.pl/bdl>.

Wykres 5. Przyrost naturalny na 1000 mieszkańców - województwo śląskie, 2020 rok.

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <http://www.stat.gov.pl/bdl>.

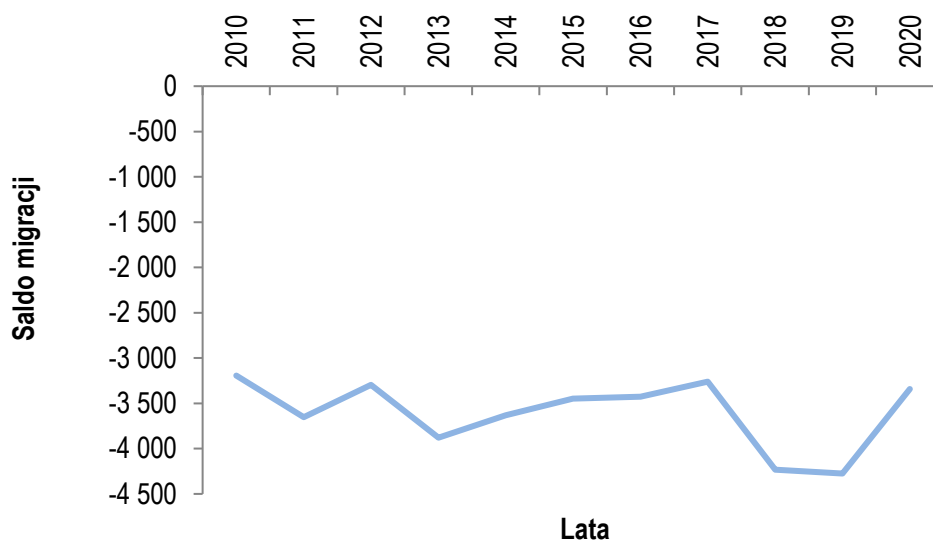
2.1.2. Migracje

Migracje, obok przyrostu naturalnego i długości przeciętnego dalszego trwania życia, mają decydujący wpływ na zmianę liczby ludności i proces demograficznego starzenia się populacji. Dzieje się tak dlatego, że w większości przypadków na opuszczenie swojego dotychczasowego miejsca zamieszkania decydują się ludzie młodzi. Na obszarach charakteryzujących się ujemnym saldem migracji rośnie zatem udział osób starszych.

W latach 2010-2020 systematycznie notowano ujemne saldo migracji zagranicznych. W 2013 roku jego wartość była najniższa i wyniosła -5 438 osób, zaś w 2020 roku odnotowano wartość najkorzystniejszą -189. W przeliczeniu na 1000 ludności wskaźnik salda migracji zagranicznych kształtował się na poziomie -0,04. Dla porównania, analogiczna miara dla całego kraju osiągnęła wartość 0,12⁷.

Podobnie jak migracje zagraniczne, również migracje międzywojewódzkie w województwie śląskim cechuje saldo ujemne. W latach 2010-2020 najwyższą jego wartość zanotowano w roku 2019 (-4 275 osób), natomiast najniższą w roku 2010 (-3 194 osób)⁸.

Wykres 6. Saldo międzywojewódzkich migracji na pobyt stały - województwo śląskie, lata 2010-2020.

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <http://www.stat.gov.pl/bdl>.

⁷ Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <http://www.stat.gov.pl/bdl> [odczyt 29.10.2021 r.]

⁸ Ibidem [odczyt 29.10.2021 r.]

2.1.3. Starzenie się ludności

W województwie śląskim od wielu już lat mamy do czynienia z procesem demograficznego starzenia się ludności. Zmniejsza się liczba osób w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym, natomiast rośnie populacja osób w wieku poprodukcyjnym. W 2020 roku udział osób w wieku przedprodukcyjnym (0-17 lat) wynosił 17,2% (w Polsce – 18,2%). Na przestrzeni lat 2010-2016 dało się zauważyć znaczący spadek zarówno liczby osób w wieku przedprodukcyjnym, jak i udziału tej kategorii w strukturze ludności, choć od roku 2017 mamy do czynienia z przełamaniem tego trendu. Mimo tego liczba osób w wieku 0-17 lat spadła w latach 2010-2020 o 27 409 (z 799 933 do 772 524), tj. o 3,4%. Prognoza ludności do 2035 roku, zaktualizowana w 2015 roku, przewiduje spadek liczby przedstawicieli tej kategorii wiekowej. W latach 2017-2019 nastąpił wzrost liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym. Można domniemywać, iż nie jest on wynikiem aktualnych trendów demograficznych, a innych czynników, np. wprowadzeniem programu „Rodzina 500+”, które nie zostały uwzględnione przy sporządzaniu wyżej wymienionej prognozy. Zgodnie z nią szacuje się, że do 2035 roku liczba osób w wieku przedprodukcyjnym zmniejszy się w województwie śląskim o 175 365 (-22,7%), do poziomu 597 159. Ich udział w ogólnej liczbie ludności będzie wynosił 14,5%, co oznacza spadek o 2,7 punktu proc. w stosunku do roku 2020⁹.

W województwie śląskim w 2020 roku udział osób w wieku produkcyjnym (18-59/64 lat) kształtował się na poziomie 59,1% (w Polsce – 59,5%). W latach 2010-2020 liczba osób w wieku produkcyjnym zmalała (z 3 021 163 do 2 653 110, tj. o 12,2%), a także spadł ich udział w strukturze ludności (z 65,2% do 59,1%). Prognoza GUS do roku 2035 przewiduje, że liczba osób w wieku produkcyjnym zmniejszy się do tego czasu o 144 374, tj. o 5,4%. Udział ludności należącej do tej kategorii ma wynieść w 2035 roku 61,1%, co oznacza spadek o 2,0 punktu proc. w stosunku do roku 2020¹⁰.

W 2020 roku odsetek osób w wieku poprodukcyjnym (60+/65+ lat) osiągnął w województwie śląskim poziom 23,7% (w Polsce – 22,3%). W ciągu ostatnich lat nastąpił znaczny wzrost zarówno liczby osób w wieku poprodukcyjnym, jak i udziału tej kategorii ludności. W latach 2010-2020 liczba osób wzrosła o 252 857 (z 813 839 do 1 066 696), tj. o 31,1%, a udział zwiększył się o 6,0 punktu proc. Prognoza ludności do 2035 roku przewiduje kontynuację istniejącej tendencji. Liczba osób należących do kategorii wiekowych 60+/65+ zwiększy się o kolejne 64 730, do poziomu 1 001 966, a ich udział wyniesie 24,4%, co oznacza wzrost o 0,7 punktu proc. w odniesieniu do roku 2020.

Najwyższym udziałem seniorów w 2020 roku charakteryzowały się podregiony: sosnowiecki (26,5%), częstochowski (24,9%) i katowicki (24,7%). Na poziomie powiatów do liderów pod tym względem należały: m. Sosnowiec (28,6%), m. Częstochowa (27,8%) i m. Dąbrowa Górnicza (27,0%). W miastach na prawach powiatu analizowany wskaźnik był wyższy niż w ziemskich (odpowiednio 24,7% i 21,7%). W przypadku gmin najwyższym jego poziomem charakteryzowały się gminy miejskie (24,9%). Dla porównania w gminach miejsko-wiejskich wyniósł on 21,8%, a w wiejskich 20,2%. Najwyższymi

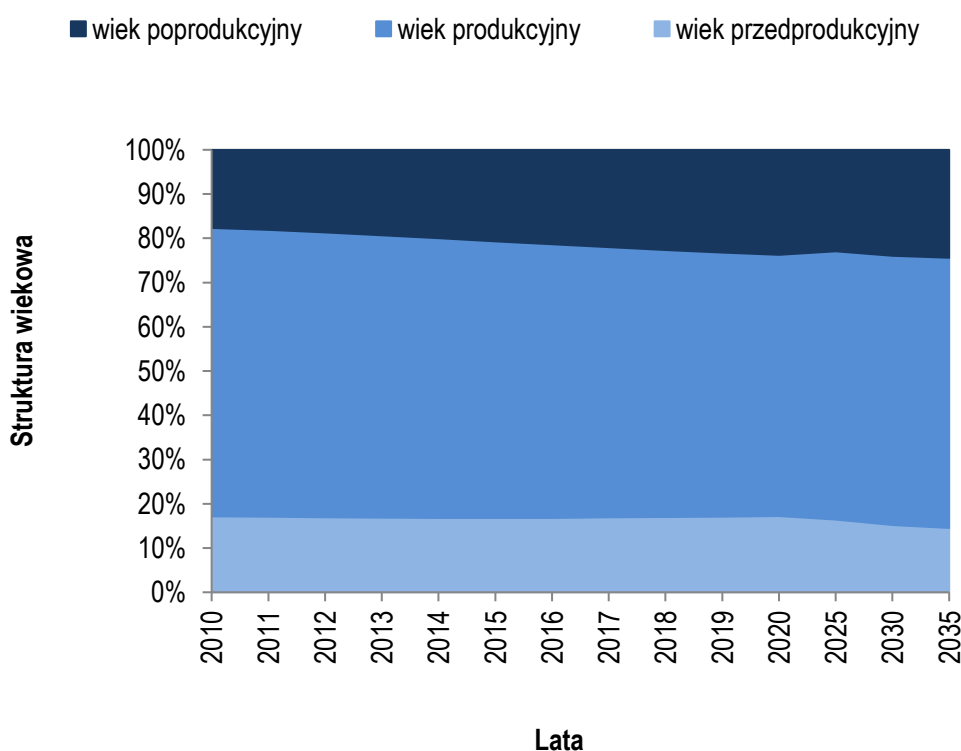
⁹ Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <http://www.stat.gov.pl/bdl> [odczyt 02.11.2021 r.].

¹⁰ Ibidem [odczyt 02.11.2021 r.].

odsetkami osób w wieku poprodukcyjnym wśród gmin charakteryzowały się: Sosnowiec (28,6%), Czeladź (27,9%) i Częstochowa (27,8%)¹¹.

Opisane powyżej tendencje będą skutkowały w przyszłości wzrostem wskaźnika obciążenia demograficznego¹². Jego wartość, która w 2020 roku wyniosła w województwie śląskim 69,3 (w Polsce 68,0), zgodnie z obliczeniami GUS, w 2035 roku osiągnie 63,7 (w Polsce 61,6), zaś w 2050 roku osiągnie 81,1 (w Polsce 78,2). Skutkiem tego mogą być m.in. problemy z zapewnieniem właściwej opieki rosnącej zbiorowości osób w podeszłym wieku.

Wykres 7. Struktura wiekowa ludności* w województwie śląskim w latach 2010-2020 oraz prognoza na lata 2025-2035.

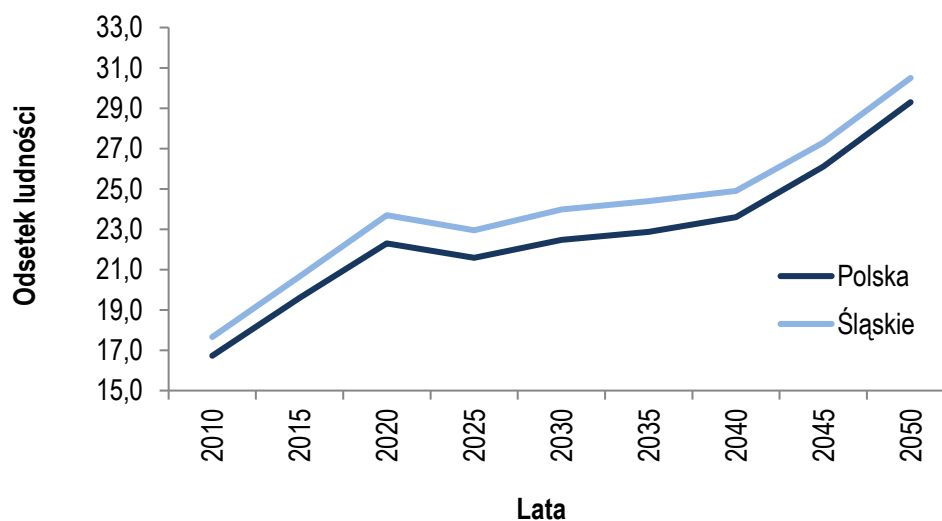
* Ludność w wieku przedprodukcyjnym (0-17 lat), produkcyjnym (18-59/60) i poprodukcyjnym (60+/65+).

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <http://www.stat.gov.pl/bdl>.

¹¹ Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <http://www.stat.gov.pl/bdl> [odczyt 02.11.2021 r.]

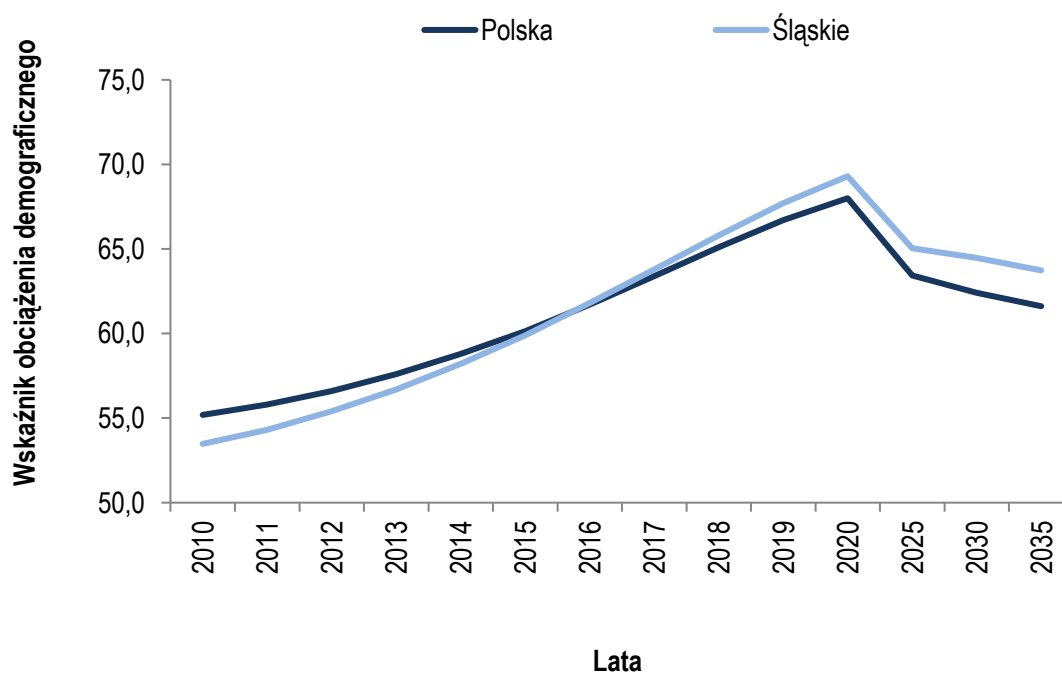
¹² Ludność w wieku nieprodukcyjnym (przedprodukcyjnym oraz poprodukcyjnym) na 100 osób w wieku produkcyjnym.

Wykres 8. Udział ludności w wieku poprodukcyjnym w latach 2010-2020 oraz prognoza na lata 2025-2050 dla Polski i województwa śląskiego.

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <http://www.stat.gov.pl/bdl>.

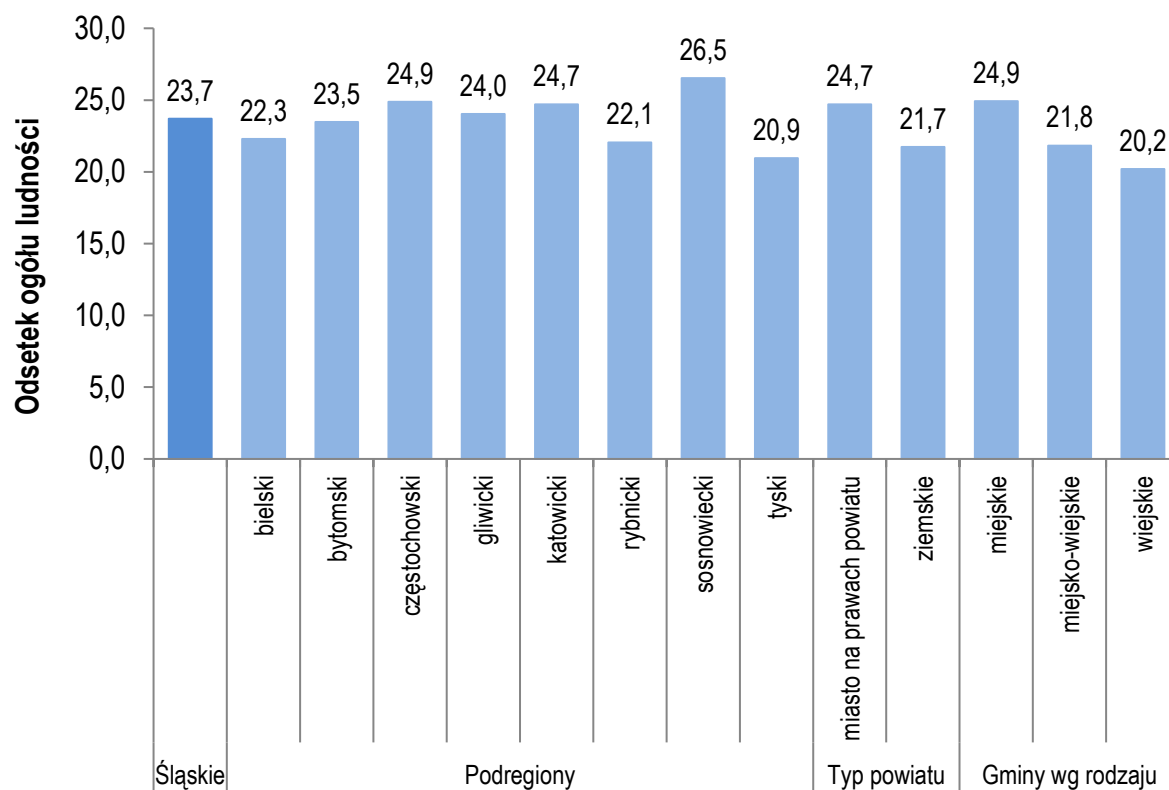
Wykres 9. Wskaźnik obciążenia demograficznego* w latach 2010-2020.

* Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym.

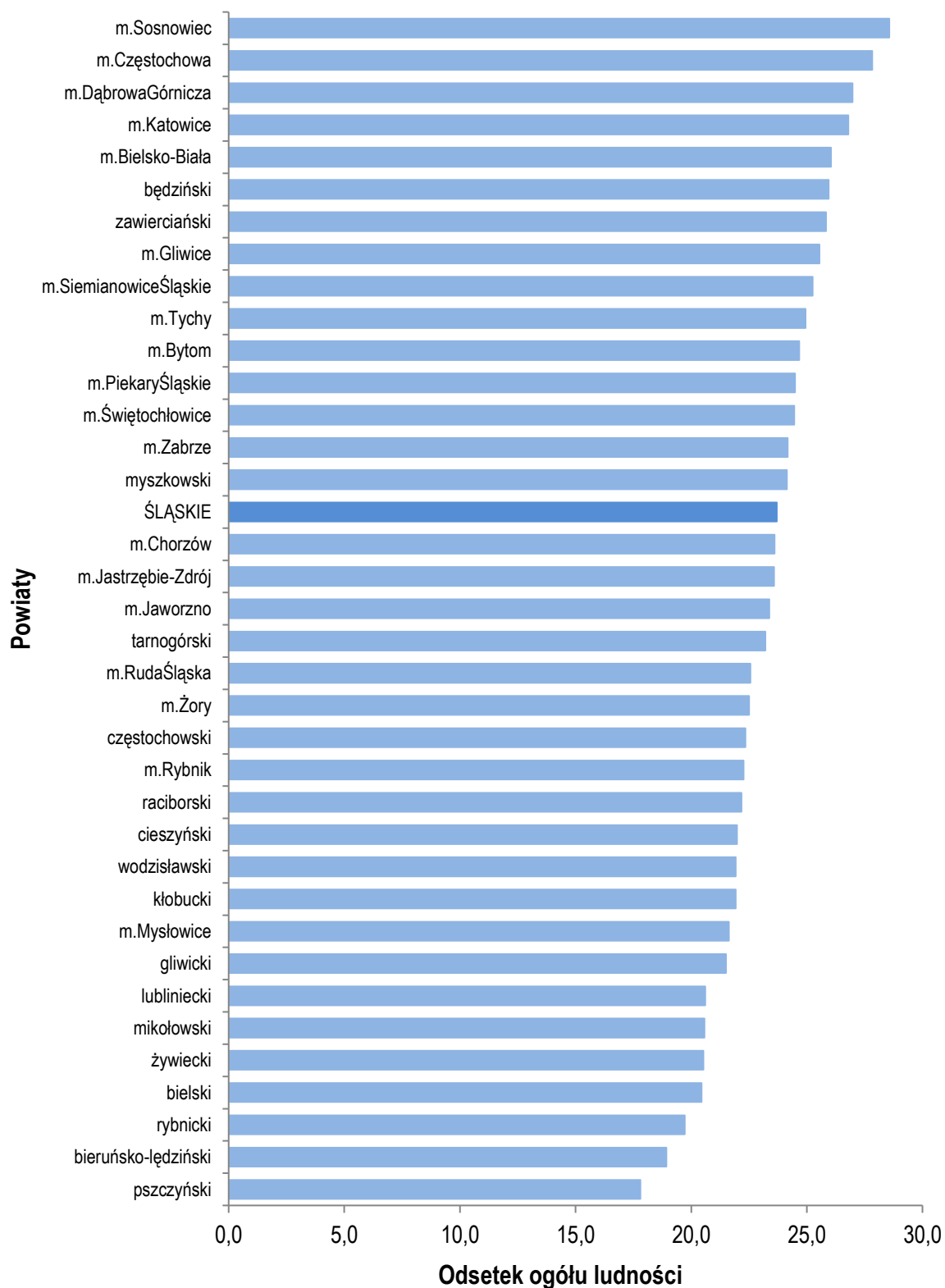
Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <http://www.stat.gov.pl/bdl>.

Wykres 10. Osoby w wieku poprodukcyjnym jako odsetek ogółu ludności - województwo śląskie, 2020 rok.

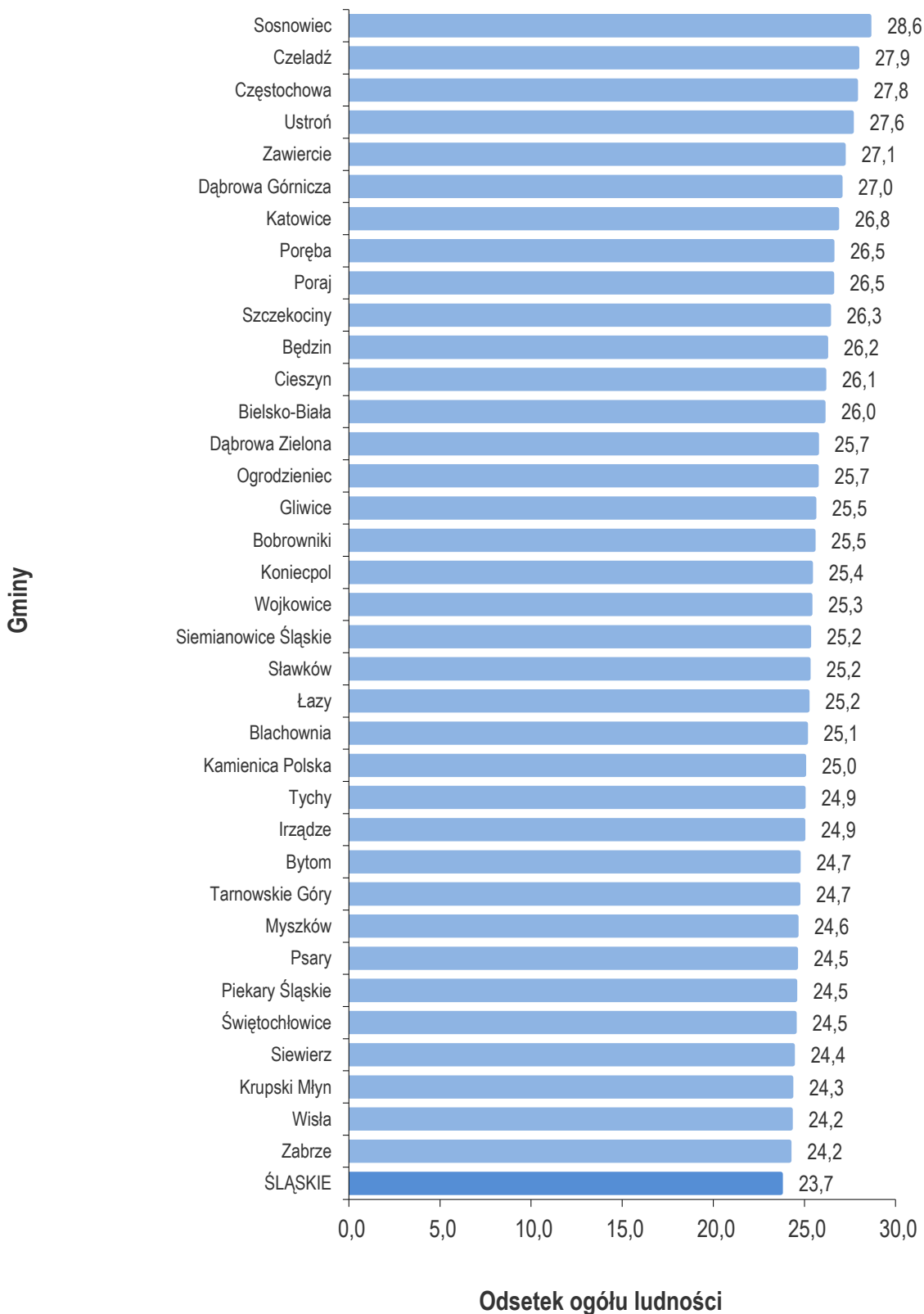
Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <http://www.stat.gov.pl/bdl>.

Wykres 11. Osoby w wieku poprodukcyjnym jako odsetek ogółu ludności powiatów - województwo śląskie, 2020 rok.

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <http://www.stat.gov.pl/bdl>.

Wykres 12. Gminy o najwyższym odsetku ludności w wieku poprodukcyjnym - województwo śląskie, 2020 rok.

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <http://www.stat.gov.pl/bdl>.

2.1.4. Depopulacja

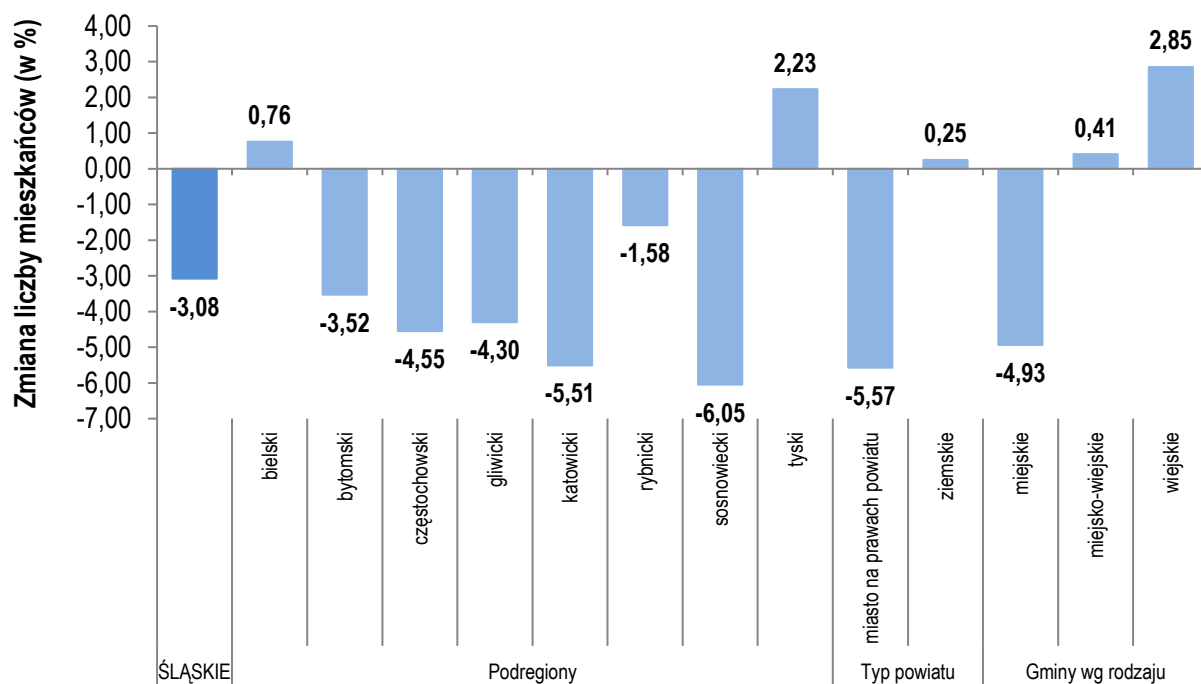
Ujemny przyrost naturalny w połączeniu z ujemnym saldem migracji przyczyniają się do powstania zjawiska depopulacji, czyli zmniejszenia się stanu zaludnienia. Depopulacja towarzyszy województwu śląskiemu od początku jego istnienia, tj. od 1999 roku.

Liczba ludności województwa śląskiego systematycznie maleje. W latach 2010-2020 zmniejszyła się z 4 634 935 do 4 492 330, czyli o 142 605 osób (o 3,1%). Do roku 2050 prognozowane jest dalsze zmniejszanie się liczby ludności. Porównując dane z województwa śląskiego i Polski można zauważyć, że w tym pierwszym spadek ludności ma znacznie bardziej gwałtowny charakter. W porównaniu z 2020 rokiem liczba ludności w 2035 roku zmniejszy się o -8,6%, zaś w 2050 roku – o -18,1%. (wartości dla kraju wyniosą w 2025 roku -1,4%, w 2035 roku - 4,7%, a w 2050 roku -11,3%).

W okresie 2010-2020 największy względny spadek liczby ludności dotknął podregion sosnowiecki (-6,05%). Podregionami charakteryzującymi się znaczną depopulacją były także: katowicki (-5,51%), częstochowski (-4,55%), gliwicki (-4,30%), bytomski (-3,52%) oraz rybnicki (-1,58%). Wzrost liczby ludności zanotowano jedynie w podregionach: tyskim (+2,23%) i bielskim (+0,76%). W latach 2010-2020 spadek liczby ludności zanotowano w 27 powiatach. Największe rozmiary przyjmował on w miastach na prawach powiatu: Sosnowcu (-8,93%), Częstochowie (-8,29%), Bytomiu (-7,90%), Świętochłowicach (-7,87%), Katowicach (-6,70%) oraz Dąbrowie Górniczej (-6,18%). W tym samym okresie zanotowano wzrost liczby mieszkańców 9 powiatów. Największe wzrosty wystąpiły w powiatach: bielskim (+5,87%), mikołowskim (+5,43%), pszczyńskim (+3,81%), bieruńsko-lędzińskim (+3,65%) oraz rybnickim (+2,86%). Depopulacja to zjawisko charakterystyczne dla obszarów miejskich. W analizowanym okresie ubytek liczby ludności gmin miejskich wyniósł -4,93%, podczas gdy w gminach wiejskich zanotowano wzrost +2,85%. Gminy miejsko-wiejskie, z niewielkim wzrostem na poziomie 0,41%, uplasowały się pośrodku. Do gmin o największym ubytku ludności w latach 2010-2020 zaliczały się: Koniecpol (-9,11%), m. Sosnowiec (-8,93%) oraz m. Częstochowa (-8,29%).

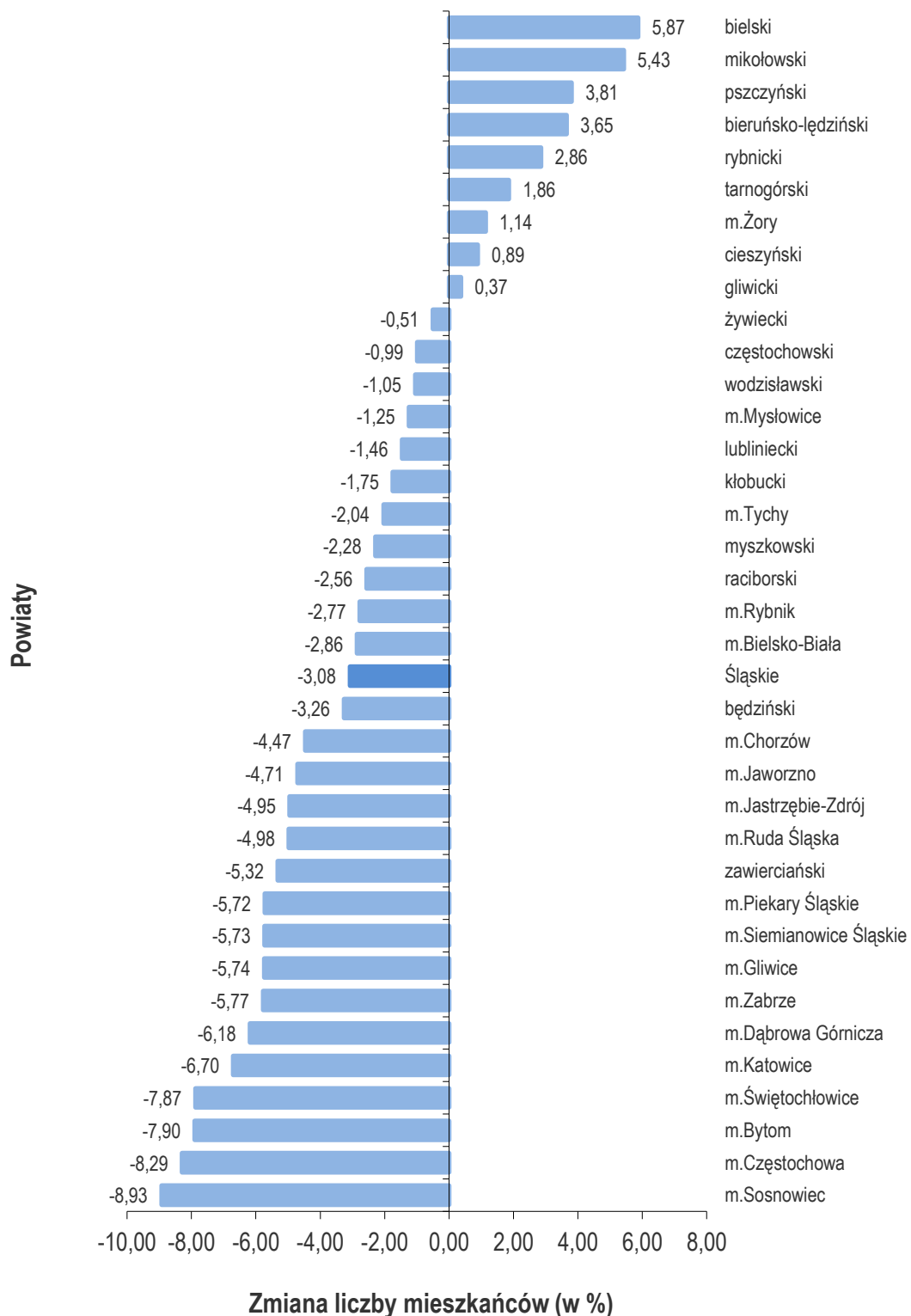
Prognoza demograficzna wskazuje, że w latach 2020-2050 depopulacja dotknie wszystkie podregiony oraz wszystkie rodzaje jednostek terytorialnych w województwie śląskim. Największy ubytek ludności dotknie podregion sosnowiecki, katowicki i gliwicki oraz miasta na prawach powiatu.

Wykres 13. Zmiana liczby mieszkańców w województwie śląskim w latach 2010-2020 (w %).

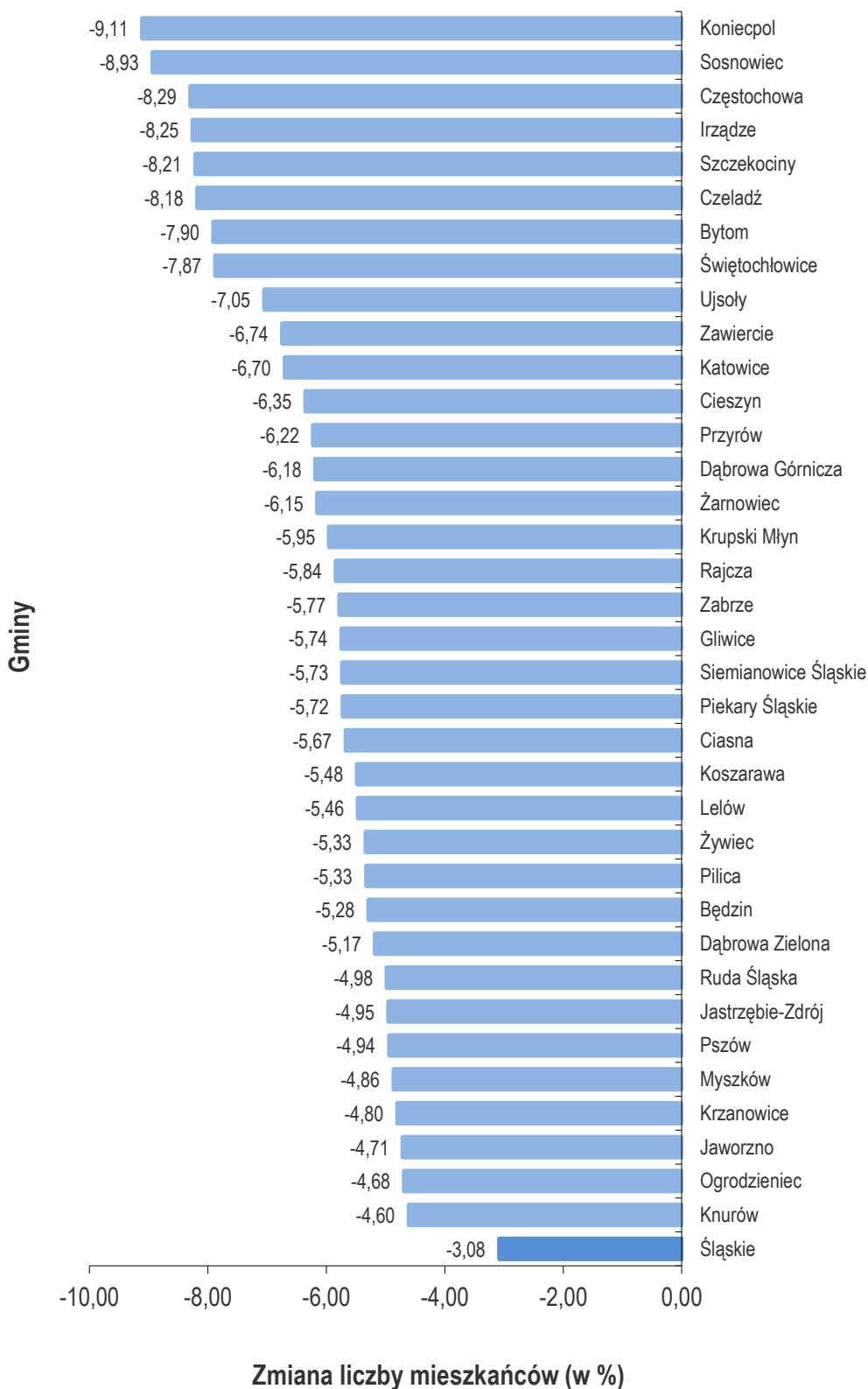
Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <http://www.stat.gov.pl/bdl>.

Wykres 14. Zmiana liczby mieszkańców w powiatach województwa śląskiego w latach 2010-2020 (w %).

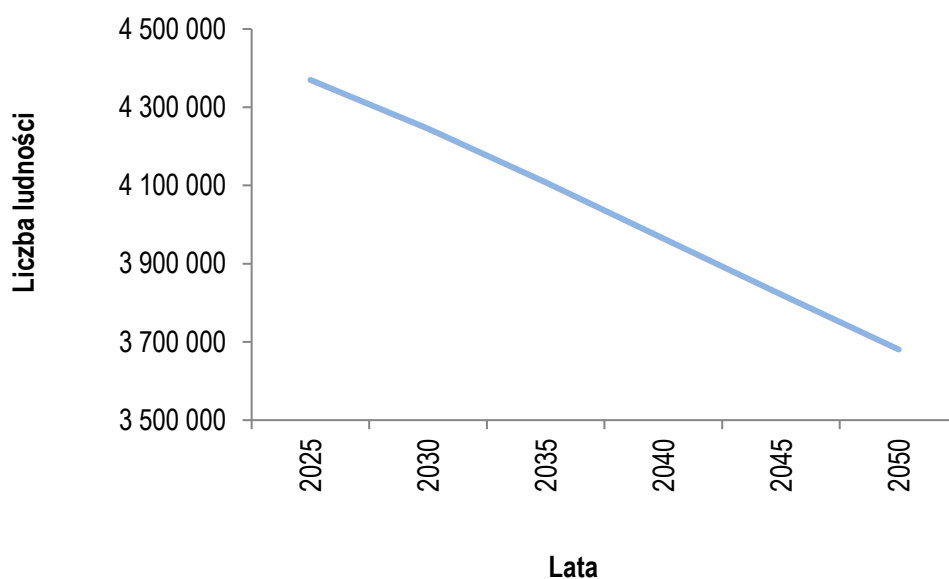
Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <http://www.stat.gov.pl/bdl>.

Wykres 15. Gminy w województwie śląskim charakteryzujące się największym procentowym spadkiem mieszkańców w okresie 2010-2020.

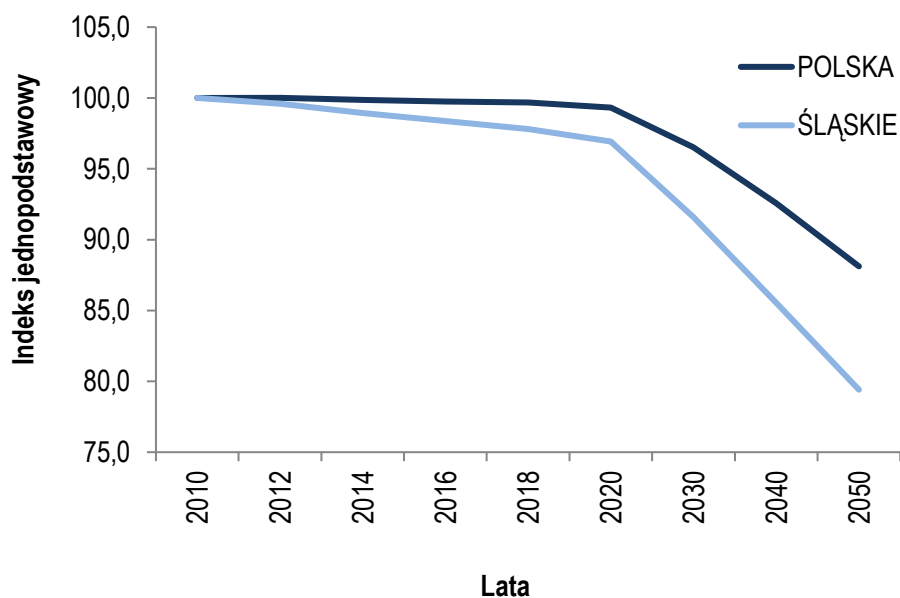
Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <http://www.stat.gov.pl/bdl>.

Wykres 16. Prognoza ludności w województwie śląskim w latach 2025-2050.

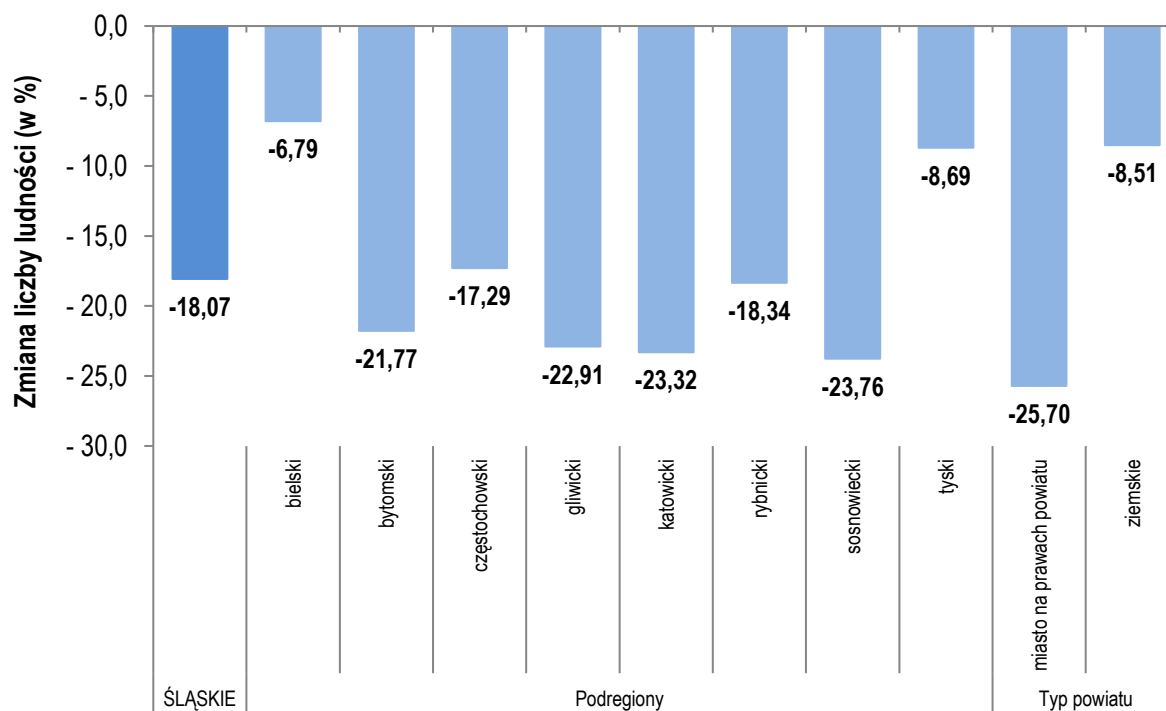
Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <http://www.stat.gov.pl/bdl>.

Wykres 17. Zmiana liczby ludności w województwie śląskim i w Polsce w latach 2010-2020 oraz wg prognozy na lata 2030-2050 (rok 2010=100).

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <http://www.stat.gov.pl/bdl>.

Wykres 18. Prognozowana zmiana liczby ludności w województwie śląskim w latach 2020-2050 (w %).

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <http://www.stat.gov.pl/bdl>. W przypadku 2020 roku wykorzystano rzeczywistą liczbę ludności wg stanu na koniec roku.

2.2. Bezrobocie

Dane o liczbie bezrobotnych obejmują osoby zarejestrowane w powiatowych urzędach pracy jako bezrobotne, zgodnie z definicją zawartą w ustawie z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (tj.: Dz.U. z 2021 r., poz. 1100)¹³.

Jedną z najpopularniejszych miar stosowanych do pomiaru poziomu bezrobocia jest jego stopa. Definiuje się ją jako udział zarejestrowanych bezrobotnych w cywilnej ludności aktywnej zawodowo¹⁴. Wysokość stopy bezrobocia w województwie śląskim, według stanu na wrzesień 2021 r., kształtowała się na poziomie 4,5% (w Polsce 5,6%). Rok wcześniej wskaźnik ten wynosił 4,8% (w Polsce 6,1%), co oznacza spadek o 0,3 punktu proc.¹⁵.

Stopa bezrobocia jest wskaźnikiem dostępnym dla województwa, podregionów i powiatów. Miara pozwalająca śledzić skalę tego zjawiska także na poziomie gmin oraz w różnych przekrojach podziału terytorialnego jest liczba zarejestrowanych bezrobotnych odniesiona do ogółu ludności w wieku produkcyjnym. Pomnożona przez sto określa odsetek osób w wieku aktywności zawodowej pozostających bez pracy w danej zbiorowości.

W województwie śląskim, wg stanu na wrzesień 2021 roku, liczba zarejestrowanych bezrobotnych wynosiła 83 000 osób. W porównaniu z tym samym okresem ubiegłego roku stan bezrobocia zmniejszył się o -6 087 osób, tj. o -6,8%. W całym kraju analogiczny wskaźnik wyniósł średnio -8,7%.

Na koniec grudnia 2020 roku, największy udział zarejestrowanych bezrobotnych wśród ogółu ludności w wieku produkcyjnym zanotowano w podregionach: częstochowskim (4,3%), bytomskim (4,2%) i sosnowieckim (4,0%), powiatach: kłobuckim (5,1%), m. Bytom (4,7%) i częstochowskim (4,4%), natomiast na poziomie gmin w: Dąbrowie Zielonej (10,6%), Koniecpolu (10,2%) i Lelowie (7,9%). Wartość analizowanego wskaźnika była taka sama w gminach miejskich i wiejskich (po 3,4%), a większa w gminach miejsko-wiejskich (3,7%). Rodzaj powiatu (ziemski/miasto na prawach powiatu) w niewielkim stopniu wpływał na wysokość udziału zarejestrowanych bezrobotnych wśród ludności w wieku produkcyjnym (odpowiednio 3,6% i 3,3%).

Sytuację na rynku pracy, oprócz stopy bezrobocia i liczby zarejestrowanych dobrze ilustrują dwa wskaźniki: odsetek osób posiadających prawo do zasiłku oraz odsetek osób długotrwale bezrobotnych. Na koniec września 2021 r. w województwie śląskim prawo do zasiłku posiadało 10 151 osób. Stanowiły one 12,2% ogółu bezrobotnych (w Polsce 12,8%). W porównaniu z analogicznym okresem ubiegłego roku wartość analizowanego wskaźnika zmalała o 5,1 punktu proc.¹⁶.

¹³ Art. 2, ust. 1, pkt 1, ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku prac (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1100 ze zm.).

¹⁴ Główny Urząd Statystyczny, <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/2390,pojecie.html?pdf=1> [odczyt 08.11.2021 r.].

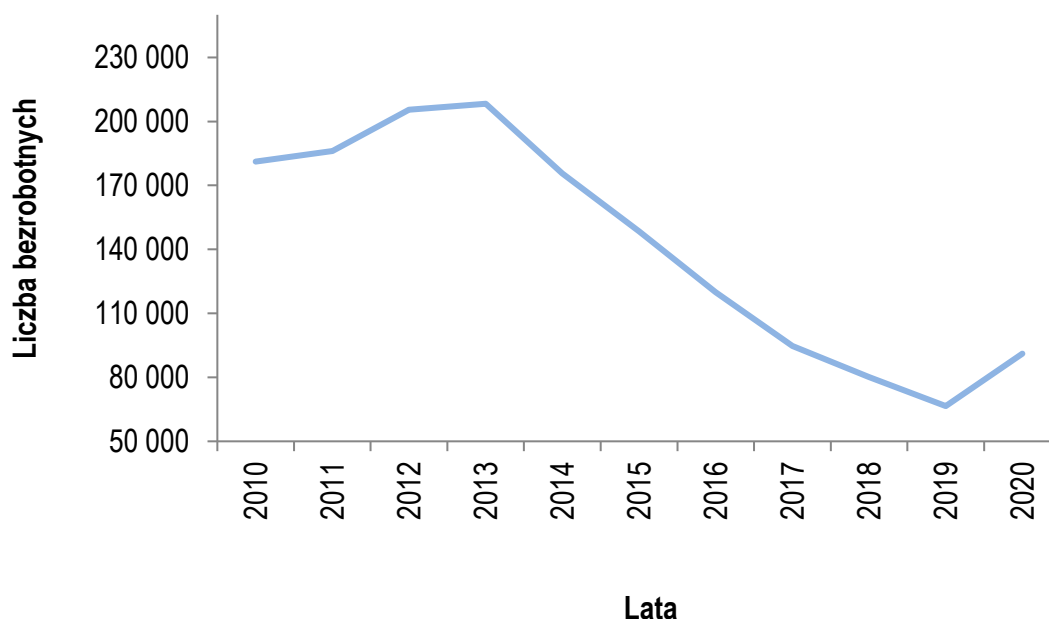
¹⁵ Wortal Publicznych Służb Zatrudnienia, <http://www.psz.praca.gov.pl> [odczyt 08.11.2021 r.].

¹⁶ Ibidem.

Osoby długotrwale bezrobotne to, według ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, bezrobotni pozostający w rejestrze powiatowego urzędu pracy łącznie przez okres ponad 12 miesięcy w okresie ostatnich 2 lat, z wyłączeniem okresów odbywania stażu i przygotowania zawodowego dorosłych¹⁷. W województwie śląskim na koniec września 2021 r. długotrwałym bezrobociem dotkniętych było 41 047 osób. Stanowiły one 49,5% ogółu bezrobotnych (w kraju 55,4%). Rok wcześniej wskaźnik ten kształtował się na poziomie 38,7% (w kraju 47,1%), co oznacza wzrost o 10,8 punktu proc.¹⁸.

Długotrwale bezrobocie jest zjawiskiem szczególnie niekorzystnym, gdyż pozbawia dotknięte nim osoby najważniejszego źródła dochodów, co zwiększa ryzyko popadnięcia w ubóstwo oraz powoduje konieczność ubiegania się o wsparcie z systemu pomocy społecznej. W 2020 roku bezrobocie zajmowało trzecie miejsce pod względem powodów korzystania z pomocy społecznej. Pomocą z tego tytułu objęto 22 053 rodziny, a w nich 50 309 osób. Stanowiły one 30,8% beneficjentów pomocy społecznej¹⁹.

Wykres 19. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych - województwo śląskie, lata 2010-2020, stan na koniec danego roku.

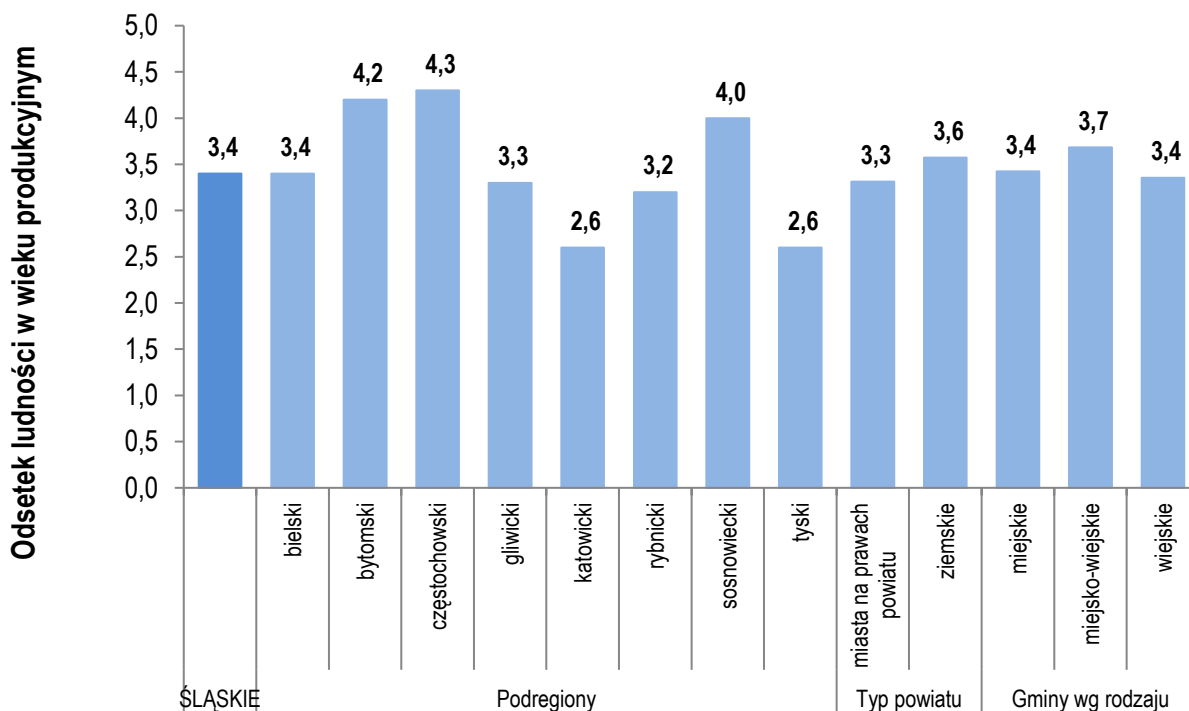
Źródło: Wortal Publicznych Służb Zatrudnienia, <http://www.psz.praca.gov.pl>.

¹⁷ Wojewódzki Urząd Pracy w Katowicach, <http://www.wup-katowice.pl> [odczyt 09.11.2021 r.].

¹⁸ Wortal Publicznych Służb Zatrudnienia, <http://www.psz.praca.gov.pl> [odczyt 09.11.2021 r.].

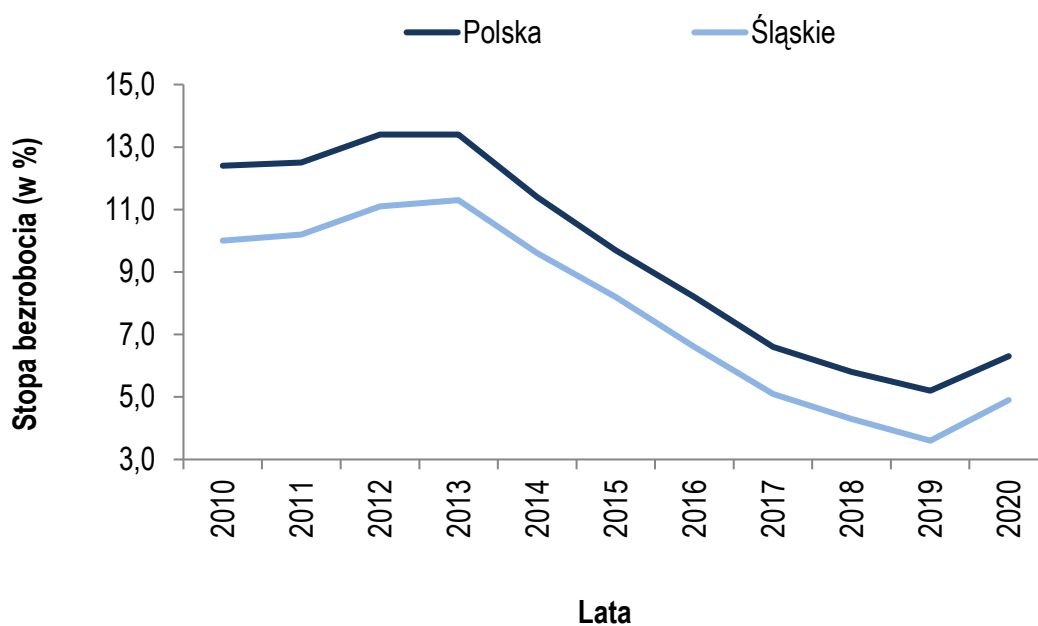
¹⁹ Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdanie MRPiPS-03 za okres I-XII 2020 r.

Wykres 20. Zarejestrowani bezrobotni jako odsetek ludności w wieku produkcyjnym - województwo śląskie, 2020 rok.

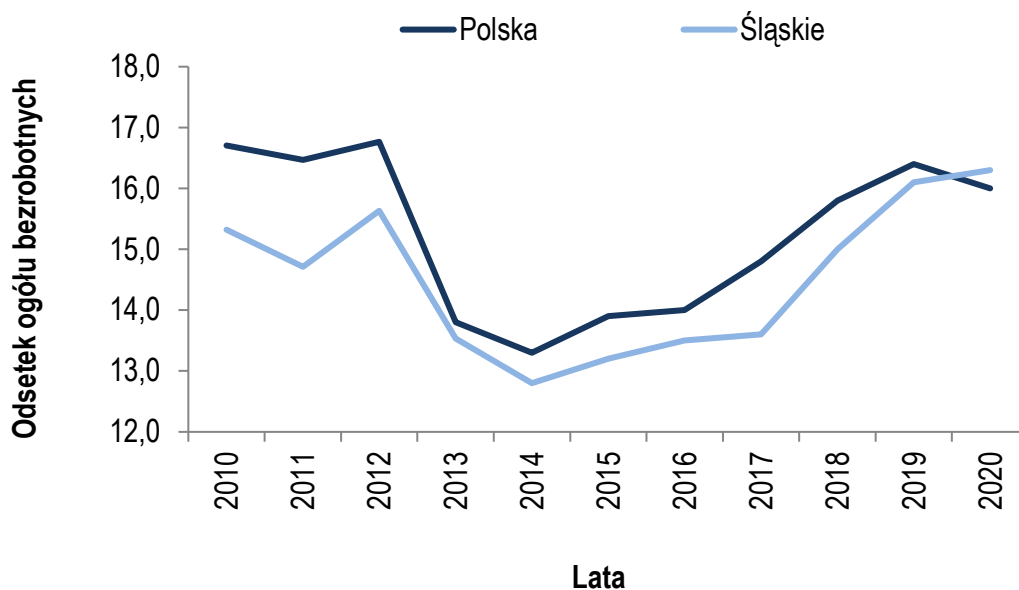
Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <http://www.stat.gov.pl/bdl>.

Wykres 21. Stopa bezrobocia – województwo śląskie i Polska, lata 2010-2020, stan na koniec danego roku.

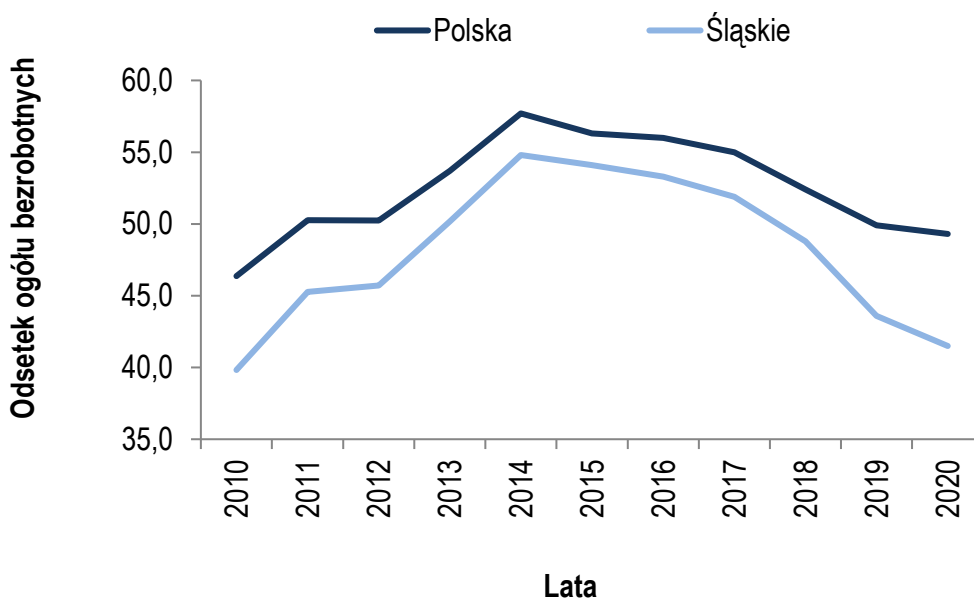
Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <http://www.stat.gov.pl/bdl>.

Wykres 22. Bezrobotni z prawem do zasiłku jako odsetek ogółu bezrobotnych – województwo śląskie i Polska, lata 2010-2020, stan na koniec danego roku.

Źródło: Wortal Publicznych Służb Zatrudnienia, <http://www.psz.praca.gov.pl>.

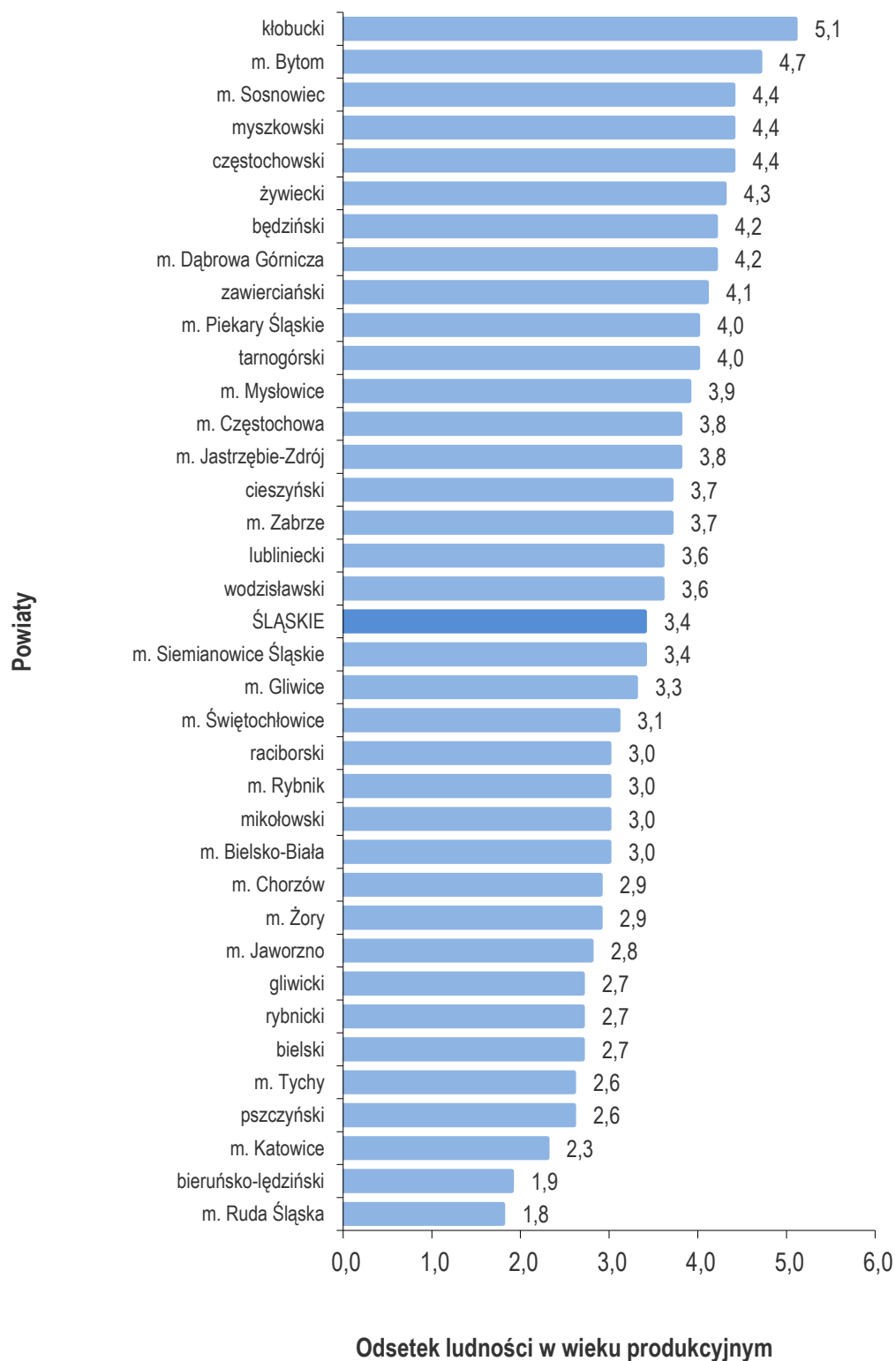
Wykres 23. Osoby długotrwale bezrobotne* jako odsetek ogółu bezrobotnych – województwo śląskie i Polska, lata 2010-2020, stan na koniec danego roku.

* Według ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy są to osoby pozostające w rejestrze powiatowego urzędu pracy łącznie przez okres ponad 12 miesięcy w okresie ostatnich 2 lat, z wyłączeniem okresów odbywania stażu i przygotowania zawodowego dorosłych.

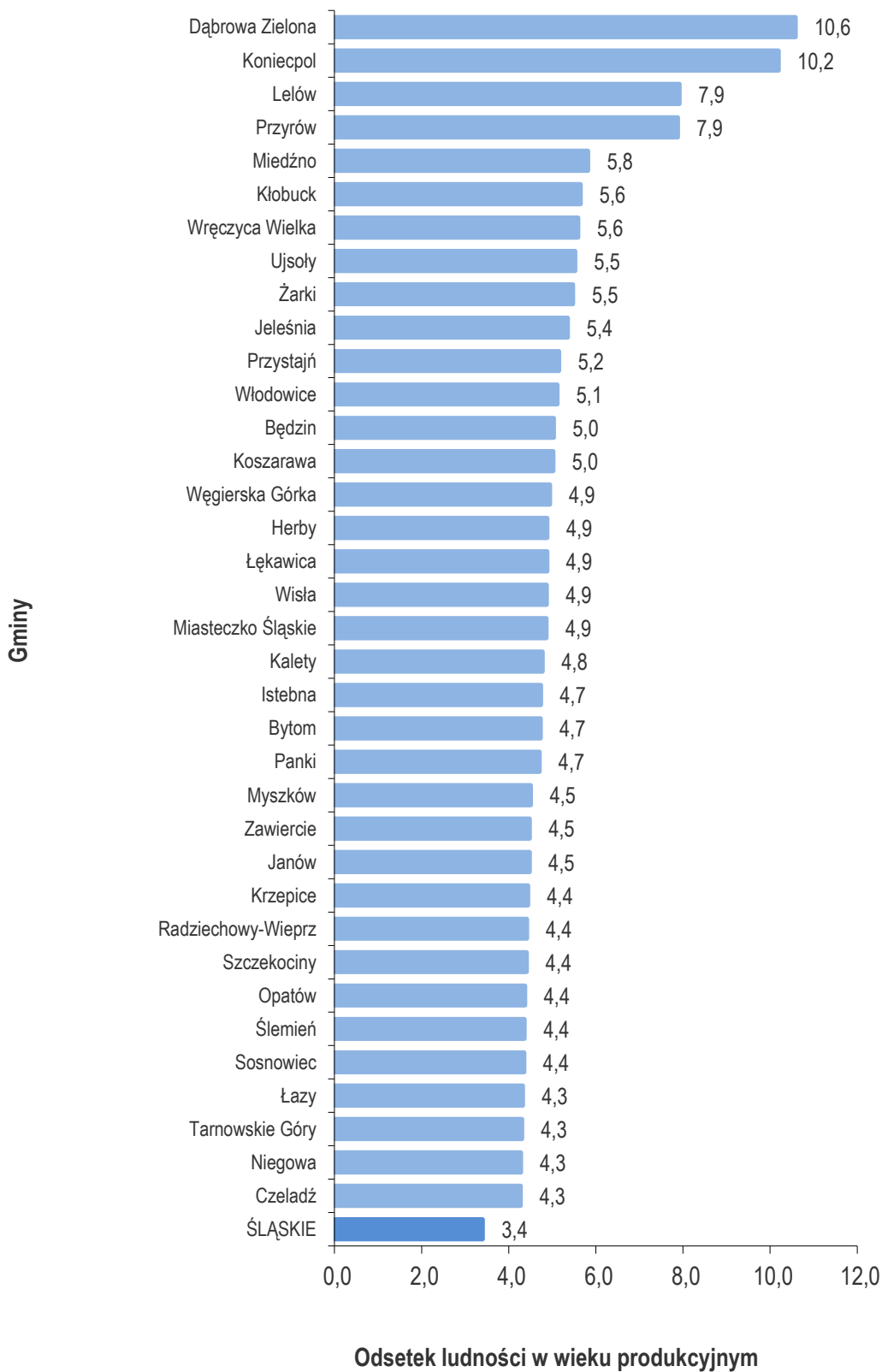
Źródło: Wortal Publicznych Służb Zatrudnienia, <http://www.psz.praca.gov.pl>.

Wykres 24. Udział zarejestrowanych bezrobotnych wśród ludności w wieku produkcyjnym w powiatach województwa śląskiego, stan na koniec 2020 roku.

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <http://www.stat.gov.pl/bdl>.

Wykres 25. Gminy o najwyższym udziale zarejestrowanych bezrobotnych wśród ludności w wieku produkcyjnym - województwo śląskie, stan na koniec 2020 roku.

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <http://www.stat.gov.pl/bdl>.

2.3. Ubóstwo

Do oceny zasięgu ubóstwa wykorzystuje się miernik zwany stopą ubóstwa. Oblicza się go dzieląc liczbę ubogich (osób lub gospodarstw domowych) przez odpowiadającą im liczbę jednostek w całej populacji. Pomnożony przez sto określa odsetek ubogich w danej zbiorowości²⁰.

Ubóstwo może być określane zarówno w sposób subiektywny, jak i obiektywny. W podejściu obiektywnym gospodarstwa domowe lub osoby uznaje się za ubogie, jeżeli poziom ich wydatków jest niższy od przyjętej granicy ubóstwa²¹.

Przy dokonywaniu pomiaru ubóstwa w sposób obiektywny wykorzystywane są granice absolutne lub względne (relatywne). W przypadku granic absolutnych za ubogie uznawane są te gospodarstwa domowe lub osoby, które nie są w stanie zaspokoić potrzeb uznanych w danych warunkach za podstawowe. Nie ma przy tym znaczenia na jakim poziomie żyją oraz jak liczne są bardziej zamożne warstwy społeczeństwa²². Przykładami granic absolutnych są minimum egzystencji oraz ustawowa granica ubóstwa.

Ubóstwo skrajne (zwane także minimum egzystencji lub minimum biologicznym), ustalane przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, stanowi model zaspakajania potrzeb bytowo-konsumpcyjnych na bardzo niskim poziomie. Koszyk minimum biologicznego określa praktycznie najniższy standard życia, poniżej którego występuje biologiczne zagrożenie życia oraz rozwoju psychofizycznego człowieka. W związku z tym minimum egzystencji uznawane jest za dolną granicę obszaru ubóstwa²³.

Z kolei ustawowa granica ubóstwa jest definiowana jako kwota, która zgodnie z obowiązującą ustawą o pomocy społecznej uprawnia do ubiegania się o przyznanie świadczenia pieniężnego z systemu pomocy społecznej²⁴. Od 1 stycznia 2022 roku obowiązują kryteria dochodowe wynoszące: 776 zł dla gospodarstw jednoosobowych oraz 660 zł na osobę dla gospodarstw wieloosobowych.

W podejściu względnym ubóstwo określa się jako formę nierówności, nadmiernego dystansu między poziomem życia poszczególnych warstw społeczeństwa. Za ubogie uznaje się te osoby lub rodziny, których poziom życia jest znacznie niższy niż pozostałych grup ludności²⁵. Główny Urząd Statystyczny stosuje granicę relatywną definiowaną jako 50% średnich wydatków ogółu gospodarstw domowych²⁶.

Śląskie należy do regionów o najniższych wskaźnikach poziomu ubóstwa. Zgodnie z danymi Głównego Urzędu Statystycznego w roku 2019²⁷ w województwie śląskim udział osób w gospodarstwach domowych

²⁰ Główny Urząd Statystyczny, *Ubóstwo w Polsce w latach 2013-2014*, Warszawa 2015, s. 25.

²¹ Ibidem, s. 24.

²² Główny Urząd Statystyczny, *Ubóstwo w Polsce w latach 2015 i 2016*, Warszawa 2017, s. 8.

²³ Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, *Badania nad poziomem i strukturą zmodyfikowanego minimum egzystencji w 2008 r.*, Warszawa 2009 r., s. 1.

²⁴ Główny Urząd Statystyczny, *Ubóstwo w Polsce w latach 2015 i 2016*, Warszawa 2017, s. 19.

²⁵ Ibidem, s. 8.

²⁶ Ibidem, s. 19.

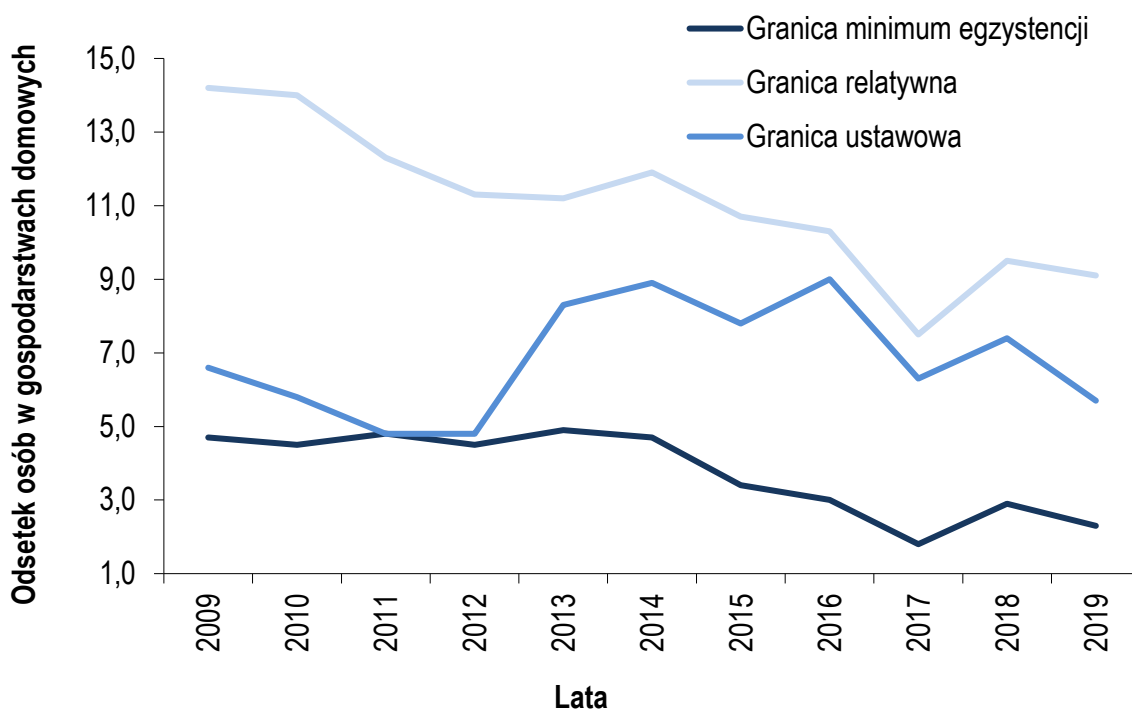
²⁷ Główny Urząd Statystyczny nie podał danych za 2020 r. [informacja na dzień: 04.02.2022 r.].

znajdujących się poniżej minimum egzystencji kształtował się na poziomie 2,3% (w Polsce 4,2%). Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym wyniósł 9,1% (w Polsce 13,0%). Poniżej ustawowej granicy ubóstwa żyło 5,7% osób w gospodarstwach domowych (w Polsce 9,0%)²⁸.

Analizując poziom zagrożenia ubóstwem skrajnym w województwie śląskim można dostrzec, że w latach 2009-2014 jego wartość utrzymywała się mniej więcej na podobnym poziomie, a od 2014 do 2017 roku spadała. Liczba osób w gospodarstwach domowych żyjących poniżej relatywnej granicy ubóstwa od 2009 roku, z pewnymi wahaniami systematycznie spada.

W latach 2012-2014 gwałtownie wzrastała liczba osób, które żyją poniżej poziomu ustawowej granicy ubóstwa, co w dużej mierze wynikało z podniesienia progów uprawniających do ubiegania się o świadczenia pieniężne z pomocy społecznej. W kolejnych latach mogliśmy zaobserwować wahania tego wskaźnika. Od 2017 do 2018 roku dało się zaobserwować wzrost poziomu ubóstwa we wszystkich trzech wskaźnikach a następnie ich spadek w 2019 roku.

Wykres 26. Zagrożenie ubóstwem w województwie śląskim w latach 2009-2019 (według przyjętych w danym roku granic ubóstwa*).

* Odsetek osób w gospodarstwach domowych zagrożonych ubóstwem wg rodzajów granic ubóstwa.

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>.

²⁸ Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <http://www.stat.gov.pl/bdl>.

W przeciwieństwie do poziomu kraju i województw na niższych poziomach podziału terytorialnego istnieje niewiele danych pozwalających na mierzenie poziomu ubóstwa. Głównym źródłem informacji w tym względzie są statystyki pomocy społecznej. Do danych dotyczących ubóstwa, podawanych z dokładnością do poziomu gminy, należy publikowana przez Główny Urząd Statystyczny *liczba osób w gospodarstwach domowych korzystających z pomocy społecznej, znajdujących się poniżej kryterium dochodowego*.

Wysokość owego kryterium określa ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (t.j. Dz. U. z 2021 r., poz. 2268), która w art. 8 stanowi, iż:

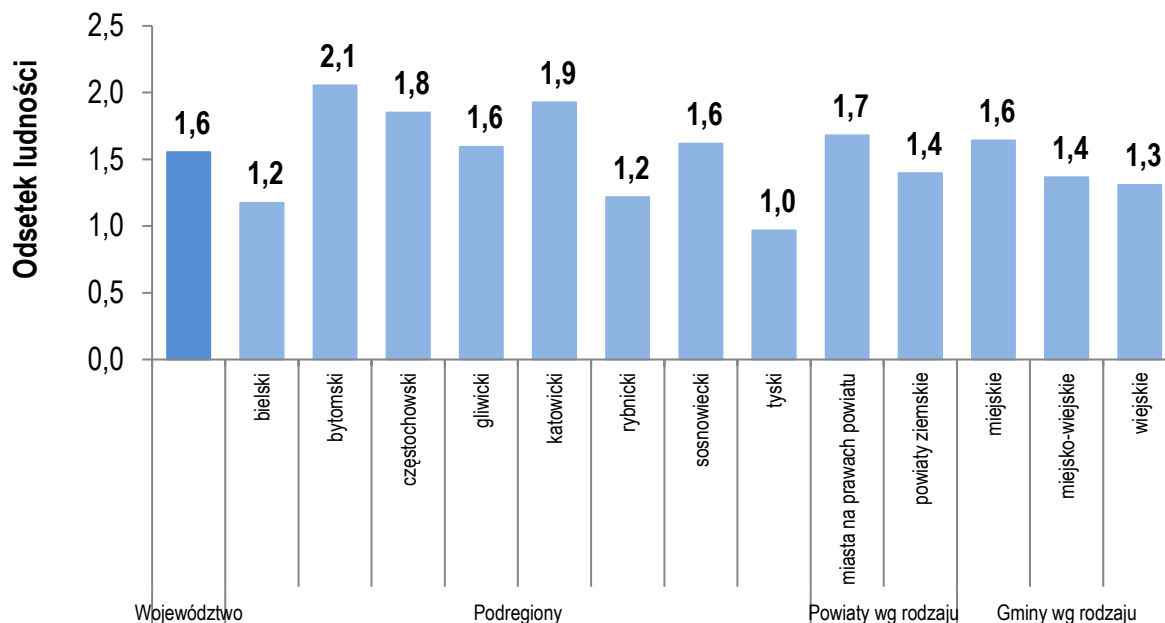
Prawo do świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej, z zastrzeżeniem art. 40, art. 41, art. 53a i art. 91, przysługuje:

- 1) osobie samotnie gospodarującej, której dochód nie przekracza kwoty 776 zł (wcześniej było to 701 zł), zwanej dalej „kryterium dochodowym osoby samotnie gospodarującej”,*
- 2) osobie w rodzinie, w której dochód na osobę nie przekracza kwoty 600 zł (wcześniej było to 528 zł), zwanej dalej „kryterium dochodowym na osobę w rodzinie”,*
- 3) rodzinie, której dochód nie przekracza sumy kwot kryterium dochodowego na osobę w rodzinie, zwanej dalej „kryterium dochodowym rodziny”*
- 4) - przy jednoczesnym wystąpieniu co najmniej jednego z powodów wymienionych w art. 7 pkt 2-15 lub innych okoliczności uzasadniających udzielenie pomocy społecznej.*

Analizowana zmienna, odniesiona do liczby ludności, została na potrzeby niniejszego opracowania nazwana *wskaźnikiem PKD*. Obrazuje ona jaki odsetek ogółu ludności stanowią klienci pomocy społecznej żyjący w gospodarstwach domowych o dochodach poniżej kryterium dochodowego.

Analiza poziomu wskaźnika PKD wskazuje, że w województwie śląskim, podobnie jak w skali całego kraju, mamy do czynienia z silnym zróżnicowaniem przestrzennym występowania problemu ubóstwa. O ile na całym jego obszarze wskaźnik beneficjentów świadczeń pieniężnych wyniósł w 2020 r. 1,6%, o tyle w poszczególnych podregionach wahał się on w granicach od 1,0% w podregionie tuskim do 2,1% w podregionie bytomskim. W miastach na prawach powiatu był wyższy niż w powiatach ziemskich – 1,7% w stosunku do 1,4%. Rodzaj gminy, a co za tym idzie miejsce zamieszkania (miasto/wieś) tylko nieznacznie różnicował wartości analizowanego wskaźnika - dało się zauważyć słabą tendencję, zgodnie z którą im gmina bardziej „miejska”, tym wskaźnik PKD wyższy.

Wykres 27. Osoby w gospodarstwach domowych korzystające z pomocy społecznej, znajdujące się poniżej kryterium dochodowego jako odsetek ogółu ludności w województwie śląskim w 2020 r.

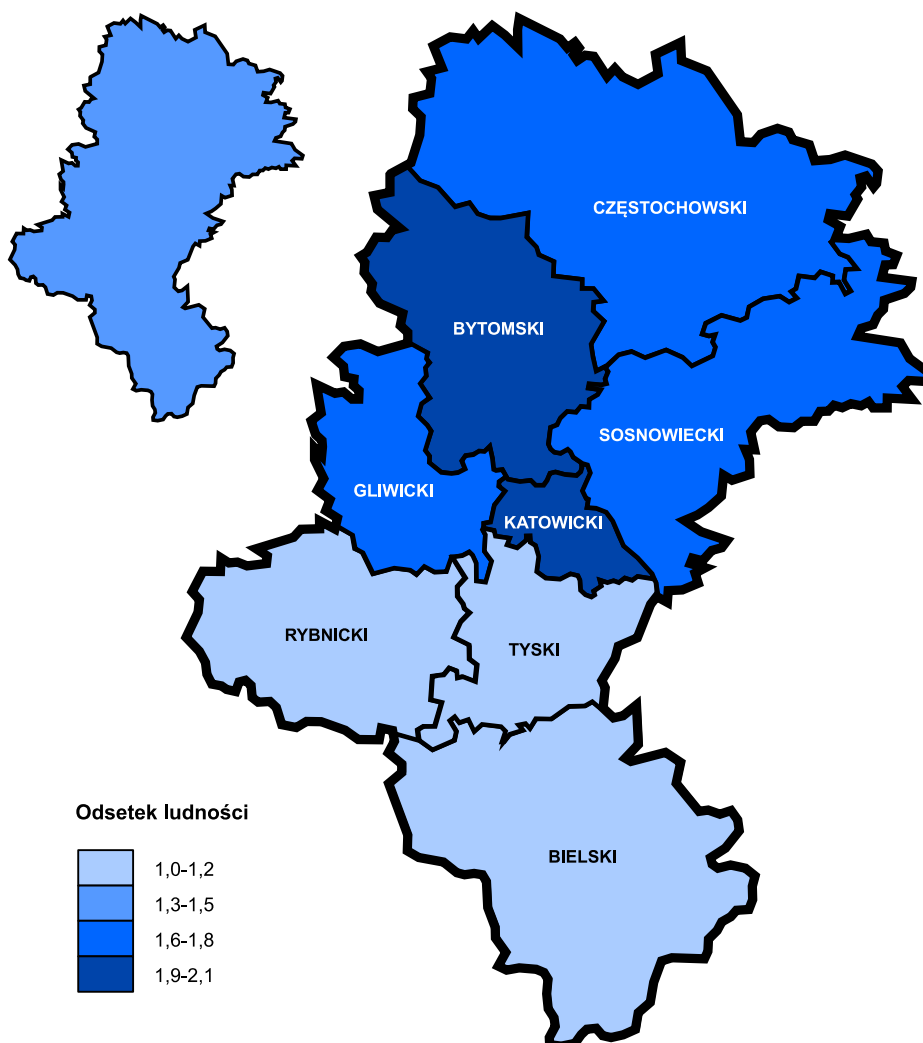
Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL>.

Poniższa mapa z podziałem województwa śląskiego na podregiony nie tylko potwierdza duże zróżnicowanie poziomu ubóstwa pomiędzy tego rodzaju jednostkami podziału terytorialnego, ale także wskazuje, że dzieli się ono na dwie części: uboższą – północną i bogatszą – południową. Dokładniejsza analiza przestrzenna, uwzględniająca podział na powiaty, pokazuje trzy główne ogniska ubóstwa w województwie śląskim: część północno-wschodnią (powiaty: częstochoowski, m. Częstochowa, myszkowski i zawierciański), część środkową (powiaty: m. Siemianowice Śląskie, m. Bytom, m. Chorzów, m. Zabrze, m. Ruda Śląska oraz m. Świętochłowice) oraz południowo-wschodnią (powiat żywiecki).

Wśród powiatów województwa śląskiego najwyższy poziom wskaźnika PKD zanotowano w miastach na prawach powiatu: m. Siemianowice Śląskie (3,2%), m. Bytom (3,0%) oraz m. Chorzów (2,8%), natomiast najniższe w: m. Bielsko-Biała (0,7%), bielskim, bieruńsko-lędzińskim, pszczyńskim oraz m. Żory – po 0,8%.

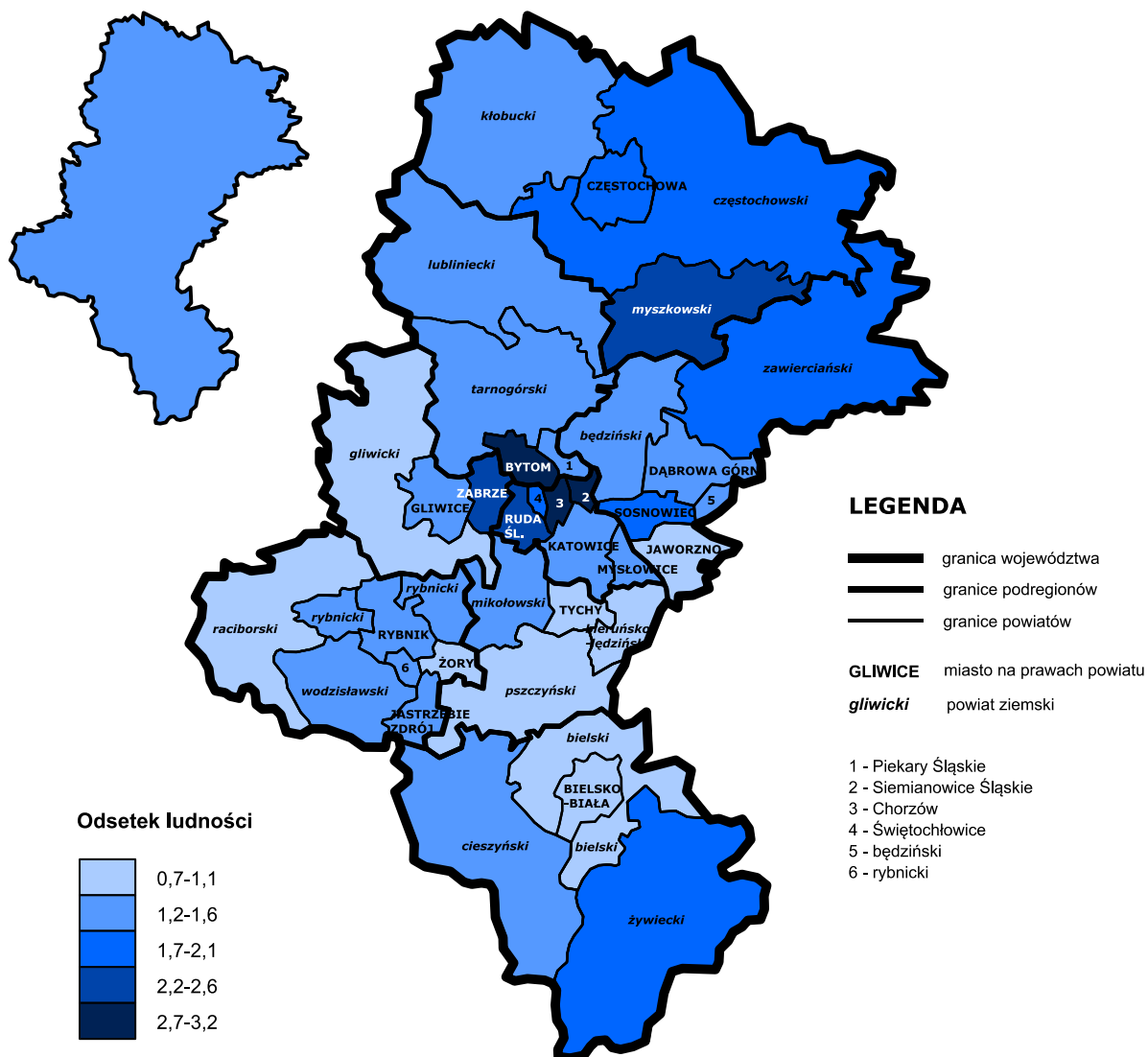
Z kolei na poziomie gmin najwyższe odsetki osób w gospodarstwach domowych korzystających z pomocy społecznej, znajdujących się poniżej kryterium dochodowego, zanotowano w stosunkowo małych gminach: Ujszoły (4,3%), Koniecpol (4,2%) oraz Rajcza (4,1%).

Mapa 1. Osoby w gospodarstwach domowych korzystające z pomocy społecznej, znajdujące się poniżej kryterium dochodowego jako odsetek ogółu ludności podregionów województwa śląskiego w 2020 r.

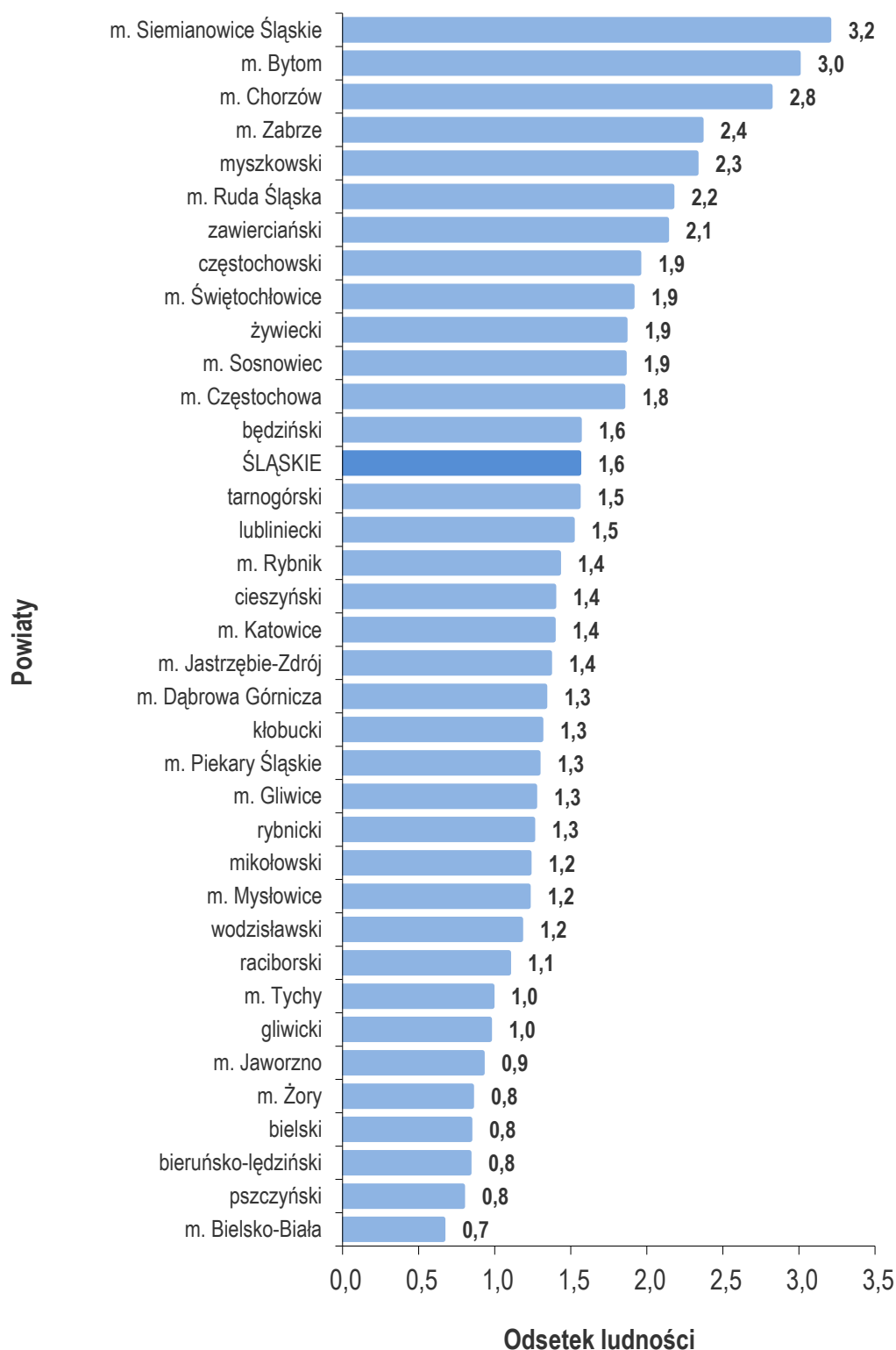
Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych GUS, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL> [odczyt: 25.10.2021 r.].

Mapa 2. Osoby w gospodarstwach domowych korzystające z pomocy społecznej, znajdujące się poniżej kryterium dochodowego jako odsetek ogółu ludności powiatów województwa śląskiego w 2020 r.

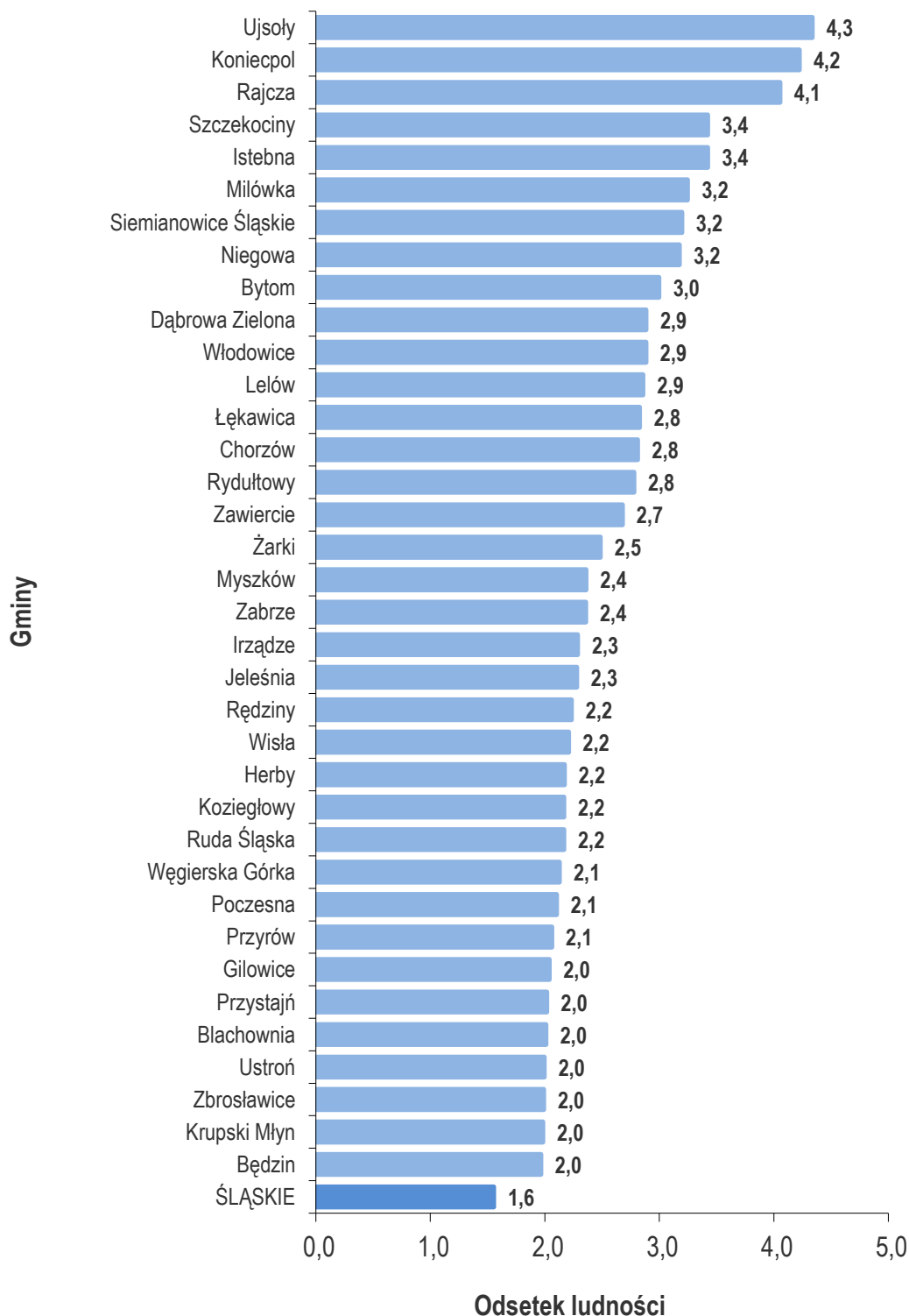
Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych GUS, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL> [odczyt: 25.10.2021 r.].

Wykres 28. Osoby w gospodarstwach domowych korzystające z pomocy społecznej, znajdujące się poniżej kryterium dochodowego jako odsetek ogółu ludności powiatów województwa śląskiego w 2020 r.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych GUS, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL> [odczyt: 21.10.2021 r.].

Wykres 29. Gminy o najwyższym odsetku ludności w gospodarstwach domowych korzystających z pomocy społecznej, znajdujących się poniżej kryterium dochodowego - województwo śląskie, 2020 r.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych GUS, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL> [odczyt: 21.10.2021 r.].

2.4. Rodzina

Rodzina jest naturalnym środowiskiem narodzin i rozwoju człowieka. Z tego powodu jest ona podstawową instytucją społeczną, która poprzez swoje funkcje kształtuje strukturę społeczną. Realizacja funkcji rodziny wiąże się z zaspokojeniem potrzeb jej członków, którzy jednocześnie są członkami społeczeństwa. Z tego wynika, że rodzina jest kluczową instytucją życia społecznego, która – z jednej strony – ma wpływ na funkcjonowanie społeczeństwa, a z drugiej strony ona sama zależy od uwarunkowań społeczno-ekonomicznych, politycznych i kulturowych, w których przyszło jej żyć.

W opracowaniu przyjęto definicję rodziny zaproponowaną przez GUS przy realizacji NSP²⁹, gdzie rodzina (biologiczna) definiowana jest jako dwie lub większa liczba osób, które są związane jako mąż i żona, wspólnie żyjący partnerzy (kohabitanci) – osoby płci przeciwnej lub jako rodzic i dziecko. Wyróżnia się następujące typy rodzin biologicznych: małżeństwo bez dzieci, małżeństwo z dziećmi, partnerzy bez dzieci, partnerzy z dziećmi, matka z dziećmi, ojciec z dziećmi. Można wyróżnić także rodziny pełne i niepełne oraz rodziny zrekonstruowane i rozszerzone.

Z danych Narodowego Spisu Powszechnego wynika, że w 2011 roku w województwie śląskim mieszkało ogółem 1 357,1 tys. rodzin, które stanowiły 12,4% wszystkich rodzin w Polsce. W strukturze rodzin małżeństwa z dziećmi stanowiły 49,1%, samotne matki z dziećmi - 18,1%, samotni ojcowie z dziećmi - 2,9%, zaś partnerzy z dziećmi - 1,6%. Małżonkowie z dziećmi stanowili 64,5% wszystkich osób pozostających w związkach małżeńskich.

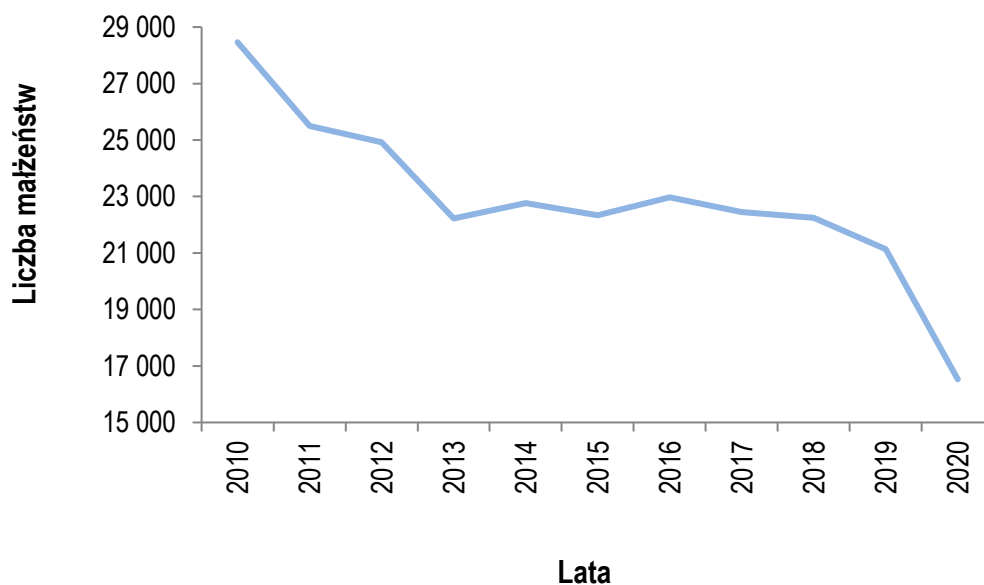
2.4.1. Małżeństwa, rozwody i separacje

Od 2010 roku w zakresie liczby zawieranych małżeństw w województwie śląskim obserwuje się tendencję spadkową, z niewielkimi wahaniami. W latach 2010-2020 liczba zawartych małżeństw zmniejszyła się o 11 933, tj. 41,9%. Najwyższą liczbą zawartych związków małżeńskich cechował się rok 2010 (28,5 tys.), natomiast najniższą rok 2020 (16,5 tys.), na co znaczący wpływ miały obostrzenia wdrożone w związku z wystąpieniem pandemii COVID-19. W przeliczeniu na 1000 mieszkańców liczba małżeństw zawartych w województwie śląskim w 2020 roku wyniosła 3,7 i była nieco niższa niż średnia dla kraju (3,8)³⁰.

²⁹ <https://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2011/nsp-2011-wyniki/gospodarstwa-domowe-i-rodziny-charakterystyka-demograficzna-nsp-2011,5,1.html> [odczyt: 18.11.2021 r.]

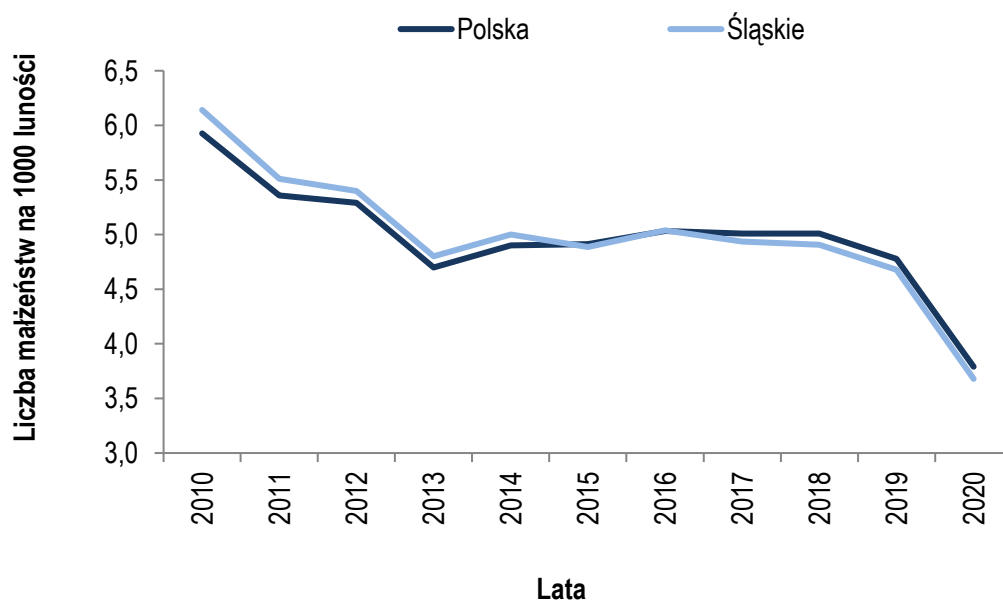
³⁰ Główny Urząd Statystyczny, *Bank...*, op. cit.

Wykres 30. Liczba małżeństw w województwie śląskim w latach 2010-2020.

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>.

Wykres 31. Liczba małżeństw na 1000 ludności zawartych w latach 2010-2020.

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>.

W 2020 roku najwięcej małżeństw, w przeliczeniu na 1000 mieszkańców, zawarto w podregionie katowickim (3,9) oraz bielskim i tyskim (po 3,8), zaś najmniej w podregionie sosnowieckim (3,3). Najwyższe wskaźniki zawieranych małżeństw zanotowano w powiatach: m. Chorzów i mikołowskim (po 4,2) oraz żywieckim (4,1), zaś najniższe w powiatach: m. Dąbrowa Górnicza (2,8) oraz będzińskim i m. Sosnowiec (po 3,3). Małżeństwa zarejestrowane w miastach stanowiły ponad 76% ogólnej liczby zawartych małżeństw³¹.

Mediana wieku kobiet zawierających związek małżeński w 2020 roku wyniosła 28,5 roku (28,2 roku w 2019 roku), a mężczyzn – 30,6 roku (30,3 roku w 2019 roku)³². Powyższe dane potwierdzają przesunięcie na późniejszy okres wieku, w którym podejmowana jest decyzja o zakładaniu rodziny. Wynika to m.in. z faktu częstego podejmowania studiów, szczególnie przez kobiety oraz z odkładania tej decyzji na bliżej nieokreślony moment osiągnięcia odpowiedniego szczebla w karierze zawodowej. Późniejsze małżeństwo często oznacza późniejsze rodzicielstwo, co skutkuje potencjalnie mniejszą liczbą dzieci (skrócenie okresu pomiędzy momentem zawarcia małżeństwa a końcem płodności kobiety oraz przesunięcie planów prokreacyjnych na trzydzieste lata jej życia, kiedy to naturalne możliwości poczęcia dziecka zaczynają spadać)³³.

Najczęstszą przyczyną rozpadu związków małżeńskich jest zgon jednego ze współmałżonków. Innym ważnym powodem rozwiązania małżeństw są rozwody. W latach 2010-2020 liczba rozwodów w regionie wykazywała pewne wahania. Najwyższą wartość przyjęła w 2013 roku – 8 602, natomiast najmniejszą zanotowano w 2020 roku, kiedy to w województwie śląskim rozwiązano przez rozwód 6 114 małżeństw. Ogólnie od 2013 roku w zakresie liczby rozwodów obserwuje się tendencję spadkową z niewielkimi wahaniami. W latach 2010-2020 w regionie liczba rozwodów zmniejszyła się o 2 408, tj. 28,3%³⁴. W 2020 roku zanotowano gwałtowny spadek liczby rozwodów, co wiązało się prawdopodobnie z ograniczeniami wynikającymi z pandemii koronawirusa.

Współczynnik prezentujący stosunek liczby małżeństw rozwiązanych przez rozwód (orzeczonych rozwodów) do liczby małżeństw zawartych w danym roku w województwie śląskim rośnie. O ile w 2010 roku wynosił 29,9% to w 2020 roku już 37,0%. W okresie 2010-2020 najwyższą wartość osiągnął w 2013 roku – 38,7%.

W latach 2010-2020 wartość wskaźnika rozwodów w województwie śląskim była wyższa niż średnia dla całego kraju. W przeliczeniu na 1000 mieszkańców liczba rozwodów orzeczonych w województwie śląskim w 2020 roku wyniosła 1,8 (dla kraju 1,7)³⁵. Do głównych przyczyn orzekania rozwodów w województwie śląskim należały: niezgodność charakterów (3 895 rozwodów), niedochowanie wierności małżeńskiej (1 413 rozwodów), nadużywanie alkoholu (1 058 rozwodów), nieporozumienia na tle

³¹ Główny Urząd Statystyczny, *Bank...*, op. cit.

³² Główny Urząd Statystyczny, *Rocznik demograficzny 2021*, Warszawa 2021.

³³ Ulman P., *Polska rodzina w świetle wybranych badań statystycznych*, „Studia Socialia Cracoviensia” 2014, nr 1 (10), s. 162.

³⁴ Główny Urząd Statystyczny, *Bank...*, op. cit.

³⁵ Ibidem.

finansowym (770 rozwodów), naganny stosunek do członków rodziny (740 rozwodów) oraz dłuższa nieobecność (452 rozwody)³⁶.

Do podregionów województwa śląskiego charakteryzujących się w 2020 roku najwyższymi wskaźnikami rozwodów należały: gliwicki i sosnowiecki (po 1,6) oraz katowicki (1,5). Najniższe wartości omawiany wskaźnik osiągnął w podregionie rybnickim (0,9) oraz częstochowskim i tyskim (po 1,3). Rozwody jako zjawisko demograficzne są ściśle związane z obszarami miejskimi. W miastach na prawach powiatów analizowany wskaźnik wyniósł 1,5, podczas gdy w powiatach ziemskich 1,2. Na poziomie powiatowym największymi wartościami wskaźnika rozwodów cechowały się duże jednostki posiadające status miasta na prawach powiatu: Jaworzno i Mysłowice (po 1,9), Gliwice (1,8) i Dąbrowa Górnicza (1,7), zaś najniższe wskaźniki odnotowano w powiecie raciborskim (0,7) oraz w rybnickim i wodzisławskim (po 0,8)³⁷.

Szczególnie niekorzystnie rozpad rodziny wpływa na dzieci, tymczasem w 2020 roku w województwie śląskim 56,4% ogółu rozwodów orzeczono w rodzinach z dziećmi. Rozwody małżeństw bez małoletnich dzieci stanowiły 43,6%. Odsetek rozwodzących się małżeństw z 1 dzieckiem wynosił 35,1%, z 2 dzieci – 18,3%, z 3 dzieci – 2,4% oraz z 4 i więcej dzieci – 0,5%³⁸. Należy przy tym wspomnieć, że województwo śląskie w 2020 roku należało do grupy województw z najniższym wskaźnikiem przeciętnej liczby małoletnich dzieci w rozwodzących się małżeństwach – 1,44 (dla Polski wskaźnik ten wynosił 1,49)³⁹. Sądy najczęściej powierzały wykonywanie władzy rodzicielskiej nad małoletnimi dziećmi matce (34,3% ogółem rozwiedzionych małżeństw posiadających małoletnie dzieci), natomiast rzadko ojcu (3,9%)⁴⁰.

Separacja prawna to uchylenie wspólnoty małżeńskiej bez prawa wstępowania w nowy związek małżeński przez którąkolwiek ze stron. Orzeczenia o separacji dokonuje odpowiedni sąd w formie przypisanej prawem. W odróżnieniu od rozwodu separacja nie ma charakteru ostatecznego rozwiązania małżeństwa - na zgodne żądanie małżonków sąd orzeka zniesienie separacji.

W 2020 roku w województwie śląskim orzeczono 120 separacji (w 2019 roku było ich 212). Wskaźnik liczby separacji na 10 tys. mieszkańców kształtował się na poziomie 0,27 (w całej Polsce 0,19). Od 2011 roku w województwie śląskim mamy do czynienia z systematycznym spadkiem liczby separacji, przy czym, podobnie jak w przypadku rozwodów, wskaźnik natężenia tego zjawiska utrzymuje się na poziomie wyższym od średniej dla całego kraju.

³⁶ Łącznie z innymi przyczynami (dane małżeństwo mogło być rozwiązane z więcej niż jednego powodu).

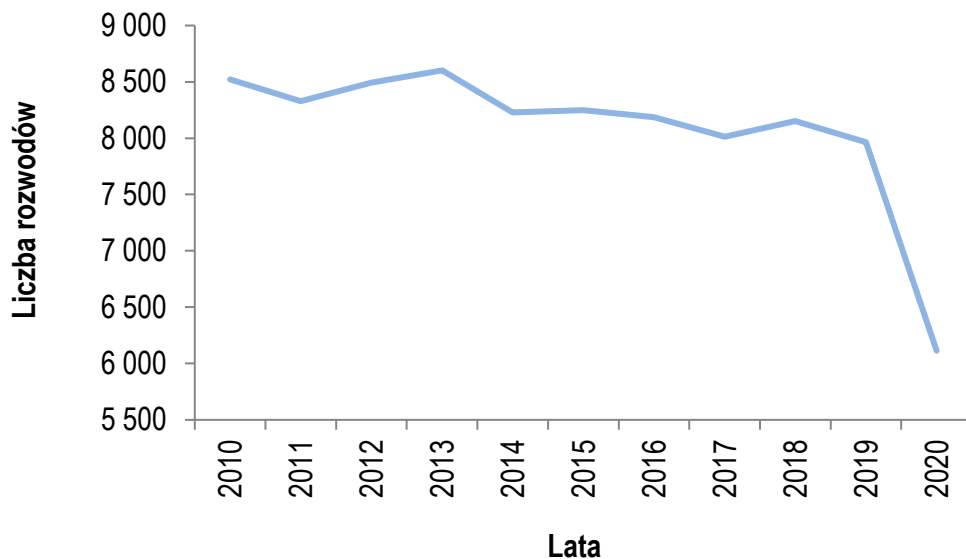
³⁷ Główny Urząd Statystyczny, *Bank...*, op. cit.

³⁸ Ibidem.

³⁹ Główny Urząd Statystyczny, *Rocznik Demograficzny 2021*, Warszawa 2021, tabl. 45 (69).

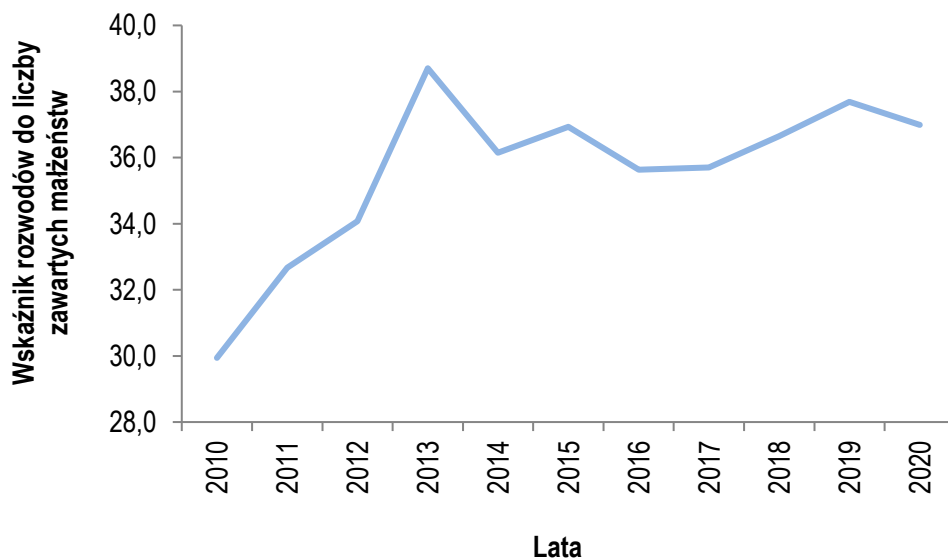
⁴⁰ Ibidem, tabl. 51 (75).

Wykres 32. Liczba rozwodów w województwie śląskim w latach 2010-2020.

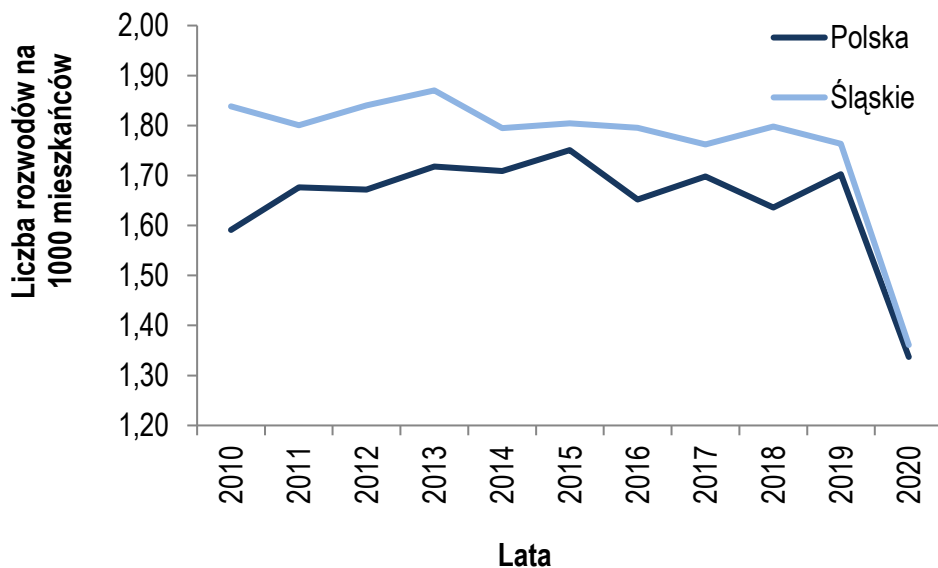
Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start#>.

Wykres 33. Stosunek liczby orzeczonych rozwodów do liczby zawartych małżeństw w danym roku w województwie śląskim w latach 2010-2020.

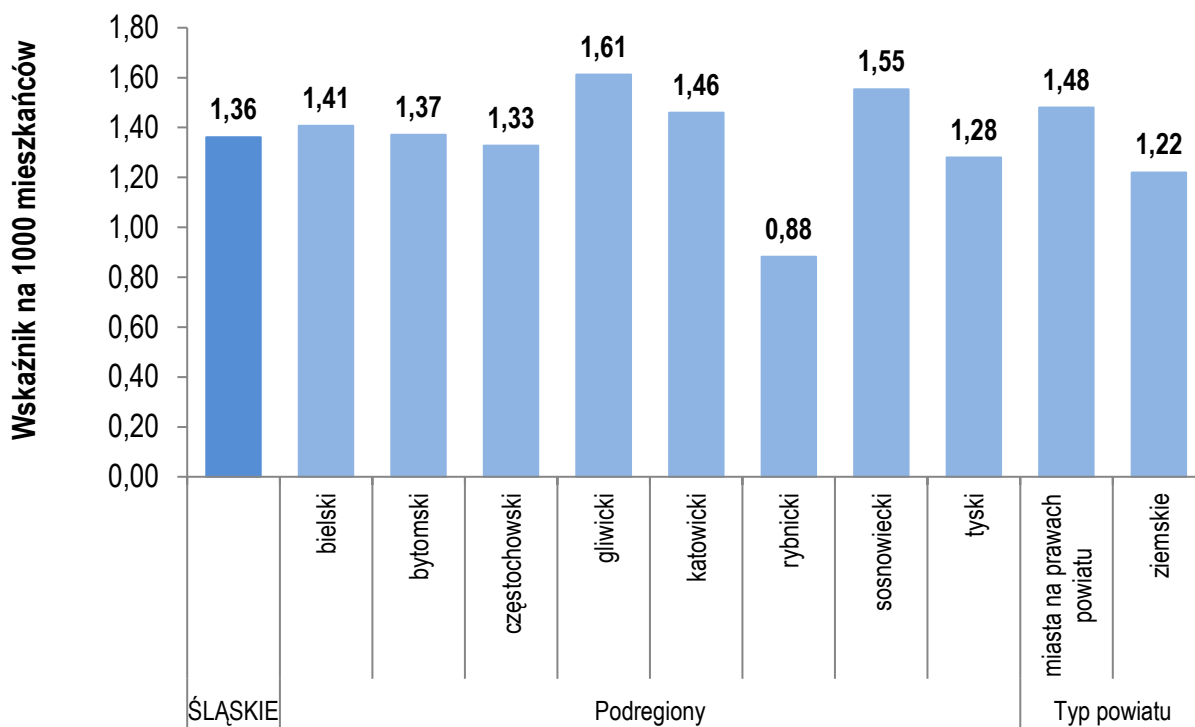
Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>.

Wykres 34. Liczba rozwodów na 1000 mieszkańców w latach 2010-2020.

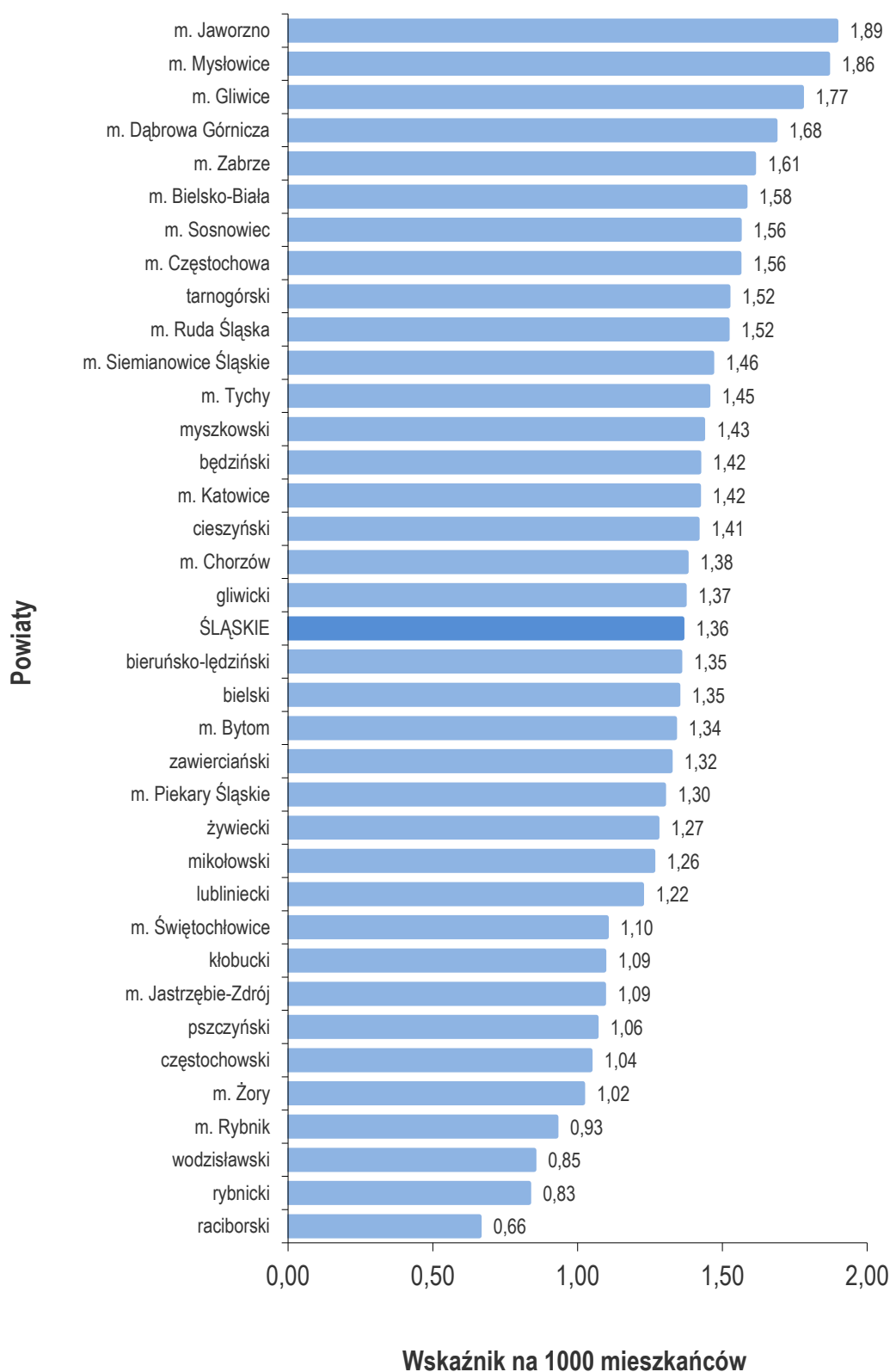
Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start#>.

Wykres 35. Wskaźnik rozwodów na 1000 mieszkańców w województwie śląskim w 2020 roku.

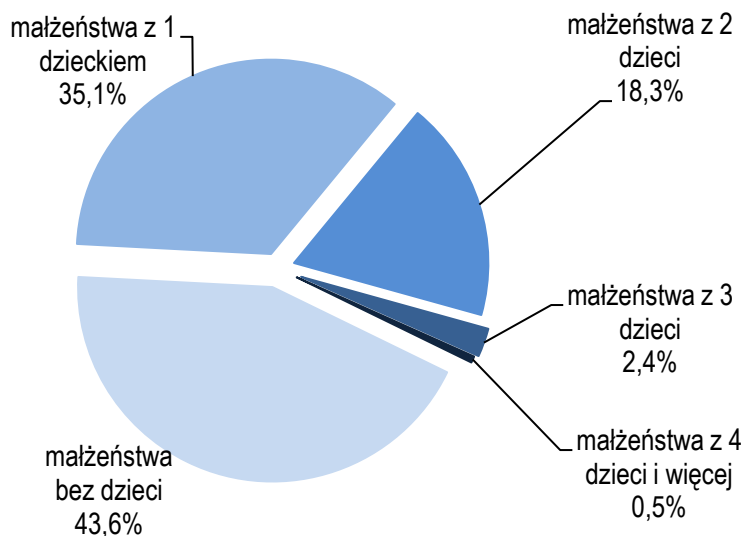
Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start#>.

Wykres 36. Wskaźnik rozwodów na 1000 mieszkańców w województwie śląskim w 2020 roku.

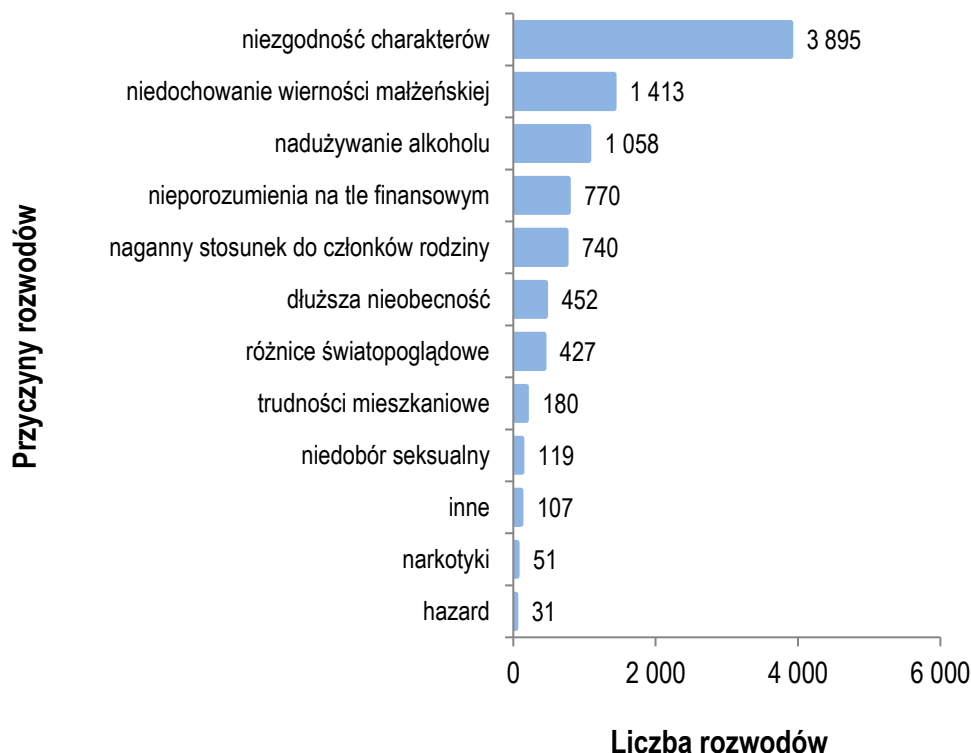
Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start#>.

Wykres 37. Struktura rozwodów w województwie śląskim w 2020 roku wg liczby małoletnich dzieci (N=6 114).

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start#>.

Wykres 38. Rozwody wg przyczyn* w województwie śląskim w 2020 r.

Uwaga: rozwody wg przyczyn nie sumują się do ogólnej liczby rozwodów, gdyż dany związek małżeński mógł zostać rozwiązany z powodu więcej niż jednej przyczyny.

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start#>.

2.4.2. Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego

Na kondycję polskich rodzin istotny wpływ miały zmiany systemu społeczno-ekonomicznego, jakie zaszły w ostatnich 30 latach. Ich konsekwencją było pojawienie lub pogłębienie się wielu problemów społecznych takich jak: bezrobocie, ubóstwo, alkoholizm czy przemoc. Bezradność opiekuńczo-wychowawcza powiązana jest z dysfunkcjonalnością rodziny, trudnościami w prawidłowym wypełnianiu ról rodzicielskich, niewydolnością wychowawczą, zaniedbywaniem czy krzywdzeniem dzieci. Cechą wyróżniającą tego rodzaju rodziny jest zaburzenie ogólnie przyjętych norm postępowania rodziców wobec dziecka.

W przypadku dzieci konsekwencją niewłaściwego funkcjonowania rodziny jest pojawianie się symptomów niedostosowania społecznego⁴¹. W takiej sytuacji możemy mieć do czynienia niedojrzałością emocjonalną, problemami we współżyciu z ludźmi, trudnościami adaptacyjnymi, problemami wychowawczymi w środowisku szkolnym, a nawet z przestępczością młodocianych. Dzieci i młodzież pochodząca z tego rodzaju rodzin często przejawia zachowania buntownicze, agresywne, konfliktowe, łamie obowiązujące przepisy prawa, obyczaje, normy i wartości⁴².

Jednym z fundamentów systemu pomocy społecznej jest praca z rodziną zmierzająca do przeciwdziałania przemocy i zaniedbaniom, odbudowywaniu odpowiedzialności rodziców za wychowanie oraz poprawa funkcjonowania rodziny w zakresie pełnienia swoich funkcji. Bezradność występować może także w kwestii prowadzenia gospodarstwa domowego – problem z zapewnieniem żywności, odzieży, mieszkania itp. Bezradności tej nie należy jednak mylić z problemem posiadania przez rodzinę niewystarczających środków finansowych na zabezpieczenie tych potrzeb, gdyż w tym wypadku niezaspokojenie ich nie musi występować w parze z nieprawidłowym pełnieniem funkcji opiekuńczo-wychowawczych. O bezradności w prowadzeniu gospodarstwa domowego powinno mówić się w odniesieniu do rodzin, które posiadają wystarczające środki finansowe na zabezpieczenie podstawowych potrzeb, lecz środkami tymi dysponują w nieodpowiedni sposób⁴³.

Zarówno dzieci i młodzież pochodząca z dobrze czy przeciętnie sytuowanych rodzin, jak i żyjąca w gorszych warunkach materialnych doświadcza rozmaitych problemów. Powszechny dostęp do Internetu, mediów społecznościowych i technologii telekomunikacyjnych sprawia, że dynamicznie zmienia się środowisko wychowania (autorytet wychowawców) i rola szkoły. Nie zawsze rodzice mają czas i odpowiednie kompetencje, by właściwie przygotować dziecko do funkcjonowania i dorastania w dzisiejszym świecie, a także w rzeczywistości wirtualnej. Chaos aksjologiczny i informacyjny, z jakim mamy obecnie do czynienia, połączony z brakiem czasu członków rodziny dla siebie nawzajem sprawia, że wśród dzieci i młodzieży mogą pojawić się problemy z poczuciem własnej wartości. Młodzi ludzie są szczególnie wrażliwi - potrzebują miłości, akceptacji i zrozumienia - najpierw u najbliższych, potem

⁴¹ Wspólnota Robocza Związków Organizacji Socjalnych, *Standardy w pomocy, Standardy usług dla rodziny z dziećmi*, wersja nr 3 z dnia 12.06.2011 r., s. 2-3.

⁴² Ibidem, s. 4

⁴³ <https://ops.pl/2016/08/kwestia-problemow-opiekunczo-wychowawczych-i-nieprawidlowego-prowadzenia-gospodarstwa-domowego-w-pomocy-spoecznej/> [odczyt 24.11.2021 r.]

u innych osób znaczących, w tym grona rówieśników. Gdy tego nie znajdują, zdarza się, że popadają w uzależnienia takie jak: sieciorizm, foniorizm, zaburzenia odżywiania czy uzależnienia od środków psychoaktywnych (alkoholizm, narkomania, dopalacze). Wielu z nich pada ofiarą przemocy i agresji – słownej, fizycznej oraz w środowisku wirtualnym ze strony rówieśników i dorosłych. Są coraz bardziej samotni, często nie mają z kim porozmawiać o swoich problemach, chorują na depresje i nerwice⁴⁴. Na dotychczasowe problemy nałożyły się nowe wynikające z pandemii koronawirusa. Praca zdalna i związana z nią izolacja od rówieśników i wychowawców przyczyniła się m. in. do pogorszenia kondycji psychicznej wielu dzieci.

W rodzinie biednej dzieci nie mają zaspokojonych podstawowych potrzeb fizjologicznych i bezpieczeństwa (np. zaspokajanie głodu, potrzeby schronienia). Ze względów oszczędnościowych przygotowuje się mało wartościowe posiłki, co prowadzi do stanu niedożywienia. Regularne, racjonalne odżywianie jest bowiem ważne dla uzyskania odpowiedniego stopnia koncentracji i przekłada się na zdobyte w szkole wiadomości i umiejętności. Dzieci niedożywione mają więc o wiele mniejsze szanse na osiągnięcie sukcesu edukacyjnego⁴⁵.

Rodziny żyjące w kulturze ubóstwa zamieszkują gorsze i zdekapitalizowane dzielnice. Substandardowe i przeludnione mieszkania nie pozwalają na odpowiedni wypoczynek czy higienę. Dzieci odrabiają lekcje w przypadkowych, niedostosowanych do tego miejscach. Bywają obciążone większą ilością obowiązków domowych niż ich rówieśnicy. Ze względu na ciągłe niedobory finansowe w rodzinie, dzieci mogą być zmuszane do podejmowania nielegalnej pracy, a także żebractwa, drobnych kradzieży czy prostytucji.

Rola ojca w rodzinie dysfunkcyjnej jest często osłabiona z powodu bezrobocia i alkoholizmu, a rodzina wychowuje osoby o niskim poczuciu własnej wartości. Rodzice mają ograniczone potrzeby poznawcze, nie inwestują w rozwój osobisty swój i swoich dzieci, nie biorą udziału w życiu kulturalnym. Dzieci te zazwyczaj osiągają niskie wyniki w nauce, nie uczestniczą w zajęciach dodatkowych, rozwijaniu zainteresowań, nie korzystają z korepetycji, a rodzice nie pomagają im w odrabianiu lekcji. Brak stymulacji edukacyjnej rodziców często oznacza gorsze oceny, co z kolei pociąga za sobą niechęć nauczycieli. W wyniku tego podwójnego odrzucenia dziecko prędko odwraca się od szkoły, powtarza klasy i w konsekwencji zdarza się, że całkowicie „wypada” z systemu edukacji. Ten zamknięty krąg prowadzi do replikacji braku wykształcenia w kolejnym pokoleniu, co w oczywisty sposób przekłada się na trudności w znalezieniu pracy i wyjściu z problemu ubóstwa.

W szkole dziecko bywa odrzucane przez rówieśników z powodu gorszej jakości ubrań, braku przyborów szkolnych, zabawek i akcesoriów, nieodpowiedniej higieny czy braku śniadań i obiadów. To, że są lokowane na marginesie społeczności szkolnej, sprawia, że odnajdują się jedynie w grupach rówieśników o podobnym statusie materialnym. Oznacza to doświadczanie nierówności społecznych już w okresie dzieciństwa⁴⁶. Rodziny ubogie nierzadko doznają syndromu „zamknięcia się w sobie” — nie mając

⁴⁴ <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/800-080-222-calodobowa-bezplatna-infolinia-dla-dzieci-i-mlodziezy-oraz-ich-opiekunow> [odczyt: 24.11.2021 r.].

⁴⁵ <http://www.edukacja.edux.pl/p-10880-ubostwo-materialne-bariera-rozwoju-dzieci.php> [odczyt: 24.11.2021 r.].

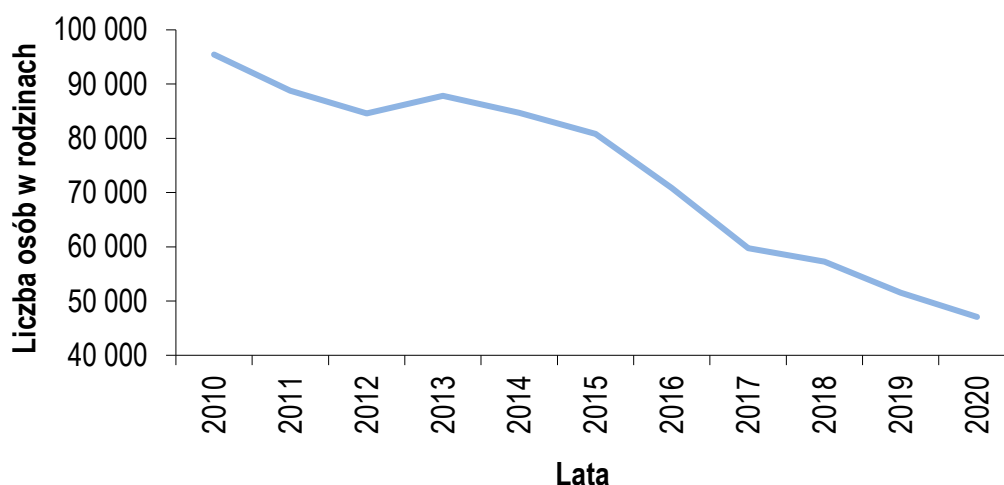
⁴⁶ <https://www.tygodnikprzeklad.pl/biedne-dziecko-nie-jest-dopust-bozy-rozmowa-prof-wielislawa-warzywoda-kruszynska/> [odczyt: 24.01.2020 r.].

środków na uczestnictwo w życiu społecznym, zrywają kontakty ze znajomymi i zamykają się kręgu rodzinnym. Ten wzór jest przejmowany przez dzieci, które dodatkowo borykają się z ciągłym poczuciem wstydu wobec rówieśników z bogatszych rodzin⁴⁷.

W 2020 r. w województwie śląskim pomocą społeczną z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego⁴⁸ objęto 15 212 rodzin liczących ogółem 47 077 osób. Bezradność była czwartą co do częstości przyczyną jej udzielania. Wsparciem z tego tytułu objęto 28,8% ogółu osób w rodzinach korzystających z pomocy społecznej. Generalnie w latach 2010-2020 w analizowanej dziedzinie mieliśmy do czynienia z trendem spadkowym. Przez cały ten okres wskaźnik objętych pomocą społeczną z powodu bezradności w przeliczeniu na 1000 mieszkańców był w województwie śląskim niższy niż w kraju, choć różnica ta systematycznie malała.

Spośród podregionów województwa śląskiego najwyższym poziomem analizowanego wskaźnika wyraźnie wyróżniały się: katowicki (17,1) oraz bytomski (11,1). Dało się zauważyć wyższą jego wartość w miastach na prawach powiatu niż w powiatach ziemskich – odpowiednio 12,1 i 8,5. W gminach miejskich wynosiła ona 11,6, w miejsko-wiejskich 7,2, natomiast w wiejskich 7,8. Analiza przestrzenna wskazuje, że najwyższe wartości wskaźnik objętych pomocą z powodu bezradności przyjmował w środkowej części województwa. Wśród powiatów charakteryzujących się najwyższą jego wartością w 2020 roku znalazły się: m. Ruda Śląska (21,0), m. Katowice (20,3) oraz m. Rybnik (17,5). Z kolei na poziomie gmin wyróżniały się trzy jednostki samorządu terytorialnego: Goczałkowice-Zdrój (38,5), Wisła (36,2) oraz Krupski Młyn (30,5).

Wykres 39. Liczba osób w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego w województwie śląskim w latach 2010-2020.

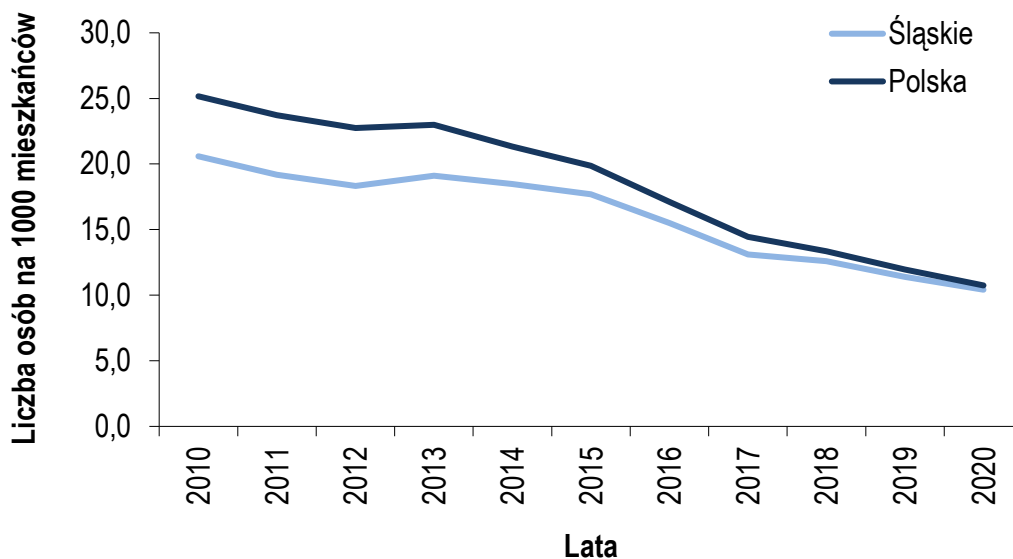

Źródło: Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania MPiPS-03/MRPIPS-03, meldunki za lata 2010-2020.

⁴⁷ http://fdds.pl/wp-content/uploads/2016/05/Wojcik_S_2011_Ubostwo_dzieci.pdf [odczyt: 24.01.2020 r.].

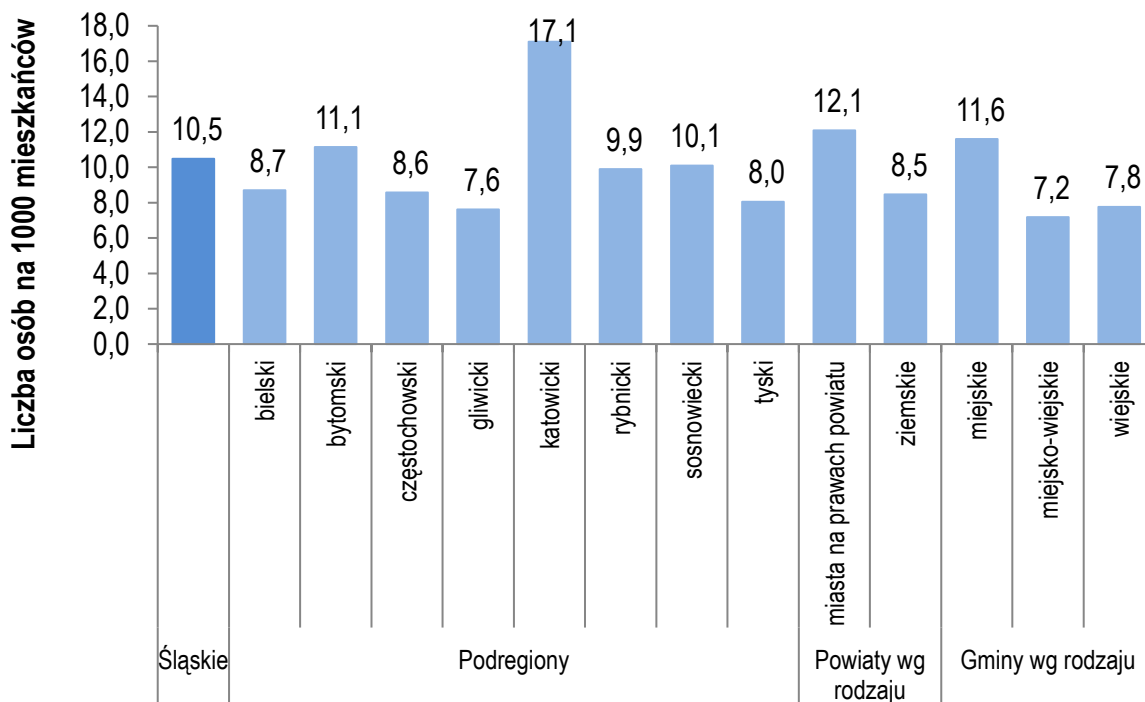
⁴⁸ W dalszej części opracowania do określenia bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego będziemy używali określenia „bezradność”.

Wykres 40. Osoby w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego na 1000 mieszkańców w latach 2010-2020.

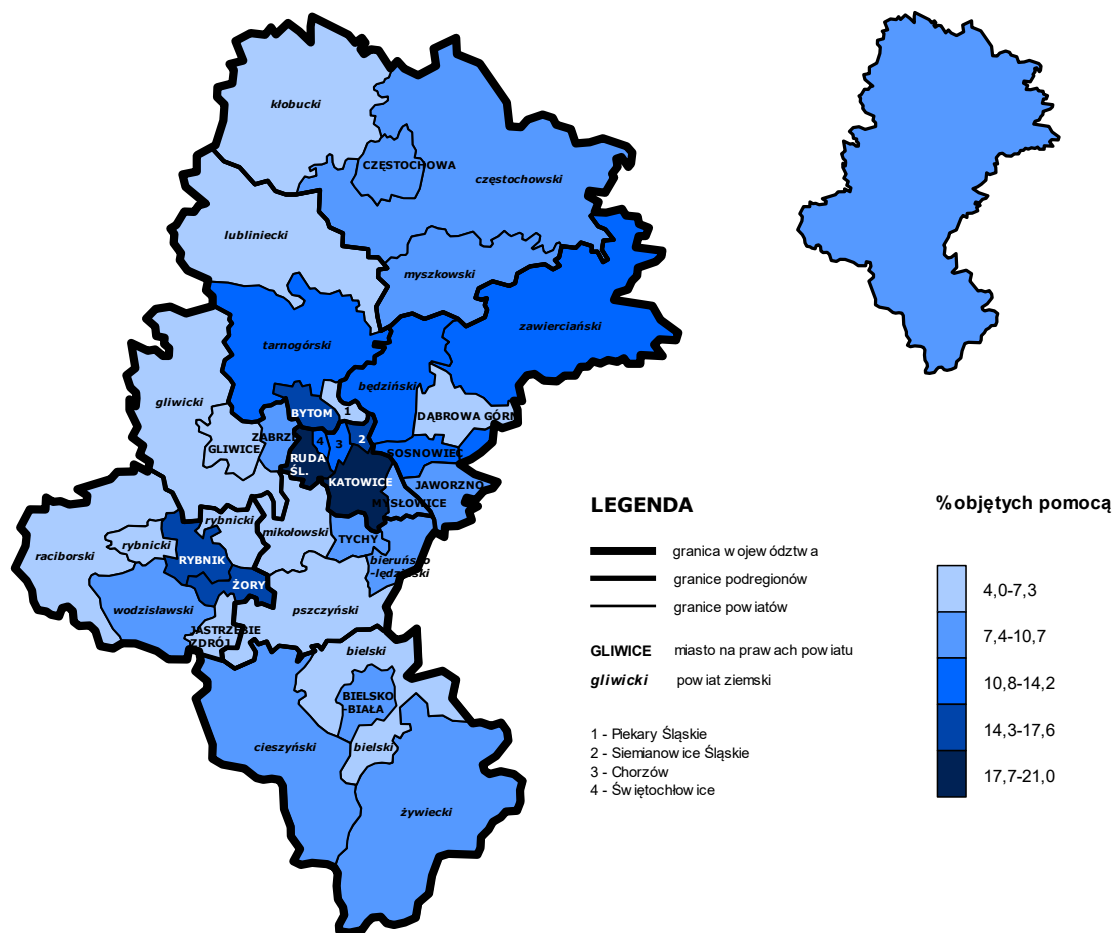
Źródło: 1) Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania *MPIPS-03/MRPIPS-03*, meldunek za okres 2010-2020, 2) Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>.

Wykres 41. Osoby w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego na 1000 mieszkańców w województwie śląskim w 2020 roku.

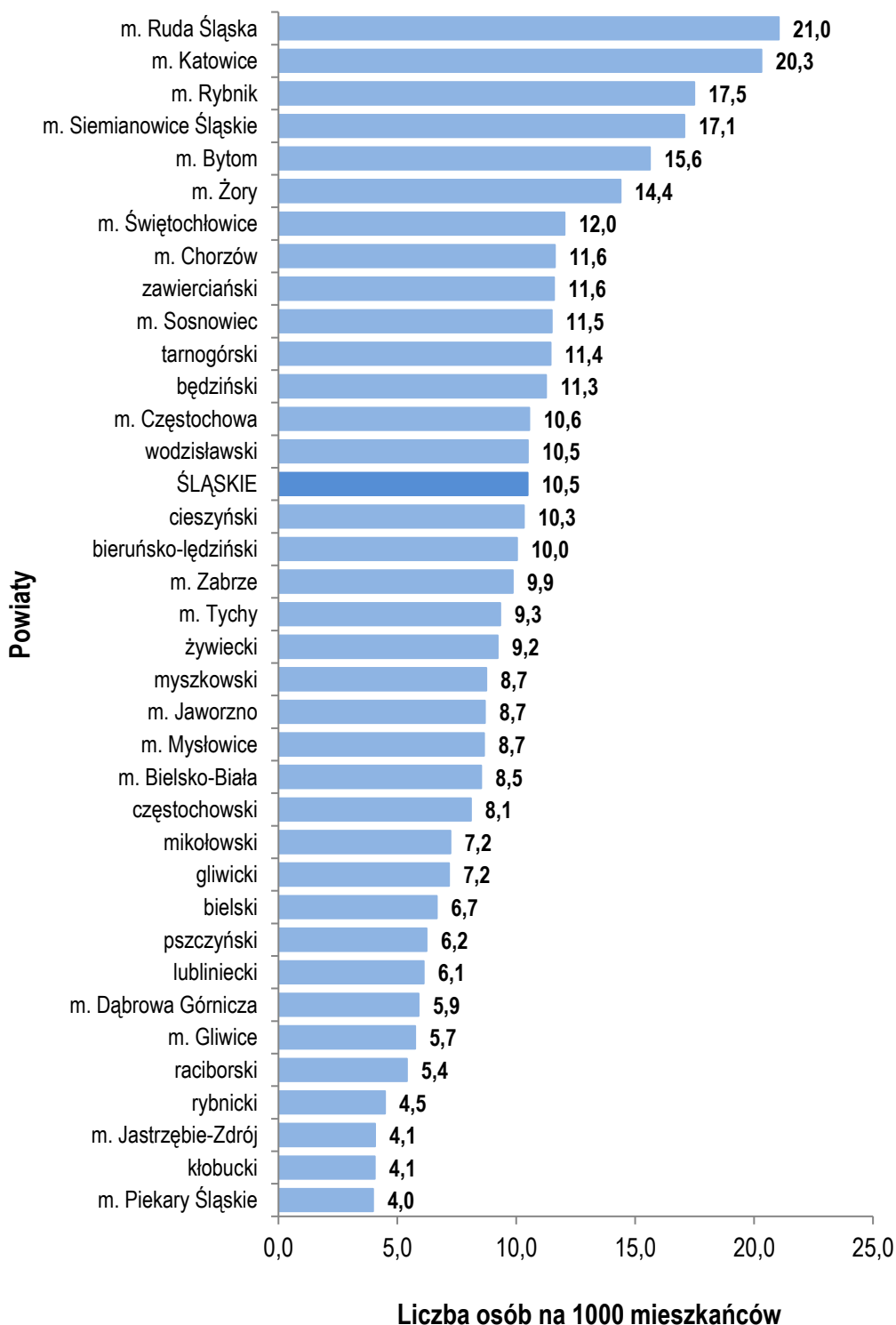
Źródło: 1) Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdanie *MRPIPS-03*, meldunek za okres I-XII 2020 roku; 2) Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>.

Mapa 3. Osoby w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego na 1000 mieszkańców w województwie śląskim w 2020 roku.

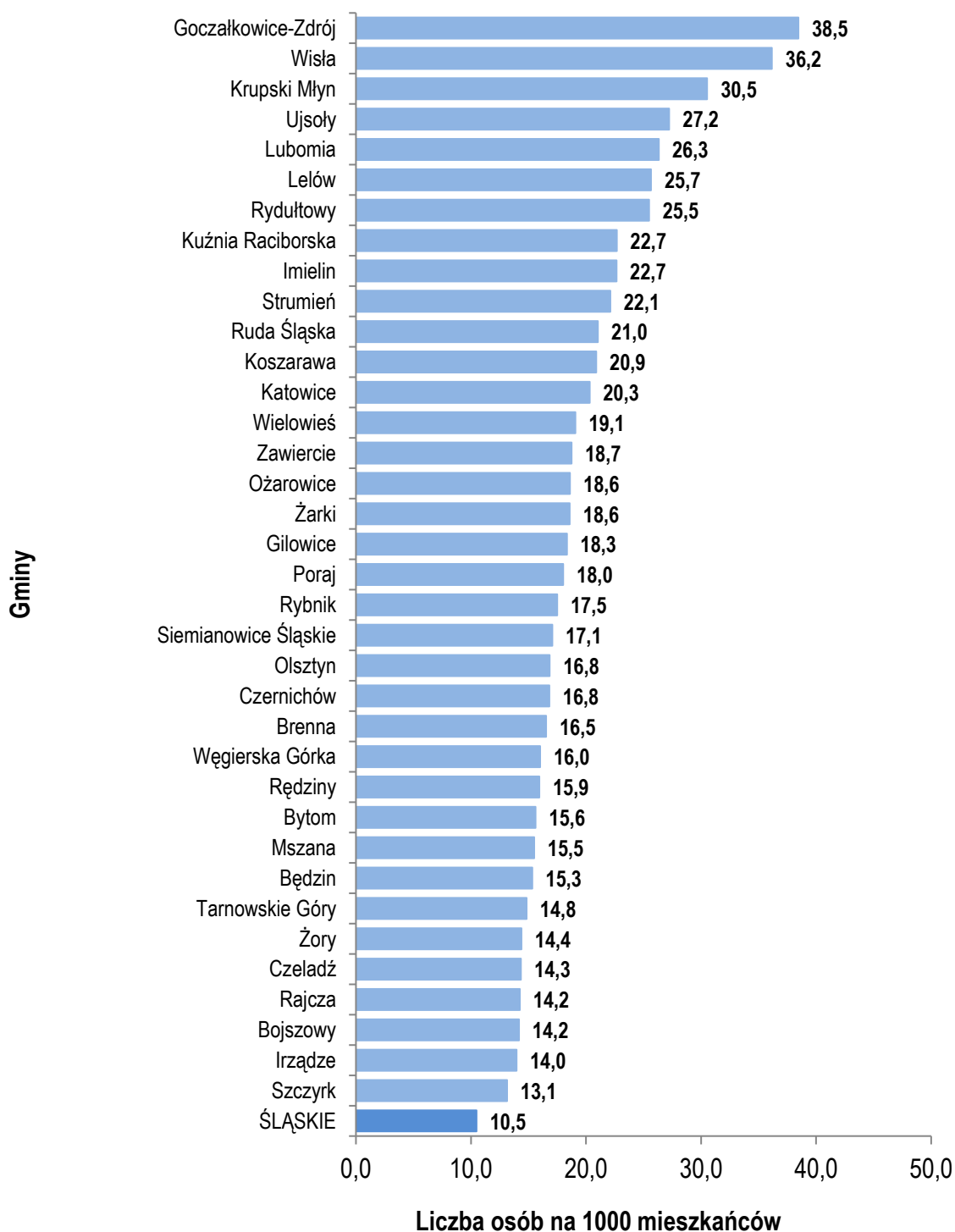
Źródło: 1) Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdanie MRPiPS-03, meldunek za okres I-XII 2020 roku; 2) Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>.

Wykres 42. Osoby w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego na 1000 mieszkańców powiatów województwa śląskiego w 2020 roku.

Źródło: 1) Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdanie MRPiPS-03, meldunek za okres I-XII 2020 roku; 2) Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>.

Wykres 43. Gminy o najwyższych wskaźnikach liczby mieszkańców objętych pomocą społeczną z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego w województwie śląskim w 2020 roku.

Źródło: 1) Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdanie *MRPiPS-03*, meldunek za okres I-XII 2020 roku; 2) Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>.

2.4.3. Wspieranie rodziny i system pieczy zastępczej

Zagadnienia dotyczące: profilaktyki środowiskowej dla rodzin przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, rodzinnej pieczy zastępczej, instytucjonalnej pieczy zastępczej, usamodzielnień pełnoletnich wychowanków pieczy zastępczej oraz procedur adopcyjnych reguluje ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z dnia 9 czerwca 2011 r. (t.j.: Dz.U. z 2022 r. poz. 447).

Jednostkami organizacyjnymi wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej są jednostki organizacyjne JST, placówki wsparcia dziennego, organizatorzy rodzinnej pieczy zastępczej, placówki opiekuńczo-wychowawcze, regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne, interwencyjne ośrodki preadopcyjne, ośrodki adopcyjne oraz podmioty, którym zlecono realizację zadań z tego zakresu.

Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej podzieliła kompetencje między poszczególne podmioty administracji publicznej. Do zadań samorządu gminnego należą w szczególności: opracowanie i realizacja gminnych programów wspierania rodziny, tworzenie i rozwój systemu opieki nad dzieckiem oraz praca z rodziną przeżywającą trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych (m.in. przez wsparcie i pomoc asystenta rodziny) oraz monitorowanie sytuacji dziecka z rodziny zagrożonej kryzysem. Z kolei samorząd powiatowy odpowiada za organizację pieczy zastępczej – zapewnienie i tworzenie warunków do powstawania i działania pieczy zastępczej, organizowanie wsparcia dla rodzinnej pieczy zastępczej, prowadzenie placówek opiekuńczo-wychowawczych oraz placówek wsparcia dziennego, wyznaczenie organizatora rodzinnej pieczy zastępczej, który z kolei zatrudnia koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej. Wreszcie, samorząd województwa odpowiada za organizowanie i prowadzenie ośrodków adopcyjnych, interwencyjnych ośrodków preadopcyjnych i regionalnych placówek opiekuńczo-terapeutycznych. Do jego zadań należy też dbanie o to, aby działania wspierające rodziny i system pieczy zastępczej były częścią strategii rozwoju województwa oraz monitorowanie działania tego systemu na terenie województwa.

Podstawowym zadaniem działania wyżej wymienionego systemu wspierania rodziny jest praca z rodziną. Jest ona ważna od momentu przeżywania przez rodzinę pierwszych trudności oraz niezbędna wówczas, gdy w niej ma miejsce poważny kryzys, zagrażający dobru dziecka. Rodzina, w wyniku podjętej z nią pracy, powinna osiągnąć zdolność prawidłowego funkcjonowania na tyle, aby bezpieczeństwo dzieci nie było zagrożone. Praca z rodziną prowadzona jest głównie w formie usług asystenta rodziny, natomiast pomoc w opiece i wychowaniu prowadzona jest w formie placówek wsparcia dziennego oraz rodzin wspierających.

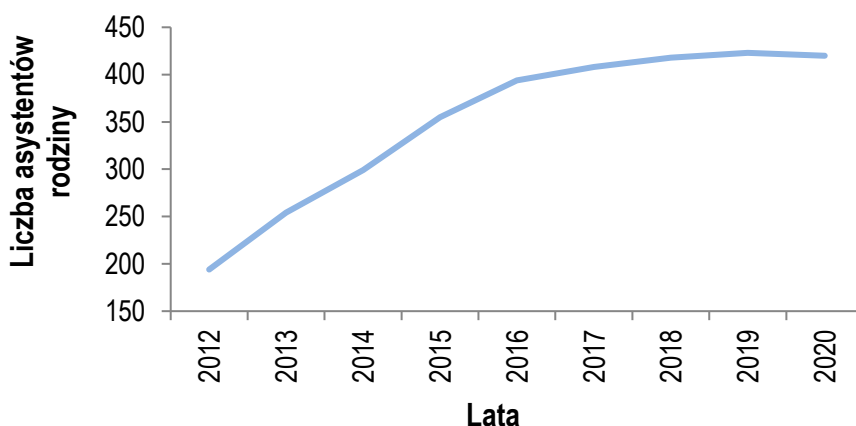
Asystentura rodzinna

Asystent rodziny jest istotnym elementem systemu wspierania rodziny w środowisku. Prowadzi on pracę z rodziną za jej zgodą, chyba że rodzina zostanie zobowiązana do pracy z asystentem rodziny przez sąd. Do jego zadań należy opracowanie i realizacja planu pracy z rodziną, udzielanie pomocy w poprawie sytuacji domowej rodziny naturalnej, rozwiązywaniu problemów socjalnych, psychologicznych,

opiekuńczo-wychowawczych, udzielanie wsparcia w poszukiwaniu pracy, motywowanie do podnoszenia kwalifikacji zawodowych i edukacji dzieci, podejmowanie działań interwencyjnych i zaradczych w sytuacjach zagrożenia bezpieczeństwa jej członków. Według założeń ustawy asystent może mieć pod opieką nie więcej niż 15 rodzin, a jego praca nie może być łączona z wykonywaniem obowiązków pracownika socjalnego. Za zatrudnienie i doskonalenie zawodowe asystentów rodziny odpowiada samorząd gminny.

W 2020 roku 95% gmin województwa śląskiego zatrudniało asystentów rodziny⁴⁹. W latach 2012-2020 liczba asystentów rodzin w województwie śląskim wzrosła o 116,5%, od 194 asystentów na początku tego okresu do 420 w 2020 roku⁵⁰. W latach 2012-2020 liczba rodzin zobowiązanych przez sąd do pracy z asystentem rodziny w województwie śląskim lawinowo wzrastała – o ile w 2012 roku takich rodzin było 160, to w 2020 roku już 1 539 (wzrost o 861,9%)⁵¹. W latach 2012-2017 rosła także liczba rodzin korzystających z usług asystenta rodziny. W 2012 roku objętych nią było 1 974 rodziny, a w 2017 roku – już 5 040 rodzin⁵². W 2020 roku asystentura rodzinna była prowadzona w 4 830 rodzinach. Oznacza to, że liczba rodzin korzystających z tych usług w latach 2012-2020 wzrosła o 144,7%⁵³.

Wykres 44. Liczba asystentów rodziny w województwie śląskim w latach 2012-2020.

Źródło: Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania WRiSPZ-G za lata 2012-2020.

⁴⁹ Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2020 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2022 r. poz. 447), Warszawa 2021 r., s. 5, <https://www.gov.pl/web/rodzina/informacja-rady-ministrow-o-realizacji-w-roku-2020-ustawy-z-dnia-9-czerwca-2011-r-o-wspieraniu-rodziny-i-systemie-pieczy-zastepczej> [odczyt: 21.12.2021 r.].

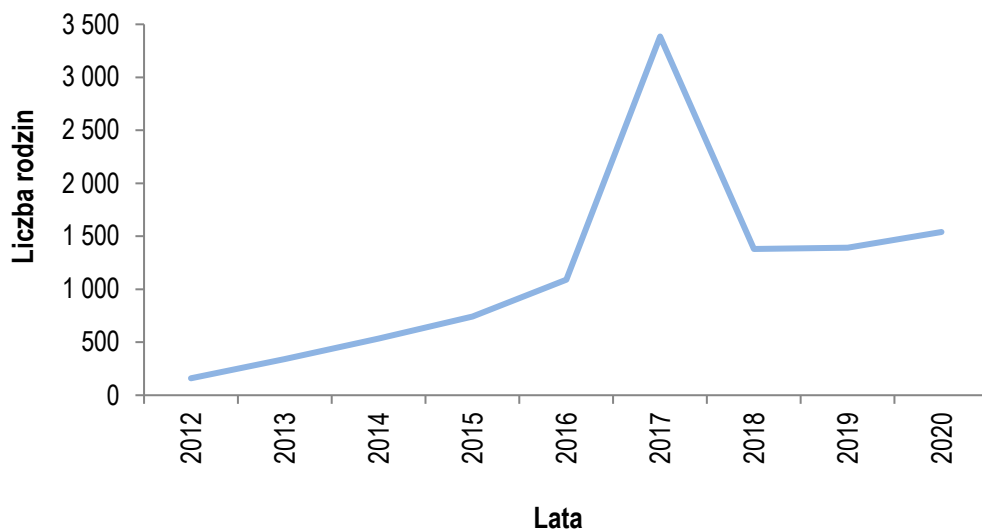
⁵⁰ Na tempo tego wzrostu wpływ miało m.in. wprowadzenie ustawą z dnia 18 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. poz. 406) gwarancji zapobieżenia umieszczenia dziecka w pieczy jedynie z powodu ubóstwa rodziców. Użycie tego środka jest możliwe po wyczerpaniu wszystkich narzędzi wsparcia rodziny określonych w ustawie z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz w ustawie, czyli także po wykorzystaniu pracy prowadzonej przez asystenta rodziny z rodziną, Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2020 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2022 r. poz. 447), Warszawa 2021 r., s. 6, <https://www.gov.pl/web/rodzina/informacja-rady-ministrow-o-realizacji-w-roku-2020-ustawy-z-dnia-9-czerwca-2011-r-o-wspieraniu-rodziny-i-systemie-pieczy-zastepczej> [odczyt: 21.12.2021 r.].

⁵¹ Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania WRiSPZ-G za lata 2012-2020.

⁵² Rodziny liczone narastająco od początku roku. Każda rodzina korzystająca z pomocy asystenta wykazywana była tylko jeden raz.

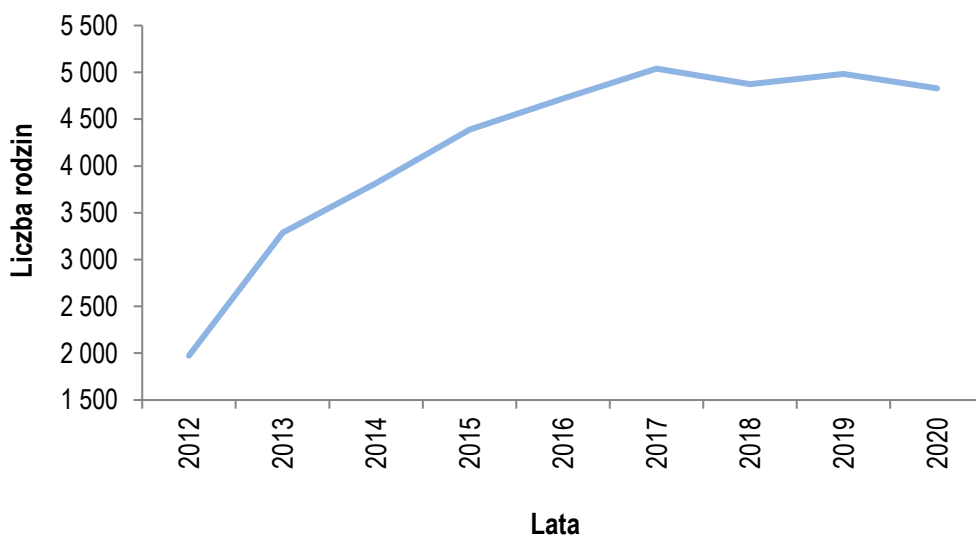
⁵³ Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania WRiSPZ-G za lata 2012-2020.

Wykres 45. Liczba rodzin zobowiązanych przez sąd do pracy z asystentem rodziny w województwie śląskim w latach 2012-2020.

Źródło: Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania WRiSPZ-G za lata 2012-2020.

Wykres 46. Liczba rodzin, które korzystały z usług asystentów rodziny* w województwie śląskim w latach 2012-2020.

* Narastająco od początku roku. Każda rodzina korzystająca z pomocy asystenta wykazywana była tylko jeden raz.

Źródło: Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania WRiSPZ-G za lata 2012-2020.

Placówki wsparcia dziennego

Rodziny wychowujące dzieci w wieku szkolnym, a zwłaszcza rodziny, które mają trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, niejednokrotnie potrzebują pomocy w zakresie organizowania dzieciom czasu wolnego, pokonywania trudności szkolnych, radzenia sobie z zaburzeniami zachowania itp. Ważną rolę w sferze pomocy w opiece i wychowaniu pełnią placówki wsparcia dziennego. Dostęp do tego narzędzia wsparcia rodziny powinien być na tyle szeroki, aby miejsce w nim znalazły nie tylko dzieci kierowane przez ośrodki pomocy społecznej, ale także te, które przyprowadzą rodzice lub opiekunowie⁵⁴. Placówkę wsparcia dziennego prowadzi gmina, podmiot, któremu gmina zleciła realizację tego zadania lub podmiot, który uzyskał zezwolenie wójta oraz odpowiednio burmistrza lub prezydenta miasta. Placówka wsparcia dziennego może być prowadzona w formie opiekuńczej (w tym kół zainteresowań, świetlic, klubów i ognisk wychowawczych), specjalistycznej oraz w formie pracy podwórkowej realizowanej przez wychowawcę.

Placówka wsparcia dziennego prowadzona w *formie opiekuńczej* zapewnia dziecku opiekę i wychowanie, pomoc w nauce, organizację czasu wolnego, zabawę i zajęcia sportowe oraz rozwój zainteresowań. Placówka prowadzona w *formie specjalistycznej* w szczególności: organizuje zajęcia socjoterapeutyczne, terapeutyczne, korekcyjne, kompensacyjne oraz logopedyczne, realizuje indywidualny program korekcyjny, program psychokorekcyjny lub psychoprofilaktyczny, w szczególności terapię pedagogiczną, psychologiczną i socjoterapię. Z kolei placówka prowadzona w *formie pracy podwórkowej* realizuje działania animacyjne i socjoterapeutyczne. Pod opieką jednego wychowawcy w placówce wsparcia dziennego, w tym samym czasie, może przebywać nie więcej niż 15 dzieci⁵⁵.

W latach 2012-2020 w województwie śląskim rosła liczba placówek wsparcia dziennego o zasięgu gminnym. O ile na początku tego okresu wynosiła 147 to w końcu – 242 (wzrost o 64,6%). W tym samym okresie zwiększeniu uległa liczba miejsc w placówkach z 4 905 w 2012 roku do 7 004 w 2020 roku (wzrost o 42,8%) oraz przeciętna liczba umieszczonych w nich dzieci z 3 693 w 2012 roku do 4 564 w 2020 roku (wzrost o 23,6%)⁵⁶.

⁵⁴ Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2020 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny..., op. cit., s. 6.

⁵⁵ Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z dnia 9 czerwca 2011 r. (Dz.U. z 2022 r. poz. 447), art. 18 pkt. 2, art. 24 pkt. 1-4, art. 28 pkt. 2.

⁵⁶ Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania WRiSPZ-G za lata 2012-2020.

Tabela 1. Placówki wsparcia dziennego o zasięgu gminnym w województwie śląskim w latach 2012-2020.

Wyszczególnienie		Lata								
		2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Liczba placówek ogółem		147	210	230	230	232	235	248	253	242
Prowadzone w formie	opiekuńczej	99	155	178	172	165	169	179	184	169
	specjalistycznej	49	65	67	78	86	84	83	78	75
	pracy podwórkowej realiz. przez wychowawcę	5	5	12	11	8	13	15	14	19
Liczba miejsc ogółem		4 905	6 598	7 132	7 093	7 005	7 326	7 860	7 488	7 004
Przeciętna liczba umieszczonych dzieci		3 693	5 335	5 443	5 118	4 717	5 423	5 610	6 215	4 564

Uwaga: Przeciętną liczbę umieszczonych dzieci oblicza się, dzieląc sumę liczby dzieci umieszczonych w poszczególnych dniach okresu sprawozdawczego przez liczbę dni funkcjonowania placówki w okresie sprawozdawczym, podając z dokładnością do jednej osoby.

Źródło: Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania WRiSPZ-G za lata 2012-2020.

Powiat może prowadzić lub zlecić prowadzenie placówki wsparcia dziennego o zasięgu ponadgminnym. W 2020 roku w województwie śląskim działało 10 takich placówek, które dysponowały 364 miejscami, a przeciętna liczba umieszczonych w nich dzieci wynosiła 258. Ze względu na spadek liczby placówek o zasięgu ponadgminnym w latach 2012-2020 z 19 do 10, zmniejszyła się także liczba miejsc (spadek o -33,7%) oraz przeciętna liczba umieszczonych dzieci (o -61,3%)⁵⁷.

Tabela 2. Placówki wsparcia dziennego o zasięgu ponadgminnym w województwie śląskim w latach 2012-2020.

Wyszczególnienie		Lata								
		2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Liczba placówek ogółem		19	15	7	7	10	2	3	1	10
Prowadzone w formie	opiekuńczej	13	6	6	6	7	0	1	0	8
	specjalistycznej	6	9	1	1	2	2	2	1	6
	pracy podwórkowej realiz. przez wychowawcę	0	0	0	0	1	0	0	0	1
Liczba miejsc ogółem		549	364	258	258	464	133	173	84	364
Przeciętna liczba umieszczonych dzieci		667	325	243	250	478	167	231	125	258

Uwaga: Przeciętną liczbę umieszczonych dzieci oblicza się, dzieląc sumę liczby dzieci umieszczonych w poszczególnych dniach okresu sprawozdawczego przez liczbę dni funkcjonowania placówki w okresie sprawozdawczym, podając z dokładnością do jednej osoby.

Źródło: Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania WRiSPZ-P za lata 2012-2020.

⁵⁷ Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania WRiSPZ-P za lata 2012-2020.

Rodziny wspierające

Rodzina przeżywająca trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych może, przy współpracy asystenta rodziny, zostać objęta pomocą rodziny wspierającej. Rodzina wspierająca jest to rodzina z bezpośredniego otoczenia dziecka, czyli np. sąsiedzi. Rodzina wspierająca pomaga rodzinie przeżywającej trudności w opiece i wychowaniu dziecka, w prowadzeniu gospodarstwa domowego oraz w wypełnianiu podstawowych ról społecznych. Tworzenie warunków do działania rodzin wspierających jest zadaniem gminy.

W 2012 roku w województwie śląskim funkcjonowały 3 rodziny wspierające, z których pomocy korzystały 3 rodziny, w 2020 roku – nie funkcjonowała żadna rodzina wspierająca⁵⁸. Największą liczbą tego rodzaju rodzin charakteryzował się rok 2018. Było ich wtedy 8, a z ich pomocy korzystało 12 rodzin⁵⁹.

Pieczą zastępczą

Oprócz działań o charakterze profilaktycznym, mających na celu stworzenie dziecku odpowiednich warunków życia w jego środowisku rodzinnym, w obszarze wsparcia rodziny prowadzone są działania na rzecz doskonalenia i rozwoju różnych form pieczy zastępczej nad dzieckiem. Pieczę zastępczą powinna mieć charakter jedynie okresowy i wszędzie tam, gdzie jest to możliwe, zmierzać do integracji dziecka z jego rodziną biologiczną lub naturalną. Jednak należy podkreślić, że zdarzają się sytuacje, w których dobro dziecka wymaga utrzymywania tej formy opieki aż do pełnoletności⁶⁰.

Za organizację pieczy zastępczej odpowiada powiat, który zapewnia warunki do jej powstawania i działania, organizuje wsparcie dla rodzinnej pieczy zastępczej, prowadzi placówki opiekuńczo-wychowawcze oraz placówki wsparcia dziennego, wyznacza organizatora rodzinnej pieczy zastępczej, który z kolei zatrudnia koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej. Zadania powiatu w zakresie pieczy zastępczej starosta wykonuje za pośrednictwem powiatowego centrum pomocy rodzinie oraz organizatorów rodzinnej pieczy zastępczej⁶¹.

Dziecko, postanowieniem sądu, może zostać umieszczone w jednej z dwóch form pieczy zastępczej - rodzinnej lub instytucjonalnej. W skład rodzinnej pieczy zastępczej wchodzi rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka. W skład pieczy instytucjonalnej - placówki opiekuńczo-wychowawcze (zadanie powiatu), ośrodki preadopcyjne i regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne (zadanie województwa)⁶².

⁵⁸ Rodziny liczone narastająco od początku roku. Każda rodzina korzystająca z pomocy rodziny wspierającej wykazywana była tylko jeden raz.

⁵⁹ Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania *WRiSPZ-G* za lata 2012-2020.

⁶⁰ Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2019 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny..., op. cit., s. 7.

⁶¹ W miastach na prawach powiatu odpowiednio prezydent miasta za pośrednictwem miejskiego ośrodka pomocy rodzinie.

⁶² Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z dnia 9 czerwca 2011 r. (Dz.U. z 2022 r. poz. 447), art. 39 pkt 1-2.

Rodzinna piecza zastępcza

Organizatorem rodzinnej pieczy zastępczej jest jednostka organizacyjna powiatu lub podmiot, któremu powiat zlecił to zadanie. Umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej następuje na podstawie orzeczenia sądu. Formami rodzinnej pieczy zastępczej są: rodzina zastępcza (spokrewniona, niezawodowa, zawodowa, w tym zawodowa pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego i zawodowa specjalistyczna) oraz rodzinny dom dziecka. We wspieraniu rodzin zastępczych w codziennych obowiązkach najważniejszą rolę pełnią koordynatorzy rodzinnej pieczy zastępczej, zatrudniani przez organizatorów rodzinnej pieczy zastępczej⁶³. W 2020 roku w województwie śląskim działało 35 organizatorów oraz 226 koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej. Liczba rodzin zastępczych / rodzinnych domów dziecka, z którymi pracowali koordynatorzy rodzinnej pieczy zastępczej wyniosła 3 561⁶⁴.

Rodzinę zastępczą lub rodzinny dom dziecka tworzą małżonkowie lub osoba niepozostająca w związku małżeńskim, u których umieszczono dziecko w celu sprawowania nad nim pieczy zastępczej⁶⁵.

Rodzinę zastępczą spokrewnioną tworzą małżonkowie lub osoba niepozostająca w związku małżeńskim, będący wstępnymi lub rodzeństwem dziecka⁶⁶.

Rodzinę zastępczą zawodową lub rodzinę zastępczą niezawodową tworzą małżonkowie lub osoba niepozostająca w związku małżeńskim, niebędący wstępnymi lub rodzeństwem dziecka. W rodzinie zastępczej zawodowej lub rodzinie zastępczej niezawodowej, w tym samym czasie, może przebywać łącznie nie więcej niż 3 dzieci⁶⁷.

Rodzina zastępcza zawodowa pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego przyjmuje dziecko na podstawie orzeczenia sądu, w przypadku gdy dziecko zostało doprowadzone przez Policję, Straż Graniczną, na wniosek rodziców, dziecka lub innej osoby. W rodzinie zastępczej zawodowej pełniącej funkcję pogotowia rodzinnego umieszcza się dziecko do czasu unormowania sytuacji dziecka, nie dłużej jednak niż na okres 4 miesięcy⁶⁸.

W rodzinie zastępczej zawodowej specjalistycznej umieszcza się w szczególności: dzieci legitymujące się orzeczeniem o niepełnosprawności lub orzeczeniem o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, dzieci na podstawie ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz małoletnie matki z dziećmi⁶⁹.

Rodzina zastępcza oraz rodzinny dom dziecka zapewniają dziecku całodobową opiekę i wychowanie, w szczególności: traktują dziecko w sposób sprzyjający poczuciu godności i wartości osobowej,

⁶³ Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej..., op. cit., art. 76 ust. 1, art. 39 ust. 1, art. 79 ust. 1.

⁶⁴ Rodziny liczone narastająco od początku roku. Rodzina korzystająca z pomocy koordynatora wykazywana jest tylko jeden raz. Sprawozdanie WRiSPZ-P za II poł. 2020 r.

⁶⁵ Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej..., op. cit., art. 41 ust. 1.

⁶⁶ Ibidem, art. 41 ust. 2.

⁶⁷ Ibidem, art. 41 ust. 3, art. 53 ust. 1.

⁶⁸ Ibidem, art. 58 ust. 1 i 4.

⁶⁹ Ibidem, art. 59 ust. 1.

zapewniają dostęp do przysługujących świadczeń zdrowotnych, zapewniają kształcenie, wyrównywanie braków rozwojowych i szkolnych, zapewniają rozwój uzdolnień i zainteresowań, zaspokajają jego potrzeby emocjonalne, bytowe, rozwojowe, społeczne oraz religijne, zapewniają ochronę przed arbitralną lub bezprawną ingerencją w życie prywatne dziecka, umożliwiają kontakt z rodzicami i innymi osobami bliskimi, chyba że sąd postanowi inaczej. W rodzinnym domu dziecka, w tym samym czasie, może przebywać łącznie nie więcej niż 8 dzieci⁷⁰.

Schemat 1. Rodzinna piecza zastępcza.

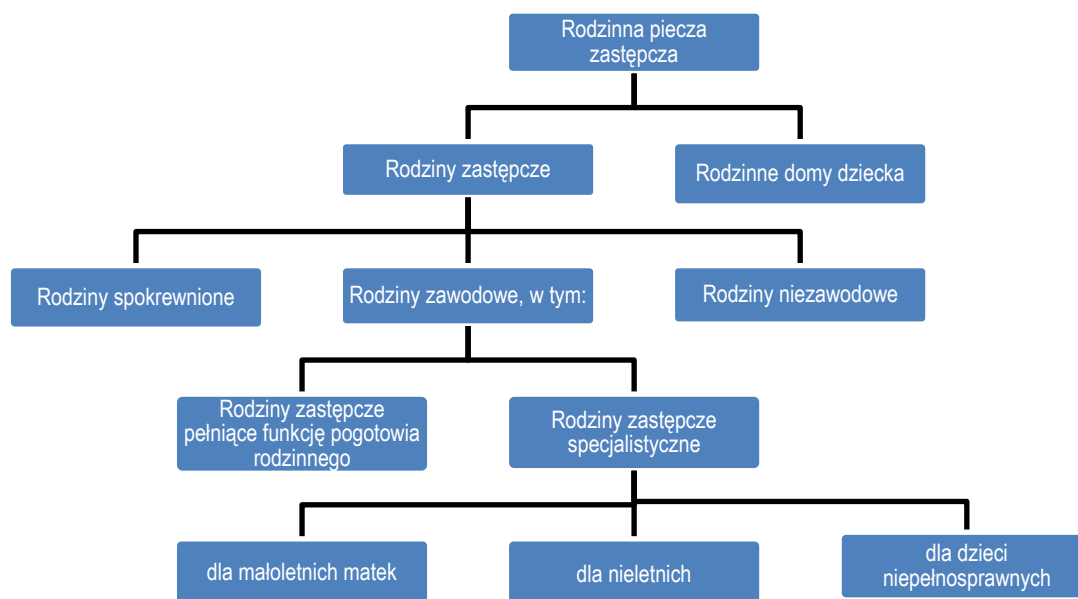

Tabela 3. Rodzinna piecza zastępcza w województwie śląskim w latach 2012-2020.

Wyszczególnienie		Lata									
		2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	
Rodziny zastępcze	spokrewnione	3 669	3 643	3 465	3 422	3 396	3 364	3 245	3 163	3 183	
	niezawodowe	1 873	1 821	1 722	1 657	1 636	1 599	1 557	1 487	1 484	
	zawodowe	rodziny ogółem	123	133	139	142	170	176	194	217	204
		pełniące funkcję pogotowia rodzinnego	71	73	72	67	63	64	65	61	58
specjalistyczne		26	22	18	19	18	18	20	17	16	
Rodzinne domy dziecka		26	39	49	69	77	86	83	88	97	

Źródło: Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania WRiSPZ-P za lata 2012-2020.

W 2020 roku w województwie śląskim funkcjonowało 3,2 tys. rodzin zastępczych spokrewnionych, 1,5 tys. rodzin niezawodowych, 204 rodziny zawodowe, 58 rodzin pełniących funkcję pogotowia rodzinnego i 16 specjalistycznych, oraz 97 RDD. W latach 2012-2020 odnotowano wzrost liczby rodzin

⁷⁰ Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej..., op. cit., art. 40 ust. 1, art. 61 ust. 1.

zastępczych zawodowych (o 65,9%) oraz rodzinnych domów dziecka (o 273,1%). Z kolei spadki zanotowano w przypadku liczby rodzin zastępczych spokrewnionych (o -13,2%), niezawodowych (o -20,8%), zastępczych rodzin zawodowych pełniących funkcję pogotowia rodzinnego (o -18,3%) oraz specjalistycznych (o -38,5%).

Tabela 4. Dzieci umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej w województwie śląskim w latach 2012-2020.

Wyszczególnienie		Lata									
		2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	
Rodziny zastępcze	spokrewnione	4 551	4 532	4 387	4 314	4 309	4 193	4 080	3 969	3 935	
	niezawodowe	2 478	2 411	2 349	2 240	2 203	2 113	2 055	1 970	1 919	
	zawodowe	ogółem, w tym	867	905	903	800	858	884	988	1 033	1 041
		pełniących funkcję pogotowia rodzinnego	284	338	318	257	230	263	262	273	275
		specjalistycznych	79	53	48	45	34	33	33	35	32
Rodzinne domy dziecka		154	244	317	471	507	572	563	625	640	

Źródło: Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania WRiSPZ-P za lata 2012-2020.

W 2020 roku w zastępczych rodzinach spokrewnionych przebywało 3,9 tys. dzieci, w rodzinach niezawodowych – 1,9 tys. dzieci, w rodzinach zawodowych ogółem - 1,0 tys. dzieci, w tym 275 dzieci w rodzinach pełniących funkcję pogotowia rodzinnego i 32 dzieci w rodzinach specjalistycznych oraz 640 dzieci w rodzinnych domach dziecka. W latach 2012-2020 odnotowano wzrost liczby dzieci umieszczonych w rodzinach zastępczych zawodowych ogółem o 20,1% oraz w rodzinnych domach dziecka o 315,6%. Spadki odnotowano w przypadku dzieci umieszczonych w rodzinach spokrewnionych (o -13,5%), rodzinach niezawodowych (o -22,6%), rodzinach pełniących funkcję pogotowia rodzinnego (o -3,2%) oraz w rodzinach specjalistycznych (o -59,5%).

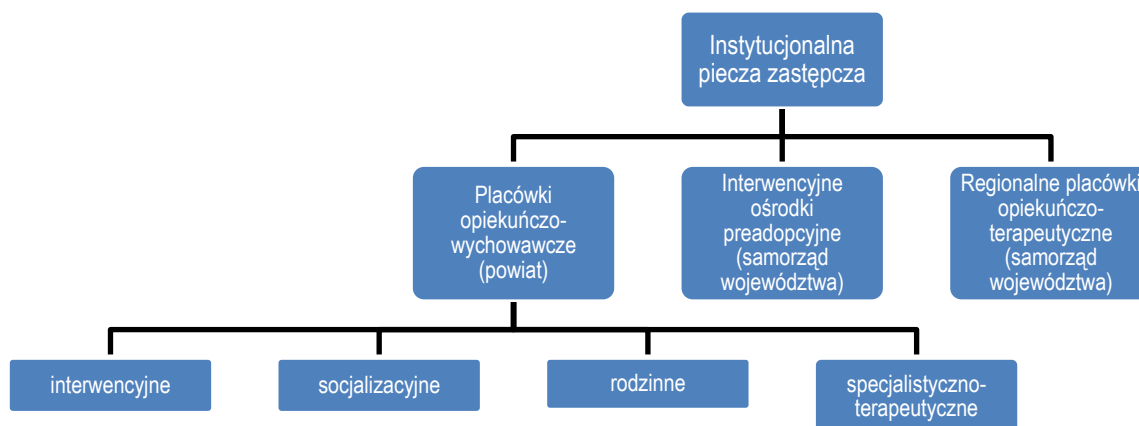
Do głównych powodów umieszczenia dzieci w pieczy zastępczej w 2020 roku należały: uzależnienie rodziców (3 745 dzieci) oraz bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych (3 432 dzieci), rzadziej były to: „inne powody” (736 dzieci), półsieroctwo (520 dzieci), przemoc w rodzinie (413 dzieci), sieroctwo (279 dzieci) oraz długotrwała lub ciężka choroba co najmniej jednego z rodziców (210 dzieci), najrzadziej natomiast: niepełnosprawność co najmniej jednego z rodziców (136 dzieci), pobyt za granicą co najmniej jednego z rodziców - praca zarobkowa (121 dzieci), nieodpowiednie warunki mieszkaniowe (20 dzieci), ubóstwo (3 dzieci) oraz bezrobocie (1 dziecko).

Instytucjonalna piecza zastępcza

Instytucjonalna piecza zastępcza jest sprawowana w formie placówki opiekuńczo-wychowawczej, regionalnej placówki opiekuńczo-terapeutycznej oraz interwencyjnego ośrodka preadopcyjnego. Celem

działania instytucjonalnej pieczy zastępczej jest jak najlepsze zabezpieczenie dobra dziecka w sytuacji, gdy nie może być ono umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej⁷¹.

Schemat 2. Instytucjonalna piecza zastępcza.

Placówki opiekuńczo-wychowawcze

Placówki opiekuńczo-wychowawcze zobowiązane są zapewnić dzieciom całodobową opiekę i wychowanie oraz zaspokoić jego niezbędne potrzeby, w szczególności emocjonalne, rozwojowe, zdrowotne, bytowe, społeczne i religijne. Realizują przygotowany we współpracy z asystentem rodziny plan pomocy dziecku, umożliwiają kontakt dziecka z rodzicami i innymi osobami bliskimi, podejmują działania w celu powrotu dziecka do rodziny, zapewniają dostęp do kształcenia dostosowanego do wieku i możliwości rozwojowych, obejmują dziecko działaniami terapeutycznymi oraz zapewniają korzystanie z przysługujących świadczeń zdrowotnych⁷².

Placówka opiekuńczo-wychowawcza może być prowadzona jako placówka opiekuńczo-wychowawcza typu socjalizacyjnego, interwencyjnego, specjalistyczno-terapeutycznego lub rodzinnego. Ponadto placówka opiekuńczo-wychowawcza może łączyć zadania powyżej wymienionych placówek. W placówce opiekuńczo-wychowawczej typu socjalizacyjnego, interwencyjnego lub specjalistyczno-terapeutycznego są umieszczane dzieci powyżej 10. roku życia, wymagające szczególnej opieki lub mające trudności w przystosowaniu się do życia w rodzinie. W wyżej wymienionych placówkach można umieścić, w tym samym czasie, łącznie nie więcej niż 14 dzieci (z pewnymi wyjątkami).

Placówka typu socjalizacyjnego ma za zadanie zapewnienie dziecku całkowicie lub częściowo pozbawionemu opieki rodziców, wychowania oraz zaspokojenie jego niezbędnych potrzeb rozwojowych, edukacyjnych, zdrowotnych, emocjonalnych, społecznych, religijnych i bytowych. Placówka ponadto umożliwia kontakt dzieci z rodzicami - w sytuacji, gdy kontakt ten nie jest zakazany przez sąd. Placówka podejmuje działania mające na celu powrót dziecka do rodziny pochodzenia lub - w sytuacji gdy powrót ten nie jest możliwy – zapewnienie opieki w rodzinnej formie pieczy zastępczej lub rodzinie adopcyjnej.

⁷¹ Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej..., op. cit., art. 93 ust. 1.

⁷² Ibidem, art. 93 ust. 4.

Ponadto poprzez program realizowany w placówce, dzieci są przygotowywane do samodzielnego funkcjonowania w życiu po opuszczeniu placówki⁷³.

Zadaniem *placówki typu interwencyjnego* jest doraźna opieka nad dzieckiem w czasie trwania sytuacji kryzysowej, w szczególności placówka jest obowiązana przyjąć dziecko w przypadkach wymagających natychmiastowego zapewnienia dziecku opieki⁷⁴.

Placówka typu specjalistyczno-terapeutycznego sprawuje opiekę nad dzieckiem o indywidualnych potrzebach, w szczególności: legitymującym się orzeczeniem o niepełnosprawności albo orzeczeniem o umiarkowanym lub znacznym stopniu niepełnosprawności, wymagającym stosowania specjalnych metod wychowawczych i specjalistycznej terapii, wymagającym wyrównywania opóźnień rozwojowych i edukacyjnych⁷⁵.

Placówka typu rodzinnego wychowuje dzieci w różnym wieku, w tym dorastające i usamodzielniające się, umożliwia wspólne wychowanie i opiekę licznemu rodzeństwu, współpracuje z koordynatorem rodzinnej pieczy zastępczej i asystentem rodziny⁷⁶.

W 2020 roku w województwie śląskim funkcjonowało 156 placówek opiekuńczo-wychowawczych, w tym 142 o charakterze socjalizacyjnym, 13 interwencyjnych i 11 rodzinnych (placówki te mogły pełnić kilka funkcji jednocześnie). Nie było w nim natomiast żadnej o charakterze specjalistyczno-terapeutycznym. Dysponowały one 2 315 miejscami, a przeciętna liczba umieszczonych w nich dzieci wynosiła 2 007. W latach 2012-2020 odnotowano wzrost liczby placówek ogółem (o 90,2%), placówek pełniących funkcje socjalizacyjne (o 132,8%) oraz interwencyjne (o 8,3%). Spadła natomiast liczba placówek rodzinnych (o -52,2%). Jeśli chodzi o placówki pełniące funkcję specjalistyczno-terapeutyczną to w analizowanym okresie działały one jedynie w latach 2017-2018.

⁷³ <http://nowadroga.org.pl/nowa-droga/placowka> [odczyt: 27.12.2021 r.].

⁷⁴ Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej..., op. cit., art. 102, ust. 1.

⁷⁵ Ibidem.

⁷⁶ Ibidem.

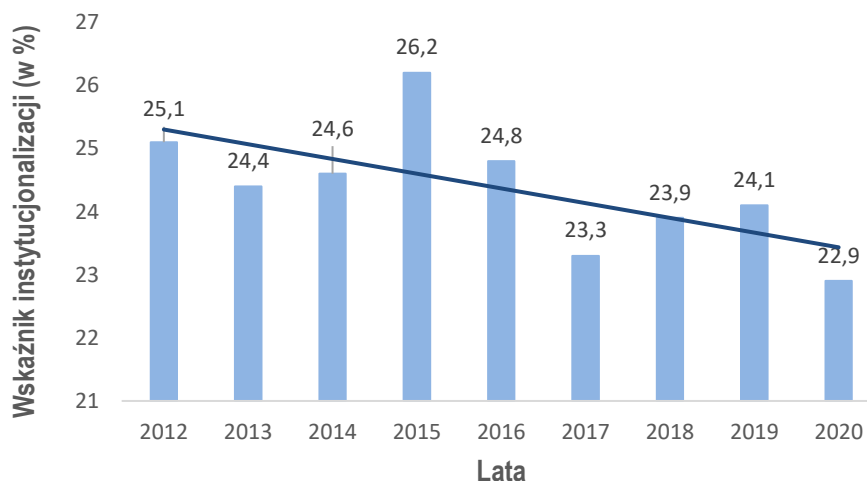
Tabela 5. Placówki opiekuńczo-wychowawcze w województwie śląskim w latach 2012-2020.

Wyszczególnienie		Lata								
		2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Liczba placówek ogółem		82	79	77	101	105	104	104	137	156
Placówki pełniące funkcję	socjalizacyjną	61	59	59	84	89	88	88	121	142
	interwencyjną	12	12	11	14	15	14	14	13	13
	specjalistyczno-terapeutyczną	0	0	0	0	0	1	1	0	0
	rodzinną	23	17	16	15	13	13	13	12	11
Liczba miejsc ogółem (przeciętnie)		2 330	2 276	2 264	2 437	2 400	2 518	2 518	2 255	2 315
Przeciętna liczba umieszczonych dzieci		2 153	2 243	2 391	2 520	2 402	2 324	2 324	2 070	2 007

Uwaga: Przeciętna liczba miejsc w placówkach to iloraz sumy liczby miejsc w poszczególnych dniach okresu sprawozdawczego oraz liczby dni funkcjonowania placówki w okresie sprawozdawczym. Przeciętną liczbę umieszczonych dzieci oblicza się, dzieląc sumę liczby dzieci umieszczonych w poszczególnych dniach okresu sprawozdawczego przez liczbę dni funkcjonowania placówki w okresie sprawozdawczym, podając z dokładnością do jednej osoby.

Źródło: Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania *WRiSPZ-P* za lata 2012-2020.

Liczba dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej w województwie śląskim w 2020 r. wyniosła ogółem 9 779. Struktura wg form umieszczenia dzieci w pieczy rodzinnej i instytucjonalnej, zobrazowana na poniższym wykresie, potwierdza utrzymanie pożądanej przewagi formy rodzinnej nad instytucjonalną oraz korzystnej tendencji w tym zakresie, choć tzw. wskaźnik instytucjonalizacji wykazuje pewne wahania.

Wykres 47. Wskaźnik instytucjonalizacji usług związanych ze wspieraniem rodziny i systemem pieczy zastępczej w województwie śląskim w latach 2012-2020.

Uwaga: Wskaźnik instytucjonalizacji obliczony jest jako stosunek liczby dzieci umieszczonych w instytucjonalnej pieczy zastępczej w danym roku (tj. w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, regionalnych placówkach opiekuńczo-terapeutycznych i interwencyjnych ośrodkach preadopcyjnych) do liczby dzieci umieszczonych w rodzinnej i instytucjonalnej pieczy zastępczej, odniesiony do ogółu dzieci przebywających w pieczy zastępczej.

Źródło: Opracowanie własne ROPS na podstawie danych Centralnej Aplikacji Statystycznej, sprawozdania *WRiSPZ-P* za lata 2012-2020.

Szkolenia dla osób pełniących funkcje związane ze sprawowaniem pieczy zastępczej

Rekrutacja i dobór kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej dokonuje się w oparciu o procedury określone w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Jest to zadanie własne powiatu. Wyżej wymieniona ustawa w art. 42 szczegółowo określa wymagania, które musi spełniać osoba, która chciałaby pełnić funkcję rodziny zastępczej. Należy jednak w tym miejscu podkreślić, że ostateczną decyzję w tej sprawie podejmuje każdorazowo sąd opiekuńczy, powierzając skonkretyzowanym kandydatom pieczę zastępczą nad dzieckiem. Szkolenie rodzin zastępczych stanowi jeden z istotnych elementów systemu rodzinnej pieczy zastępczej. Bez dobrego przygotowania merytorycznego i praktycznego rodziny zastępcze niejednokrotnie nie byłyby w stanie podjąć trudom rodzicielstwa zastępczego. Jest ono przeprowadzane na podstawie programów szkoleniowych dla kandydatów do sprawowania pieczy zastępczej, zatwierdzonych decyzją Ministra Rodziny i Polityki Społecznej⁷⁷.

Tabela 6. Liczba osób przeszkolonych do pełnienia funkcji związanych ze sprawowaniem pieczy zastępczej w województwie śląskim w 2020 roku.

Wyszczególnienie			Liczba osób przeszkolonych
Kandydaci	na rodziny zastępcze	spokrewnione	31
		niezawodowe	65
		zawodowe	20
	na prowadzących rodzinne domy dziecka		0
	na pełnienie funkcji dyrektora placówki opiekuńczo-wychowawczej typu rodzinnego		0
Rodziny zastępcze			84
Prowadzący rodzinne domy dziecka			4
Dyrektorzy placówek opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego			0

Źródło: Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdanie WRiSPZ-P za 2020 r.

Regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne i interwencyjne ośrodki preadopcyjne

Jednym z zadań własnych samorządu województwa, określonych ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, jest prowadzenie interwencyjnych ośrodków preadopcyjnych oraz regionalnych placówek opiekuńczo-terapeutycznych.

Regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne przeznaczone są dla dzieci wymagających szczególnej opieki, które ze względu na stan zdrowia wymagają stosowania specjalistycznej opieki i rehabilitacji nie mogą zostać umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej lub w placówce opiekuńczo-wychowawczej⁷⁸. Interwencyjne ośrodki preadopcyjne przeznaczone są dla dzieci, które wymagają specjalistycznej opieki i w okresie oczekiwania na przysposobienie nie mogą zostać umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej.

⁷⁷ Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2020 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny..., op. cit., s. 22.

⁷⁸ Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy..., op. cit., art. 109, ust. 1.

Pobyt dziecka w interwencyjnym ośrodku preadopcyjnym nie może trwać dłużej niż do ukończenia przez nie pierwszego roku życia⁷⁹.

W 2020 roku na szczeblu wojewódzkim działało 5 placówek instytucjonalnej pieczy zastępczej: (z tego 4 placówki były prowadzone przez organizacje społeczne, którym zostało to zlecone) interwencyjny ośrodek preadopcyjny i 4 regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne, które w 2020 roku dysponowały 145 miejscami. W latach 2013-2020 w instytucjonalnej pieczy zastępczej na poziomie województwa zostało umieszczonych łącznie 994 dzieci, z czego 878 z nich w regionalnych placówkach opiekuńczo-terapeutycznych, a 116 w interwencyjnych ośrodkach preadopcyjnych. W 2020 roku zostało umieszczonych 137 dzieci, z czego wszystkie znalazły się w regionalnych placówkach opiekuńczo-terapeutycznych. Dzieci poniżej 1 roku życia stanowiły 7,3% umieszczonych dzieci, w wieku od 1 do 3 lat - 30,7%, 4-6 lat - 23,4%, 7-13 lat - 27,0%, 14-17 lat - 8,8%, a młodzież w wieku 18-24 lat - 2,9%⁸⁰.

W 2020 roku do instytucjonalnej pieczy zastępczej napłynęło 40 dzieci do 18 roku życia, z tego te, które napłynęły z instytucjonalnej pieczy zastępczej stanowiły - 37,5%, z rodzinnej pieczy zastępczej - 27,5%, z rodziny naturalnej - 12,5% oraz inne – 22,5%.

W 2020 do najczęściej wymienianych przyczyn umieszczenia dzieci w placówkach instytucjonalnej pieczy zastępczej należało uzależnienie rodziców od alkoholu (58 dzieci) oraz bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych (34 dzieci). Rządziej powodem były „inne przyczyny” (23 dzieci) oraz przemoc w rodzinie (18 dzieci). Do najrzadszej przyczyny należała niepełnosprawność co najmniej jednego z rodziców (4 dzieci)⁸¹.

Z kolei dzieci, które opuściły instytucjonalną pieczę zastępczą było 51, z tego w wieku do 18 roku życia - 49. 32,7% dzieci umieszczono w instytucjonalnej pieczy zastępczej, 30,6% zostało przysposobionych, 10,2% dzieci powróciło do rodziny naturalnej oraz 8,2% zostało umieszczonych w rodzinnej pieczy zastępczej. Inne przyczyny opuszczenia instytucjonalnej pieczy zastępczej dotyczyły 18,4% dzieci. Dwójka dzieci powyżej 18 roku życia, która opuściła w 2020 roku instytucjonalną pieczę zastępczą na poziomie województwa, powróciła do rodziny naturalnej⁸².

W latach 2013-2020 spośród dzieci przebywających w placówkach instytucjonalnej pieczy zastępczej prowadzonych na zlecenie Województwa Śląskiego 370 zostało przysposobionych, skierowanych do rodzinnej pieczy zastępczej lub powróciło do rodziny biologicznej⁸³.

⁷⁹ Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej..., op. cit., art. art. 111, ust. 1 i 3.

⁸⁰ Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania *WRiSPZ-M* za lata 2013-2020.

⁸¹ Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania *WRiSPZ-M* za 2020 rok.

⁸² Ibidem.

⁸³ Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania *WRiSPZ-M* za lata 2013-2020.

Tabela 7. Odływ dzieci z regionalnych placówek opiekuńczo-terapeutycznych i interwencyjnego ośrodka preadopcyjnego prowadzonych na zlecenie Województwa Śląskiego do rodzin adopcyjnych, zastępczych lub biologicznych w latach 2013-2020.

Lp.	Wyszczególnienie	Lata							
		2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
1	Powrót do rodziny naturalnej	13	12	10	6	3	4	4	5
2	Umieszczenie w rodzinnej pieczy zastępczej	5	4	2	6	4	4	9	4
3	Przysposobienie	52	31	49	45	44	23	16	15
SUMA		70	47	61	57	51	31	29	24

Źródło: Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania WRiSPZ-M za lata 2013-2020 (zsumowane dane za I i II półrocze).

Działalność ośrodków adopcyjnych w województwie śląskim w latach 2012-2020

Samorząd Województwa Śląskiego realizuje zadanie zlecone z zakresu administracji rządowej, którym jest organizowanie i prowadzenie ośrodków adopcyjnych. Zadanie to jest finansowane z budżetu państwa. Zadaniem ośrodków adopcyjnych jest prowadzenie procedury przysposobienia. W ramach tej procedury pracownicy ośrodków wydają między innymi opinie kwalifikacyjne dla kandydatów do przysposobienia dziecka, biorą udział w posiedzeniach w sprawie okresowej oceny sytuacji dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej oraz prowadzą szkolenia dla kandydatów na rodziny przysposabiające i rodziny zastępcze.

Prowadzenie ośrodków adopcyjnych jest ważnym elementem rozwiązywania problemów dzieci pozbawionych opieki rodziców. Właściwie prowadzone postępowanie w kierunku przysposobienia wymaga ścisłej współpracy służb społecznych celem podejmowania adekwatnych działań pomocowych wobec dziecka i rodziny. Ośrodki adopcyjne działają na rzecz zaspokojenia naturalnej potrzeby posiadania dzieci przez dorosłych, ale przede wszystkim przysposobienie ma służyć dziecku pozbawionemu opieki rodziców, które ma niezbywalne prawo do wychowania w warunkach rodzinnych, a także wiedzy na temat swoich korzeni i tożsamości.

W 2020 roku na terenie województwa śląskiego działało 8 ośrodków adopcyjnych - jeden publiczny - Wojewódzki Ośrodek Adopcyjny, realizujący zadanie za pomocą 4 oddziałów, które znajdują się w Bielsku-Białej, Częstochowie, Katowicach i Rybniku oraz 4 niepubliczne ośrodki adopcyjne.

Wszystkie ośrodki działające na terenie województwa śląskiego kierują się przede wszystkim dobrem dziecka i poszanowaniem jego praw, realizując procedury adopcyjne w oparciu o te same zasady wynikające z ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Ośrodki adopcyjne są specjalistycznymi instytucjami diagnostyczno-konsultacyjno-szkoleniowymi, które mają za zadanie pozyskiwanie i kwalifikowanie osób zgłaszających gotowość do przysposobienia oraz gromadzenie informacji o dzieciach, których sytuacja prawna umożliwia przysposobienie oraz ich kwalifikację do przysposobienia.

W latach 2012-2020 dzieci przysposobionych w przysposobieniu krajowym było łącznie 3 492, z tego 302 w 2020 roku. W tymże roku dzieci poniżej 1 roku stanowiły 9,3%, od 1 roku do 4 lat - 45,4%, od 5 do 9 lat - 28,1%, 10 i więcej lat - 17,2%. Dziewcząt było nieznacznie więcej niż chłopców - 155 w stosunku do 147. Dzieci przysposobionych, które posiadały orzeczenie o niepełnosprawności było w samym tylko 2020 roku 23, a w latach 2012-2020 łącznie 88⁸⁴.

Rodziny, które zdecydowały się na adopcję i zakończyła się ona sukcesem. Mogą korzystać ze wsparcia psychologiczno-pedagogicznego w postępowaniu postadopcyjnym, które w niniejszym opracowaniu należy interpretować jako liczba przeprowadzonych konsultacji. W 2020 roku było ich 526, a w latach 2012-2020 łącznie 5 074.

Ośrodki adopcyjne prowadzą także poradnictwo. Łączna liczba udzielonych porad w latach 2012-2020 wyniosła 16 406, z tego w 2020 roku udzielono ich 1 506. 94,2% stanowiły porady dla rodzin przysposabiających, 4,1% dla rodzin naturalnych oraz 1,7% dla osób przysposabiających, niepozostających w związku małżeńskim.

Szkoleń⁸⁵ prowadzonych przez ośrodki adopcyjne dla kandydatów na rodziny przysposabiające było w latach 2012-2020 łącznie 4 211, z tego w 2020 roku – 153⁸⁶.

2.4.4. Przemoc w rodzinie

Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie definiuje to zjawisko jako jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste członków rodziny, w tym także osób wspólnie zamieszkujących lub gospodarujących, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą⁸⁷.

Osobie dotkniętej przemocą w rodzinie udziela się bezpłatnej pomocy, w szczególności w formie:

- 1) poradnictwa medycznego, psychologicznego, prawnego, socjalnego, zawodowego i rodzinnego;
- 2) interwencji kryzysowej i wsparcia;
- 3) ochrony przed dalszym krzywdzeniem, przez uniemożliwienie osobom stosującym przemoc korzystania ze wspólnie zajmowanego z innymi członkami rodziny mieszkania oraz zakazanie kontaktowania się i zbliżania się do osoby pokrzywdzonej;
- 4) zapewnienia osobie dotkniętej przemocą w rodzinie bezpiecznego schronienia w specjalistycznym ośrodku wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie;

⁸⁴ Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania *WRiSPZ-M* za lata 2012-2020.

⁸⁵ Przy podawaniu danych do sprawozdania należy wykazać liczbę osób przeszkolonych, w tym oboje małżonków oraz osoby przysposabiające niepozostające w związku małżeńskim.

⁸⁶ Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania *WRiSPZ-M* za lata 2012-2020.

⁸⁷ Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (t.j.: Dz.U. z 2021 roku, poz. 1249 ze zm.), art. 2, ust. 1 i 2.

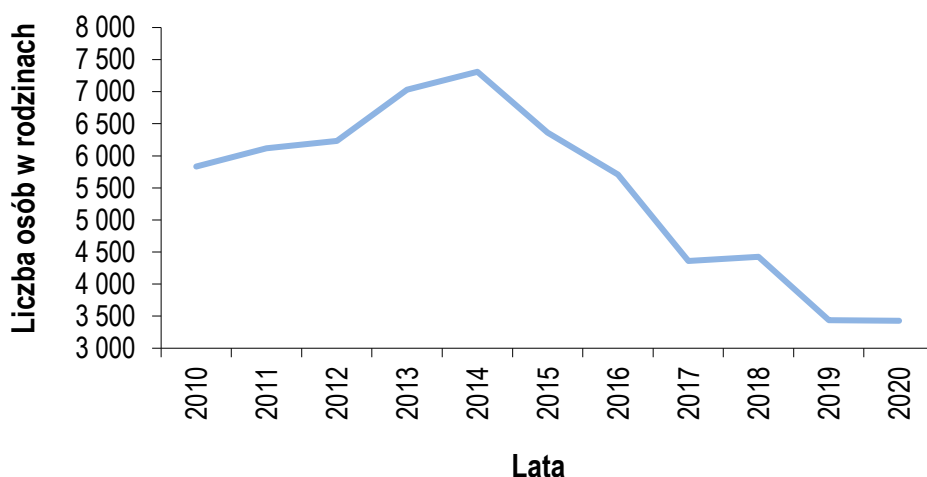
- 5) badania lekarskiego w celu ustalenia przyczyn i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z użyciem przemocy w rodzinie oraz wydania zaświadczenia lekarskiego w tym przedmiocie;
- 6) zapewnienia osobie dotkniętej przemocą w rodzinie, która nie ma tytułu prawnego do zajmowanego wspólnie ze sprawcą przemocy lokalu, pomocy w uzyskaniu mieszkania⁸⁸.

W 2020 r. w województwie śląskim pomocą społeczną z powodu przemocy w rodzinie objęto 1 044 rodziny. Liczyły one ogółem 3 428 osób. Wskaźnik liczby osób w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu przemocy w rodzinie w przeliczeniu na 10 tys. ludności wyniósł 7,6 i był niższy niż od średniej dla kraju (10,0). W latach 2009-2014 analizowany wskaźnik wzrastał, a od 2015 roku mimo wahań wskazuje tendencję malejącą.

Spośród podregionów województwa śląskiego najwyższym poziomem analizowanego wskaźnika wyraźnie wyróżniały się: sosnowiecki (17,4) oraz gliwicki (11,6). Jeśli chodzi o rodzaj powiatu, to daje się zauważyć wyższą jego wartość w powiatach ziemskich niż miastach na prawach powiatu – odpowiednio 7,8 i 7,5. Najwyższą wartość wskaźnik liczby osób objętych pomocą społeczną z powodu przemocy w rodzinie osiągnął w gminach miejskich (8,3). Dla porównania w gminach miejsko-wiejskich wyniósł on (6,4), a w wiejskich (5,7). Wśród powiatów szczególnie pod tym względem wyróżniało się m. Jaworzno (93,5), a następnie gliwicki (31,6) i bieruńsko-lędziński (23,6)⁸⁹. Z kolei na poziomie gmin wyróżniającymi się jednostkami samorządu terytorialnego były: Imielin (132,7), m. Jaworzno (93,5) i Knurów (91,5).

Przez ostatnie 10 lat wskaźnik objętych pomocą społeczną z powodu przemocy w rodzinie w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców był w województwie śląskim niższy niż w kraju.

Wykres 48. Liczba osób w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu przemocy w rodzinie w województwie śląskim w latach 2010-2020.

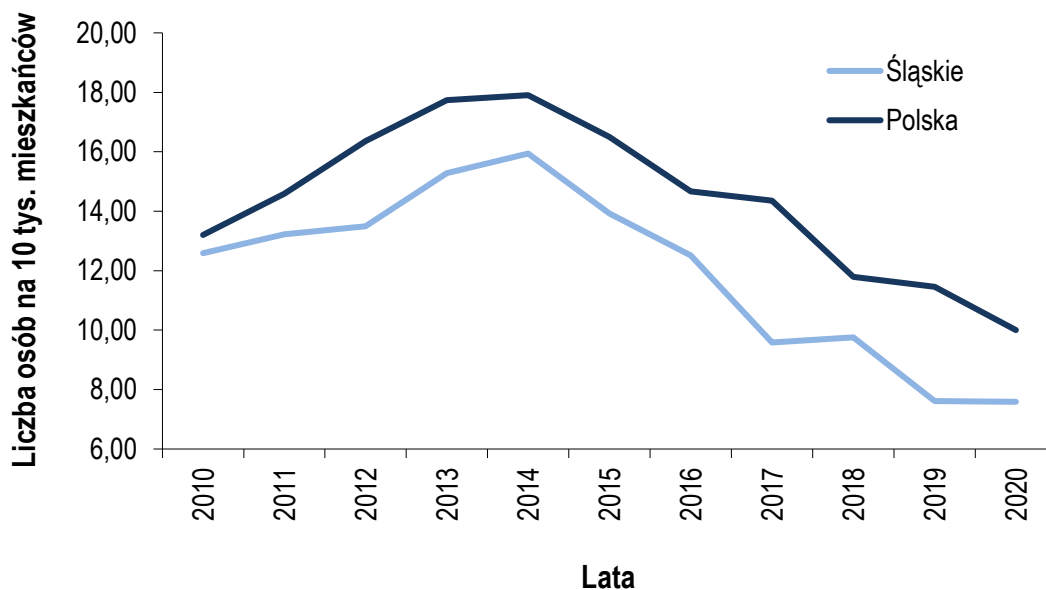

Źródło: Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania MPiPS-03/MRPiPS-03, meldunki za lata 2010-2020.

⁸⁸ Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie..., op. cit., art. 3, ust. 1.

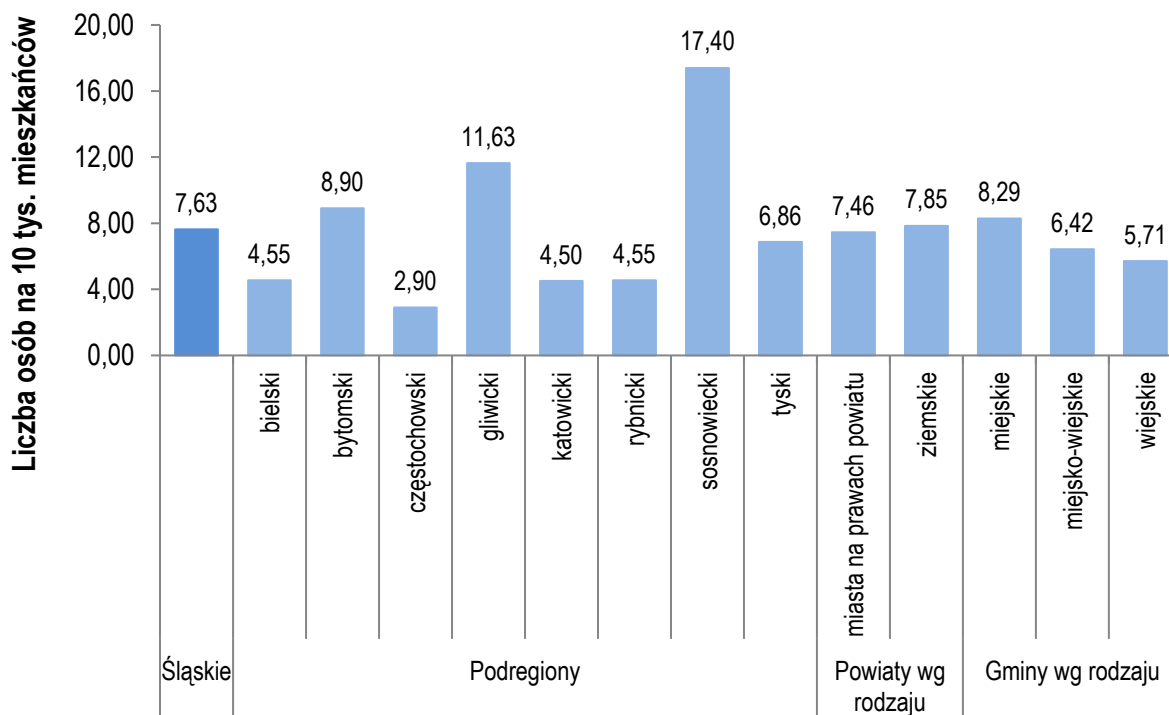
⁸⁹ Głębsza analiza tego wskaźnika wskazuje na duże rozbieżności na przestrzeni lat w poszczególnych powiatach, co może sugerować stosowanie odmiennych metod diagnozowania zjawiska przemocy w rodzinie.

Wykres 49. Osoby w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu przemocy w rodzinie na 10 tys. mieszkańców w latach 2010-2020.

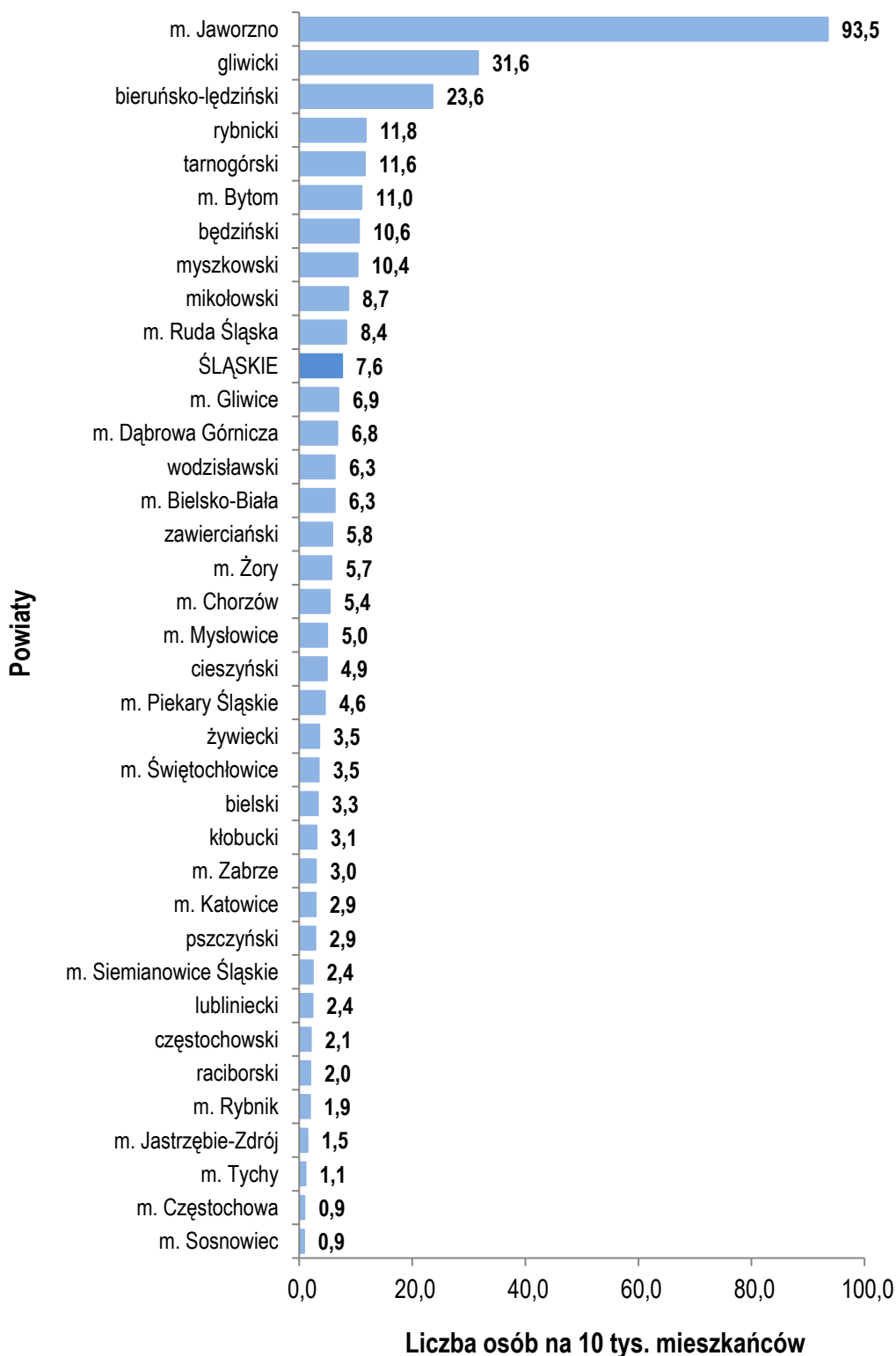
Źródło: 1) Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania *MPiPS-03/MRPiPS-03*, meldunki za lata 2010-2020, 2) Główny Urząd Statystyczny, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>.

Wykres 50. Osoby w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu przemocy w rodzinie na 10 tys. mieszkańców w województwie śląskim w 2020 roku.

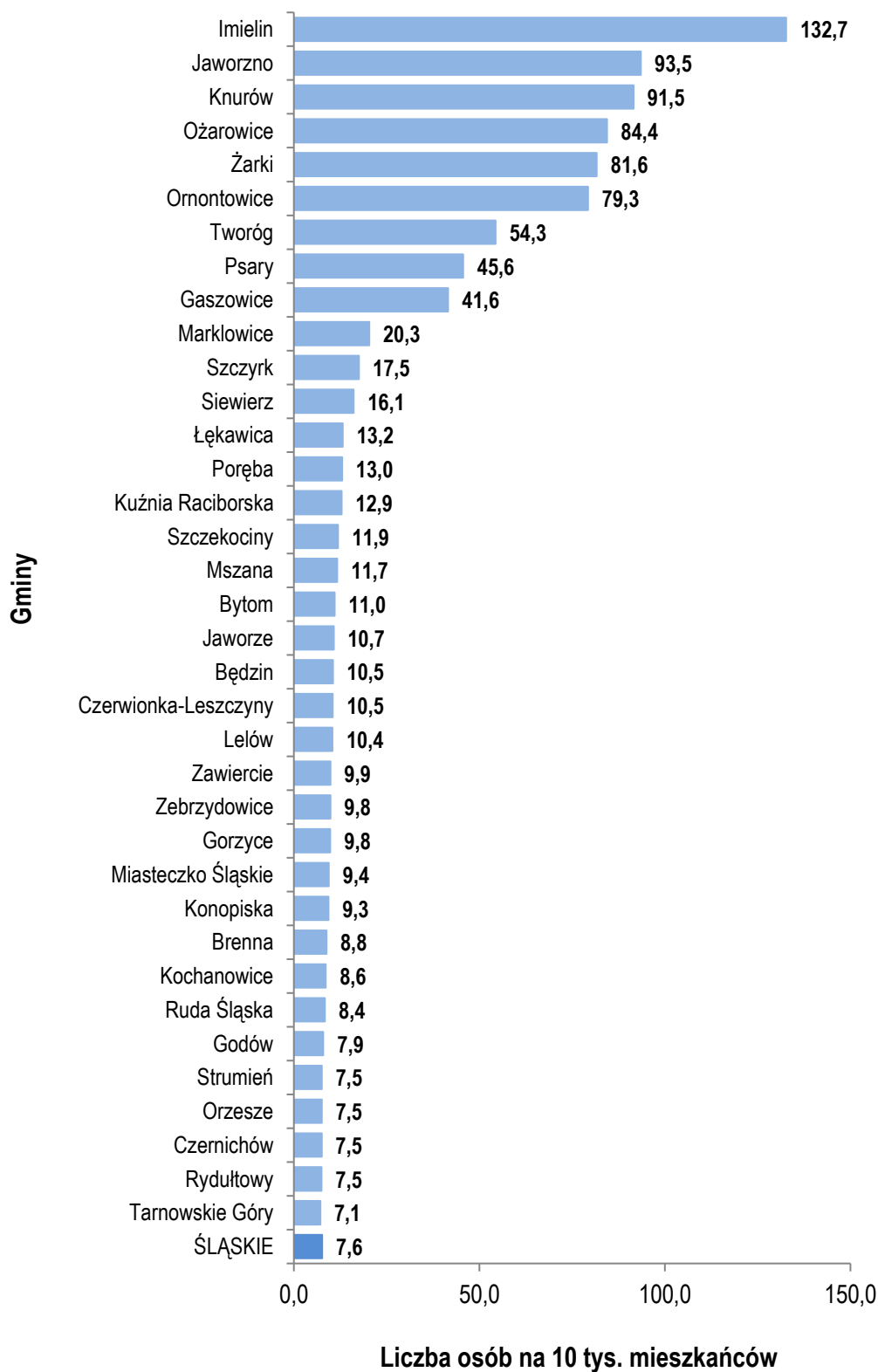
Źródło: 1) Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdanie *MRPiPS-03*, meldunek za okres I-XII 2020 roku; 2) Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>.

Wykres 51. Osoby w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu przemocy w rodzinie na 10 tys. mieszkańców powiatów województwa śląskiego w 2020 roku.

Źródło: 1) Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdanie MRPiPS-03, meldunek za okres I-XII 2020, 2) Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>.

Wykres 52. Gminy o najwyższych wskaźnikach liczby mieszkańców objętych pomocą społeczną z powodu przemocy w rodzinie - województwo śląskie w 2020 roku.

Źródło: 1) Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdanie *MRPiPS-03*, meldunek za okres I-XII 2020, 2) Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>.

2.5. Niesamodzielność

Wrodzona lub nabyta niepełnosprawność oraz sędziwy wiek prowadzą często do niesamodzielności czyli sytuacji, w której dana osoba nie jest w stanie sama wykonywać czynności dnia codziennego i wymaga w tym względzie pomocy osób trzecich. Nie istnieje jedna, całościowa baza danych osób zależnych, stąd też bardzo trudno oszacować ich liczbę. Pewien obraz w tym względzie mogą dać statystyki dotyczące liczby osób niepełnosprawnych oraz osób w zaawansowanym wieku. Przy ich interpretacji należy wziąć pod uwagę to, że nie każdą osobę niepełnosprawną cechuje niesamodzielność, ale także fakt, że zjawisko niepełnosprawności jest silnie skorelowane z wiekiem – wraz z jego wzrostem rośnie prawdopodobieństwo występowania niepełnej sprawności.

Zarówno w literaturze gerontologicznej, jak i dokumentach organizacji międzynarodowych funkcjonują różne definicje niesamodzielności i osoby niesamodzielnej. Światowa Organizacja Zdrowia w swoich publikacjach najczęściej podkreśla, że niesamodzielność to utrata możliwości zaspokajania swoich życiowych potrzeb przez jednostkę, a główne działania systemów opieki nad osobami niesamodzielnymi powinny koncentrować się na zapewnieniu wsparcia przede wszystkim w środowisku zamieszkania osoby wymagającej pomocy⁹⁰. Komisja Europejska w dokumentach dotyczących opieki długoterminowej definiuje niesamodzielność jako niemożność samodzielnego funkcjonowania, tj. wykonywania czynności dnia codziennego takich jak: samodzielne jedzenie, przygotowywanie posiłków, wykonywanie czynności higienicznych, wykonywanie prac domowych, przyjmowanie leków, dokonywanie zakupów⁹¹. Osoba niezdolna do samodzielnego egzystencji jest całkowicie zależna od osób, które się nią opiekują.

Niezdolność do samodzielnego egzystencji, orzekana jest – zgodnie z art. 13 ust. 5 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. z 2021 r., poz. 291) – w przypadku stwierdzenia naruszenia sprawności organizmu w stopniu powodującym konieczność stałej lub długotrwałej opieki i pomocy innej osoby w zaspokajaniu podstawowych potrzeb życiowych.

W dniu 1 października 2019 r. weszła w życie ustawa o świadczeniu uzupełniającym dla osób niezdolnych do samodzielnego egzystencji (tj.: Dz.U. z 2021 r. poz. 1842), zgodnie z którą osoby niezdolne do samodzielnego egzystencji po złożeniu odpowiedniego wniosku do ZUS mogą otrzymać świadczenie uzupełniające w wysokości nie wyższej niż 500 zł miesięcznie.

Osoby niesamodzielne wymagają szczególnego wsparcia ze strony systemu pomocy społecznej oraz służby zdrowia. Problemem tej rosnącej grupy osób jest coraz mniejszy potencjał ilościowy opiekunów nieformalnych/rodzinnych, zdolnych do podjęcia obowiązków opiekuńczych. Opiekunowie rodzinni,

⁹⁰ WHO, *World report on ageing and health*, Luksemburg 2015, s. 127. Podano za: *Definicja i kryteria oceny stopni niesamodzielności Raport*, Projekt „Profesjonalizacja usług asystenckich i opiekuńczych dla osób niesamodzielnych – nowe standardy kształcenia i opieki”, realizowany w ramach PO WER 2014-2020, współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, s. 36, <http://www.aio.uksw.edu.pl/sites/default/files/ctools/css/Definicja%20i%20kryteria%20oceny%20stopni%20niesamodzielno%C5%9Bci.pdf> [odczyt: 03.01.2022 r.].

⁹¹ European Commission, DG Employment, *Social Affairs and Social Inclusion, Social Protection Committee, Adequate social protection for long-term care needs in an ageing society*, Luksemburg 2014. Podano za: *Definicja i kryteria oceny...*, op. cit., s. 11.

szczególnie pełniący swoją rolę przez dłuższy czas, w pierwszym rzędzie wymagają wsparcia wytchnieniowego, pozwalającego na regenerację sił, podreperowanie zdrowia itp. Z kolei dla opiekunów profesjonalnych ważne jest nieustanne pogłębianie swoich umiejętności i kwalifikacji w celu zapewnienia adekwatnych standardów usług. Ze względu na trwający proces deinstytucjonalizacji usług społecznych oraz niedostatek instytucji oferujących opiekę długoterminową, takich jak zakłady opiekuńczo-lecznicze i zakłady pielęgnacyjno-opiekuńcze oraz wysokie koszty utrzymania w domach pomocy społecznej, ważne jest rozwijanie opieki środowiskowej w miejscu zamieszkania osoby niesamodzielnej. System opieki środowiskowej złożony jest z wielu, wzajemnie uzupełniających się i współdziałających elementów. Oprócz zapewnienia odpowiedniej kadry opiekuńczej (z wykorzystaniem technik informatycznych np. teleopieki), ważny jest dostęp do służby zdrowia, dostęp do sprzętu rehabilitacyjnego (odpowiednie łóżka, podnośniki itp.) czy dofinansowanie do środków pomocniczych (np. higienicznych). Ponadto istotne jest prowadzenie działań informacyjnych nt. dostępnych możliwości wsparcia (przysługujących świadczeń i usług osobie niesamodzielnej), miejsca i sposobu jego uzyskania, a także udzielanie pomocy ze strony instytucji przy ubieganiu się o takie wsparcie.

Tabela 8. Stacjonarne zakłady opieki długoterminowej w województwie śląskim w latach 2010-2020.

Lata	Zakłady opiekuńczo-lecznicze			Zakłady pielęgnacyjno-opiekuńcze		
	Liczba placówek	Liczba łóżek	Liczba pacjentów	Liczba placówek	Liczba łóżek	Liczba pacjentów
2010	34	2 591	4 358	26	1 063	3 017
2011	37	2 661	4 419	26	1 188	2 727
2012	40	2 643	5 426	25	1 207	3 136
2013	40	2 890	4 675	24	1 127	2 909
2014	44	2 914	4 698	24	1 518	3 017
2015	46	3 253	5 301	25	1 485	3 105
2016	44	3 285	5 496	26	1 434	2 827
2017	45	3 253	5 473	24	1 467	2 897
2018	48	3 376	5 657	24	1 395	2 797
2019	48	3 413	5 593	25	1 508	2 865
2020	48	3 386	5 053	25	1 443	2 416

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <http://www.stat.gov.pl/bdl>.

2.5.1. Niepełnosprawność

Niepełnosprawność staje się współcześnie jedną z kluczowych kwestii społecznych. Wynika to z tego, że jako społeczeństwo żyjemy coraz dłużej, a dłuższe życie nieuchronnie wiąże się z pogorszeniem sprawności. Problem niepełnosprawności nie dotyczy jednak wyłącznie osób starszych. Wskutek wad wrodzonych, przewlekłych chorób, wypadków oraz urazów może on wystąpić również wśród osób młodych, a nawet małych dzieci⁹².

Nie istnieje jedna, powszechnie uznawana definicja niepełnosprawności. Określenie stosowane przez Światową Organizację Zdrowia (WHO) przyjmuje, że *do kategorii osób niepełnosprawnych zaliczają się osoby, z długotrwałą obniżoną sprawnością fizyczną, umysłową, intelektualną lub sensoryczną, która w interakcji z różnymi barierami może ograniczać ich pełne i efektywne uczestnictwo w życiu społecznym na równych zasadach z innymi obywatelami*. W Polsce stosowane są co najmniej dwie definicje osób niepełnosprawnych. Pierwsza wynika z przepisów prawa i dotyczy prawnej podstawy kwalifikacji do grupy osób niepełnosprawnych. Natomiast druga, znacznie szersza, stosowana jest w statystyce GUS. Definicja statystyczna obejmuje nie tylko osoby niepełnosprawne prawnie, ale również takie, które choć nie posiadają orzeczenia o niepełnosprawności, to jednak deklarują występowanie ograniczeń w wykonywaniu wybranych czynności. Jest to tzw. niepełnosprawność biologiczna. Używane w badaniach statystycznych dwa niezależne pytania dotyczące niepełnosprawności prawnej i biologicznej pozwalają na prezentację danych o zbiorowości osób niepełnosprawnych w rozbiciu na trzy podstawowe grupy, tj. osób niepełnosprawnych prawnie i biologicznie, niepełnosprawnych tylko prawnie oraz niepełnosprawnych tylko biologicznie⁹³.

Sytuację w zakresie określenia liczby i struktury osób niepełnosprawnych dodatkowo komplikuje fakt, że w Polsce niepełnosprawność prawna jest orzekana dla różnych celów i przez różne instytucje. Obecnie obowiązują dwa rodzaje orzecznictwa regulowane odrębnymi ustawami. Pierwszym z nich jest orzecznictwo dla celów rentowych prowadzone przez ZUS, drugim natomiast orzecznictwo dla celów pozarentowych prowadzone przez zespoły do spraw orzekania o niepełnosprawności. Posiadanie aktualnego orzeczenia wydanego przez ww. organy kwalifikuje daną osobę do grupy niepełnosprawnych prawnie i daje podstawę do ubiegania się i korzystania ze specjalnej pomocy, ułatwień czy przywilejów (np. renty z tytułu niezdolności do pracy, zasiłku pielęgnacyjnego, turnusów rehabilitacyjnych, zniżek na przejazdy)⁹⁴.

Według danych pochodzących z Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2011 roku w województwie śląskim zamieszkiwało 552 138 osób niepełnosprawnych. Stanowili oni 11,9% ogółu ludności województwa. Pod względem liczby niepełnosprawnych mieszkańców śląskie zajmowało pierwsze miejsce wśród województw (osoby te stanowiły 11,8% wszystkich niepełnosprawnych w Polsce), natomiast pod względem częstotliwości występowania niepełnosprawności region znalazł się

⁹² Główny Urząd Statystyczny, *Stan zdrowia ludności Polski w 2019 r.*, Warszawa 2021, s. 61.

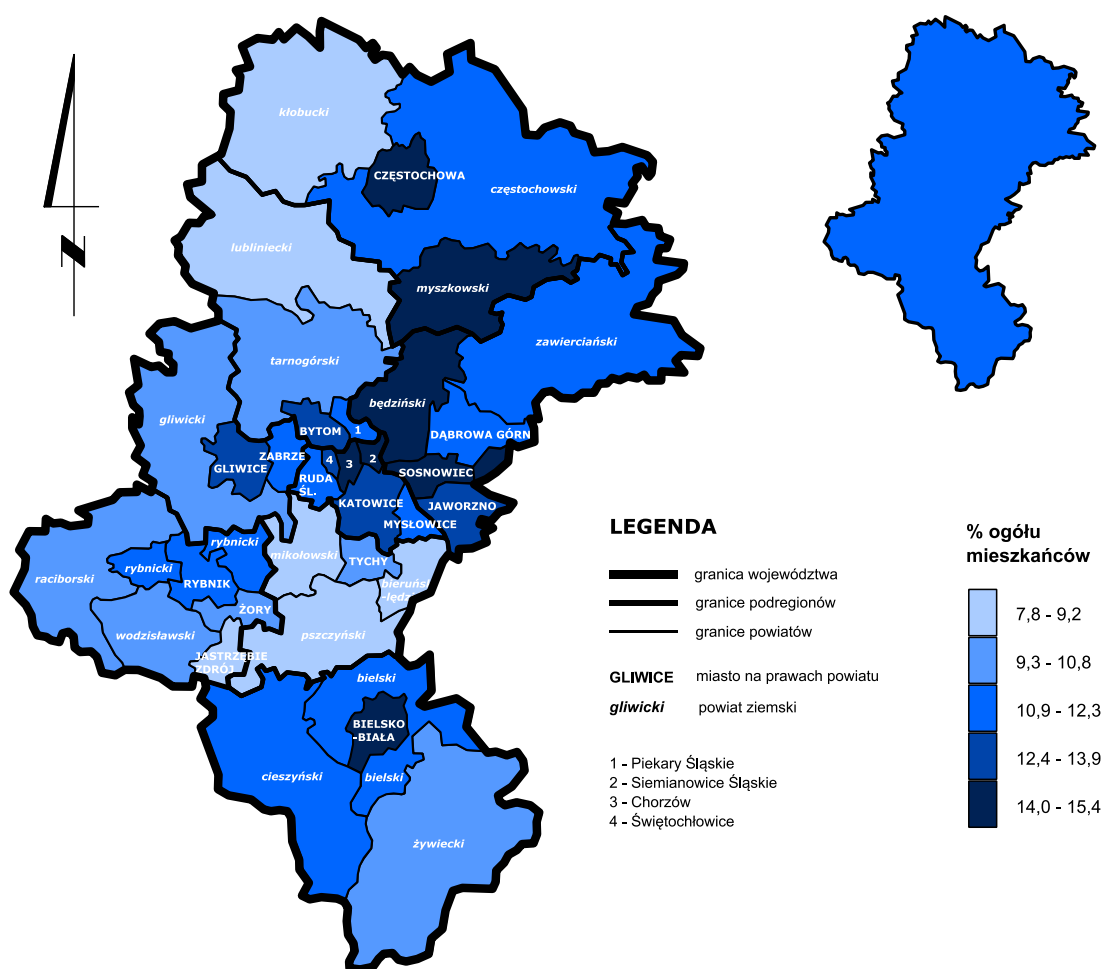
⁹³ Główny Urząd Statystyczny, *Stan zdrowia ludności Polski w 2014 r.*, Warszawa 2016, s. 105.

⁹⁴ Ibidem, s. 106.

na 11. miejscu w kraju. Wskaźnik liczby osób niepełnosprawnych na 1000 ludności wynosił 119. Dla porównania dla całej Polski było to 122, a w województwie o najwyższej wartości (lubuskim) 167⁹⁵.

Najwięcej osób niepełnosprawnych mieszkało w powiatach: m. Katowice (39 994 osoby), m. Częstochowa (35 603 osoby) oraz m. Sosnowiec (33 294 osoby). Z kolei największym udziałem osób należących do analizowanej kategorii cechowały się powiaty: m. Sosnowiec (15,3%), m. Chorzów (15,1%) oraz m. Częstochowa (15,0%)⁹⁶.

Mapa 4. Osoby niepełnosprawne jako odsetek ogółu ludności powiatów w województwie śląskim w 2011 roku.

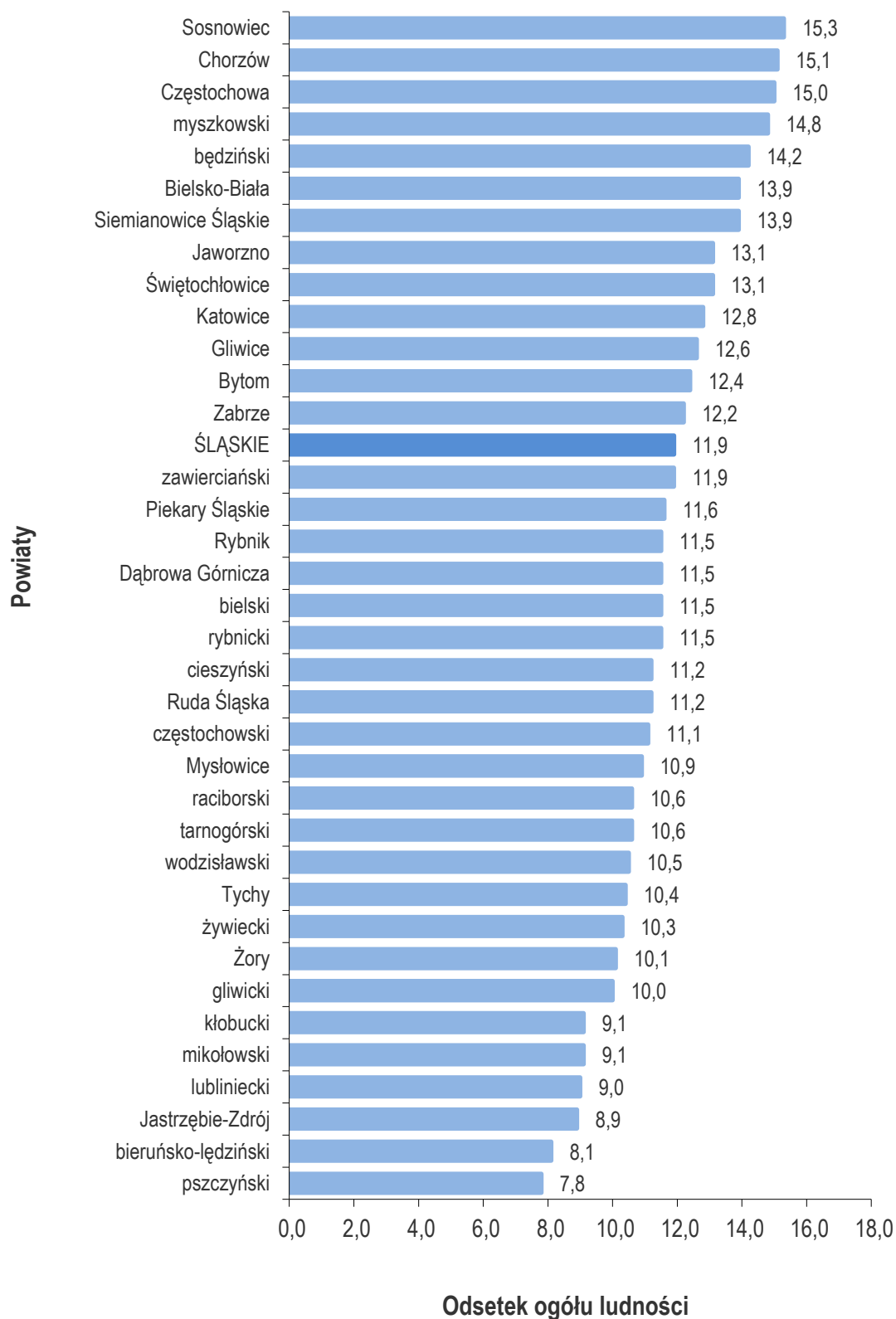

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011, <http://www.stat.gov.pl>.

⁹⁵ Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych, <http://www.stat.gov.pl/bdl> [odczyt 03.01.2022 r.]

⁹⁶ Ibidem.

Wykres 53. Osoby niepełnosprawne jako odsetek ogółu ludności powiatów w województwie śląskim w 2011 roku.

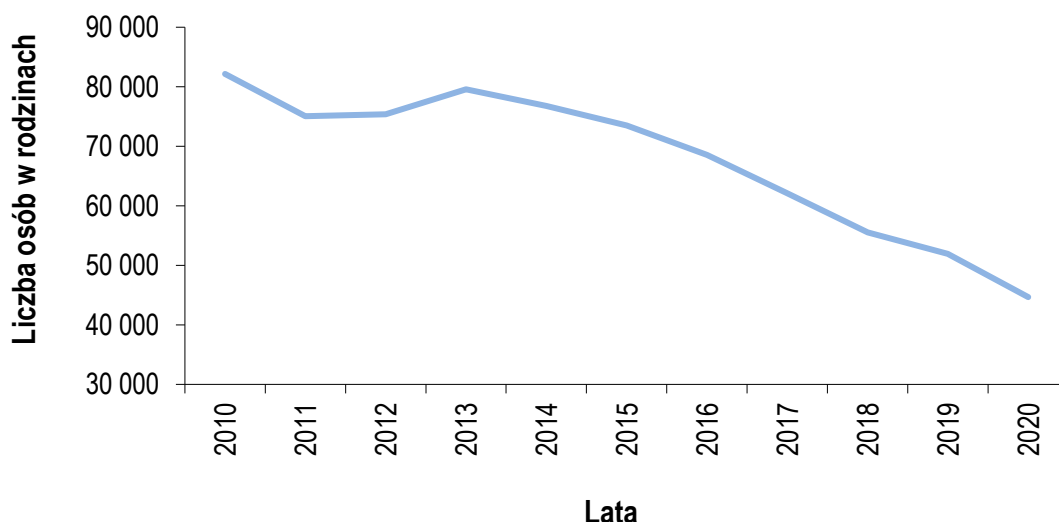

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011, <http://www.stat.gov.pl>.

Niepełnosprawność stanowi stosunkowo często przyczynę korzystania z pomocy społecznej. W 2020 r. zajmowała 5 miejsce zaraz po ubóstwie, bezrobociu, długotrwałej lub ciężkiej chorobie oraz bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego. Z powodu niepełnosprawności pomocą objęto w tym czasie 27 751 rodzin liczących ogółem 44 666 osób. Osoby w rodzinach korzystających z pomocy społecznej z powodu niepełnosprawności stanowiły 27,4% ogółu beneficjentów tej formy wsparcia, a zarazem 1,0% ogółu mieszkańców województwa śląskiego. W latach 2010-2013 w analizowanej dziedzinie zanotowano wahania poziomu, a od 2013 roku możemy zaobserwować tendencję malejącą. Przez ostatnie 10 lat wskaźnik objętych pomocą społeczną z powodu niepełnosprawności w przeliczeniu na 1000 mieszkańców był w województwie śląskim znacząco niższy niż w kraju.

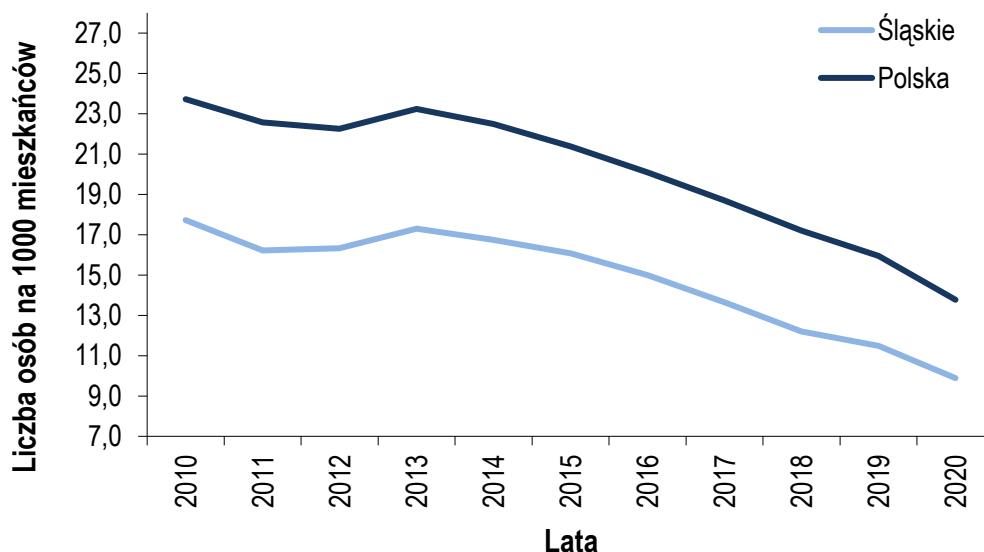
Spośród podregionów województwa śląskiego najwyższym poziomem analizowanego wskaźnika wyróżniały się: częstochowski (13,0), katowicki (12,1) oraz bytomski (11,3). Jeśli chodzi o rodzaj powiatu, to daje się zauważyć wyższą jego wartość w miastach na prawach powiatu w stosunku do powiatów ziemskich – odpowiednio 10,8 i 8,8. Najwyższą wartość wskaźnik liczby osób objętych pomocą społeczną z powodu niepełnosprawności osiągnął w gminach miejskich (10,6), następnie miejsko-wiejskich (9,1) i wiejskich (7,8). Wśród powiatów szczególnie pod tym względem wyróżniał się powiat m. Częstochowa (16,5), a następnie m. Chorzów (15,0) i m. Siemianowice Śląskie (14,7). Z kolei na poziomie gmin wyróżniającymi się jednostkami samorządu terytorialnego były: Krupski Młyn (23,0), Irządze (22,5) i Koziegłowy (20,3).

Wykres 54. Liczba osób w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu niepełnosprawności w województwie śląskim w latach 2010-2020.

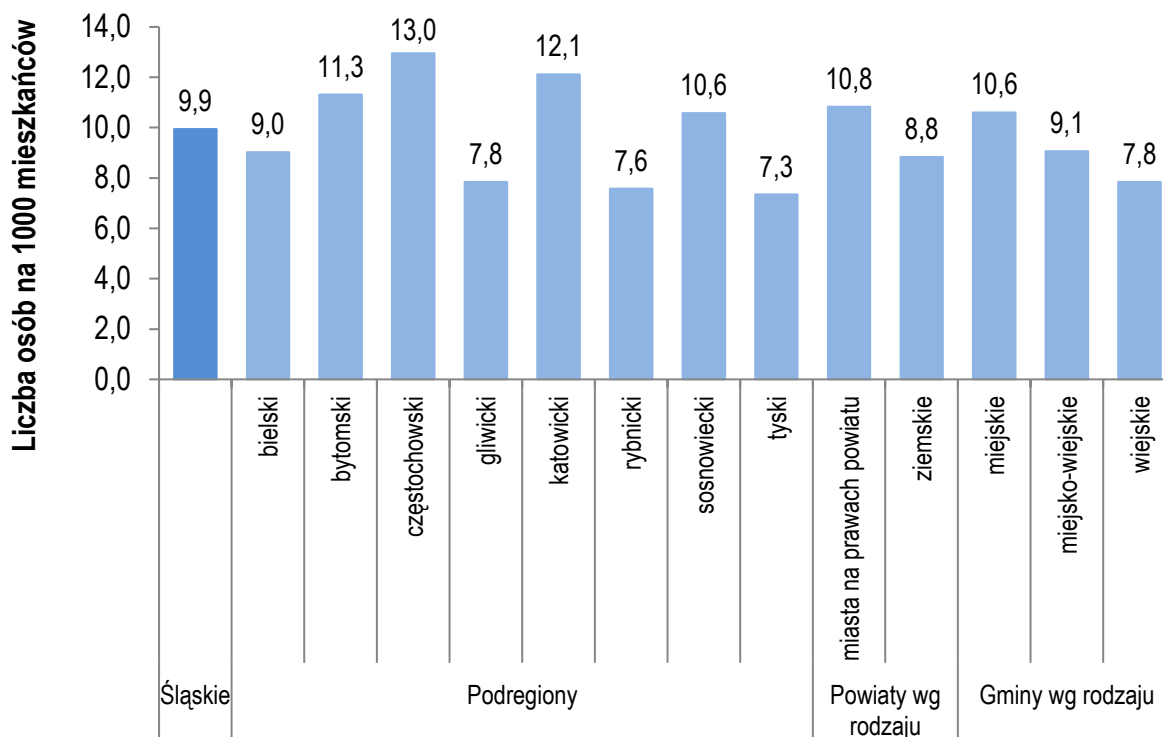
Źródło: Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania MPiPS-03/MRPiPS-03, meldunki za lata 2010-2020.

Wykres 55. Osoby w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu niepełnosprawności na 1000 mieszkańców w latach 2010-2020.

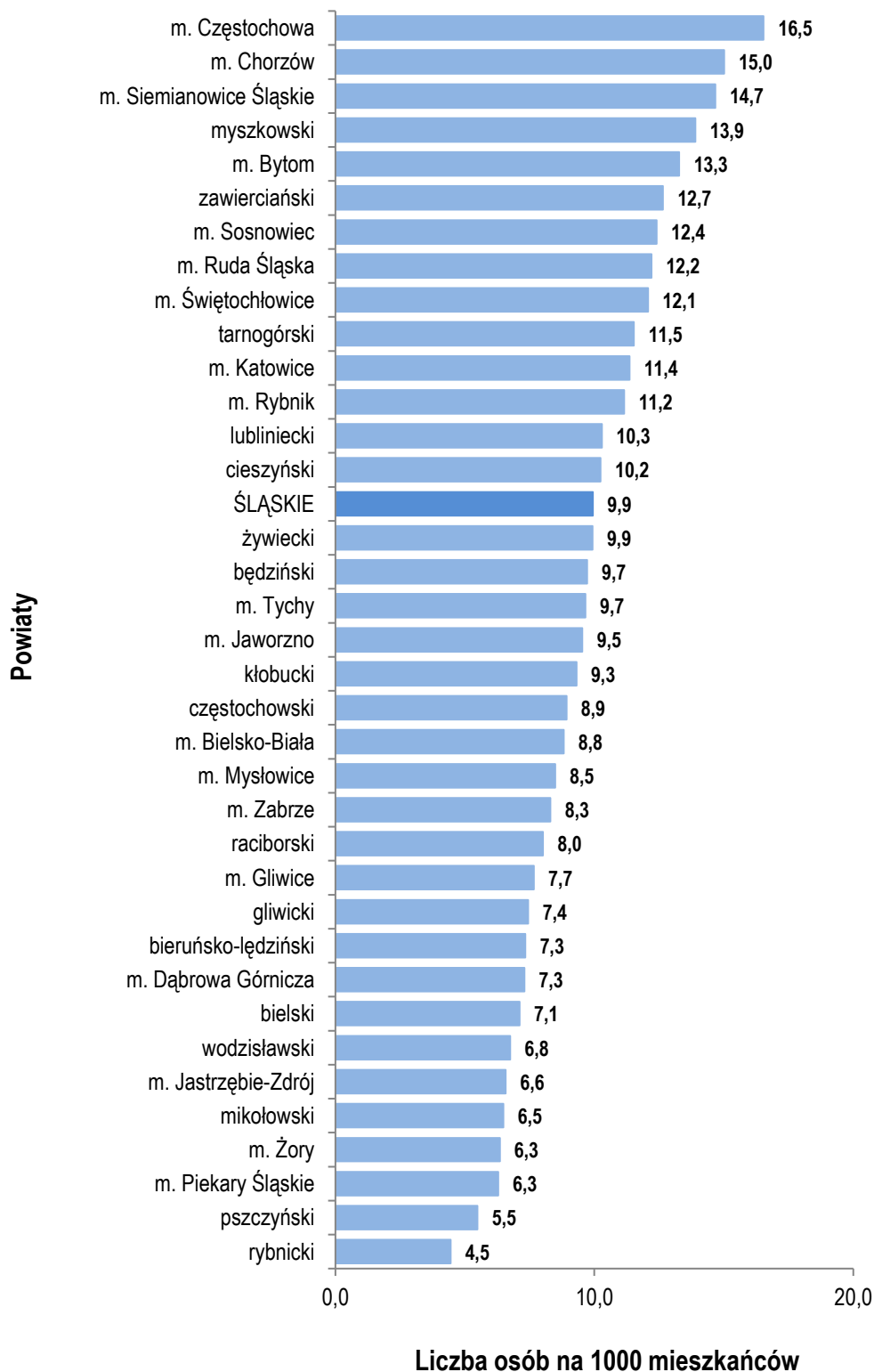
Źródło: 1) Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdanie *MPiPS-03/MRPiPS-03*, meldunki za lata 2010-2020, 2) Główny Urząd Statystyczny, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>.

Wykres 56. Osoby w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu niepełnosprawności na 1000 mieszkańców w województwie śląskim w 2020 roku.

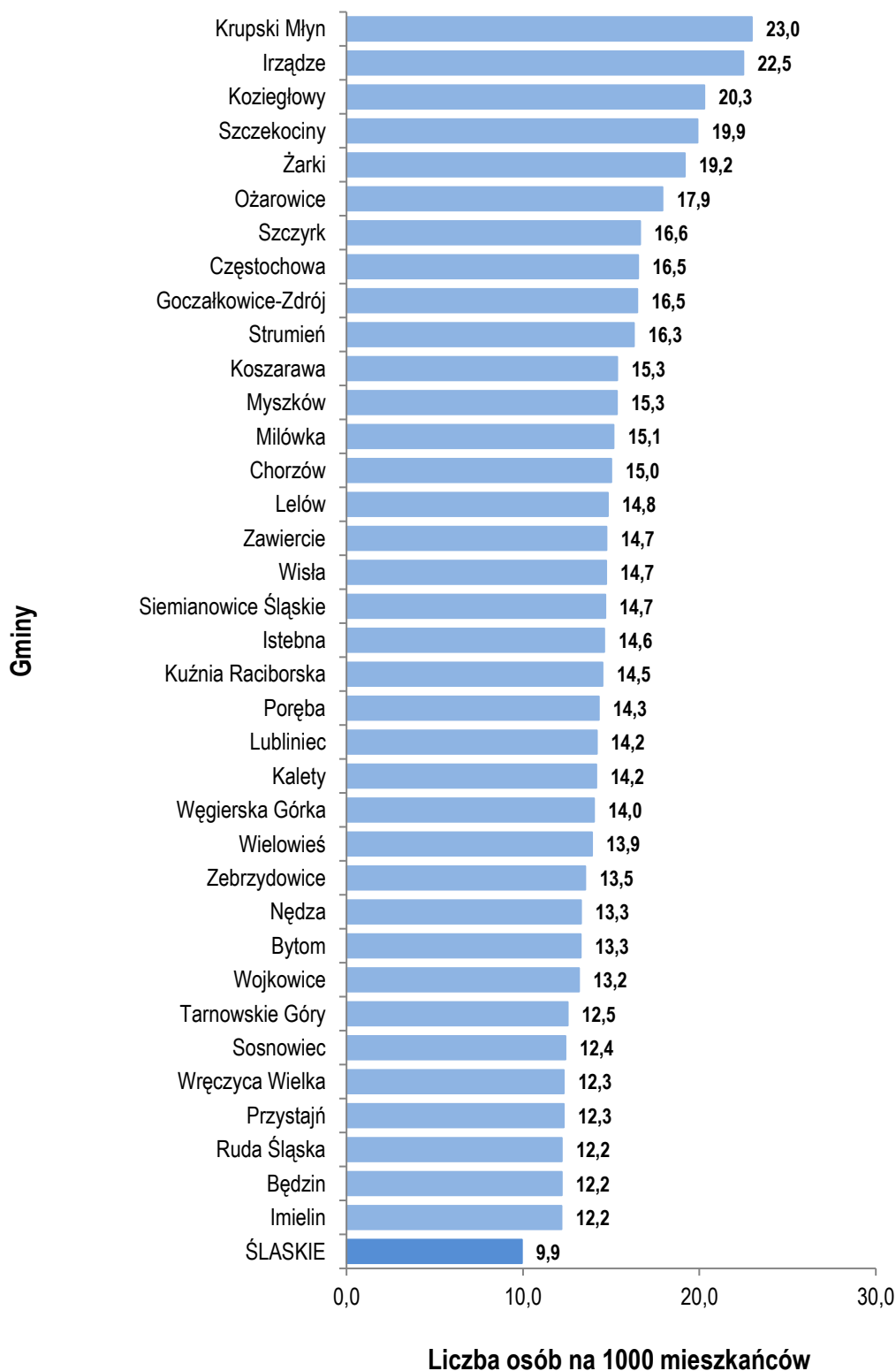
Źródło: 1) Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdanie *MRPiPS-03*, meldunek za okres I-XII 2020 roku; 2) Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>.

Wykres 57. Osoby w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu niepełnosprawności na 1000 mieszkańców powiatów województwa śląskiego w 2020 roku.

Źródło: 1) Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdanie *MRPiPS-03*, meldunki za okres I-XII 2020, 2) Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>.

Wykres 58. Gminy o najwyższych wskaźnikach liczby mieszkańców objętych pomocą społeczną z powodu niepełnosprawności - województwo śląskie w 2020 roku.

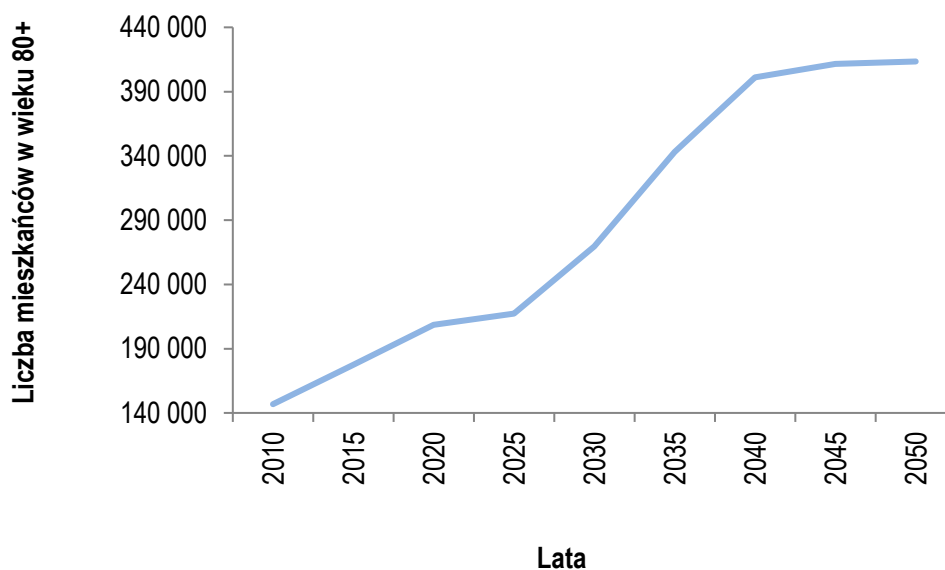

Źródło: 1) Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdanie MRPiPS-03, meldunek za okres I-XII 2020, 2) Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>.

3.5.2. Zaawansowany wiek

W ujęciu statystycznym poziom samodzielności jest ściśle związany z wiekiem. Jako wymagające w zdecydowanej większości przypadków stałego wsparcia traktowane są osoby mające 80 i więcej lat⁹⁷. Na koniec 2020 roku w województwie śląskim takich osób było 208 533. Stanowiły one 4,6% ogółu ludności (w Polsce 4,4%). Najwyższym udziałem najstarszych seniorów charakteryzowały się podregiony: gliwicki (5,4%) oraz katowicki (5,1), a następnie bytomski i częstochowski (po 4,9%). Wśród powiatów były to: m. Zabrze (6,1), m. Katowice (5,9) oraz m. Bytom i m. Częstochowa (po 5,4), natomiast wśród gmin: Zabrze (6,1%), Pyskowice (6,0) oraz Kupski Młyn, Rudnik i Katowice (po 5,9%). W miastach na prawach powiatu wskaźnik ten był nieznacznie wyższy niż w powiatach ziemskich (odpowiednio 4,9% i 4,3%), natomiast w przypadku rodzajów gmin najwyższym jego poziomem cechowały się gminy miejskie (4,8), następnie miejsko-wiejskie (4,3) i wiejskie (4,0). Od wielu już lat w analizowanej dziedzinie mamy do czynienia z tendencją wzrostową. Podobnie będzie w przyszłości. Prognoza do roku 2050 wskazuje na stały wzrost udziału osób w wieku 80+. Na koniec tego okresu będzie on wynosił w województwie śląskim 11,2%, natomiast w całej Polsce 10,4%⁹⁸.

Wykres 59. Liczba mieszkańców województwa śląskiego w wieku 80+ w latach 2010-2020 oraz prognoza na lata 2025-2050.

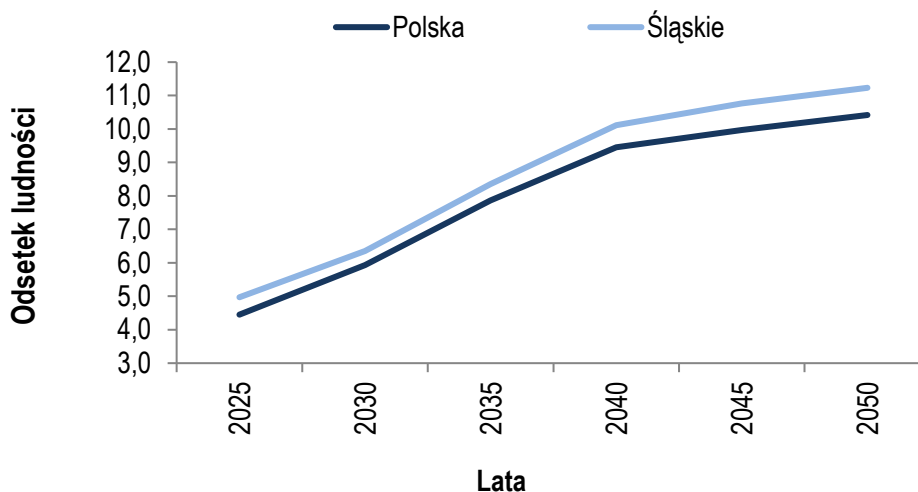

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <http://www.stat.gov.pl/bdl>.

⁹⁷ P. Szukalski, *Starzenie się ludności województwa śląskiego – nieunikniony wzrost zapotrzebowania na wsparcie publiczne?*, w: *Seniorzy w województwie śląskim*, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Województwa Śląskiego, Katowice 2012, s. 11.

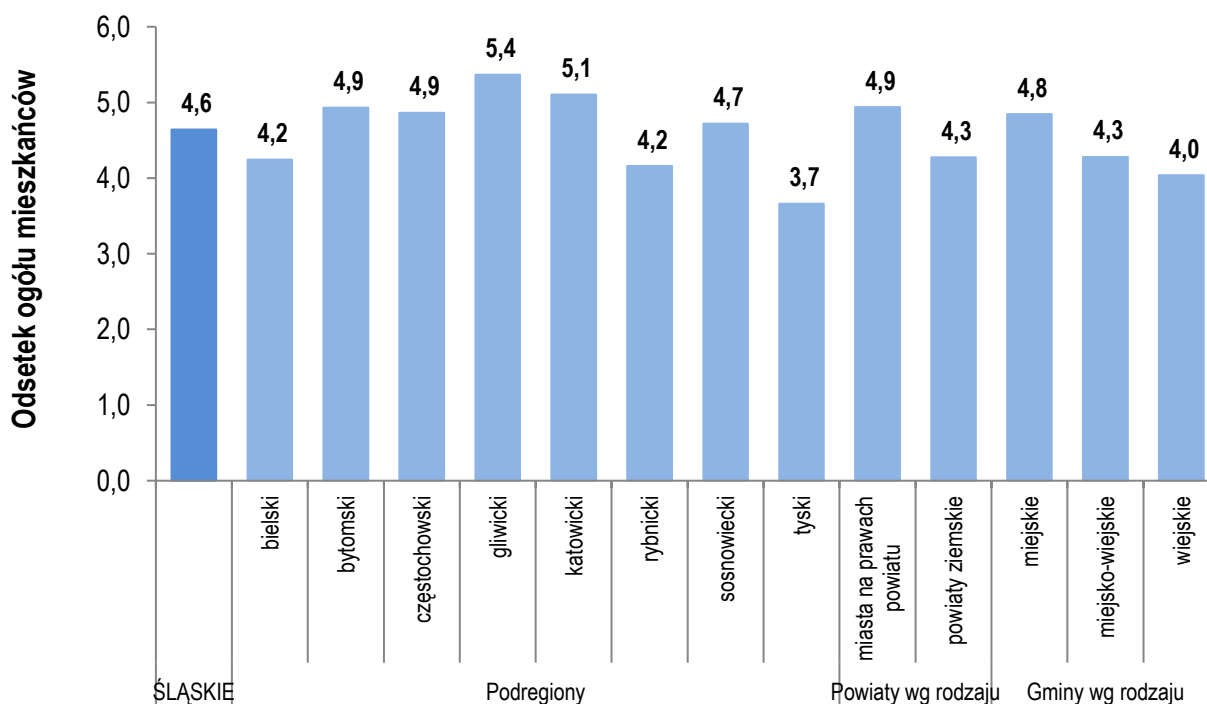
⁹⁸ Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <http://www.stat.gov.pl/bdl> [odczyt 04.01.2022 r.].

Wykres 60. Prognoza udziału mieszkańców województwa śląskiego i Polski w wieku 80 lat i więcej - w latach 2025-2050.

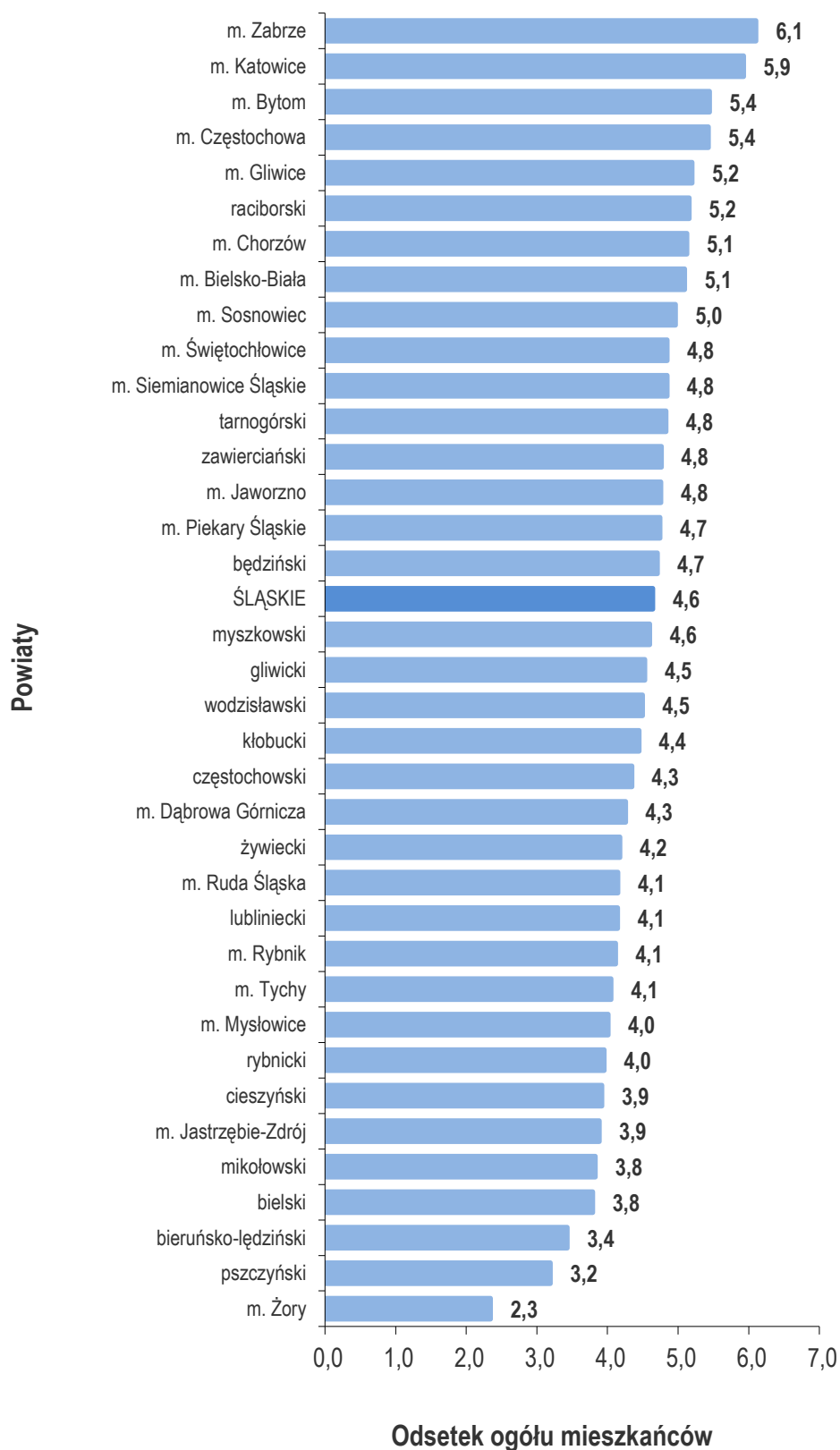
Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <http://www.stat.gov.pl/bdl>.

Wykres 61. Osoby w wieku 80 lat i więcej jako odsetek ogółu mieszkańców - województwo śląskie, 2020 rok.

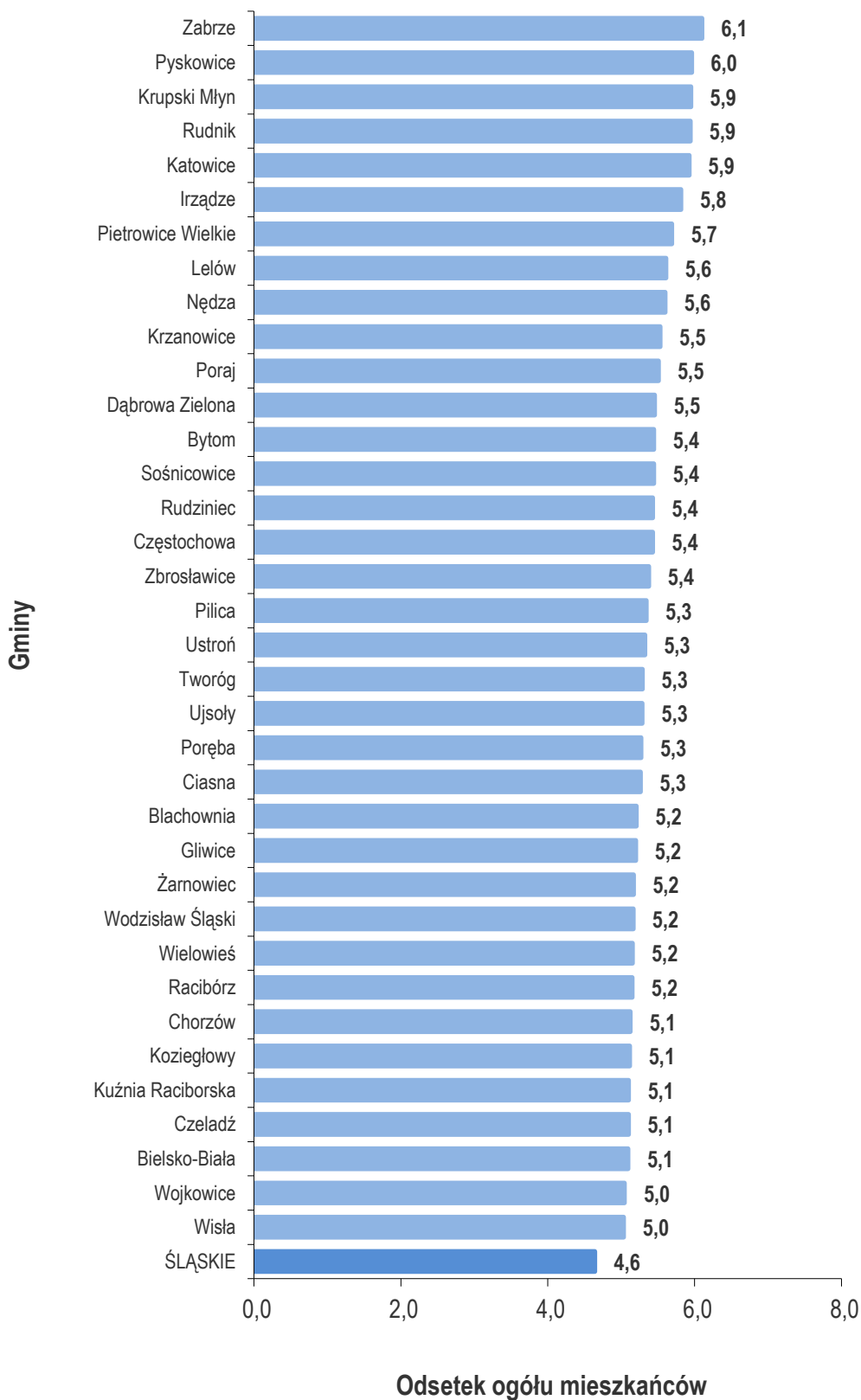
Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <http://www.stat.gov.pl/bdl>.

Wykres 62. Osoby w wieku 80 i więcej lat jako odsetek ogółu mieszkańców powiatów - województwo śląskie, 2020 rok.

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <http://www.stat.gov.pl/bdl>.

Wykres 63. Gminy o najwyższym odsetku mieszkańców w wieku 80 i więcej lat - województwo śląskie, 2020 rok.

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <http://www.stat.gov.pl/bdl>.

2.6. Uzależnienia

Człowiek może uzależnić się od wszystkiego, co jest w stanie „zagłuszyć” jego umysł - zarówno od środków chemicznych, jak i od różnych czynności. Czynniki uzależniające można umownie podzielić na chemiczne i niechemiczne. Do uzależnień chemicznych zaliczane są: alkoholizm, lekomania, narkomania i nikotynizm. Z kolei do niechemicznych zalicza się wszelkie inne nałogowe zachowania, m.in.: patologiczny hazard, uzależnienie od jedzenia, pracy, komputera i gier komputerowych, Internetu, telefonu komórkowego, zakupów czy uzależnienie od seksu⁹⁹. W niniejszym opracowaniu skupiono się głównie na dwóch typach uzależnień, które powodują największe problemy społeczne - alkoholizmie i narkomanii.

2.6.1. Alkoholizm

Alkoholizm można zdefiniować, jako „chroniczne, rozwijające się i mogące prowadzić do zgonu schorzenie biogenetyczne i psychospołeczne, charakteryzujące się narastającą tolerancją i fizjologicznym uzależnieniem przejawiającym się utratą kontroli nad piciem, różnymi zmianami osobowościowymi i konsekwencjami społecznymi”¹⁰⁰. „Problemy alkoholowe” jednostek mogą występować w bardzo wielu różnych formach objawiających się w rozmaitych kombinacjach symptomów fizycznych, psychicznych i społecznych. Osoby z „problemami alkoholowymi” dzieli się zwykle na dwie podstawowe kategorie: 1) osoby pijące nadmiernie, tj. spożywające znaczne ilości napojów alkoholowych, co pociąga za sobą konsekwencje zdrowotne i/lub zakłócenia w społecznym funkcjonowaniu; 2) osoby uzależnione, tj. takie, u których rejestruje się symptomy zespołu uzależnienia¹⁰¹.

W latach 2010-2020 w zakresie spożycia alkoholu na poziomie kraju mieliśmy do czynienia z trendem wzrostowym z niewielkimi wahaniami. Przeciętne jego spożycie (w litrach 100% alkoholu) na 1 mieszkańca wahało się w granicach od 9,0 w roku 2010 do 9,6 w roku 2020¹⁰². W 2020 roku spożycie w litrach na 1 mieszkańca (100% alkoholu), wynosiło 3,7 l (w 2019 r. – tak samo) - w przypadku wyrobów spirytusowych 6,4 l (w 2019 r. – 6,2 l) - w przypadku wina i miodów pitnych oraz 93,6 l (w 2019 r. – 97,1 l) - w przypadku piwa¹⁰³. W 2020 roku struktura spożycia napojów alkoholowych w przeliczeniu na 100% alkohol przedstawiała się następująco: 38,5% stanowiły wyroby spirytusowe, 8,0% - wino i miody pitne oraz 53,5% - piwo¹⁰⁴.

⁹⁹ *Współczesne teorie i praktyka profilaktyki uzależnień chemicznych i nie chemicznych*, red. M. Jędrzejko, Warszawa 2009, s. 36-37.

¹⁰⁰ K. F. Frieske, *Alkoholizm*, w: *Encyklopedia Socjologii*, Warszawa, 1998 r., tom 1, s. 21.

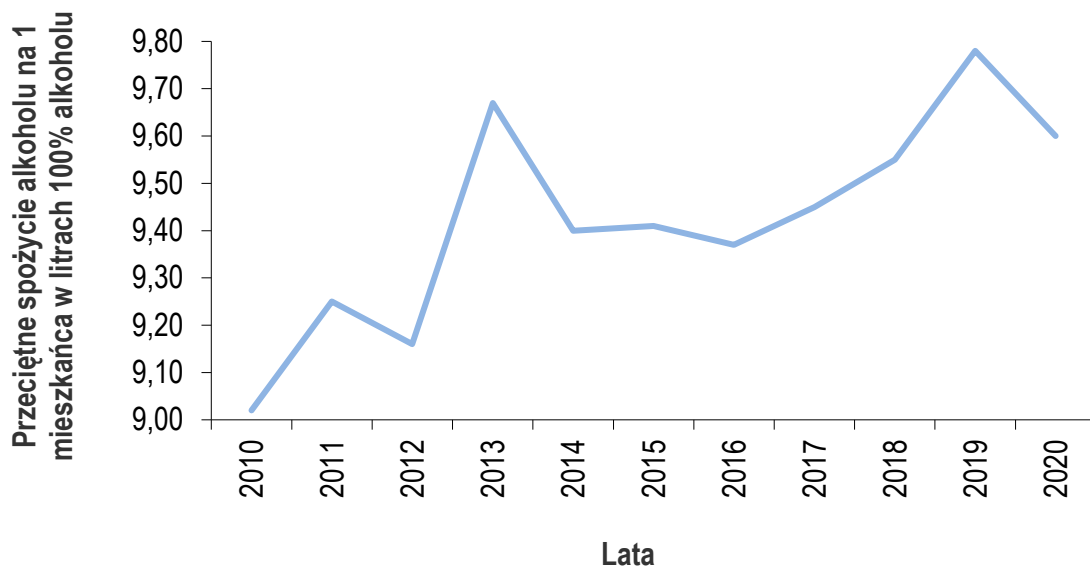
¹⁰¹ *Ibidem*.

¹⁰² Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, <http://www.parpa.pl/index.php/badania-i-informacje-statystyczne/statystyki> [odczyt 05.01.2022 r.].

¹⁰³ Główny Urząd Statystyczny, *Dostawy na rynek krajowy oraz spożycie niektórych artykułów konsumpcyjnych na 1 mieszkańca w 2020 r.*, *Informacje sygnałowe* (stan na dzień 31.08.2021 r.), s. 2.

¹⁰⁴ Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, <http://www.parpa.pl/index.php/badania-i-informacje-statystyczne/statystyki> [odczyt 05.01.2022 r.].

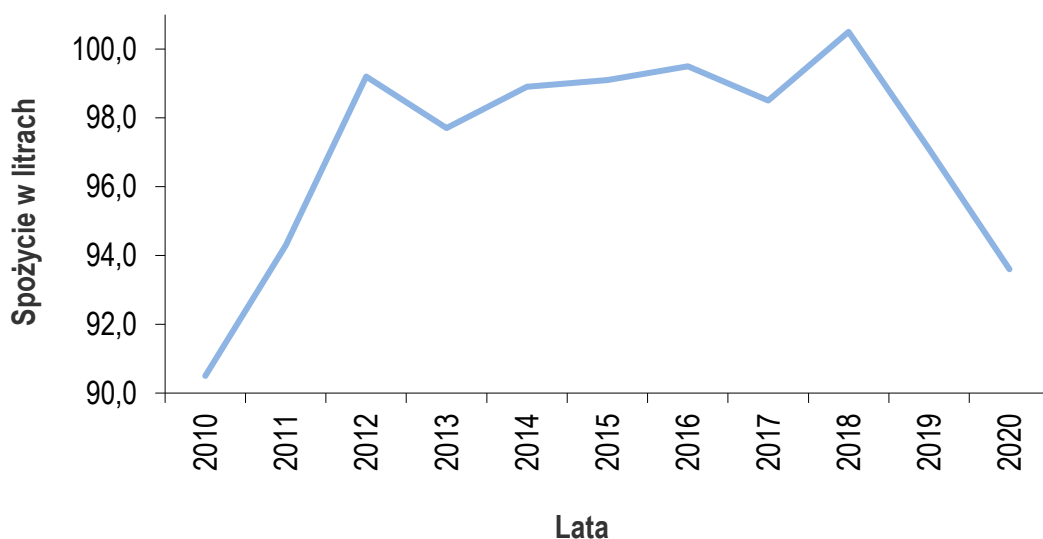
Wykres 64. Przeciętne spożycie alkoholu na 1 mieszkańca w Polsce w latach 2010-2020 (w litrach 100% alkoholu*).

* Przyjęto założenie, iż w jednym litrze piwa zawartych jest 5,5% alkoholu, a w jednym litrze wina (miodu pitnego) 12% alkoholu.

Źródło: Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, <http://www.parpa.pl/index.php/badania-i-informacje-statystyczne/statystyki>.

Wykres 65. Spożycie piwa (w l) na 1 mieszkańca Polski w latach 2010-2020.

Źródło: Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, <http://www.parpa.pl/index.php/badania-i-informacje-statystyczne/statystyki>.

Wyniki wielu badań pokazują, że względne ryzyko doświadczenia problemów zdrowotnych związanych z alkoholem rośnie wraz ze wzrostem jego konsumpcji. Ryzyko to zaczyna rosnać wykładniczo, gdy dzienna konsumpcja napojów alkoholowych u mężczyzn przekracza poziom 40 gramów czystego etanolu, zaś u kobiet – 20 gramów. Odpowiada to w dużym przybliżeniu 16 litrom rocznego spożycia alkoholu w przypadku mężczyzn i 9 litrom w przypadku kobiet¹⁰⁵.

Z badań¹⁰⁶ przeprowadzonych w 2019 roku wynika, że na przestrzeni ostatnich 9 lat (od 2010 r.) zaszły zmiany dotyczące picia alkoholu. W tym czasie zmniejszył się wśród ogółu Polaków odsetek osób deklarujących częste picie oraz całkowitych abstynentów – zwłaszcza wśród kobiet. Nadal najczęściej spożywanym alkoholem jest piwo, ale jego udział jest zdecydowanie niższy niż w 2010 roku. Wzrosła zaś liczba wskazań, że najczęściej spożywanym alkoholem jest wino i alkohol wysokogatunkowy, np. whisky czy koniak.

Ponad połowa Polaków (56%) deklaruje, że pije alkohol okazjonalnie, mniej niż co dziesiąty badany spożywa go często (8%), a co trzeci unika okazji do picia alkoholu lub w ogóle nie bierze go do ust (34%). W stosunku do badania z 2010 roku nieznacznie zmniejszył się odsetek deklarujących częste picie (z 11% do 8%), a nieco więcej ubyło całkowitych abstynentów (z 22% do 16%). Wzrósł więc udział osób spożywających alkohol czasami, z dobrej okazji, ale nie często (z 50% do 56%).

Deklarowana częstość spożywania alkoholu istotnie różni się w zależności od podstawowych cech społeczno-demograficznych. Kobiety dwa razy częściej niż mężczyźni w ogóle nie sięgają po alkohol: wśród mężczyzn odsetek abstynentów wynosi 10%, podczas gdy wśród kobiet 21%. W 2010 roku prawie co trzecia kobieta deklarowała, że nigdy nie bierze alkoholu do ust (30%), jednak na przestrzeni lat spożycie alkoholu wśród kobiet rośnie. Spośród grup wiekowych alkohol najczęściej piją badani w wieku 25–34 lata: tylko 7% z nich jest abstynentami, dwie trzecie (65%) sięga po alkohol okazjonalnie, a prawie co dziesiąty (9%) – często.

Najwyższy odsetek pijących kobiet notujemy w grupie wiekowej 25–34 lata (93%). Tymczasem wśród mężczyzn relatywnie najczęściej po alkohol sięgają badani w wieku 45–54 lata – w tej grupie jest to praktycznie powszechne – 99%. Dzisiejsi 18–24-latkowie różnią się w istotny sposób od swoich rówieśników z badania w 2010 roku. Wówczas 98% mężczyzn z tej grupy deklarowało sięganie po alkohol – dziś 90%. Natomiast spośród kobiet z tej grupy wiekowej 79% w 2010 roku i 89% obecnie przyznaje, że spożywa alkohol. Można więc powiedzieć, że najmłodszy mężczyźni piją mniej niż ich rówieśnicy sprzed 9 lat, natomiast kobiety – więcej.

Spośród grup zawodowych stosunkowo najczęściej po alkohol sięgają robotnicy niewykwalifikowani, bezrobotni oraz pracujący na własny rachunek, natomiast istotnie rzadziej niż pozostali – pracownicy

¹⁰⁵ Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej, *Oszacowanie rozpowszechnienia wybranych uzależnień behawioralnych oraz analiza korelacji pomiędzy występowaniem uzależnień behawioralnych a używaniem substancji psychoaktywnych*, Warszawa 2015, s. 238.

¹⁰⁶ Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej, *Konsumpcja alkoholu w Polsce*, komunikat z badań nr 151/2019, grudzień 2019 r.

administracyjno-biurowi, renciści i gospodynie domowe. Na postawę wobec spożywania alkoholu wpływa też orientacja światopoglądowa badanych.

Najczęściej spożywanym alkoholem jest piwo, ale jego udział znacząco zmalał od 2010 roku. Wówczas co druga osoba spośród pijących alkohol (52%) przyznawała, że najczęściej sięga po piwo. Obecnie wybiera je 39% osób, które nie rezygnują z napojów procentowych. Na drugim miejscu znajduje się wino (25%), a na trzecim – wódka (16%). Preferencje dotyczące alkoholu zależą od czynników społeczno-demograficznych. Większość mężczyzn najczęściej sięga po piwo (56%), natomiast wśród kobiet na pierwszym miejscu znajduje się wino (45%).

Do codziennego lub prawie codziennego picia respondenci przyznają się wyłącznie w kontekście piwa (2%). Pozwala to sądzić, że obraz, jaki uzyskano w badaniach, jest jedynie wierzchołkiem zjawiska. Nie udało się w nim uchwycić osób, które mają poważny problem z alkoholem. Konsumpcja alkoholu (zwłaszcza ta niebezpieczna) jest kwestią drażliwą i dlatego wyniki, które są zaprezentowane, ograniczają się jedynie do tego, co badani chcieli powiedzieć.

Przynajmniej raz w tygodniu po piwo sięga 25% respondentów (nieodrzucających alkoholu), a kolejne 30% pije je raz lub kilka razy w miesiącu. Tylko 19% ankietowanych w ogóle nie pija tego rodzaju alkoholu. Do spożywania wina przynajmniej raz w tygodniu przyznaje się 3% osób, które nie są abstynentami. Co czwarty badany pije wino raz lub kilka razy w miesiącu (26%) i więcej niż co trzeci sięga po wino kilka razy w roku (36%). Niewiele mniejszy jest odsetek tych, którzy w ogóle nie piją wina (31%). Wódkę przynajmniej raz w tygodniu pije – według własnych deklaracji – dwóch na stu respondentów. Więcej niż co piąty (22%) przyznaje się do picia wódki co najmniej raz w miesiącu, a kolejne dwie piąte badanych (39%) – kilka razy w roku. Odsetek osób, które w ogóle nie piją wódki, jest podobny jak w przypadku wina (29%).

Niepokojący jest odsetek osób deklarujących, że zazwyczaj piją sami (4%). Tym bardziej, że są to najczęściej badani oceniający warunki własnego gospodarstwa domowego jako złe (wśród nich udział osób deklarujących samotne picie sięga 14%) lub bezrobotni (10%).

Powszechne jest wśród Polaków przekonanie, że piją bezpiecznie. Większość osób niebędących abstynentami jest przekonana, że pije bardzo mało (54%) lub w normie (44%). Tylko co setny badany uważa, że spożywa za dużo alkoholu (1%).

Jak pokazuje kolejne badanie¹⁰⁷, deklarowana miesięczna kwota, jaką Polacy wydają na alkohol, to średnio 40 zł. Co siódma osoba pijąca alkohol twierdzi, że nie wydaje pieniędzy na tą substancję, a 16% nie potrafi określić orientacyjnych miesięcznych wydatków na ten cel. Wyniki te są niższe niż uzyskane podczas badania w 2010 roku – wówczas średnia wynosiła 50 zł, a 7% respondentów niebędących abstynentami wydawało na alkohol więcej niż 100 zł miesięcznie. Obecnie taką kwotę deklaruje 4% ankietowanych.

¹⁰⁷ Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej, *Opinie Polaków o sprzedaży alkoholu*, komunikat z badań nr 160/2019, grudzień 2019 r.

Wśród badanych dominuje przekonanie, iż ceny alkoholu są raczej niskie – wyraża je 47% badanych. Mniej niż co trzeci Polak uważa, że alkohol jest drogi (30%), a prawie co czwarta osoba nie ma zdania w tej kwestii (23%). Przekonanie o tym, że alkohol jest drogi, podzielają najczęściej robotnicy niewykwalifikowani oraz osoby bezrobotne (po 58%), a także badani w wieku 25–34 lata oraz o najniższych dochodach na osobę w gospodarstwie domowym (po 39%). Z kolei pogląd, że alkohol jest raczej tani, częściej niż pozostali wyrażają mieszkańcy ponad półmilionowych miast (58%), osoby z wyższym wykształceniem (55%), badani o najwyższych dochodach *per capita* (63%), a także praktykujący religijnie 1–2 razy w miesiącu (56%) oraz ankietowani identyfikujący się z lewicą (57%). Spośród grup zawodowych wrażenie, że alkohol jest tani, mają przedstawiciele średniego personelu, technicy (70%), badani pracujący na własny rachunek (68%) oraz rolnicy (55%).

Analizując kwestię dostępności alkoholu, dwie trzecie badanych (67%) uważa, że w ich okolicy nie ma sklepu oferującego alkohol przez całą dobę (24h). Nieco ponad 10% respondentów dostrzega w swojej okolicy kilka lub wiele takich sklepów, a 17% deklaruje, że zna jeden sklep sprzedający alkohol całą dobę w swojej okolicy. Więcej całodobowych sklepów sprzedających alkohol w swojej okolicy dostrzegają pracownicy usług (19% z nich – kilka lub wiele), robotnicy wykwalifikowani i badani pracujący na własny rachunek (po 16%) oraz uczniowie i studenci (19%). Liczba takich punktów sprzedaży różni się jednak najbardziej w zależności od miejsca zamieszkania badanego. Im większe miasto, tym liczba sklepów sprzedających alkohol całodobowo większa.

Ponad cztery piąte Polaków twierdzi, że nigdy nie kupuje alkoholu w sklepach sprzedających go przez całą dobę ani na stacjach benzynowych (83%). Mniej niż pół procent ankietowanych deklaruje, że robi to często (0,4%), a 16% – rzadko. Najczęściej alkohol w sklepach czynnych całą dobę lub na stacjach benzynowych kupują uczniowie i studenci. Ponad jednej trzeciej osób w wieku 25–34 lata i pracujących na własny rachunek zdarza się przynajmniej od czasu do czasu kupować alkohol w takich miejscach. Najrzadziej zaś w sklepach z alkoholem czynnych całą dobę lub na stacji benzynowej kupują alkohol badani powyżej 65. roku życia, emeryci, renciści i gospodynie domowe. Znacznie rzadziej takich zakupów dokonują kobiety niż mężczyźni (odsetek odpowiedzi „wcale” wynosi odpowiednio 91% i 74%). Częstość kupowania alkoholu w miejscach sprzedających go przez całą dobę rośnie wraz ze spadkiem udziału w praktykach religijnych.

Większość Polaków uważa, że liczbę całodobowych punktów sprzedaży alkoholu w ich okolicy należy pozostawić bez zmian, ale prawie co piąty badany jest zdania, że lepiej byłoby ją zmniejszyć. Zwolennikami zmniejszenia liczby całodobowych punktów sprzedaży alkoholu są częściej niż pozostali mieszkańcy miast liczących od 20 tys. do 100 tys. ludności, kadra kierownicza i specjaliści z wyższym wykształceniem, osoby pracujące w instytucjach państwowych, publicznych, a także respondenci z gospodarstw domowych o najwyższych dochodach *per capita* i biorący udział w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu. Za zwiększeniem dostępności alkoholu najczęściej opowiadają się robotnicy niewykwalifikowani oraz osoby bezrobotne. Największy udział osób, zdaniem których liczbę całodobowych punktów sprzedaży alkoholu powinno się pozostawić bez zmian, notujemy wśród przedstawicieli średniego personelu, techników, pracujących na własny rachunek, rolników oraz badanych w wieku 25–34 lata.

Choć większość Polaków deklaruje, że nie korzysta z całodobowych punktów sprzedaży alkoholu i jest za utrzymaniem ich obecnej liczby, to jednocześnie niemal powszechny jest pogląd, że nadużywanie alkoholu jest w Polsce dużym problemem (91%). Tylko 6% badanych uważa, że jest to mały problem, a 3% nie ma zdania w tej sprawie.

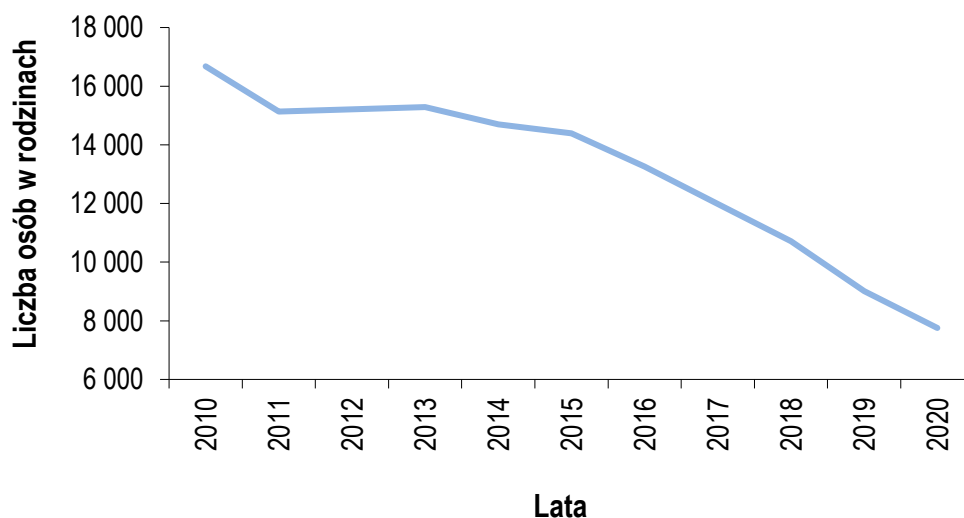
Kobiety częściej niż mężczyźni uważają, że nadużywanie alkoholu jest w Polsce bardzo dużym problemem (50% wobec 36% wśród mężczyzn). Również osoby w wieku 55–64 lata istotnie częściej są tego zdania (54%), a także renciści (54%), badani oceniający warunki własnego gospodarstwa domowego jako złe (51%) i respondenci praktykujący religijnie częściej niż raz w tygodniu (58%). Stosunkowo najrzadziej nadużywanie alkoholu w Polsce jako bardzo duży problem postrzegają robotnicy niewykwalifikowani (31%), uczniowie i studenci (33%) oraz badani o najniższych dochodach na osobę w gospodarstwie domowym (33%).

Według opinii o ograniczeniach związanych z dostępnością alkoholu, największy odsetek Polaków opowiada się za skuteczniejszym egzekwowaniem zakazu sprzedaży alkoholu nieletnim (82% w sposób zdecydowany, a kolejne 14% – raczej popiera). W drugiej kolejności respondenci widzą potrzebę skuteczniejszego egzekwowania zakazu spożywania alkoholu w miejscach publicznych (63% osób zdecydowanie je popiera). Niemal powszechne jest poparcie dla kampanii społecznych i działań edukacyjnych, które mają na celu przeciwdziałanie alkoholizmowi (w sumie popiera je 90% Polaków). Ponad połowa badanych chciałaby całkowitego zakazu sprzedaży tzw. małpek: 59% opowiada się za tym rozwiązaniem, z czego 36% – zdecydowanie. Niewiele mniej osób oczekiwałoby wprowadzenia całkowitego zakazu reklamy alkoholu (w tym także piwa) – rozwiązanie to popiera 58% ankietowanych, w tym 31% – zdecydowanie.

Jednym z negatywnych skutków nadużywania alkoholu są problemy ze zdobyciem i/lub utrzymaniem pracy. To z kolei zwiększa ryzyko znalezienia się osób nadmiernie pijących oraz członków ich rodzin w sferze ubóstwa oraz rodzi konieczność wsparcia przez system pomocy społecznej. Pomoc społeczną z powodu alkoholizmu udziela się stosunkowo rzadko. W województwie śląskim w 2020 r. wsparciem z powodu tej przyczyny objęto 5 137 rodzin liczących łącznie 7 755 osób. W 2020 roku alkoholizm był siódmą co do częstości przyczyną udzielania pomocy społecznej. Zaledwie 4,7% ogółu osób w rodzinach korzystających z pomocy społecznej stanowili członkowie rodzin objętych wsparciem z tego powodu. Generalnie w latach 2010-2020 w analizowanej dziedzinie mamy do czynienia z trendem spadkowym. Ponadto należy zauważyć, że przez cały ten okres wskaźnik objętych pomocą społeczną z powodu alkoholizmu na 1000 mieszkańców był w województwie śląskim znacznie niższy niż w kraju.

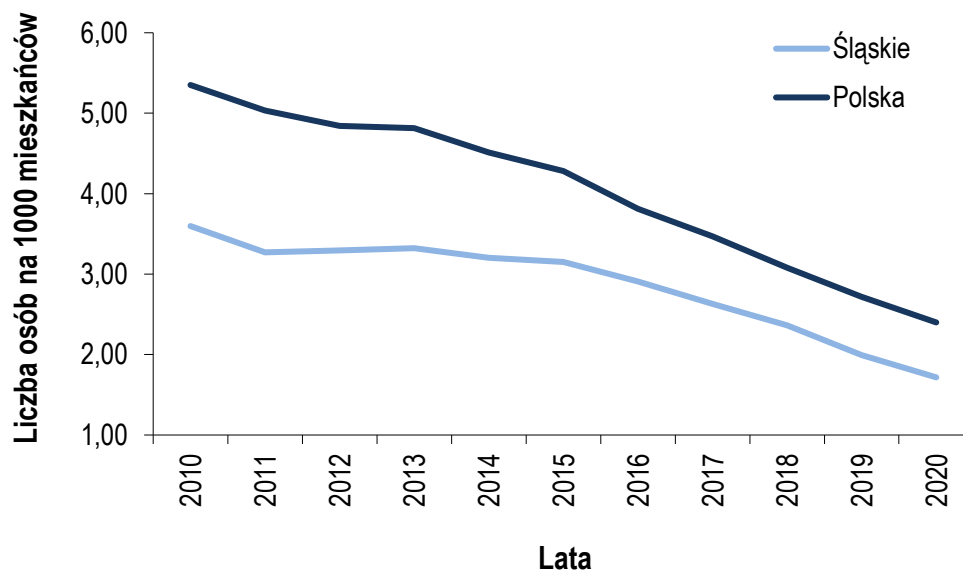
Spośród podregionów województwa śląskiego najwyższym poziomem analizowanego wskaźnika wyróżniał się podregion bytomski (2,38), bielski (1,90) oraz gliwicki (1,88). Wyższą jego wartość daje się zauważyć w powiatach ziemskich w porównaniu z miastami na prawach powiatu – odpowiednio 1,92 i 1,57, natomiast w przypadku rodzajów gmin najwyższym jego poziomem cechowały się gminy miejskie (1,75), następnie miejsko-wiejskie (1,67) i wiejskie (1,66). Wśród powiatów charakteryzujących się najwyższą jego wartością w 2020 roku znalazły się: gliwicki (3,72), zawierciański (3,22) i kłobucki (2,95). Z kolei na poziomie gmin wyróżniały się: Lelów (16,48), Ożarówice (9,30) i Knurów (7,91).

Wykres 66. Liczba osób w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu alkoholizmu w województwie śląskim w latach 2010-2020.

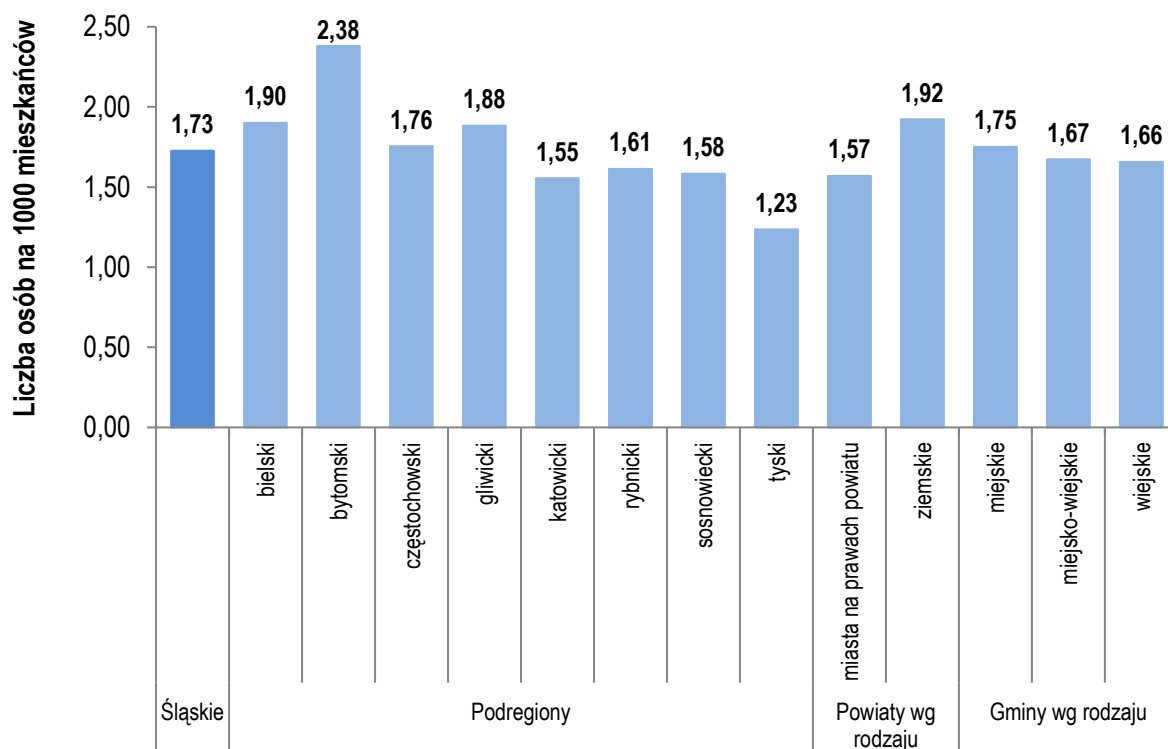
Źródło: Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania *MPiPS-03/MRPiPS-03*, meldunki za lata 2010-2020.

Wykres 67. Osoby w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu alkoholizmu na 1000 mieszkańców w latach 2010-2020.

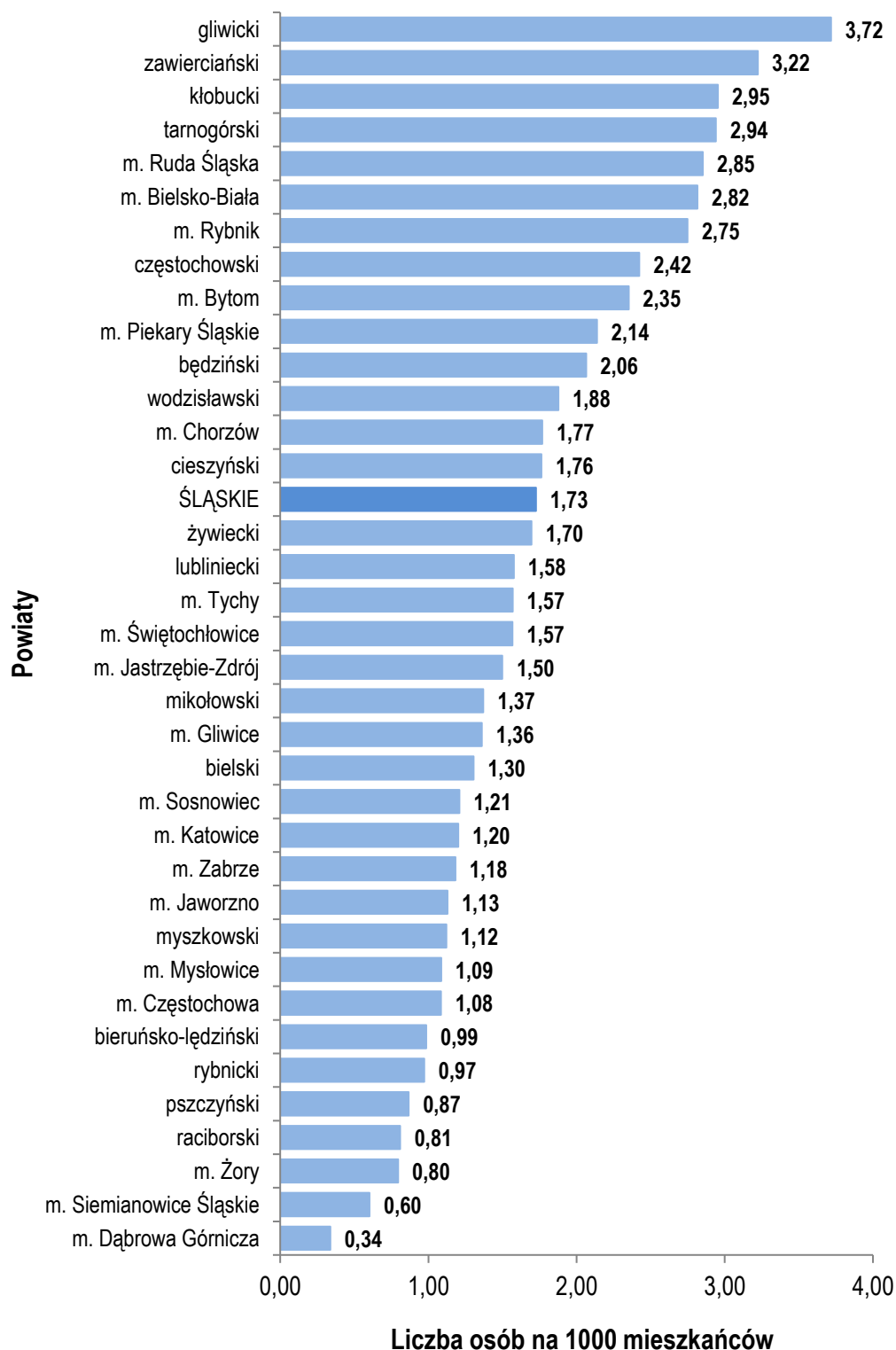
Źródło: 1) Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania *MPiPS-03/MRPiPS-03*, meldunki za lata 2010-2020, 2) Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>.

Wykres 68. Osoby w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu alkoholizmu na 1000 mieszkańców w województwie śląskim w 2020 roku.

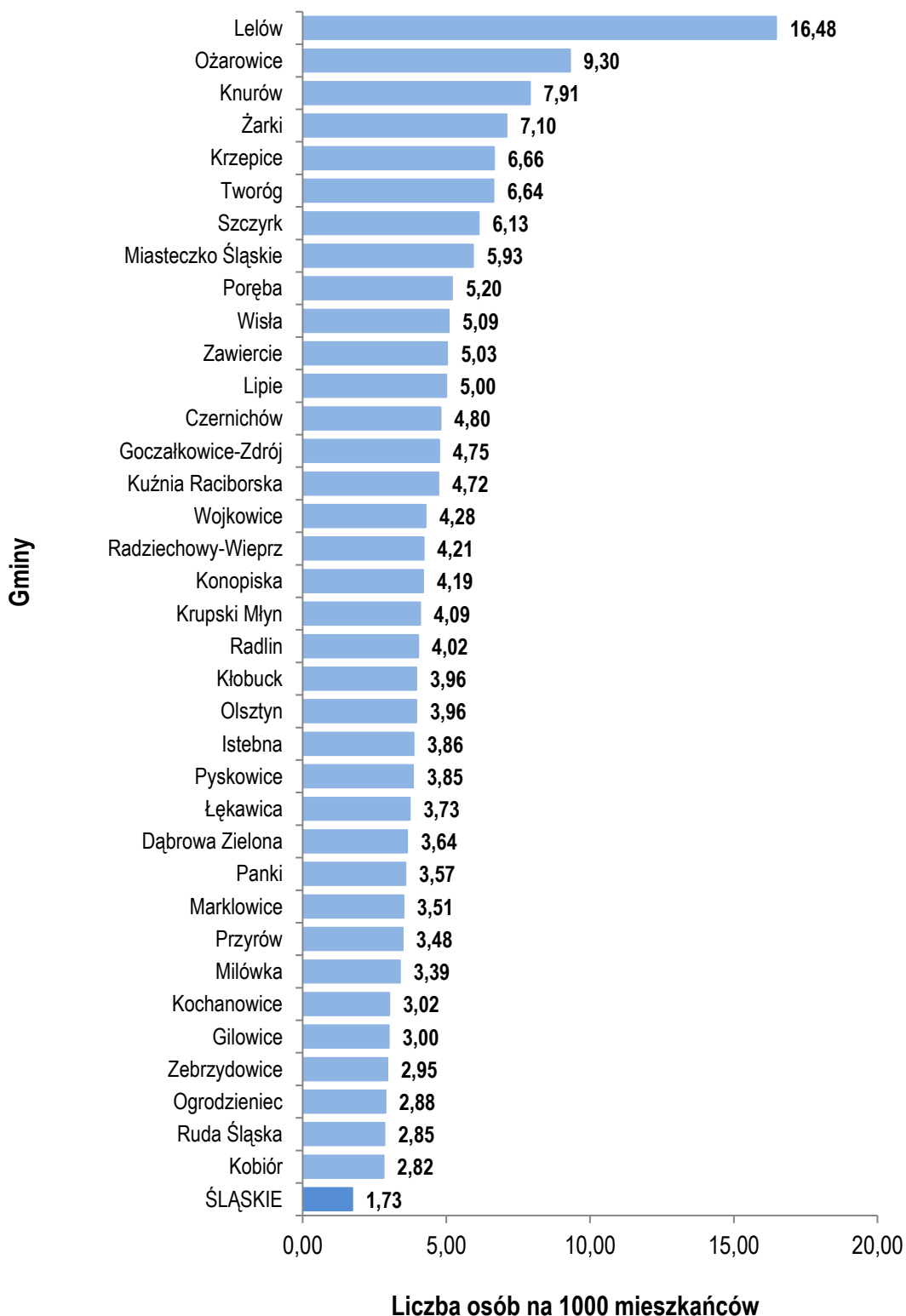
Źródło: 1) Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdanie MRPiPS-03, meldunek za okres I-XII 2020 roku; 2) Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>.

Wykres 69. Osoby w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu alkoholizmu na 1000 mieszkańców wg powiatów województwa śląskiego w 2020 roku.

Źródło: 1) Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdanie *MPiPS-03/MRPiPS-03*, meldunek za okres I-XII 2020 roku; 2) Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>.

Wykres 70. Gminy o najwyższych wskaźnikach liczby mieszkańców objętych pomocą społeczną z powodu alkoholizmu - województwo śląskie w 2020 roku.

Źródło: 1) Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdanie MRPiPS-03, meldunek za okres I-XII 2020 roku; 2) Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>.

2.6.2. Narkomania

Narkomania jest postrzegana w społeczeństwie jako bardzo groźne zjawisko. Oznacza nadużywanie środków psychoaktywnych, do jakich zaliczane są naturalne lub syntetyczne substancje, które - wprowadzone w określonej dawce do organizmu ludzkiego – oddziałują na ośrodkowy układ nerwowy, powodując m.in. zmiany świadomości, percepcji i nastroju¹⁰⁸.

Wskaźnik używania narkotyków w społeczeństwie jest jednym z pięciu kluczowych wskaźników Europejskiego Centrum Monitorowania Narkotyków i Narkomanii (EMCDDA). Polskie badania dotyczące rozpowszechnienia, postaw i zachowań oparte są na metodologii EMCDDA oraz Pompidou Group. Oszacowanie liczby problemowych użytkowników narkotyków jest zadaniem niezwykle trudnym. Nie można go dokonać bezpośrednio, bowiem w próbie populacji ogólnej trudno spotkać tego rodzaju osoby, nawet gdy owa próba jest bardzo liczna. Rozpowszechnienie problemowego używania narkotyków jest zbyt niskie, a ponadto ten fenomen zalicza się do zjawisk ukrytych. Ze względu na społeczne potępienie oraz status prawny problemowi użytkownicy narkotyków zwykle unikają ujawnienia swojego problemu. Dokonanie oszacowań wymaga sięgnięcia po metody pośrednie.

Informacji w zakresie określenia skali zjawiska używania narkotyków w populacji generalnej dostarczają ogólnopolskie badania zrealizowane w okresie od listopada 2018 roku do marca 2019 roku przez Centrum Informacji o Narkotykach i Narkomanii Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii we współpracy z firmą KANTAR Polska¹⁰⁹. Badanie „Substancje psychoaktywne – postawy i zachowania” zostały przeprowadzone na reprezentatywnej, losowej próbie Polaków w wieku 15-64 lata.

Biorąc pod uwagę ocenę ważności różnych problemów społecznych na poziomie kraju na przełomie 2018 i 2019 roku, co dziesiąty respondent wskazał na narkomanię. Najbardziej popularnymi substancjami wśród badanych są marihuana i haszysz, czyli przetwory konopi indyjskich. Do kontaktów z tymi substancjami psychoaktywnymi kiedykolwiek w życiu przyznało się 12,1% badanych (2014 – 16,3%). Pozostałe substancje są o wiele rzadziej używane. Na drugim miejscu pod względem rozpowszechnienia odnotowano „dopalacze” (nowe substancje psychoaktywne) ze wskaźnikiem 3,9% (2014 – 1,3%), a następnie amfetaminę 2,4% (2014 - 1,7%), halucynogeny 1,4% i ecstazy 1% (2014 - 1,7%). Konsumpcja pozostałych substancji nie przekroczyła poziomu 1,0%. Do używania jakiegokolwiek

¹⁰⁸ J. Zamecka, *Narkomania*, w: *Encyklopedia Socjologii*, Warszawa, 1998 r., tom 2, s. 285.

¹⁰⁹ Badania *Substancje psychoaktywne – postawy i zachowania*, w: Serwis Informacyjny UZALEŻNIENIA pt. *Substancje psychoaktywne – postawy i zachowania. Wyniki ostatnich badań*, nr 2 (90), 2020, s. 39-48. W badaniu wzięło udział 3013 respondentów. Było ono realizowane w metodologii CAPI (kwestionariusz na laptopie) techniką bezpośredniego wywiadu ankietarskiego w domach respondentów. Ponieważ wywiad dotyczył danych wrażliwych dla respondenta, większa jego część wypełniana była samodzielnie przez badanego, tak aby zapewnić mu maksymalne poczucie bezpieczeństwa. Próba miała charakter kwotowo-losowy i była dobierana z operatu adresowego TERYT. Warstwowanie uwzględniało wielkość miejscowości oraz rozmieszczenie terytorialne w ramach województw, a także płeć i wiek dobieranych osób. Respondentów pytano o kontakt z substancjami psychoaktywnymi wymienionymi na liście badania w ciągu 30 dni przed badaniem, co jest wskaźnikiem używania bieżącego, ostatnich 12 miesięcy (używanie ostatnie) oraz kiedykolwiek w życiu, co jest wskaźnikiem eksperymentowania z narkotykami. Osoby, które zadeklarowały używanie narkotyków w ciągu ostatnich 12 miesięcy, określamy jako okazjonalnych użytkowników narkotyków, a te, które przyznały się do kontaktu z narkotykiem kiedykolwiek w życiu – eksperymentującymi z substancjami psychoaktywnymi. Badani w trakcie wywiadu proszeni byli o podanie liczby kontaktów z substancjami psychoaktywnymi. Jeżeli respondent nie pamiętał, ile razy zażył substancję lub nie wiedział, jak często używał, a deklarował zażycie, również taka deklaracja zaliczana była do używania substancji psychoaktywnych. W przypadku wyników rozpowszechnienia używania w tabeli podano dane dla 95-procentowego poziomu ufności.

narkotyku przyznało się 16,1% badanych (2014 – 16,4%). Biorąc pod uwagę używanie substancji w ciągu ostatniego roku, 3,8% respondentów zadeklarowało używanie marihuany i haszyszu (2014 – 4,6%). Z o wiele niższym odsetkiem na drugim miejscu znalazło się używanie „dopalaczy” (0,7%) i amfetaminy (0,8%). Jakikolwiek narkotyk używało 5,4% badanych. Rozpowszechnienie używania pozostałych substancji utrzymywało się na poziomie poniżej 0,5%. Analizując statystyki dotyczące używania bieżącego (ostatnie 30 dni), stwierdzono, że 2,0% respondentów zadeklarowało używanie marihuany i haszyszu (2014 – 2,1%). Wskaźniki użytkowników sięgających po inne substancje psychoaktywne w ciągu ostatniego miesiąca nie przekroczyły 0,5%. Jakikolwiek narkotyk w ciągu ostatniego miesiąca używało 3% badanych¹¹⁰.

Wśród młodych dorosłych jakikolwiek narkotyk używało 10,4% badanych (13,5% mężczyzn i 7,10% kobiet), czyli co dziesiąta osoba w grupie wiekowej 15-34 lata miała kontakt z narkotykami. Wśród młodych dorosłych najbardziej popularną substancją była marihuana i haszysz 7,8% (10,2% mężczyzn i 5,3% kobiet). W przypadku „dopalaczy” wskaźnik wyniósł 2,6% (2,6% mężczyzn i 1,1% kobiet), mniejszą wartość odnotowano w przypadku amfetamin 1,4% (1,6% mężczyzn i 1,3% kobiet). Mężczyźni o wiele częściej niż kobiety sięgają po substancje psychoaktywne. Wśród badanych 21,9% mężczyzn używało kiedykolwiek marihuany lub haszyszu (2014 - 22,6%), podczas gdy wśród kobiet wskaźnik ten wyniósł 10,3% (2014 - 10,5%). O wiele mniej kobiet (1,4%) niż mężczyzn (3,3%) używało amfetaminy (3% mężczyzn i 0,5% kobiet w 2014 roku).

Czynnikiem różnicującym używanie substancji psychoaktywnych, oprócz płci, jest także wiek. Najwyższe odsetki użytkowników narkotyków odnotowano wśród badanych w wieku 15-24 lata dla dowolnego narkotyku (13,1%), marihuany i haszyszu (9,6%), kokainy (0,9%) i ekstazy (0,7%). Z kolei opioidy (1,2%) i amfetamina (1,6%) były bardziej rozpowszechnione w starszej kohorcie wiekowej (25-34 lata). Jedynie w przypadku środków halucynogennych najwyższy wskaźnik używania nie jest wśród młodych dorosłych (15-34 lata 0,7%), a w starszej grupie wiekowej (35-44 lata 1,2%).

W badaniu zapytano również o kwestię podejścia do akceptacji używania narkotyków w Polsce. W kwestionariuszu znalazły się pytania dotyczące używania marihuany i heroiny. Warto przypomnieć, że w ustawie o przeciwdziałaniu narkomanii z 2005 roku nie ma zapisów mówiących, że używanie narkotyków jest zabronione. Według odpowiedzi z ostatniego badania 62,3% badanych uważa, że używanie marihuany powinno być zabronione, a 18,3% ma przeciwnie zdanie – powinno być dozwolone. O wiele większe odsetki odnotowujemy w przypadku zakazu używania heroiny, bo 83,7% uważa, iż używanie jej powinno być zabronione, a dopuszcza taką możliwość 6,3% badanych.

Według wskaźnika używania narkotyków w ciągu ostatniego roku w populacji osób w wieku 16-64 lata, w 18 krajach zarejestrowano wyższe niż w Polsce odsetki używania nielegalnych substancji psychoaktywnych. Największe rozpowszechnienie używania odnotowano w Hiszpanii (12% w 2017 rok), Holandii (12% w 2018 rok), we Francji (11% 2017 rok) oraz we Włoszech (11% 2017 rok). Są to kraje, gdzie ostatnie dane dotyczące używania narkotyków wskazują, że jest ono dwa razy wyższe niż w Polsce.

¹¹⁰ Badania Substancje psychoaktywne – postawy i zachowania, w: Serwis Informacyjny UZALEŻNIENIA pt. *Substancje psychoaktywne – postawy i zachowania. Wyniki ostatnich badań*, nr 2 (90), 2020, s. 39-48, https://www.kbpn.gov.pl/portal?id=15&res_id=11479775 [odczyt: 21.02.2022 r.].

Wysokie odsetki odnotowano również u naszych południowych sąsiadów Czechów (9%), którzy mają największy wskaźnik używania narkotyków wśród sąsiadujących z Polską krajów. Najniższy odsetek ze wszystkich uwzględnionych w badaniu krajów odnotowano na Cyprze (2% 2016 rok) i na Węgrzech (2% 2015 rok)¹¹¹.

Zgodnie z ustawą z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz. U. z 2020 r., poz. 2050 ze zm.) za nową substancję psychoaktywną uważa się substancję pochodzenia naturalnego lub syntetycznego w każdym stanie fizycznym, o działaniu na ośrodkowy układ nerwowy natomiast za środek zastępczy uważa się produkt zawierający co najmniej jedną nową substancję psychoaktywną lub inną substancję o podobnym działaniu na ośrodkowy układ nerwowy, który może być użyty zamiast środka odurzającego lub substancji psychotropowej lub w takich samych celach jak środek odurzający lub substancja psychotropowa, których wytwarzanie i wprowadzanie do obrotu nie jest regulowane na podstawie przepisów odrębnych.

Dla zahamowania dystrybucji dopalaczy i lepszej identyfikacji środków zastępczych i nowych substancji kluczowe znaczenie ma nowelizacja ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii, która weszła w życie dnia 21 sierpnia 2018 r. (Dz. U. z 2018 r. poz. 1030 ze zm.). Kolejne już uzupełnienie ustawy wynikało z pilnej potrzeby wdrożenia nowych skutecznych działań i instrumentów dostosowanych do zmieniającej się sytuacji na krajowym rynku narkotykowym, skutkujących ograniczeniem zjawiska wytwarzania i wprowadzania do obrotu środków zastępczych i nowych substancji na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Aktualne rozwiązanie przyspiesza umieszczenie danej substancji w odpowiednich wykazach, umożliwiając szybsze i skuteczniejsze reagowanie na transgraniczny charakter i globalny zasięg nowych narkotyków, podnosząc tym samym poziom ochrony zdrowia publicznego.

Największa liczba zgłoszeń zatruć, podejrzeń zatruć przy udziale nowych narkotyków (dopalaczy) w 2020 roku dotyczyła województwa łódzkiego (250), śląskiego (171) i wielkopolskiego (79). Zgłoszenia z naszego regionu stanowiły ponad 1/5 wszystkich zgłoszeń. Najwięcej osób zatrutych dopalaczami było w wieku 30-39 lat, następnie 19-24 lata i 25-29 lat. Wysokie wartości zatruć zanotowano także wśród osób poniżej 18 r.ż. Zdarzenia o charakterze zatrucia nowymi narkotykami dotyczą przede wszystkim mężczyzn (82,9% wszystkich zatruć)¹¹².

¹¹¹ Badania Substancje psychoaktywne..., op. cit., s. 39-48.

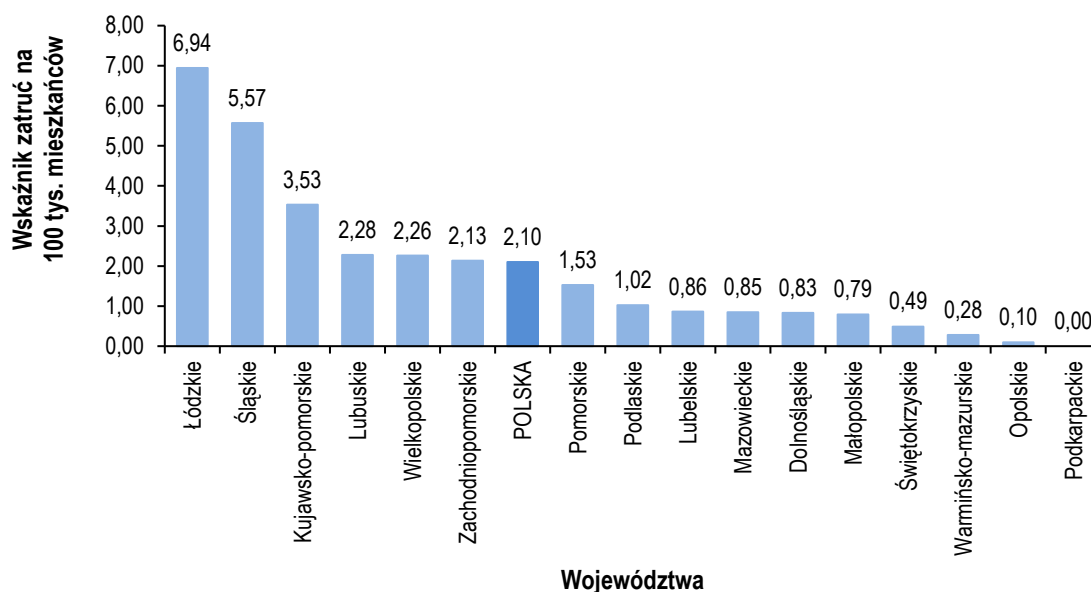
¹¹² *Raport Głównego Inspektora Sanitarnego dotyczący zatruć środkiem zastępczym lub nową substancją psychoaktywną w Polsce*, Warszawa 2021 r., <https://www.gov.pl/web/gjis/raporty-glownego-inspektora-sanitarnego-w-sprawie-srodkow-zastepczych-i-nowych-substancji-psychoaktywnych> [odczyt: 13.01.2022 r.].

Tabela 9. Liczba zatruc i podejrzeń zatruc przy udziale nowych narkotyków (dopalaczy) wg województw w latach 2013-2020.

Województwa	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Dolnośląskie	143	194	280	114	110	141	69	24
Kujawsko-pomorskie	66	215	480	208	250	262	129	73
Lubelskie	52	37	206	189	190	274	85	18
Lubuskie	7	41	412	143	63	157	105	23
Łódzkie	259	686	1 499	1 441	961	1094	625	250
Małopolskie	15	36	149	112	279	150	56	27
Mazowieckie	15	115	433	203	271	304	136	46
Opolskie	12	12	30	6	12	16	6	1
Podkarpackie	29	51	143	39	21	52	20	0
Podlaskie	9	23	142	48	54	52	24	12
Pomorskie	42	115	390	253	176	110	67	36
Śląskie	208	516	1 854	987	1 266	1 114	595	171
Świętokrzyskie	16	25	132	142	106	63	16	6
Warmińsko-mazurskie	110	149	308	98	118	94	44	4
Wielkopolskie	91	273	712	324	395	290	139	79
Zachodniopomorskie	5	25	187	62	52	85	32	36
RAZEM	1 078	2 513	7 357	4 369	4 324	4 258	2148	806

Źródło: Raport Głównego Inspektora Sanitarnego dotyczący zatruc środkiem zastępczym lub nową substancją psychoaktywną w Polsce, Warszawa 2021 r., <https://www.gov.pl/web/gis/raporty-glownego-inspektora-sanitarnego-w-sprawie-srodkow-zastepczych-i-nowych-substancji-psychoaktywnych> [odczyt: 13.01.2022 r.].

Wykres 71. Wskaźnik zatruć przy udziale nowych narkotyków (dopalaczy) w 2020 roku wg województw (wg stanu ludności na 30.06.2020 r.).

Źródło: Raport Głównego Inspektora Sanitarnego dotyczący zatruć środkiem zastępczym lub nową substancją psychoaktywną w Polsce, Warszawa 2021 r., <https://www.gov.pl/web/gis/raporty-glownego-inspektora-sanitarnego-w-sprawie-srodkow-zastepczych-i-nowych-substancji-psychoaktywnych> [odczyt: 13.01.2022 r.].

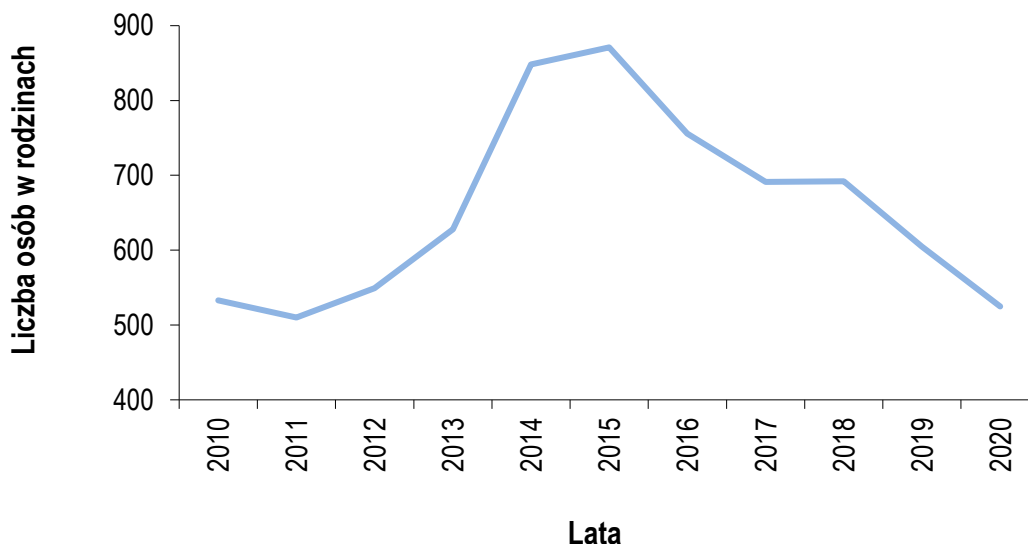
W 2020 roku z Polsce zanotowano 17 zgonów z powodu zatruć substancjami psychoaktywnymi. Zgony miały miejsce w województwach: pomorskim i wielkopolskim (po 4), mazowieckim (3), śląskim (2) oraz lubelskim, łódzkim i warmińsko-mazurskim (po 1).

Uzależnienie od narkotyków, podobnie jak ma to miejsce w przypadku alkoholu, powoduje ogromne problemy w funkcjonowaniu społecznym zarówno osób uzależnionych, jak też członków ich rodzin. W przewyciężeniu trudnej sytuacji życiowej rodziny takie mogą liczyć na wsparcie systemu pomocy społecznej. W 2020 roku, podobnie zresztą jak w latach poprzednich, narkomania była bardzo rzadką przyczyną udzielania tej formy wsparcia. Załedwie 0,3% ogółu osób w rodzinach korzystających z pomocy społecznej stanowili członkowie rodzin objętych wsparciem z tego powodu. W latach 2011-2015 w analizowanej dziedzinie mieliśmy do czynienia z silnym trendem wzrostowym. Od 2016 roku zarówno w Polsce, jak i w województwie śląskim nastąpił równie silny trend spadkowy powyższego wskaźnika. W 2020 roku jego wartość wynosiła 1,17 (w Polsce - 1,53).

W 2020 r. spośród podregionów województwa śląskiego najwyższym poziomem, w przeliczeniu na 10 tys. ludności, wyróżniały się podregiony: katowicki i rybnicki (po 1,51), gliwicki (1,38) i bytomski (1,36). W miastach na prawach powiatu wartość wskaźnika objętych pomocą z powodu narkomanii była znacznie wyższa w porównaniu z powiatami ziemskimi – odpowiednio 1,31 i 0,99. Wśród powiatów

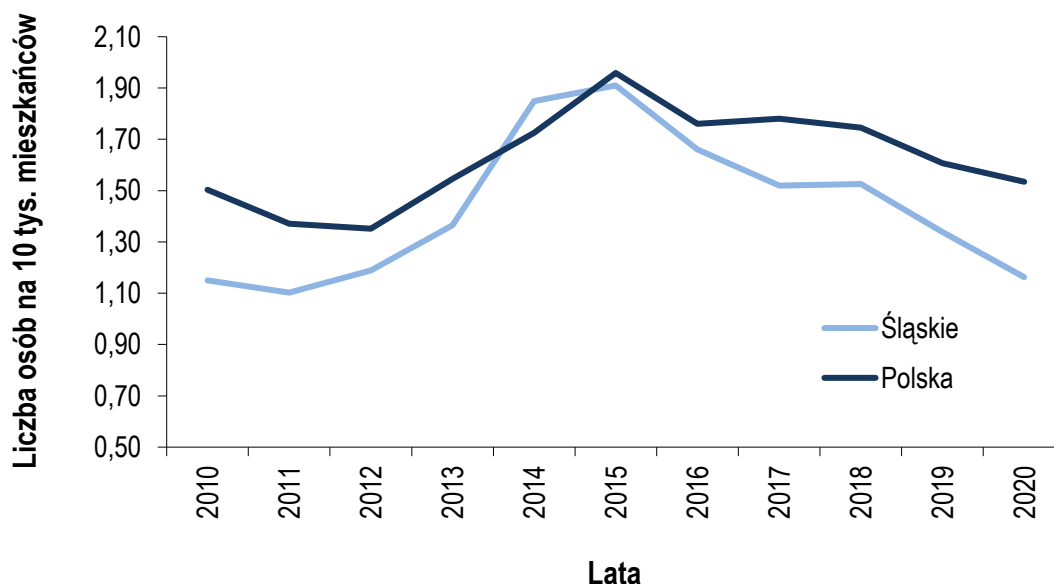
charakteryzujących się najwyższą jego wartością znalazły się: m. Świętochłowice (3,67), m. Chorzów (3,18) i m. Rybnik (3,06).

Wykres 72. Liczba osób w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu narkomanii w województwie śląskim w latach 2010-2020.

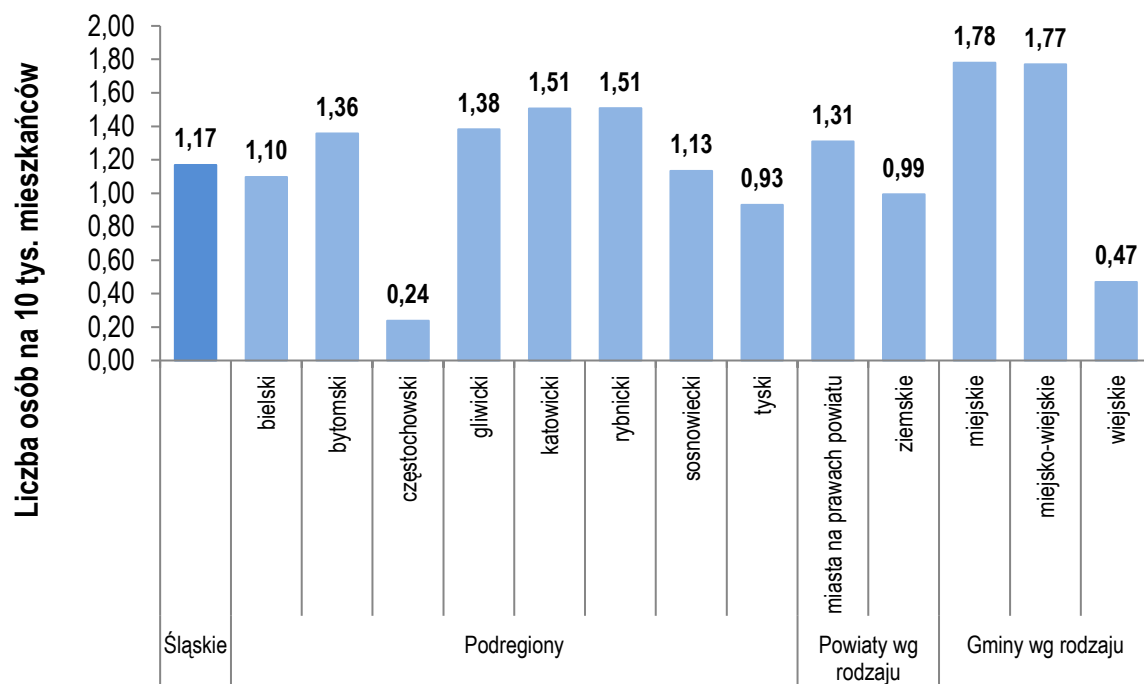
Źródło: Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania MPiPS-03/MRPiPS-03, meldunki za lata 2010-2020.

Wykres 73. Osoby w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu narkomanii na 10 tys. mieszkańców w latach 2010-2020.

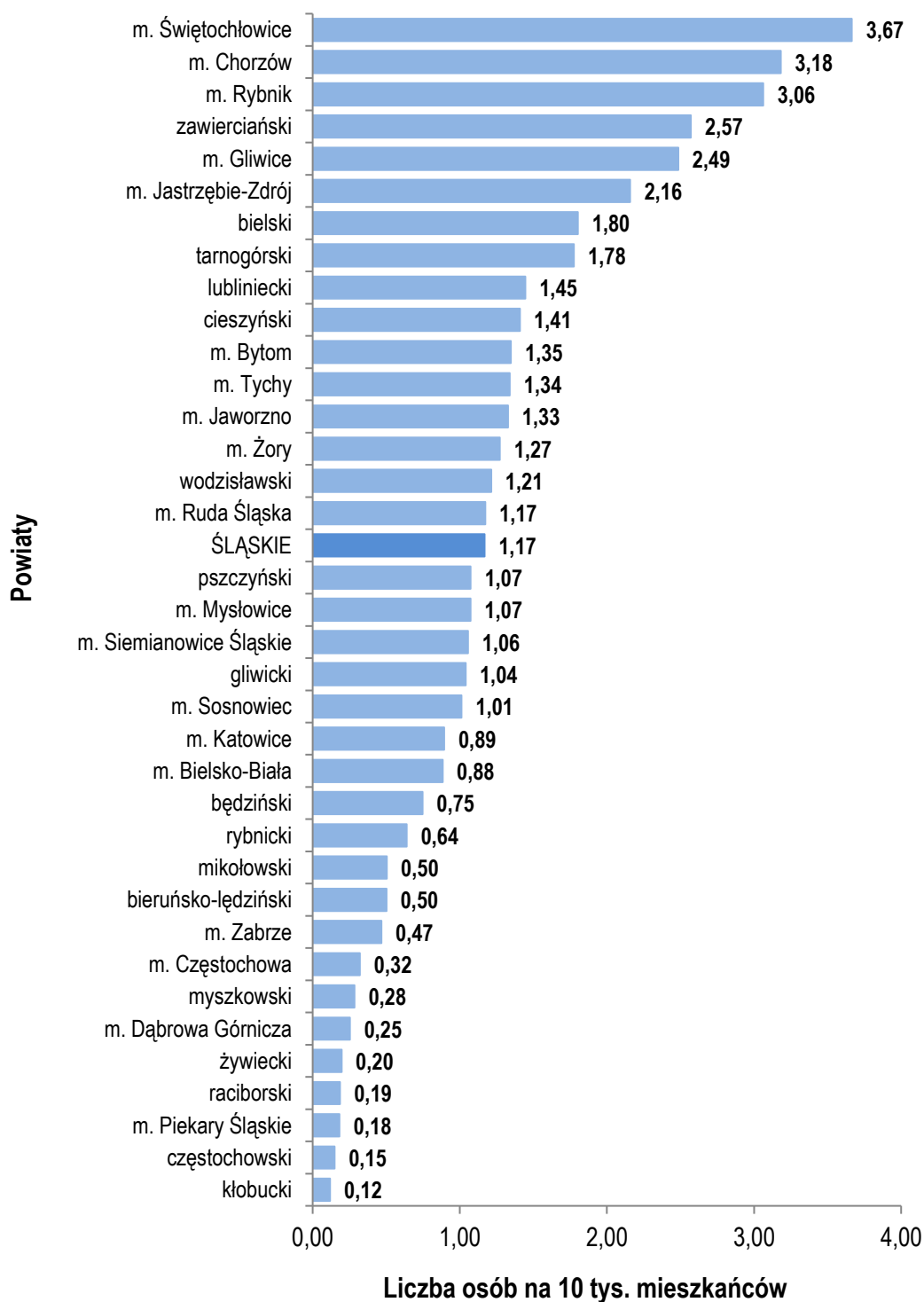
Źródło: 1) Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania MPiPS-03/MRPiPS-03 za lata 2010-2020, 2) Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>.

Wykres 74. Osoby w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu narkomanii na 10 tys. mieszkańców w województwie śląskim w 2020 roku.

Źródło: 1) Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdanie *MRPiPS-03*, meldunek za okres I-XII 2020 roku; 2) Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>.

Wykres 75. Osoby w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu narkomanii na 10 tys. mieszkańców powiatów województwa śląskiego w 2020 roku.

Źródło: 1) Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdanie *MRPiPS-03*, meldunek za okres I-XII 2020 roku; 2) Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>.

2.6.3. Uzależnienia behawioralne

Obecnie coraz częściej zauważa się zjawisko uzależnień behawioralnych, czyli zespołu objawów związanych z utrwalonym, wielokrotnym powtarzaniem określonej czynności (lub grupy czynności) w celu uzyskania takich stanów emocjonalnych jak przyjemność, euforia, ulga, uczucie zaspokożenia¹¹³.

W 2019 r. przeprowadzono badanie pod kątem uzależnień Polaków od gier, hazardu, zakupów, pracy oraz od mediów społecznościowych, Internetu i telefonów¹¹⁴. Płeć jest cechą, która różnicuje populację pod względem rodzaju uzależnienia i stopnia jego natężenia.

Mężczyźni dominują w uzależnieniu od hazardu, który uprawia 37,1% Polaków. Najchętniej wybierają grę w Totalizator Sportowy (27,4%), zdrapki (16,3%) oraz loterie i konkursy sms-owe (6,3%). 32,8% grających Polaków w wieku powyżej 15. roku życia gra bez ryzyka uzależnienia. 2,7% charakteryzuje się niskim poziomem ryzyka uzależnienia, 0,9% - poziomem umiarkowanym i tyle samo gra na pieniądze w sposób wysoce ryzykowny. Taki patologiczny hazard, jak wynika z szacunków, uprawia w Polsce ponad 27 tys. osób.

Kobiety dominują w kwestii uzależnienia od zakupów, które wśród ogółu osób określonych jako mające problem z zakupami stanowią 74,2%. Symptomy kompulsywnego kupowania przejawia około 1 mln (3,7%) Polaków. Generalnie zakupoholizm dotyczy głównie ludzi w wieku od 15 do 34 roku życia (prawie 67%), z czego najmłodszy stanowią aż 22% tej kategorii. W 2019 roku blisko 10% Polaków można było zaliczyć do grupy uzależnionych od pracy, a wśród ponad 70% istniało prawdopodobieństwo wystąpienia takiego problemu. Zagrożeniu pracoholizmem sprzyjają szczególnie: samozatrudnienie, pełnienie funkcji kierowniczych, odpowiedzialność za pracę innych osób oraz kierowanie projektami. Ten rodzaj uzależnienia dotyczy i kobiet i mężczyzn, a badanie wskazuje, że motywację stanowi dla nich ten sam zestaw potrzeb - zdobycie wyższej pozycji zawodowej, awans oraz osiągnięcie wyższego lub utrzymanie wysokiego statusu materialnego.

Coraz bardziej zauważalne są również inne przyzwyczajenia, w tym związane z Internetem, telefonem i spędzaniem czasu w mediach społecznościowych. Problem z uzależnieniem od Internetu dotyczy obecnie 0,03% populacji, co stanowi 0,04% korzystających z sieci. Najbardziej narażone na ten rodzaj uzależnienia są osoby młode, które nie ukończyły jeszcze 25. roku życia, natomiast wśród najmłodszych użytkowników Internetu (15-17 lat) zagrożenie uzależnieniem oscyluje w granicach 8%.

Uzależnienie od telefonu to przypadłość charakterystyczna dla ludzi młodych, a odsetek osób wykazujących oznaki fonoholizmu jest wyższy wśród młodych dorosłych (18-24 lat) niż wśród młodzieży w wieku 15-17 lat - stanowią oni odpowiednio 17,6% oraz 16,4%. Fonoholizm wiąże się jednocześnie

¹¹³ M. Gwiazda, *Komunikat z badań nr 76/2015 Pracoholicy, siecioholicy, hazardziści... uzależnienia od zachowań*, CBOS, s. 6-7, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2015/K_076_15.PDF [odczyt: 15.02.2022 r.].

¹¹⁴ Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej, *Oszacowanie rozpowszechnienia oraz identyfikacja czynników ryzyka i czynników chroniących hazardu i innych uzależnień behawioralnych – edycja 2018-2019. Raport z badań zrealizowanych wspólnie z Fundacją Inspiratornia, Ministerstwem Zdrowia oraz Krajowym Biurem ds. Przeciwdziałania Narkomanii*, Warszawa, maj 2019 r., <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2019-11-07/kobiety-dominuja-w-uzalezniu-od-zakupow-mezczyzni-od-hazardu/> [odczyt: 06.12.2019 r.].

z uzależnieniem od mediów społecznościowych (4,5% fonoholików). Z mediów społecznościowych korzysta blisko połowa (47,7%) populacji w wieku powyżej 15. roku życia i blisko dwóch na trzech internautów (64,3%). Najchętniej wybieranymi portalami są Facebook, YouTube, Instagram oraz Twitter.

Badanie wykazało, że w sposób ryzykowny z mediów społecznościowych korzysta 3,1% użytkowników (szacunkowo - ponad 160 tys. osób), a widocznie wyższy odsetek zanotowano wśród mężczyzn, najmłodszych badanych oraz mieszkańców największych miast.

2.7. Bezdomność

Bezdomność może być rozpatrywana jako problem społeczny, element sytuacji życiowej konkretnej osoby, zjawisko społeczne, ale także jako przejaw patologii społecznej lub indywidualnej¹¹⁵. Istnieje wiele definicji osoby bezdomnej. W niniejszym opracowaniu przyjęto definicję ujętą w ustawie z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej. Według niej *bezdomny to osoba niezamieszkująca w lokalu mieszkalnym w rozumieniu przepisów o ochronie praw lokatorów i mieszkaniowym zasobie gminy i niezameldowana na pobyt stały, w rozumieniu przepisów o ewidencji ludności, a także osoba niezamieszkująca w lokalu mieszkalnym i zameldowana na pobyt stały w lokalu, w którym nie ma możliwości zamieszkania*¹¹⁶.

Od początku lat 90. XX wieku w Polsce podejmowano wiele prób diagnozowania zarówno skali, jak i przyczyn bezdomności. Z uwagi na różnorodność definicji problemu, jak i brak sprawnego systemu ewidencjonowania osób bezdomnych przebywających w różnego typu placówkach pomocowych oraz systemu rejestrowania usług i świadczeń przyznawanych bezdomnym ulicznym, nie jest to zadanie łatwe. Próby określenia skali problemu podejmuje między innymi Główny Urząd Statystyczny (w ramach Narodowego Spisu Powszechnego) oraz Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej (organizując ogólnopolskie badania liczby osób bezdomnych). O ile jednak względnie łatwo ustalić skalę zjawiska w odniesieniu do osób przebywających w placówkach, o tyle problematycznym jest dotarcie do bezdomnych zajmujących miejsca niemieszkalne¹¹⁷.

Według danych Departamentu Pomocy i Integracji Społecznej Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej liczba osób bezdomnych zdiagnozowanych w trakcie ogólnopolskiego badania w nocy z 13 na 14 lutego 2019 r. wynosiła w województwie śląskim 4 255 osób. Dla porównania podczas poprzedniego badania (przeprowadzonego w nocy z 8 na 9 lutego 2017 r.) takich osób było 4 782, co daje spadek o 11,0%. Z danych dostępnych na poziomie kraju wynika, iż wśród osób bezdomnych uwzględnionych podczas liczenia w 2019 r. było 25 369 mężczyzn (83,6%), 4 961 kobiet (16,4%) oraz 992 dzieci (3,3%). Liczba osób przebywających w tym czasie w placówkach instytucjonalnych wyniosła 24 323 (80,2%), natomiast poza placówkami instytucjonalnymi 6 007 osób (19,8%). W 2012 r. śląskie było województwem o największej liczbie osób bezdomnych (3 805). Dwa lata później (2014) znalazło się na drugiej pozycji (4 415), zaraz za województwem mazowieckim, w którym doliczono się 4 626 tego rodzaju osób. W 2017

¹¹⁵ M. Porowski, *Bezdomność*, w: *Encyklopedia Socjologii*, Warszawa, 1998 r., tom 1, s. 60.

¹¹⁶ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (t.j. Dz. U. z 2021 r., poz. 2268 z późn. zm.), art. 6 ust. 8.

¹¹⁷ I. Kaźmierczak-Kałużna, *Bezdomność jako forma wykluczenia społecznego w świetle wybranych aktów prawnych oraz dokumentów strategicznych i programowych*, w: *Opuscula Sociologica*, nr 2 [12] 2015, s. 23.

oraz w 2019 roku województwo śląskie nadal utrzymywało się na drugiej pozycji. W ujęciu względnym w 2019 roku (w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców) wskaźnik natężenia bezdomności dla województwa śląskiego wyniósł 9,39 (w Polsce – 7,90).

Osoby bezdomne stanowią wewnątrznie zróżnicowane zbiorowości m.in. pod względem cech demograficznych, zakresu doświadczanych problemów i sposobów radzenia sobie z nimi. Bezdomni najczęściej borykają się z wieloma trudnościami w różnych sferach życia: socjalno-bytowej, mieszkaniowej, rodzinnej, zdrowotnej, psychologicznej, zawodowej i społecznej¹¹⁸. Wyniki różnorodnych badań ogólnopolskich, regionalnych i lokalnych pozwalają na stworzenie pewnego obrazu zbiorowości osób bezdomnych. Według niego:

- osoby bezdomne to głównie mężczyźni (około 80%);
- dominuje przedział wiekowy między 40. a 60. rokiem życia, przy czym odnotowuje się wyraźną tendencję starzenia się zbiorowości (w niektórych rejonach główny przedział wiekowy to 51–60 lat);
- około 80% osób bezdomnych żyje samotnie (w tym osoby rozwiedzione, owdowiałe, w separacji);
- średni okres pozostawania w bezdomności dla mężczyzn wynosi około 7 lat, dla kobiet około 5 lat, z tendencją rosnącą;
- aglomeracje i duże miasta to główne miejsca przebywania osób bezdomnych;
- większość osób bezdomnych ma wykształcenie zasadnicze zawodowe lub niższe;
- osoby bezdomne zwykle pozostają bierne zawodowo i/lub bezrobotne, a osoby pracujące nie posiadają najczęściej umowy o pracę;
- około 60% ludzi bezdomnych przebywa w różnego rodzaju placówkach instytucjonalnych¹¹⁹;
- reszta osób żyje w miejscach niemieszkalnych (dworce, kanały, zsypy itp.), zamieszkuje tymczasowo, bez meldunku i nie z własnej woli, u znajomych lub rodziny, duża część tych osób przebywa na działkach i w altankach;
- głównym źródłem dochodu osób bezdomnych są świadczenia socjalne, w tym z pomocy społecznej;
- przyczyny problemu bezdomności mają cztery główne źródła – indywidualne (m.in. uzależnienia, niepełnosprawność, zaburzenia psychiczne), społeczne (m.in. konflikty rodzinne, przemoc domowa, problemy w relacjach), instytucjonalne (opuszczanie instytucji) oraz strukturalne (ubóstwo, bezrobocie, problemy mieszkaniowe)¹²⁰.

Osoby bezdomne z racji swojej szczególnie trudnej sytuacji życiowej wymagają wsparcia systemu pomocy społecznej. Jest ono udzielane m.in. poprzez: przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych na pokrycie wydatków na świadczenia zdrowotne oraz udzielenie schronienia przez przyznanie tymczasowego miejsca w noclegowni albo schronisku. Osoby takie mogą również otrzymywać inne rodzaje pomocy przewidziane dla osób spełniających kryterium dochodowe, w tym: posiłek oraz

¹¹⁸ *Podręcznik. Model Gminny Standard Wychodzenia z Bezdomności*, red. Rafał Stenka, Piotr Olech, Łukasz Browarczyk, Gdańsk 2014, s. 117.

¹¹⁹ Wyniki liczenia zorganizowanego przez MRPiPS wskazują na wyższą wartość, natomiast należy mieć na względzie fakt, że przeprowadzone było ono w zimie czyli okresie, w którym osoby bezdomne częściej niż podczas innych pór roku korzystają ze schronienia w placówkach instytucjonalnych.

¹²⁰ *Podręcznik. Model Gminny Standard...*, op. cit., s. 314-315.

niezbędne ubranie. Ponadto do zadań pomocy społecznej należy organizowanie pogrzebów osób bezdomnych¹²¹. W ramach procesu usamodzielniania osoba bezdomna może zostać objęta indywidualnym programem wychodzenia z bezdomności, polegającym na wspieraniu jej w rozwiązywaniu problemów życiowych, w szczególności rodzinnych i mieszkaniowych oraz pomocy w uzyskaniu zatrudnienia. Za osobę bezdomną objętą indywidualnym programem wychodzenia z bezdomności ośrodek pomocy społecznej opłaca składkę na ubezpieczenie zdrowotne¹²².

W województwie śląskim w 2020 r. pomocą społeczną z powodu bezdomności objęto 5 412 rodzin liczących łącznie 5 746 osób¹²³. Członkowie rodzin objętych pomocą z tego tytułu stanowili 3,5% ogółu osób w rodzinach korzystających z pomocy społecznej. W latach 2011-2015 mieliśmy do czynienia z silnym trendem wzrostowym w zakresie liczby klientów, którym udzielono wsparcia z tytułu bezdomności. W 2016 roku powyższa tendencja uległa odwróceniu. Warto wspomnieć, że w latach 2010-2020 wskaźnik objętych pomocą społeczną z powodu bezdomności na 1000 mieszkańców był w województwie śląskim zdecydowanie wyższy niż w kraju.

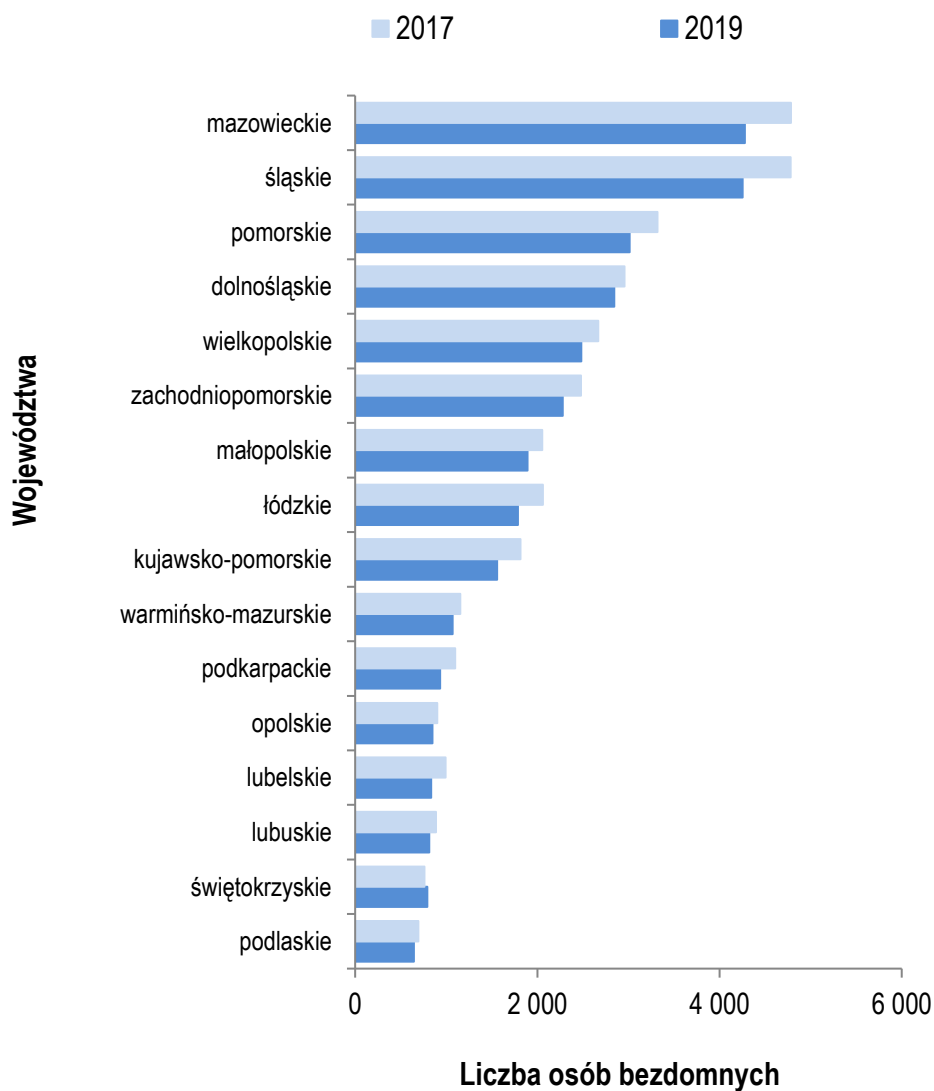
Spośród podregionów województwa śląskiego najwyższym poziomem wyżej wymienionego wskaźnika wyróżniały się podregiony: katowicki (1,63), gliwicki (1,62) i sosnowiecki (1,53). Bezdomność to zjawisko charakterystyczne dla miast. Obrazuje to poniższa mapa, ale także różnice w natężeniu zjawiska w różnych rodzajach gmin i powiatów. W miastach na prawach powiatu jego wartość wynosiła 1,72, podczas gdy w ziemskich 0,73. Jeszcze lepiej tę zależność widać w przypadku poszczególnych rodzajów gmin. W gminach miejskich wskaźnik objętych pomocą społeczną z tytułu bezdomności w przeliczeniu na 1000 mieszkańców wyniósł 1,59, w gminach miejsko-wiejskich 0,68, natomiast w wiejskich zaledwie 0,37. Wśród powiatów charakteryzujących się najwyższą wartością analizowanego wskaźnika znalazły się: m. Sosnowiec (2,41), m. Częstochowa (2,40) oraz m. Gliwice (2,23). Do gmin o największej liczbie osób w rodzinach objętych pomocą społeczną z tytułu bezdomności należały: m. Katowice (576 osób) i m. Częstochowa (521 osób). Powyżej 400 osób zanotowano także w Sosnowcu.

¹²¹ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej..., op. cit., art. 17 ust. 1 pkt 3, 7, 15, art. 48a ust. 1.

¹²² Ibidem, art. 49 ust. 1 i 8.

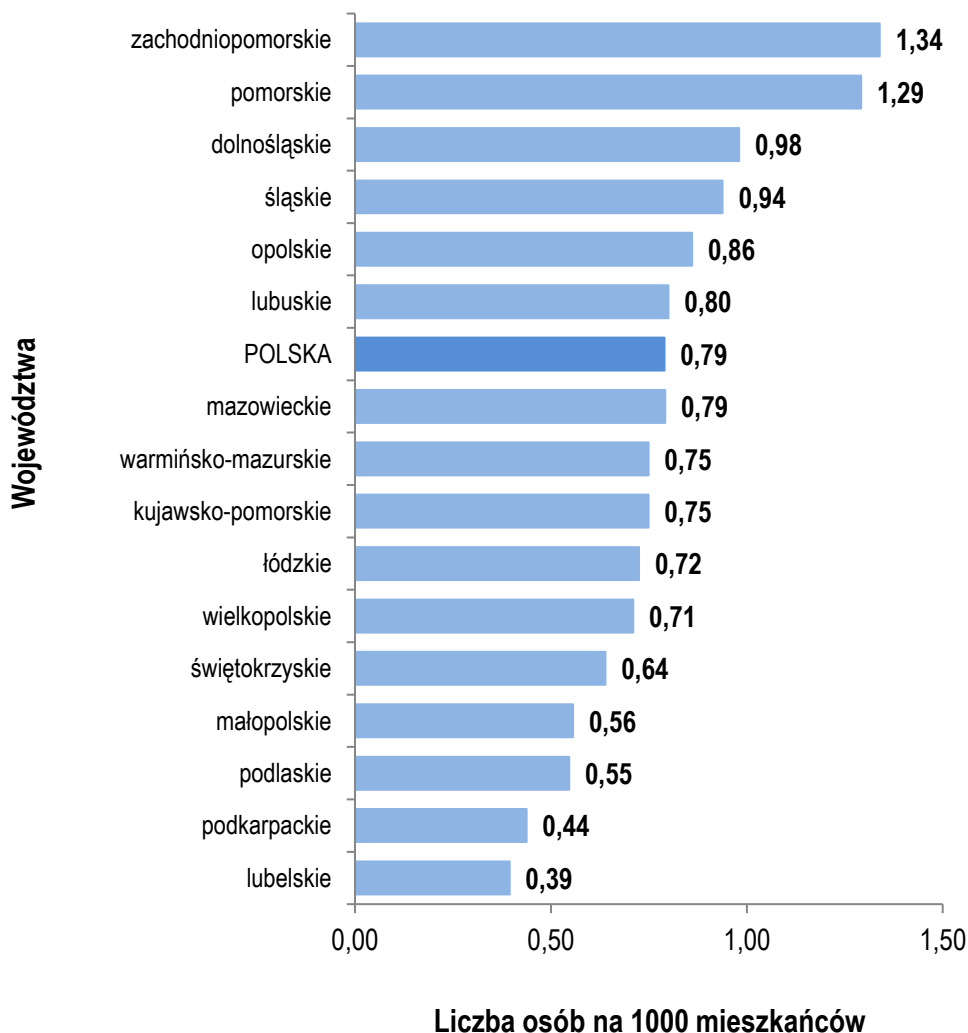
¹²³ Do osób bezdomnych zaliczane są także osoby przebywające w domach dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży.

Wykres 76. Liczba osób bezdomnych zidentyfikowanych w trakcie ogólnopolskich badań przeprowadzonych w nocy 8/9 lutego 2017 r. oraz w nocy 13/14 lutego 2019 r.

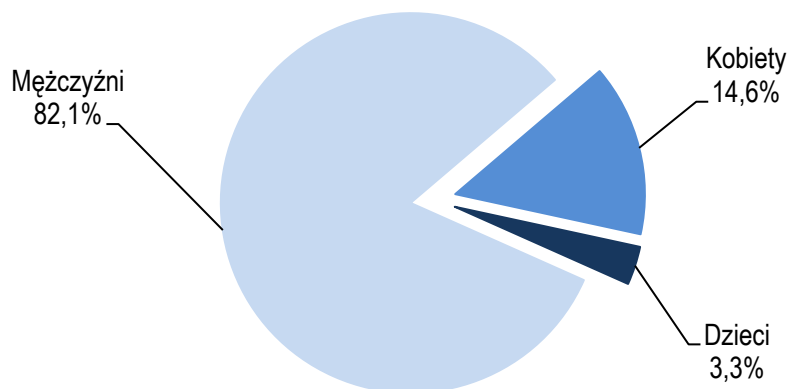
Źródło: 1) Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, *Sprawozdania z realizacji działań na rzecz osób bezdomnych w województwach w roku 2016 i 2018*, <https://www.gov.pl/web/rodzina/sprawozdania-z-realizacji-dzialan-na-rzecz-osob-bezdomnych-w-wojewodztwach> [odczyt: 21.02.2022 r.], 2) Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, *Ogólnopolskie badanie liczby osób bezdomnych*, edycja 2017 i 2019, <https://www.gov.pl/web/rodzina/ogolnopolskie-badanie-liczby-osob-bezdomnych-i> [odczyt: 21.02.2022 r.].

Wykres 77. Liczba osób bezdomnych zdiagnozowanych w trakcie ogólnopolskich badań przeprowadzonych w nocy 13/14 lutego 2019 r. na 1000 mieszkańców województw.

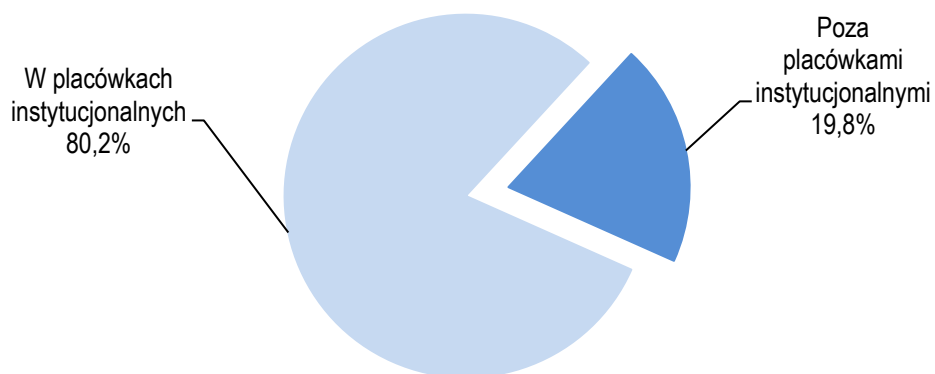
Źródło: 1) Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, *Sprawozdanie z realizacji działań na rzecz osób bezdomnych w województwach w roku 2019*, <https://www.gov.pl/web/rodzina/sprawozdania-z-realizacji-dzialan-na-rzecz-osob-bezdomnych-w-wojewodztwach> [odczyt: 21.02.2022 r.], 2) Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, *Wyniki ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych – edycja 2019*, <https://www.gov.pl/web/rodzina/wyniki-ogolnopolskiego-badania-liczby-osob-bezdomnych-edycja-2019> [odczyt: 21.02.2022 r.], 3) Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, www.stat.gov.pl/bdl.

Wykres 78. Struktura ze względu na płeć osób bezdomnych zdiagnozowanych w Polsce w trakcie ogólnopolskich badań przeprowadzonych w nocy 13/14 lutego 2019 r. (N=4 415).

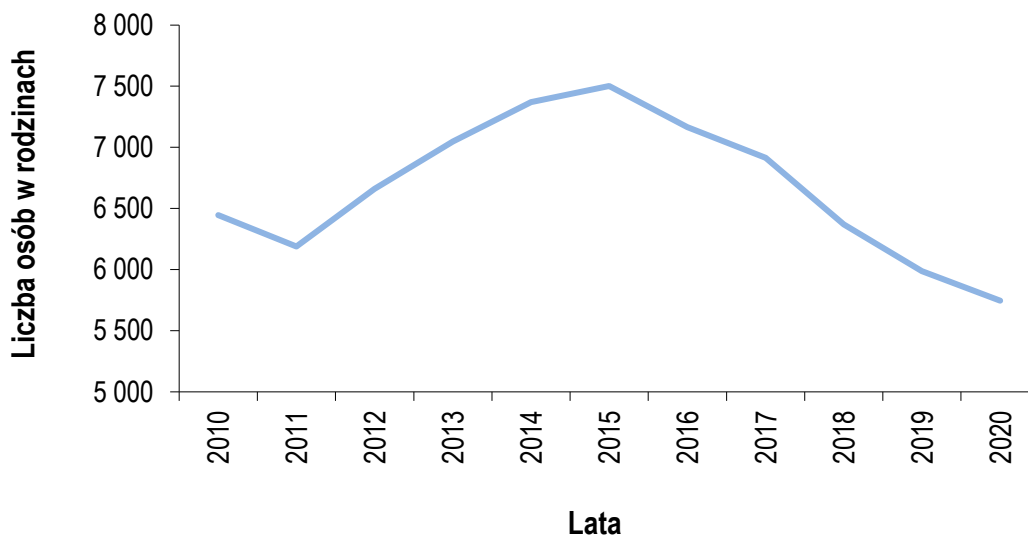
Źródło: Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, Sprawozdanie z realizacji działań na rzecz osób bezdomnych w województwach w roku 2018, <https://www.gov.pl/web/rodzina/sprawozdania-z-realizacji-dzialan-na-rzecz-osob-bezdomnych-w-wojewodztwach> [odczyt: 21.02.2022 r.], 2) Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, Wyniki ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych – edycja 2019, s. 4, <https://www.gov.pl/web/rodzina/wyniki-ogolnopolskiego-badania-liczby-osob-bezdomnych-edycja-2019> [odczyt: 21.02.2022 r.].

Wykres 79. Struktura ze względu na miejsce przebywania osób bezdomnych zdiagnozowanych w Polsce w trakcie ogólnopolskich badań przeprowadzonych w nocy 13/14 lutego 2019 r. (N=4 415).

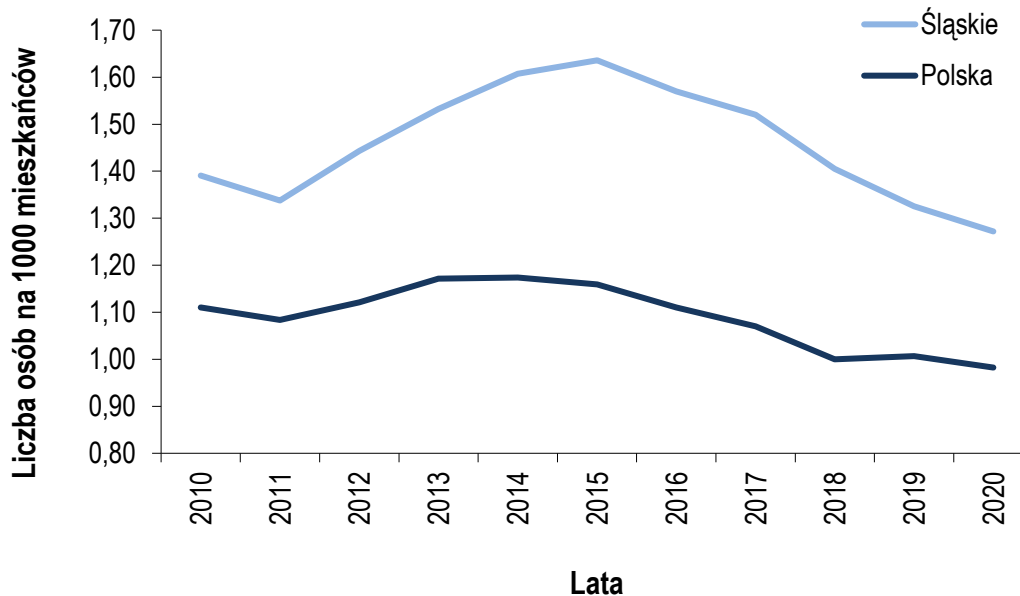
Źródło: Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, Sprawozdanie z realizacji działań na rzecz osób bezdomnych w województwach w roku 2018, <https://www.gov.pl/web/rodzina/sprawozdania-z-realizacji-dzialan-na-rzecz-osob-bezdomnych-w-wojewodztwach> [odczyt: 21.02.2022 r.], 2) Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, Wyniki ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych – edycja 2019, s. 9, <https://www.gov.pl/web/rodzina/wyniki-ogolnopolskiego-badania-liczby-osob-bezdomnych-edycja-2019> [odczyt: 21.02.2022 r.].

Wykres 80. Liczba osób w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu bezdomności w województwie śląskim w latach 2010-2020.

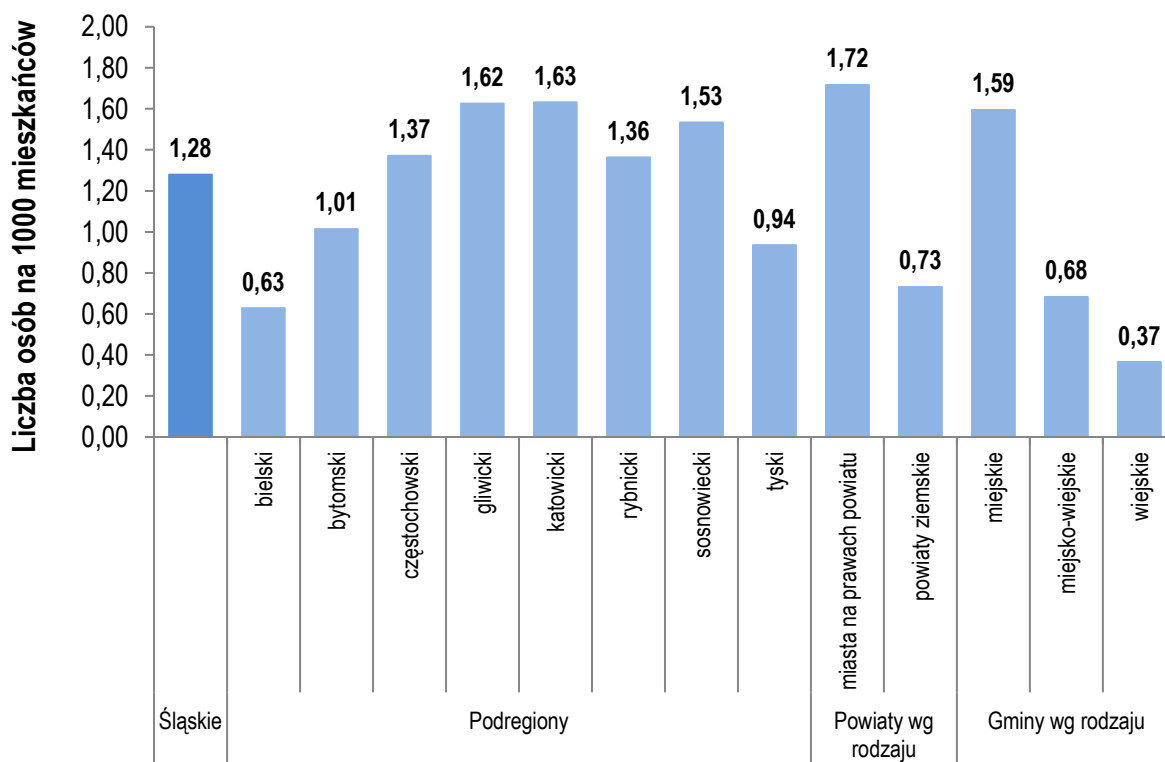
Źródło: Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania *MPiPS-03/MRPiPS-03*, meldunki za lata 2010-2020.

Wykres 81. Osoby w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu bezdomności na 1000 mieszkańców w latach 2010-2020.

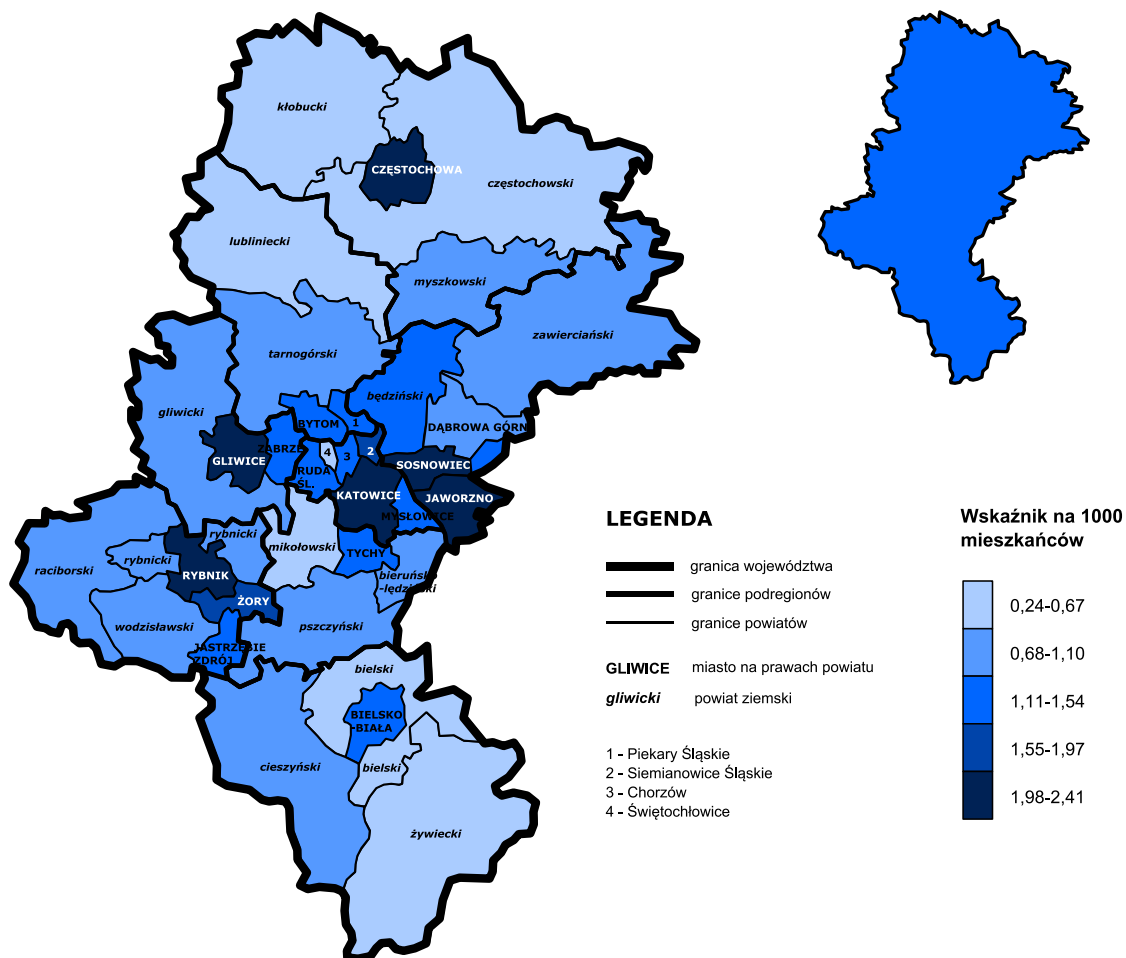
Źródło: 1) Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania *MPiPS-03/MRPiPS-03* za lata 2010-2020, 2) Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>.

Wykres 82. Osoby w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu bezdomności na 1000 mieszkańców w województwie śląskim w 2020 roku.

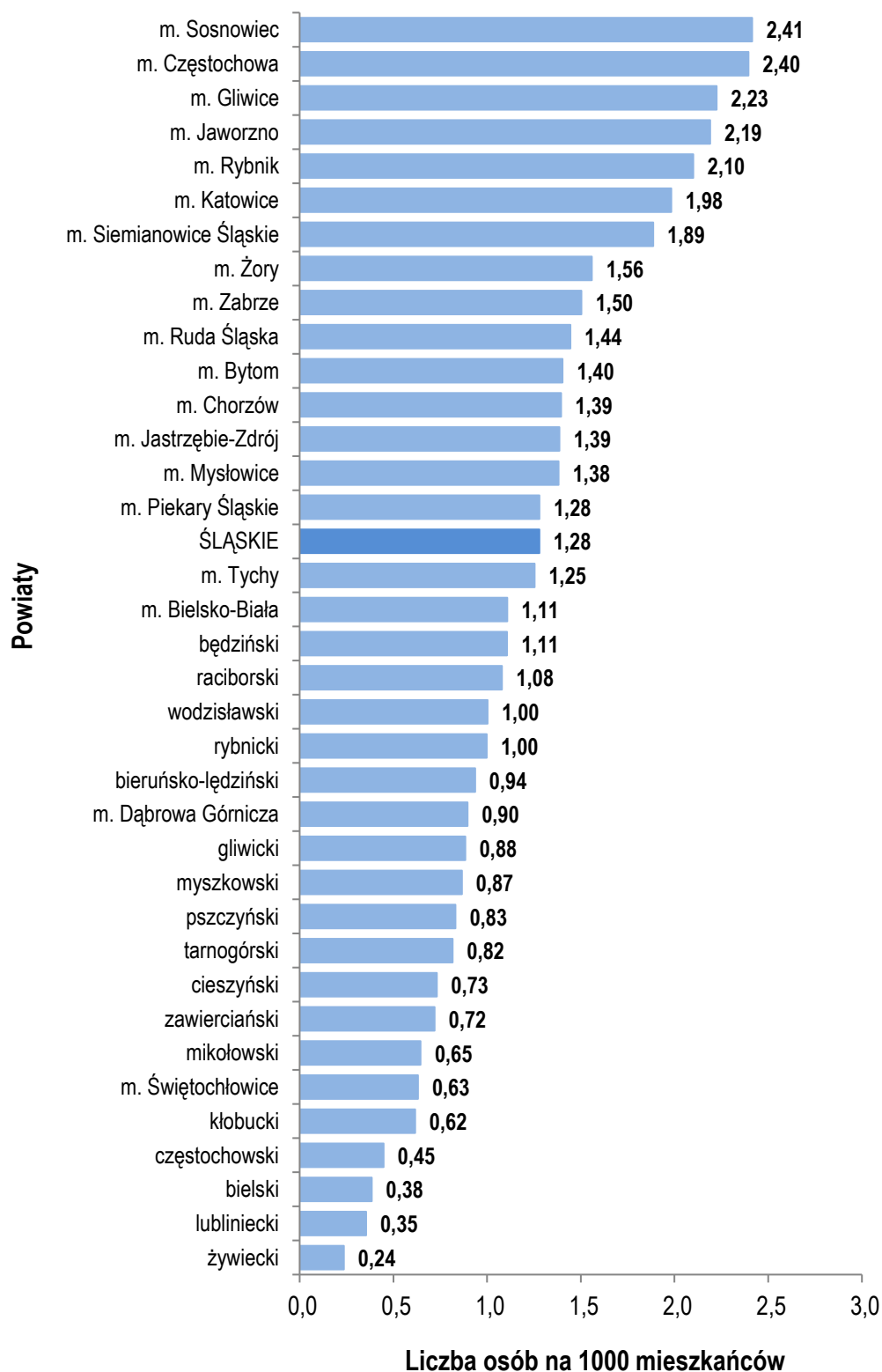
Źródło: 1) Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdanie *MRPiPS-03*, meldunek za okres I-XII 2020 roku; 2) Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>.

Mapa 5. Osoby w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu bezdomności na 1000 mieszkańców w województwie śląskim w 2020 roku.

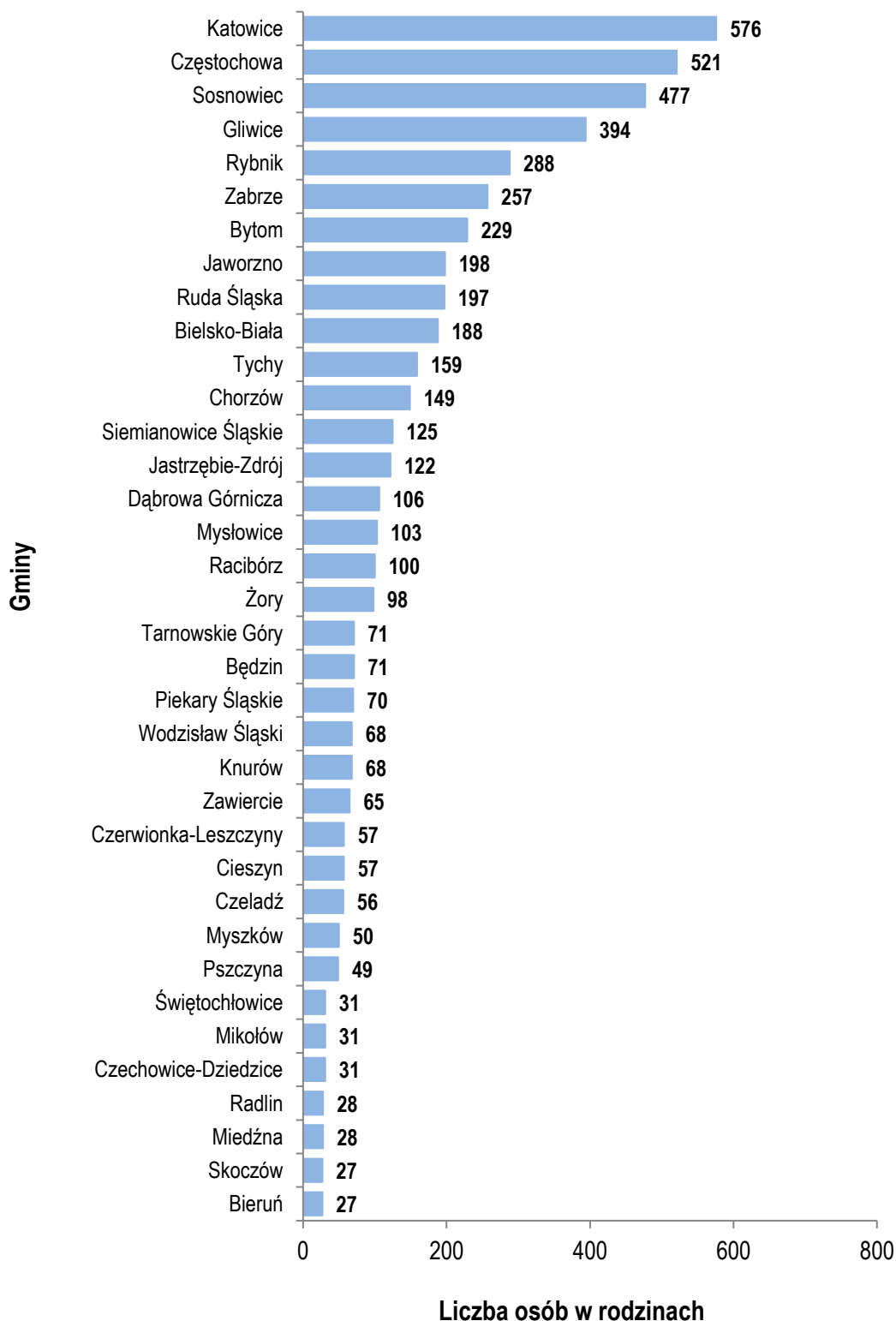
Źródło: 1) Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdanie MRPiPS-03, meldunek za okres I-XII 2020 roku; 2) Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>.

Wykres 83. Osoby w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu bezdomności na 1000 mieszkańców powiatów województwa śląskiego w 2020 roku.

Źródło: 1) Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdanie MRPIPS-03, meldunek za I-XII 2020 roku; 2) Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>.

Wykres 84. Gminy o najwyższej liczbie osób w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu bezdomności - województwo śląskie w 2020 roku.

Źródło: 1) Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdanie *MRPiPS-03* meldunek za I-XII 2020 roku, 2) Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>.

2.8. Przestępczość

Określenie „przestępczość” oznacza wszystkie czyny określone przez prawo jako przestępstwa (zachowania niezgodne z normami prawnymi), popełnione w danym kraju lub na danym terenie w określonym czasie¹²⁴. Ścisłe ustalenie rozmiarów przestępczości jest niemożliwe z uwagi na nie znaną liczbę przestępstw nie ujawnionych bądź nie zgłoszonych¹²⁵.

Statystyka publiczna do zobrazowania zjawiska przestępczości posługuje się liczbą przestępstw stwierdzonych czyli zdarzeń, co do których w zakończonym postępowaniu przygotowawczym potwierdzono, że są przestępstwami. Z kolei przestępstwo jest to - zgodnie z Kodeksem karnym z 1997 roku - zbrodnia lub występki ścigany z oskarżenia publicznego lub z oskarżenia prywatnego, natomiast zgodnie z Kodeksem karnym skarbowym - jest to przestępstwo skarbowe¹²⁶. Od 2013 r. dane o przestępstwach stwierdzonych obliczane są z wyłączeniem informacji statystycznych o śledztwach i dochodzeniach własnych prokuratora i powierzonych do prowadzenia uprawnionym organom innym niż Policja, dlatego też nie są w pełni porównywalne z informacjami pochodzącymi z lat ubiegłych¹²⁷.

W województwie śląskim w latach 2010-2020 w zakresie liczby przestępstw stwierdzonych przez Policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych generalnie mieliśmy do czynienia z tendencją spadkową. O ile w 2010 r. takich zdarzeń było 169 024, o tyle w 2020 r. - 117 632. Tendencja ta jest zgodna z trendem dla całego kraju, jednakże wskaźniki przestępczości w województwie śląskim przez cały analizowany okres cechowały się wyższym poziomem w porównaniu do ogólnopolskich. W 2020 r. wśród podregionów województwa śląskiego najwyższymi wartościami wskaźnika przestępstw cechowały się podregiony: katowicki (41,4) i bytomski (37,2). Biorąc pod uwagę rodzaj powiatu można zauważyć, że dużo wyższym poziomem analizowanego zjawiska charakteryzowały się miasta na prawach powiatu (32,8) w porównaniu z ziemskimi (17,9). Wśród powiatów najwyższe wartości wskaźnika przestępczości zanotowano w: m. Piekary Śląskie (151,7), m. Ruda Śląska (92,5) i będzińskim (40,8).

W 2020 roku wśród ogółu tego rodzaju czynów największy udział miały przestępstwa: o charakterze kryminalnym (52,4%), przeciwko mieniu (50,3%) i o charakterze gospodarczym (39,0%). Zdecydowanie mniejszy odsetek stanowiły natomiast przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece (7,0%), przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu i bezpieczeństwu w komunikacji (6,1%), drogowe (5,4%), przeciwko wolności, wolności sumienia i wyznania, wolności seksualnej i obyczajności (3,2%) oraz życiu i zdrowiu (1,7%). Wskaźnik wykrywalności sprawców w województwie śląskim w 2020 roku wyniósł 79,3% (w Polsce 73,3%).

Spadek poziomu wskaźnika przestępczości może wynikać z różnych czynników, w tym w szczególności: faktycznego zmniejszenia się liczby popełnianych przestępstw, bierności społeczeństwa, które nie zgłasza organom ścigania zauważonych przestępstw, bądź też niższej skuteczności organów ścigania, które nie wykrywają popełnianych czynów. Dlatego też analizę danych o poziomie popełnianych

¹²⁴ *Encyklopedia PWN*, <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/przestepczosc;3963635.html> [odczyt 17.01.2022 r.].

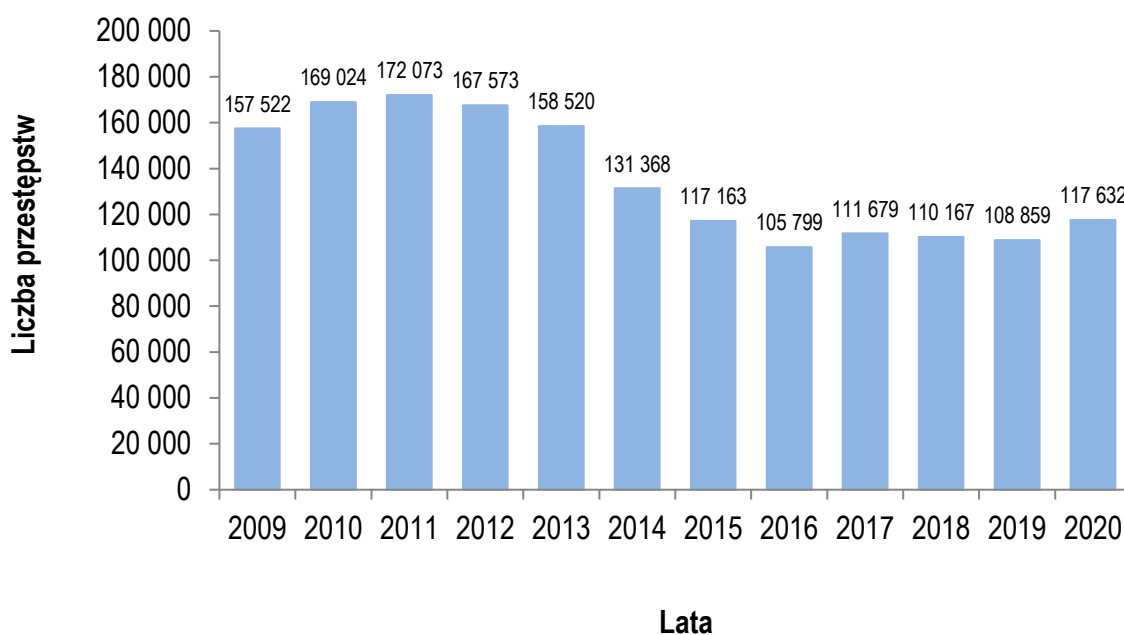
¹²⁵ *Ibidem* [odczyt 17.01.2022 r.].

¹²⁶ Główny Urząd Statystyczny, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL> [odczyt 17.01.2022 r.].

¹²⁷ *Ibidem* [odczyt 17.01.2022 r.].

przestępstw warto uzupełnić informacjami nt. poczucia bezpieczeństwa obywateli. Badania takie od wielu już lat prowadzi Centrum Badań Opinii Społecznej. Zgodnie z nimi w latach 2010-2020 odsetek osób, które obawiały się tego, że mogły zostać ofiarą przestępstwa wahał się, w granicach od 33% w połowie 2019 roku do 48% w połowie 2015 roku. O ile w połowie 2010 roku wynosił 46%, to pod koniec analizowanego okresu (maj 2021 rok) jego wartość kształtowała się na poziomie 41%¹²⁸.

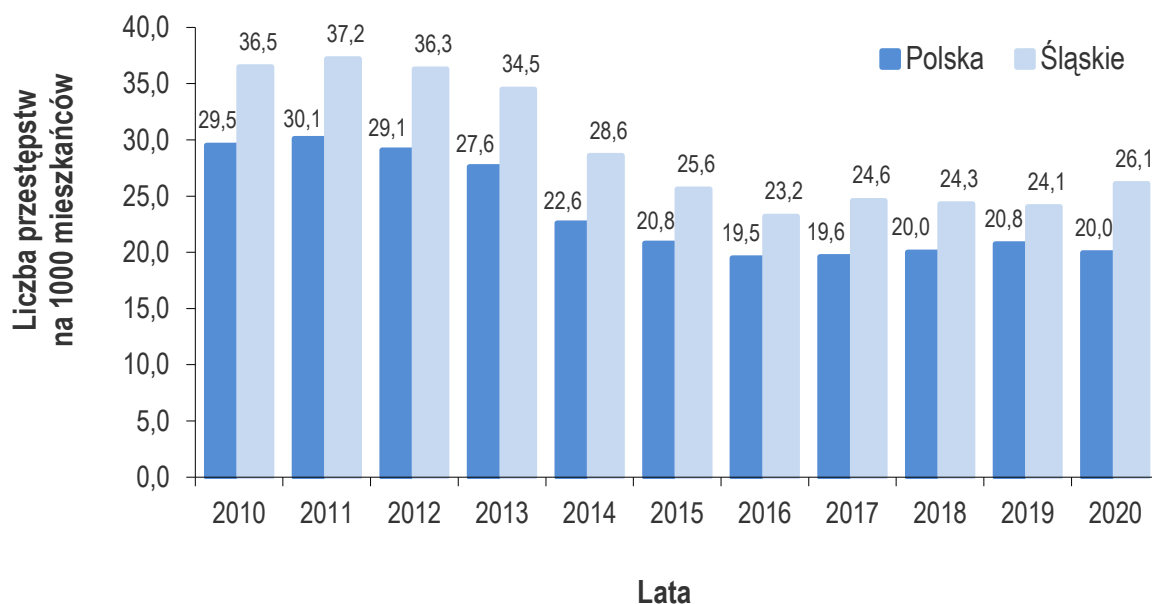
Wykres 85. Liczba przestępstw stwierdzonych przez Policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych w województwie śląskim w latach 2010-2020.

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, www.stat.gov.pl/bdl.

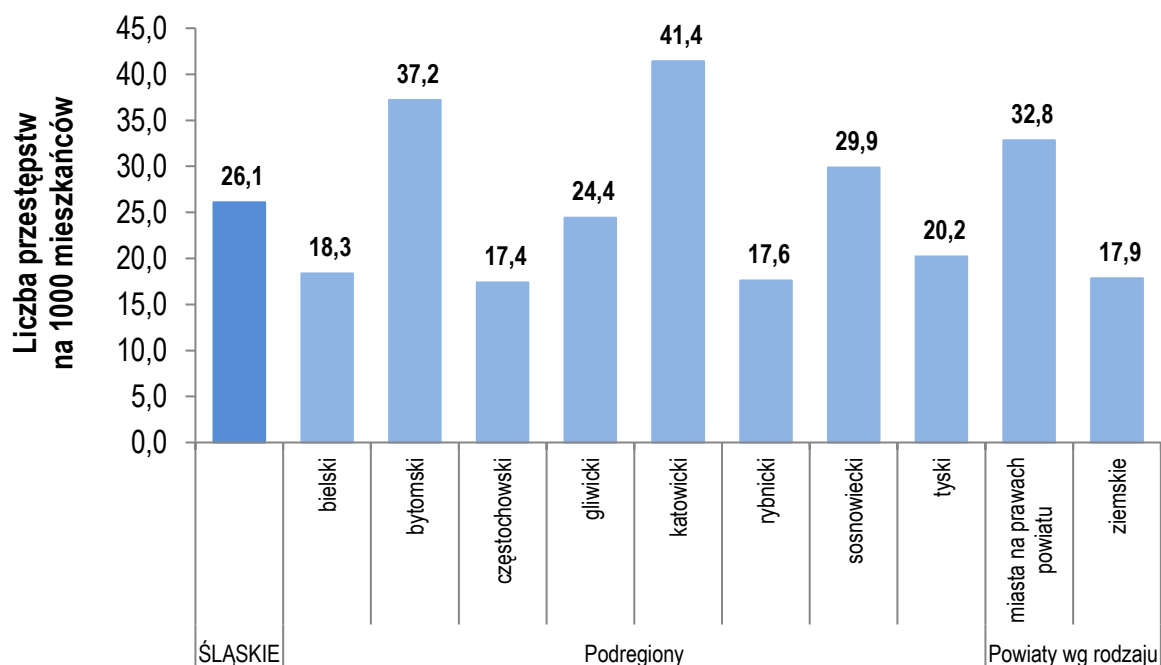
¹²⁸ Fundacja Centrum Badań Opinii Społecznej, *Poczucie bezpieczeństwa i zagrożenie przestępczością*, Komunikat z badań nr 67/2021, Warszawa 2021 r., s. 4, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2021/K_067_21.PDF, [dostęp 18.01.2022 r.].

Wykres 86. Liczba przestępstw stwierdzonych przez Policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych na 1000 mieszkańców w latach 2010-2020.

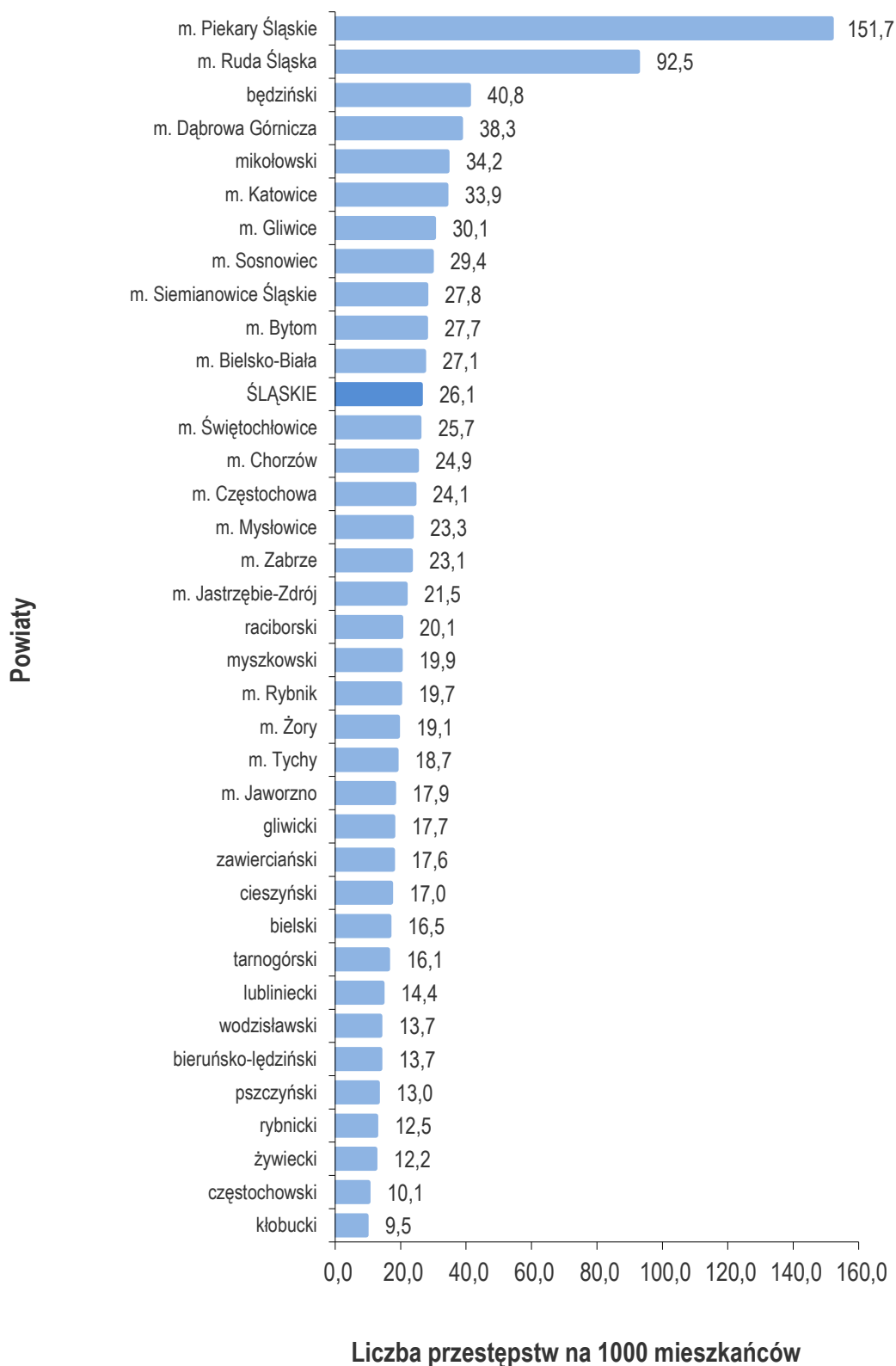
Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, www.stat.gov.pl/bdl.

Wykres 87. Liczba przestępstw stwierdzonych przez Policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych na 1000 mieszkańców w województwie śląskim w 2020 roku.

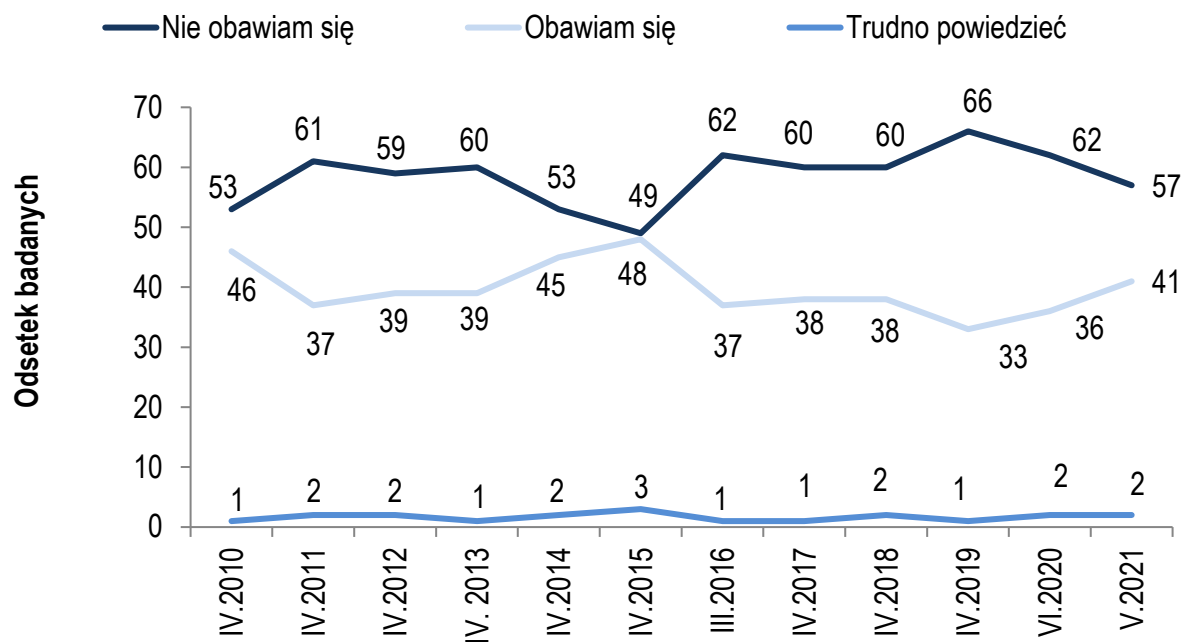
Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, www.stat.gov.pl/bdl.

Wykres 88. Liczba przestępstw stwierdzonych przez Policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych na 1000 mieszkańców w powiatach województwa śląskiego w 2020 roku.

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, www.stat.gov.pl/bdl.

Wykres 89. Odpowiedzi na pytanie „Czy obawia się Pan(i) tego, że może się stać ofiarą przestępstwa?”

Źródło: Centrum Badania Opinii Społecznej, *Poczucie bezpieczeństwa i zagrożenie przestępczością*, Warszawa 2021 r., s. 4.

3. Podsumowanie

Przyrost naturalny

W 2020 roku w województwie śląskim przyrost naturalny wyniósł -21,9 tys. osób. W przeliczeniu na 1000 ludności kształtował się na poziomie -4,86 (w Polsce -3,18). W latach 2005-2010, mieliśmy do czynienia z jego dynamicznym wzrostem, natomiast po tym okresie z równie szybkim spadkiem. Wartość dodatnią przyrost naturalny osiągnął jedynie w 2010 r. W 2020 roku najniższe wartości wskaźnika przyrostu naturalnego na 1000 mieszkańców występowały w podregionach: sosnowieckim, częstochowskim oraz katowickim. Wśród powiatów charakteryzujących się najniższymi wartościami analizowanego wskaźnika znalazły się: m. Bytom, zawierciański oraz m. Częstochowa. Miasta na prawach powiatu w stosunku do powiatów ziemskich cechowały się zdecydowanie niższym wskaźnikiem przyrostu naturalnego.

Migracje

Migracje, obok przyrostu naturalnego i długości przeciętnego dalszego trwania życia, mają decydujący wpływ na zmianę liczby ludności i procesu demograficznego starzenia się populacji. Dzieje się tak dlatego, że w większości przypadków na opuszczenie swojego dotychczasowego miejsca zamieszkania decydują się ludzie młodzi. Na obszarach charakteryzujących się ujemnym saldem migracji rośnie zatem udział osób starszych.

W latach 2010-2020 w województwie śląskim systematycznie notowano ujemne saldo migracji zagranicznych, choć w ciągu ostatnich 7 lat daje się zauważyć poprawę. W 2013 roku jego wartość była najniższa i wyniosła -5,4 tys. osób, zaś w 2020 roku odnotowano wartość najkorzystniejszą -189 osób. W przeliczeniu na 1000 ludności wskaźnik tego salda kształtował się na poziomie -0,04. Analogiczna miara dla całego kraju osiągnęła wartość 0,12. Podobnie jak migracje zagraniczne, również migracje międzywojewódzkie w województwie śląskim cechowało saldo ujemne.

Starzenie się ludności

W województwie śląskim od wielu już lat mamy do czynienia z procesem demograficznego starzenia się ludności - zmniejsza się liczba osób w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym, rośnie natomiast populacja osób w wieku poprodukcyjnym. W 2020 roku udział osób w wieku przedprodukcyjnym¹²⁹ wynosił 17,2% (w Polsce – 18,2%). Na przestrzeni lat 2010-2020 można zauważyć spadek liczby osób w wieku przedprodukcyjnym, przy czym do roku 2017 liczba osób należących do tej kategorii systematycznie malała. Od 2017 roku nastąpiło odwrócenie trendu spadkowego, które trwało do 2019 roku. Prognoza zaktualizowana w 2015 roku przewiduje tendencję malejącą. Szacuje się, że w 2035 roku

¹²⁹ Ludność w wieku przedprodukcyjnym (17 lat i mniej).

udział osób w wieku przedprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności będzie wynosił już tylko 14,5%, zaś w 2050 roku – 14,3%.

Odsetek osób w wieku produkcyjnym kształtował się w 2020 roku w województwie śląskim na poziomie 59,1% (w Polsce – 59,5%). W latach 2010-2020 liczba osób należących do tej kategorii zmalała, a ich udział w strukturze ludności zmniejszył się. Prognoza GUS do roku 2050 przewiduje kontynuację obecnej tendencji. Udział ludności w wieku produkcyjnym w 2035 roku ma wynieść 61,1%, zaś w 2050 roku – 55,2%.

W 2020 roku odsetek osób w wieku poprodukcyjnym osiągnął w województwie śląskim poziom 23,7% (w Polsce – 22,3%). W ciągu ostatnich lat nastąpiło znaczne zwiększenie się zarówno liczby osób w wieku poprodukcyjnym, jak i udziału tej kategorii ludności. Prognoza ludności do 2050 roku przewiduje kontynuację obecnego trendu. W 2035 roku udział seniorów wzrośnie do 24,4%, zaś w 2050 roku do 30,5%.

Opisane powyżej tendencje będą skutkowały w przyszłości wzrostem wskaźnika obciążenia demograficznego. W 2020 roku jego wartość wyniosła w województwie śląskim 69,3 (w Polsce 68,0). Od roku 2016 wartość wskaźnika obciążenia demograficznego corocznie przekracza średnią krajową, a różnica pomiędzy średnimi stale się zwiększa na niekorzyść województwa śląskiego. Skutkiem tego będą m.in. problemy z zapewnieniem właściwej opieki rosnącej zbiorowości osób w podeszłym wieku.

Depopulacja

Depopulacja towarzyszy województwu śląskiemu od początku jego istnienia, tj. od 1999 roku. W latach 2010-2020 liczba mieszkańców tej części Polski zmniejszyła się z 4 634 935 do 4 492 330, czyli o 142 605 osób (3,1%). Prognoza demograficzna przewiduje dalsze zmniejszanie się liczby ludności województwa śląskiego. Do roku 2035 jego populacja ma się zmniejszyć o 384,5 tys., zaś do 2050 roku o 811,7 tys. Porównując dane z województwa śląskiego i Polski można zauważyć, że w tym pierwszym zmniejszenie się ludności będzie miało znacznie bardziej gwałtowny charakter (do 2035 roku prognozujemy spadek liczby ludności o -8,6% w województwie śląskim oraz o -4,7% w Polsce, zaś do 2050 roku – o -18,1% w województwie śląskim oraz o -11,3% w Polsce¹³⁰).

W okresie 2010-2020 największy procentowy spadek liczby mieszkańców dotknął podregion sosnowiecki i katowicki. Zmniejszenie się populacji zanotowano w 27 powiatach. Największe rozmiary proces ten przyjmował w miastach na prawach powiatu: Sosnowcu, Częstochowie, Bytomiu, Świętochłowicach, Katowicach oraz Dąbrowie Górniczej. Dane nt. depopulacji występującej w poszczególnych rodzajach gmin wskazują, że jest to proces charakterystyczny dla obszarów miejskich.

¹³⁰ Wskaźniki odnoszą się do wartości na koniec 2020 roku.

Bezrobocie

W województwie śląskim, wg stanu na wrzesień 2021 roku, liczba zarejestrowanych bezrobotnych wynosiła 83,0 tys. osób. W porównaniu z tym samym okresem ubiegłego roku stan bezrobocia zmniejszył się o 6,8%. W całym kraju analogiczny wskaźnik wyniósł średnio 8,7%. Wysokość stopy bezrobocia w województwie śląskim, według stanu na wrzesień 2021 r., kształtowała się na poziomie 4,5% (w Polsce 5,6%). Rok wcześniej wskaźnik ten wynosił 4,8%. Prawo do zasiłku posiadało 12,2% ogółu bezrobotnych (w kraju 12,8%). Długotrwałym bezrobociem dotkniętych było 49,5% ogółu bezrobotnych (w Polsce 55,4%).

Długotrwałe bezrobocie jest zjawiskiem szczególnie niekorzystnym, gdyż pozbawia dotknięte nim osoby i rodziny najważniejszego źródła dochodów, co zwiększa ryzyko popadnięcia w ubóstwo oraz powoduje konieczność ubiegania się o wsparcie z systemu pomocy społecznej. Brak pracy był w 2020 roku trzecim najczęstszym powodem korzystania z pomocy społecznej. Pomocą z tego tytułu objęto 22,1 tys. rodzin, a w nich 50,3 tys. osób. Stanowiły one 30,8% beneficjentów pomocy społecznej.

Ubóstwo

Śląskie należy do regionów o najniższych wskaźnikach poziomu ubóstwa. W roku 2019¹³¹ w województwie śląskim udział osób w gospodarstwach domowych znajdujących się poniżej minimum egzystencji kształtował się na poziomie 2,3% (w Polsce 4,2%). Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym wyniósł 9,1% (w Polsce 13,0%). Poniżej ustawowej granicy ubóstwa żyło 5,7% osób w gospodarstwach domowych (w Polsce 9,0%).

Analizując poziom zagrożenia ubóstwem skrajnym w województwie śląskim można dostrzec, że w latach 2009-2014 jego wartość utrzymywała się mniej więcej na podobnym poziomie, a od 2014 wykazywała tendencję spadkową. Dostyc gwałtowna poprawa w zakresie granicy ustawowej, z jaką mamy do czynienia od 2012 roku, wynika najprawdopodobniej z ogólnego polepszenia sytuacji ekonomicznej społeczeństwa.

Małżeństwa, rozwody i separacje

Od 2010 roku w zakresie liczby zawieranych małżeństw w województwie śląskim obserwuje się tendencję spadkową z niewielkimi wahaniami. W latach 2010-2020 liczba zawartych małżeństw zmniejszyła się o 41,9%. Najwyższą liczbą zawartych związków małżeńskich cechował się rok 2010 (28,5 tys.), natomiast najniższą rok 2020 (16,5 tys.). W przeliczeniu na 1000 mieszkańców liczba małżeństw zawartych w województwie śląskim w 2020 roku wyniosła 3,7 i była nieco niższa niż średnia dla kraju (3,8).

¹³¹ Główny Urząd Statystyczny nie opublikował danych za 2020 rok [informacja na dzień: 04.02.2022 r.].

W 2020 roku w województwie śląskim przez rozwód rozwiązano 6,1 tys. małżeństw. Na jego wartość, poza rzeczywistą tendencją do rozpadania się małżeństw, mają wpływ takie czynniki, jak: struktura wiekowa populacji czy też skłonność do zawierania związków małżeńskich. Od 2010 roku w województwie śląskim mamy do czynienia z tendencją spadkową z zauważalnymi wahaniami w zakresie liczby i wskaźnika rozwodów. Wskaźnik ten obrazuje przeciętną liczbę rozwodów na 1 tys. mieszkańców. W 2020 roku wyniósł on w województwie śląskim 1,8 (w Polsce 1,7).

W latach 2010-2020 wartość wskaźnika rozwodów w województwie śląskim była wyższa niż średnia dla całego kraju, choć z roku na rok różnica ta ma tendencję do zmniejszania się. W 2020 roku do głównych przyczyn orzekania rozwodów należały: niezgodność charakterów, niedochowanie wierności małżeńskiej, nadużywanie alkoholu, nieporozumienia na tle finansowym, naganny stosunek do członków rodziny oraz dłuższa nieobecność. Szczególnie niekorzystnie rozpad rodziny wpływa na dzieci, tymczasem w 2020 roku w województwie śląskim 56,4% ogółu rozwodów orzeczono w rodzinach z dziećmi. Wyższa wartość analizowanego wskaźnika w miastach na prawach powiatu może sugerować, że zjawisko rozwodów jest bardziej charakterystyczne dla mieszkańców miast niż wsi.

W 2020 roku w województwie śląskim orzeczono 120 separacji. Od 2011 roku w województwie śląskim mamy do czynienia z systematycznym spadkiem liczby orzeczeń w tym zakresie, przy czym, podobnie jak w przypadku rozwodów, wskaźnik natężenia zjawiska utrzymuje się na poziomie wyższym od średniej dla całego kraju.

Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego

Rodzina jako podstawowa grupa społeczna pełni szereg ważnych funkcji, do których należą m.in. funkcja opiekuńcza, socjalizacyjna, ekonomiczna czy prokreacyjna. Spotyka się jednak sytuacje, w których rodzina nie jest w stanie samodzielnie poradzić sobie z ich wypełnianiem. Na pojawienie się rodzin niewydolnych wychowawczo mają wpływ takie problemy społeczne jak: bezrobocie, ubóstwo, problemy alkoholowe, przemoc czy wydłużony czas pracy rodziców.

W 2020 r. w województwie śląskim z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego pomocą społeczną objęto 15,2 tys. rodzin liczących ogółem 47,1 tys. osób. Bezradność była czwartą co do częstości przyczyną jej udzielania. Wsparciem z tego tytułu objęto 28,8% ogółu osób w rodzinach korzystających z pomocy społecznej. Generalnie w latach 2010-2020 w analizowanej dziedzinie mieliśmy do czynienia z trendem spadkowym. Przez cały ten okres wskaźnik objętych pomocą społeczną z powodu bezradności w przeliczeniu na 1000 mieszkańców był w województwie śląskim niższy niż w kraju, choć różnica ta systematycznie malała. W 2020 roku wyniósł on 10,5 (w Polsce 10,8). Daje się zauważyć tendencję, zgodnie z którą wartość analizowanego wskaźnika wzrasta wraz z udziałem ludności miejskiej.

Wspieranie rodziny i system pieczy zastępczej

W 2020 roku 95% gmin województwa śląskiego zatrudniało asystentów rodziny. W latach 2012-2020 liczba asystentów rodzin w województwie śląskim wzrosła o 116,5%, od 194 asystentów na początku tego okresu do 420 asystentów w 2020 roku. W latach 2012-2020 liczba rodzin zobowiązanych przez sąd do pracy z asystentem rodziny w województwie śląskim lawinowo wzrastała – o ile w 2012 roku takich rodzin było 160 to w 2020 roku już 1 539 (wzrost o 862%). W latach 2012-2017 także rosła liczba rodzin korzystających z usług asystenta rodziny. W 2012 roku objętych nią było 1 974 rodzin, a w 2020 roku – już 4 830 rodzin. Oznacza to, że liczba rodzin korzystających z tych usług w latach 2012-2020 wzrosła o 145%.

W latach 2012-2020 w województwie śląskim rosła także liczba placówek wsparcia dziennego o zasięgu gminnym. O ile na początku tego okresu było ich 147 to na końcu – 242 (wzrost o 64,6%). W tym samym okresie zwiększeniu uległa liczba miejsc w placówkach z 4 905 miejsc w 2012 roku do 7 004 miejsc w 2020 roku (wzrost o 42,8%) oraz przeciętna liczba umieszczonych w nich dzieci z 3 693 w 2012 roku do 4 564 w 2020 roku (wzrost o 23,6%).

Powiat może prowadzić lub zlecić prowadzenie placówki wsparcia dziennego o zasięgu ponadgminnym. W 2020 roku w województwie śląskim działało 10 takich placówek, które dysponowały 364 miejscami, a przeciętna liczba umieszczonych w nich dzieci wynosiła 258.

W 2012 roku w województwie śląskim funkcjonowały 3 rodziny wspierające, z których pomocy korzystały 3 rodziny, w 2020 roku – nie funkcjonowała żadna rodzina wspierająca. Największą liczbą rodzin wspierających charakteryzował się rok 2018. Było ich wtedy 8, a z ich pomocy korzystało 12 rodzin.

W 2020 roku w województwie śląskim działało 35 organizatorów oraz 226 koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej. Liczba rodzin zastępczych / rodzinnych domów dziecka, z którymi pracowali koordynatorzy rodzinnej pieczy zastępczej wyniosła 3 561.

W 2020 roku w województwie śląskim funkcjonowało 3,2 tys. rodzin zastępczych spokrewnionych, 1,5 tys. rodzin niezawodowych, 204 rodziny zawodowe, 58 rodzin pełniących funkcję pogotowia rodzinnego i 16 specjalistycznych, oraz 97 RDD. W latach 2012-2020 odnotowano wzrost liczby rodzin zastępczych zawodowych (o 65,9%) oraz rodzinnych domów dziecka (o 273,1%). Z kolei spadki zanotowano w przypadku liczby rodzin zastępczych spokrewnionych (o -13,2%), niezawodowych (o -20,8%), zastępczych rodzin zawodowych pełniących funkcję pogotowia rodzinnego (o -18,3%) oraz specjalistycznych (o -38,5%).

Liczba dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej w województwie śląskim w 2020 r. wyniosła ogółem 9 779.

W 2020 roku w zastępczych rodzinach spokrewnionych przebywało 3,9 tys. dzieci, w rodzinach niezawodowych – 1,9 tys. dzieci, w rodzinach zawodowych ogółem - 1,0 tys. dzieci (w tym 275 dzieci w rodzinach pełniących funkcję pogotowia rodzinnego i 32 dzieci w rodzinach specjalistycznych) oraz 640

dzieci w rodzinnych domach dziecka. W latach 2012-2020 odnotowano wzrost liczby dzieci umieszczonych w rodzinach zastępczych zawodowych ogółem o 20,1% oraz w rodzinnych domach dziecka o 316%. Spadki odnotowano w przypadku dzieci umieszczonych w rodzinach spokrewnionych (o -13,5%), w rodzinach niezawodowych (o -22,6%), w rodzinach pełniących funkcję pogotowia rodzinnego (o -3,2%) i w rodzinach specjalistycznych (o -59,5%).

Do głównych powodów umieszczenia dzieci w pieczy zastępczej w 2020 roku należały: uzależnienie rodziców oraz bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych.

W 2020 roku w województwie śląskim funkcjonowało 156 placówek opiekuńczo-wychowawczych, w tym 142 o charakterze socjalizacyjnym, 13 interwencyjnych i 11 rodzinnych (placówki te mogły pełnić kilka funkcji jednocześnie)¹³². Dysponowały one 2 315 miejscami, a przeciętna liczba umieszczonych w nich dzieci wynosiła 2 007. W latach 2012-2020 odnotowano wzrost liczby placówek ogółem (o 90,2%), placówek pełniących funkcje socjalizacyjne (o 132,8%) oraz interwencyjne (o 8,3%). Spadła liczba placówek rodzinnych (o -52,2%). W analogicznym okresie spadła liczba miejsc w placówkach (o -0,6%) i umieszczonych w nich dzieci (o -6,8%).

W 2020 roku na terenie województwa śląskiego działało 5 placówek instytucjonalnej pieczy zastępczej, które były prowadzone przez Samorząd Województwa Śląskiego lub na jego zlecenie. Dysponowały one 145 miejscami. W latach 2013-2020 w województwie śląskim w instytucjonalnej pieczy zastępczej zostało umieszczonych łącznie 994 dzieci, przy czym w samym tylko 2020 roku było ich 137.

W 2020 do najczęściej wymienianych przyczyn umieszczenia dzieci w placówkach instytucjonalnej pieczy zastępczej należało uzależnienie rodziców od alkoholu oraz bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych.

W latach 2013-2020 spośród dzieci przebywających w placówkach instytucjonalnej pieczy zastępczej prowadzonych na zlecenie Województwa Śląskiego 370 zostało przysposobionych, skierowanych do rodzinnej pieczy zastępczej lub powróciło do rodziny biologicznej.

Według stanu na koniec 2021 roku na terenie województwa śląskiego działało 8 ośrodków adopcyjnych. W latach 2012-2020 dzieci przysposobionych w przysposobieniu krajowym było łącznie 3 492, z tego 302 dzieci w 2020 roku. Dzieci przysposobionych, które posiadały orzeczenie o niepełnosprawności było w 2020 roku 23, a w latach 2012-2020 łącznie 88.

Rodziny, które zdecydowały się na adopcję i zakończyła się ona sukcesem nie są pozostawione same sobie tylko są dalej wspierane. Mogą one korzystać ze wsparcia psychologiczno-pedagogicznego w postępowaniu postadopcyjnym, które w niniejszym opracowaniu należy interpretować jako liczba przeprowadzonych konsultacji, których w 2020 roku było 526, a w latach 2012-2020 ich liczba wyniosła 5 074. Ośrodki adopcyjne prowadzą także poradnictwo. Łączna liczba udzielonych porad w latach 2012-2020 wyniosła 16 406, z tego w 2020 roku było udzielonych 1 506 porad. Szkoleń prowadzonych

¹³² W latach 2017-2018 w województwie śląskim funkcjonowała 1 placówka pełniąca funkcję specjalistyczno-terapeutyczną, lecz od 2019 roku nie działają tego rodzaju placówki na terenie województwa.

przez ośrodki adopcyjne dla kandydatów na rodziny przysposabiające było w latach 2012-2020 łącznie 4 211, z tego w 2020 roku – 153.

Przemoc w rodzinie

W 2020 r. w województwie śląskim pomocą społeczną z powodu przemocy w rodzinie objęto 1,0 tys. rodzin. Liczyły one ogółem 3,4 tys. osób. Wsparciem z tego tytułu objęto 2,1% ogółu osób w rodzinach korzystających z pomocy społecznej. W latach 2009-2014 w analizowanej dziedzinie zanotowano tendencją wzrostową, a od 2015 roku mimo wahań dało się zauważyć tendencję malejącą. Przez ostatnie 10 lat wskaźnik objętych pomocą społeczną z powodu przemocy w rodzinie w przeliczeniu na 1000 mieszkańców był w województwie śląskim niższy niż w kraju. W 2020 roku wyniósł on 0,8 (w Polsce 1,0). Daje się zauważyć wyższą wartość analizowanego wskaźnika w powiatach ziemskich niż w miastach na prawach powiatu.

Niepełnosprawność

Według danych pochodzących z Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 31 marca 2011 roku w województwie śląskim zamieszkiwało 552,1 tys. osób niepełnosprawnych. Wskaźnik liczby osób dotkniętych niepełnosprawnością na 1000 mieszkańców był nieco niższy od ogólnopolskiego.

W 2020 roku niepełnosprawność stanowiła stosunkowo częstą (5 miejsce) przyczynę korzystania z pomocy społecznej. Z powodu niepełnosprawności pomocą objęto w tym czasie 27,8 tys. rodzin liczących ogółem 44,7 tys. osób. Rodziny korzystające z pomocy z powodu niepełnosprawności stanowiły 27,4% ogółu rodzin objętych pomocą społeczną, a ich członkowie 1,0% ogółu mieszkańców województwa śląskiego. W latach 2010-2013 w analizowanej dziedzinie zanotowano silne wahania poziomu, a od 2013 roku możemy zaobserwować tendencję malejącą. Przez ostatnie 10 lat wskaźnik objętych pomocą społeczną z powodu niepełnosprawności w przeliczeniu na 1000 mieszkańców był w województwie śląskim znacząco niższy niż w kraju. W 2020 roku wyniósł on 9,9 (w Polsce 13,8). Generalnie można zauważyć zależność polegającą na zwiększaniu się wartości owego wskaźnika wraz ze wzrostem udziału ludności miejskiej. Analiza przestrzenna wskazuje, że najwyższe wartości wskaźnik objętych pomocą społeczną z powodu niepełnosprawności w przeliczeniu na 1000 mieszkańców przyjmował w centralnej części województwa.

Zaawansowany wiek

W ujęciu statystycznym poziom samodzielności jest ściśle związany z wiekiem. Jako wymagające w zdecydowanej większości przypadków stałego wsparcia uważane są osoby mające 80 i więcej lat. Na koniec 2020 roku w województwie śląskim takich osób było 208,5 tys. Stanowiły one 4,6% ogółu mieszkańców (w Polsce 4,4%). Od wielu już lat w analizowanej dziedzinie mamy do czynienia z tendencją

wzrostową. Podobnie będzie w przyszłości. Prognoza do roku 2050 wskazuje na stały wzrost udziału osób w wieku 80+. Na koniec tego okresu będzie on wynosił w województwie śląskim 11,2%, natomiast w całej Polsce 10,4%.

Dostępne dane wskazują na tendencję nieznacznego wzrostu udziału osób w wieku 80 i więcej lat wraz ze wzrostem odsetka ludności miejskiej.

Alkoholizm

Generalnie w latach 2010-2020 w zakresie spożycia alkoholu na poziomie kraju mieliśmy do czynienia z trendem wzrostowym z niewielkimi wahaniami¹³³. Wyniki badania „Konsumpcja alkoholu w Polsce” przeprowadzonego przez CBOS w 2019 roku¹³⁴ pokazują, że Polacy najczęściej piją piwo (25% przynajmniej raz w tygodniu), następnie wino (29% raz w miesiącu lub częściej), a w trzeciej kolejności – wódkę (24% co najmniej raz w miesiącu). Od 2010 roku nastąpiły zmiany dotyczące picia alkoholu. W tym czasie zmniejszył się wśród ogółu Polaków odsetek osób deklarujących częste picie oraz całkowitych abstynentów – zwłaszcza wśród kobiet. Choć nadal najczęściej spożywanym alkoholem jest piwo, to jego udział jest zdecydowanie niższy niż w 2010 roku. Wzrosła zaś liczba wskazań, że najczęściej spożywanym alkoholem jest wino i alkohol wysokogatunkowy, np. whisky czy koniak.

Pomoc społeczną z powodu alkoholizmu udziela się stosunkowo rzadko. W 2020 roku był on siódmą co do częstości przyczyną jej udzielania. W tymże okresie wsparciem z powodu alkoholizmu objęto 5,1 tys. rodzin liczących łącznie 7,8 tys. osób. Generalnie w latach 2010-2020 w analizowanej dziedzinie mieliśmy do czynienia z trendem spadkowym. Ponadto należy zauważyć, że przez cały ten okres wskaźnik objętych pomocą społeczną z powodu alkoholizmu na 1000 mieszkańców był w województwie śląskim znacznie niższy niż w kraju. Wyniósł on 1,7 (w Polsce 2,4). Należy jednak pamiętać, że uzależnienie od alkoholu może powodować inne problemy społeczne, z tytułu których przyznawana jest pomoc społeczna, takie jak: bezrobocie, ubóstwo, bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych, długotrwała lub ciężka choroba, niepełnosprawność itp.

Narkomania

Oszacowanie liczby problemowych użytkowników narkotyków jest zadaniem relatywnie trudnym. Najnowsze szacunki uzyskane w ramach badania „Substancje psychoaktywne – postawy i zachowania” przeprowadzonego na przełomie lat 2018 i 2019¹³⁵ wskazują, że w Polsce, wśród osób w wieku 15-64 lat, najbardziej popularnymi substancjami jest marihuana i haszysz. Do kontaktów z nimi, (kiedykolwiek

¹³³ Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, <http://www.parpa.pl/index.php/badania-i-informacje-statystyczne/statystyki> [odczyt 05.01.2022 r.].

¹³⁴ Fundacja CBOS, *Konsumpcja alkoholu w Polsce*, Komunikat z badań nr 151/2019, grudzień 2019 r.

¹³⁵ Badania *Substancje psychoaktywne – postawy i zachowania*, w: Serwis Informacyjny UZALEŻNIENIA pt. *Substancje psychoaktywne – postawy i zachowania. Wyniki ostatnich badań*, Warszawa 2020, s. 39-48.

w życiu) przyznało się 12,1% badanych. Ogólnie do używania jakiegokolwiek narkotyku przyznało się 16,1% badanych. Narkotyki zażywają częściej mężczyźni niż kobiety oraz osoby w wieku 15–24 lat.

W 2020 roku, podobnie zresztą jak w latach poprzednich, narkomania była bardzo rzadką przyczyną udzielania pomocy społecznej. Zaledwie 0,3% ogółu osób w rodzinach korzystających z tego rodzaju wsparcia otrzymało je z powodu narkomanii. Jednakże w latach 2011-2015 w analizowanej dziedzinie mieliśmy do czynienia z silnym trendem wzrostowym. Od 2016 roku nastąpił spadek powyższego wskaźnika, a wartości wskaźników dla województwa i Polski są bardzo zbliżone. W miastach na prawach powiatu wartość wskaźnika objętych pomocą z powodu narkomanii była znacznie wyższa w porównaniu z ziemskimi, co może wskazywać, że zjawisko narkomanii jest typowe raczej dla mieszkańców miast niż wsi.

Bezdomność

Według danych MRiPS liczba osób bezdomnych zdiagnozowanych w trakcie ogólnopolskiego badania z lutego 2019 r. wynosiła w województwie śląskim 4,3 tys. osób. Podczas poprzedniego badania (przeprowadzonego w lutym 2017 r.) było ich o 11,0% mniej. Wśród osób bezdomnych w Polsce uwzględnionych podczas liczenia w 2019 r. 83,6% stanowili mężczyźni, 16,4% kobiety, natomiast 3,3% dzieci. Osoby przebywające w tym czasie w placówkach instytucjonalnych tworzyły frakcję liczącą 80,2%, natomiast poza placówkami instytucjonalnymi - 19,8%. W 2019 r. śląskie znalazło się na drugiej pozycji (zaraz za województwem mazowieckim) pod względem liczby osób bezdomnych. W ujęciu względnym (w przeliczeniu na 1000 mieszkańców) województwo śląskie uplasowało się na 4 miejscu w kraju z wartością wskaźnika zbliżoną do średniej ze wszystkich województw.

Osoby bezdomne z racji swojej szczególnie trudnej sytuacji życiowej wymagają wsparcia systemu pomocy społecznej. W województwie śląskim w 2020 r. pomocą społeczną z powodu bezdomności objęto 5,4 tys. rodzin liczących łącznie 5,7 tys. osób. Członkowie rodzin objętych pomocą z tego tytułu stanowili 3,5% ogółu osób w rodzinach korzystających z pomocy społecznej. W latach 2011-2015 mieliśmy do czynienia z silnym trendem wzrostowym w zakresie liczby klientów, którym udzielono wsparcia z tytułu bezdomności. W 2016 roku powyższa tendencja uległa odwróceniu. Warto wspomnieć, że w latach 2010-2020 wskaźnik objętych pomocą społeczną z powodu bezdomności na 1000 mieszkańców był w województwie śląskim zdecydowanie wyższy niż w kraju. W 2020 roku wyniósł on 1,3 (w Polsce 1,0).

Bezdomność to zjawisko charakterystyczne dla miast. W województwie śląskim w 2020 roku w gminach miejskich wskaźnik objętych pomocą społeczną z tytułu bezdomności w przeliczeniu na 1000 mieszkańców wyniósł 1,59, w gminach miejsko-wiejskich 0,68, natomiast w wiejskich zaledwie 0,37.

Przestępczość

W województwie śląskim w 2020 roku liczba przestępstw stwierdzonych przez Policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych wyniosła 117,6 tys. W latach 2010-2020 w dziedzinie tej mieliśmy do

czynienia z tendencją spadkową. Jest ona zgodna z trendem dla całego kraju, jednakże wskaźniki przestępczości w województwie śląskim przez cały analizowany okres cechowały się wyższym poziomem w porównaniu do ogólnopolskich. W 2020 roku wskaźnik przestępstw stwierdzonych przez Policję na 1000 mieszkańców w województwie śląskim wyniósł 26,1 (w Polsce 20,0). Można zauważyć, że dużo wyższymi wskaźnikami analizowanego zjawiska charakteryzowały się miasta na prawach powiatu w porównaniu z ziemskimi.

Spadek poziomu wskaźnika przestępczości może wynikać z różnych czynników, w tym w szczególności z: faktycznego zmniejszenia się liczby popełnianych przestępstw, bierności społeczeństwa, bądź też niższej skuteczności organów ścigania. Dlatego też analizę danych dot. poziomu popełnianych przestępstw warto uzupełnić informacjami nt. poczucia bezpieczeństwa obywateli. Zgodnie z danymi CBOS w latach 2011-2015 notowano wzrost odsetka osób, które obawiały się tego, że mogły zostać ofiarą przestępstwa. Z kolei w latach 2016-2019 zanotowano trend spadkowy, a od roku 2020 mamy do czynienia z ponownym wzrostem.

4. Aneks

Tabela 10. Przyrost naturalny w latach 2010-2020.

Lata	Urodzenia żywe				Zgony				Przyrost naturalny			
	n		wsk. na 1000 ludności		n		wsk. na 1000 ludności		n		wsk. na 1000 ludności	
	Polska	Śląskie	Polska	Śląskie	Polska	Śląskie	Polska	Śląskie	Polska	Śląskie	Polska	Śląskie
2010	413 300	47 814	10,73	10,31	378 478	47 719	9,83	10,29	34 822	95	0,9	0,02
2011	388 416	44 803	10,08	9,68	375 501	47 709	9,75	10,3	12 915	-2 906	0,34	-0,63
2012	386 257	44 565	10,02	9,64	384 788	49 028	9,99	10,61	1 469	-4 463	0,04	-0,97
2013	369 576	42 829	9,6	9,3	387 312	49 156	10,06	10,67	-17 736	-6 327	-0,46	-1,37
2014	375 160	42 720	9,75	9,3	376 467	47 831	9,78	10,41	-1 307	-5 111	-0,03	-1,11
2015	369 308	41 611	9,6	9,09	394 921	50 421	10,27	11,01	-25 613	-8 810	-0,67	-1,92
2016	382 257	42 742	9,95	9,36	388 009	48 958	10,1	10,73	-5 752	-6 216	-0,15	-1,36
2017	401 982	44 971	10,46	9,88	402 852	51 404	10,48	11,29	-870	-6 433	-0,02	-1,41
2018	388 178	42 596	10,11	9,38	414 200	52 159	10,78	11,49	-26 022	-9 563	-0,68	-2,11
2019	374 954	40 508	9,77	8,95	409 709	51 766	10,67	11,44	-34 755	-11 258	-0,91	-2,49
2020	355 309	38 151	9,26	8,46	477 355	60 054	12,45	13,32	-122 046	-21 903	-3,18	-4,86

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <http://www.stat.gov.pl/bdl>.

Tabela 11. Migracje w latach 2010-2020.

Lata	Saldo migracji					
	migracje na pobyt stały - zagraniczne				migracje na pobyt stały - saldo migracji międzywojewódzkich (śląskie)	
	n		wsk. na 1000 ludności		n	wsk. na 1000 ludności
	Polska	Śląskie	Polska	Śląskie		
2010	-2 114	-1 744	-0,05	-0,38	-3 194	-0,69
2011	-4 334	-2 020	-0,11	-0,44	-3 652	-0,79
2012	-6 617	-2 604	-0,17	-0,56	-3 298	-0,71
2013	-19 904	-5 438	-0,52	-1,18	-3 880	-0,84
2014	-15 750	-3 531	-0,41	-0,77	-3 633	-0,79
2015	bd	bd	nd	nd	-3 449	-0,75
2016	1 505	-1 128	0,04	-0,25	-3 428	-0,75
2017	1 436	-986	0,04	-0,22	-3 260	-0,72
2018	3 612	-797	0,09	-0,18	-4 231	-0,93
2019	6 183	-442	0,16	-0,10	-4 275	-0,95
2020	4 483	-189	0,12	-0,04	-3 342	-0,74

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <http://www.stat.gov.pl/bdl>.

Tabela 12. Struktura wiekowa ludności w latach 2010-2020.

Lata	Ludność ogółem		Ludność w wieku przedprodukcyjnym (0-17 lat), produkcyjnym (18-59/60) i poprodukcyjnym (60+/65+)											
	Polska	Śląskie	n						odsetek ludności					
			w wieku przedprodukcyjnym		w wieku produkcyjnym		w wieku poprodukcyjnym		w wieku przedprodukcyjnym		w wieku produkcyjnym		w wieku poprodukcyjnym	
			Polska	Śląskie	Polska	Śląskie	Polska	Śląskie	Polska	Śląskie	Polska	Śląskie	Polska	Śląskie
2010	38529866	4634935	7243239	799933	24831001	3021163	6455626	813839	18,5	17,2	63,9	65,2	16,7	17,7
2011	38538447	4626357	7146551	790680	24738527	2998142	6653369	837535	18,5	17,1	64,2	64,8	17,3	18,1
2012	38533299	4615870	7066768	782781	24605558	2970023	6860973	863066	18,3	17,0	63,9	64,3	17,8	18,7
2013	38495659	4599447	6995362	776393	24422146	2934496	7078151	888558	18,2	16,9	63,4	63,8	18,4	19,3
2014	38478602	4585924	6942996	771201	24230162	2898050	7305444	916673	18,0	16,8	63,0	63,2	19,0	20,0
2015	38437239	4570849	6901795	767533	24002168	2858648	7533276	944668	18,0	16,8	62,4	62,5	19,6	20,7
2016	38432992	4559164	6895878	767290	23767614	2818424	7769500	973450	17,9	16,8	61,8	61,8	20,2	21,4
2017	38433558	4548180	6920652	770744	23517643	2776870	7995263	1000566	18,0	16,9	61,2	61,1	20,8	22,0
2018	38411148	4533565	6935523	772095	23269725	2735057	8205900	1026413	18,1	17,0	60,6	60,3	21,4	22,6
2019	38382576	4517635	6948706	772668	23025927	2694162	8407943	1050805	18,1	17,1	60,0	59,6	21,9	23,3
2020	38265013	4492330	6953639	772524	22771440	2653110	8539934	1066696	18,2	17,2	59,5	59,1	22,3	23,7

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <http://www.stat.gov.pl/bdl>.

Tabela 13. Prognoza ludności - województwo śląskie, lata 2025-2040.

Lata	Ludność								Wskaźnik obciążenia demograficznego		
	ogółem		w tym wg:								
			kategorii wieku								
	n	odsetek ludności Polski	n			odsetek ludności			ludność w wieku nieprod. na 100 osób w wieku produkcyjnym	ludność w wieku poprod. na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym	ludność w wieku poprod. na 100 osób w wieku produkcyjnym
w wieku przedprodukcyjnym			w wieku produkcyjnym	w wieku poprodukcyjnym	w wieku przedprodukcyjnym	w wieku produkcyjnym	w wieku poprodukcyjnym				
2025	4 369 747	11,6	718 972	2 647 696	1 003 079	16,5	60,6	23,0	65,0	139,5	37,9
2030	4 245 178	11,4	646 230	2 581 037	1 017 911	15,2	60,8	24,0	64,5	157,5	39,4
2035	4 107 861	11,3	597 159	2 508 736	1 001 966	14,5	61,1	24,4	63,7	167,8	39,9
2040	3 964 581	11,1	560 786	2 415 010	988 785	14,1	60,9	24,9	64,2	176,3	40,9

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <http://www.stat.gov.pl/bdl>.

Tabela 14. Liczba ludności w latach 2010-2020 oraz prognoza na lata 2025-2040.

Lata	Wartość		Przyrosty absolutne				Przyrosty stosunkowe (w %)			
			jednostopodstawowy		łańcuchowy		jednostopodstawowy		łańcuchowy	
	Śląskie	Polska	Śląskie	Polska	Śląskie	Polska	Śląskie	Polska	Śląskie	Polska
2010	4 634 935	38 529 866	0	0	x	x	0,0	0,0	x	x
2011	4 626 357	38 538 447	-8 578	8 581	-8 578	8 581	-0,2	0,0	-0,2	0,0
2012	4 615 870	38 533 299	-19 065	3 433	-10 487	-5 148	-0,4	0,0	-0,2	0,0
2013	4 599 447	38 495 659	-35 488	-34 207	-16 423	-37 640	-0,8	-0,1	-0,4	-0,1
2014	4 585 924	38 478 602	-49 011	-51 264	-13 523	-17 057	-1,1	-0,1	-0,3	0,0
2015	4 570 849	38 437 239	-64 086	-92 627	-15 075	-41 363	-1,4	-0,2	-0,3	-0,1
2016	4 559 164	38 432 992	-75 771	-96 874	-11 685	-4 247	-1,6	-0,3	-0,3	0,0
2017	4 548 180	38 433 558	-86 755	-96 308	-10 984	566	-1,9	-0,2	-0,2	0,0
2018	4 533 565	38 411 148	-101 370	-118 718	-14 615	-22 410	-2,2	-0,3	-0,3	-0,1
2019	4 517 635	38 382 576	-117 300	-147 290	-15 930	-28 572	-2,5	-0,4	-0,4	-0,1
2020	4 492 330	38 265 013	-142 605	-264 853	-25 305	-117 563	-3,1	-0,7	-0,6	-0,3
2025	4 369 747	37 741 462	-265 188	-788 404	-122 583	-523 551	-5,7	-2,0	-2,7	-1,4
2030	4 245 178	37 185 073	-389 757	-1 344 793	-124 569	-556 389	-8,4	-3,5	-2,9	-1,5
2035	4 107 861	36 476 771	-527 074	-2 053 095	-137 317	-708 302	-11,4	-5,3	-3,2	-1,9
2040	3 964 581	35 668 232	-670 354	-2 861 634	-143 280	-808 539	-14,5	-7,4	-3,5	-2,2

* Przyrosty absolutne jednostopodstawowe mówią o ile wzrosła / spadła wielkość zjawiska w analizowanym okresie, w stosunku do okresu bazowego. Przyrosty łańcuchowe wskazują natomiast o ile zmieniła się wartość zjawiska w analizowanym okresie, wobec jego wartości z okresu poprzedniego. Z kolei przyrosty względne obrazują o ile procent zmieniło się zjawisko w analizowanym okresie, w stosunku do bazowego (jednostopodstawowe) lub poprzedniego (łańcuchowe).

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <http://www.stat.gov.pl/bdl>.

Tabela 15. Wskaźniki obciążenia demograficznego w latach 2010-2020.

Lata	Wskaźnik obciążenia demograficznego					
	ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym		ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym		ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	
	Polska	Śląskie	Polska	Śląskie	Polska	Śląskie
2010	55,2	53,4	89,1	101,7	26,0	26,9
2011	55,8	54,3	93,1	105,9	26,9	27,9
2012	56,6	55,4	97,1	110,3	27,9	29,1
2013	57,6	56,7	101,2	114,4	29,0	30,3
2014	58,8	58,2	105,2	118,9	30,2	31,6
2015	60,1	59,9	109,1	123,1	31,4	33,0
2016	61,7	61,8	112,7	126,9	32,7	34,5
2017	63,4	63,8	115,5	129,8	34,0	36,0
2018	65,1	65,8	118,3	132,9	35,3	37,5
2019	66,7	67,7	121,0	136,0	36,5	39,0
2020	68,0	69,3	122,8	138,1	37,5	40,2

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <http://www.stat.gov.pl/bdl>.

Tabela 16. Liczba osób w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego w województwie śląskim w latach 2010-2020.

Lata	Liczba rodzin objętych pomocą (Śląskie)	Liczba osób w rodzinach		Liczba ludności		Osoby objęte pomocą na 1000 ludności	
		Śląskie	Polska	Śląskie	Polska	Śląskie	Polska
2010	25 247	95 451	969 461	4 634 935	38 529 866	20,59	25,16
2011	23 983	88 786	913 706	4 626 357	38 538 447	19,19	23,71
2012	23 868	84 581	876 519	4 615 870	38 533 299	18,32	22,75
2013	25 050	87 849	884 942	4 599 447	38 495 659	19,1	22,99
2014	24 285	84 697	820 968	4 585 924	38 478 602	18,47	21,34
2015	23 213	80 831	764 052	4 570 849	38 437 239	17,68	19,88
2016	20 823	70 866	657 733	4 559 164	38 432 992	15,54	17,11
2017	18 194	59 741	555 263	4 548 180	38 433 558	13,14	14,45
2018	17 817	57 296	512 521	4 533 565	38 411 148	12,64	13,34
2019	16 474	51 541	459 407	4 517 635	38 382 576	11,41	11,97
2020	15 212	47 077	412 460	4 492 330	38 265 013	10,48	10,78

Źródło: 1) Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania *MPiPS-03/MRPIPS-03*, meldunki za lata 2010-2020, 2) Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start#>.

Tabela 17. Liczba osób w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu przemocy w rodzinie w województwie śląskim w latach 2010-2020.

Lata	Liczba rodzin objętych pomocą (Śląskie)	Liczba osób w rodzinach		Liczba ludności		Osoby objęte pomocą na 1000 ludności	
		Śląskie	Polska	Śląskie	Polska	Śląskie	Polska
2010	1 809	5 835	50 872	4 634 935	38 529 866	1,26	1,32
2011	1 853	6 116	56 239	4 626 357	38 538 447	1,32	1,46
2012	1 925	6 230	63 035	4 615 870	38 533 299	1,35	1,64
2013	2 158	7 030	68 284	4 599 447	38 495 659	1,53	1,77
2014	2 193	7 310	68 894	4 585 924	38 478 602	1,59	1,79
2015	1 902	6 364	63 415	4 570 849	38 437 239	1,39	1,65
2016	1 718	5 706	56 362	4 559 164	38 432 992	1,25	1,47
2017	1 378	4 361	55 157	4 548 180	38 433 558	0,96	1,44
2018	1 363	4 425	45 289	4 533 565	38 411 148	0,98	1,18
2019	1 113	3 437	43 998	4 517 635	38 382 576	0,76	1,15
2020	1 044	3 428	38 387	4 492 330	38 265 013	0,76	1,00

Źródło: 1) Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania *MPiPS-03/MRPIPS-05*, meldunki za lata 2010-2020, 2) Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start#>.

Tabela 18. Małżeństwa, separacje i rozwody w latach 2010-2020.

Lata	Małżeństwa				Separacje				Rozwody			
	n		wsk. na 1000 mieszkańców		n		wsk. na 10 tys. mieszkańców		n		wsk. na 1000 mieszkańców	
	Polska	Śląskie	Polska	Śląskie	Polska	Śląskie	Polska	Śląskie	Polska	Śląskie	Polska	Śląskie
2010	228 337	28 462	5,93	6,14	2 789	514	0,72	1,11	61 300	8 522	1,59	1,84
2011	206 471	25 495	5,36	5,51	2 843	518	0,74	1,12	64 594	8 329	1,68	1,80
2012	203 850	24 925	5,29	5,4	2 515	436	0,65	0,94	64 432	8 493	1,67	1,84
2013	180 396	22 225	4,69	4,83	2 216	391	0,58	0,85	66 132	8 602	1,72	1,87
2014	188 488	22 765	4,9	4,96	1 918	336	0,5	0,73	65 761	8 230	1,71	1,79
2015	188 832	22 338	4,91	4,89	1 700	275	0,44	0,6	67 296	8 249	1,75	1,80
2016	193 455	22 970	5,03	5,04	1 612	250	0,42	0,55	63 497	8 185	1,65	1,80
2017	192 576	22 449	5,01	4,94	1 569	267	0,41	0,59	65 257	8 014	1,70	1,76
2018	192 443	22 242	5,01	4,91	1 254	267	0,33	0,59	62 843	8 152	1,64	1,80
2019	183 371	21 132	4,78	4,68	1 182	212	0,31	0,47	65 341	7 965	1,70	1,76
2020	145 045	16 529	3,79	3,68	720	120	0,19	0,27	51 164	6 114	1,34	1,36

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <http://www.stat.gov.pl/bdl>.

Tabela 19. Rozwody wg przyczyn* w województwie śląskim w 2020 r. (N=6 114)

Przyczyny	Ogółem	
	n	%
Niezgodność charakterów	3 895	63,7
Niedochowanie wierności małżeńskiej	1 413	23,1
Nadużywanie alkoholu	1 058	17,3
Nieporozumienia na tle finansowym	770	12,6
Naganny stosunek do członków rodziny	740	12,1
Dłuższa nieobecność	452	7,4
Różnice światopoglądowe	427	7,0
Trudności mieszkaniowe	180	2,9
Niedobór seksualny	119	1,9
Inne	107	1,8
Narkotyki	51	0,8
Hazard	31	0,5

Uwaga: rozwody wg przyczyn nie sumują się do ogólnej liczby rozwodów, gdyż dany związek małżeński mógł zostać rozwiązany z powodu więcej niż jednej przyczyny.

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start#>.

Tabela 20. Wybrane elementy sytuacji na rynku pracy w latach 2010-2020, stan na koniec danego roku.

Wyszczególnienie		2010	2012	2014	2016	2018	2019	2020	Zmiana w latach 2019-2020		
									n	%	
Liczba ludności w wieku produkcyjnym	Polska	24 831 001	24 605 558	24 230 162	23 767 614	2 326 725	23 025 927	22 771 440	-254487	-1,1	
	Śląskie	3 021 163	2 970 023	2 898 050	2 818 424	2 735 057	2 694 162	2 653 110	-41 052	-1,5	
Bezrobotni zarejestr. ogółem	liczba	Polska	1 954 706	2 136 815	1 825 180	1 335 155	968 888	866 374	1 046 432	180 058	20,8
		Śląskie	181 198	205 459	175 675	119 981	80 079	66 521	91 032	24 511	36,8
	% ludności w wieku produkcyjnym	Polska	7,9	8,7	7,5	5,6	4,2	3,8	4,6	0,8	21,1
		Śląskie	6,0	6,9	6,1	4,3	2,9	2,5	3,4	0,9	36,0
Bezrobotni z prawem do zasiłku	wartości bezwzględne	Polska	326 582	358 250	242 378	186 700	153 268	142 455	167 769	25 314	17,8
		Śląskie	27 762	32 115	22 534	16 201	12 032	10 723	14 806	4 083	38,1
	% ogółu bezrobotnych	Polska	16,7	16,8	13,3	14,0	15,8	16,4	16,0	-0,4	-2,5
		Śląskie	15,3	15,6	12,8	13,5	15,0	16,1	16,3	0,1	0,9
Stopa bezrobocia rejestrowanego	Polska	12,4	13,4	11,4	8,2	5,8	5,2	6,3	1,1	21,2	
	Śląskie	10,0	11,1	9,6	6,6	4,3	3,6	4,9	1,3	36,1	
Długotwale bezrobotni	liczba	Polska	906 302	1 073 440	1 053 968	747 623	507 235	432 438	515 776	83 338,0	19,3
		Śląskie	72 162	93 933	96 228	63 947	39 097	29 024	37 793	8 769,0	30,2
	% ogółu bezrobotnych	Polska	46,4	50,2	57,7	56,0	52,4	49,9	49,3	-0,6	-1,3
		Śląskie	39,8	45,7	54,8	53,3	48,8	43,6	41,5	-2,1	-4,8

Źródło: 1) Wortal Publicznych Służb Zatrudnienia, <http://www.psz.praca.gov.pl>, 2) Wojewódzki Urząd Pracy w Katowicach, <http://wupkatowice.praca.gov.pl/>, 3) Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL>.

Tabela 21. Stopa bezrobocia i liczba zarejestrowanych bezrobotnych w województwie śląskim, stan na koniec 2020 r.

Wyszczególnienie		Liczba ludności w wieku produkcyjnym	Bezrobocie		
			stopa bezrobocia	bezrobotni zarejestrowani	
				liczba osób	% ludności w wieku produkcyjnym
Śląskie		2 653 110	4,3	91 032	3,4
Podregiony	bielski	392 947	3,8	13 383	3,4
	bytomski	259 553	6,9	10 890	4,2
	częstochowski	298 537	5,3	12 832	4,3
	gliwicki	274 356	4,2	9 020	3,3
	katowicki	424 542	2,8	10 987	2,6
	rybnicki	377 632	4,2	12 136	3,2
	sosnowiecki	388 090	6,2	15 639	4,0
tyski	237 453	2,8	6 145	2,6	
Rodzaje powiatów	miasta na prawach powiatu	1 455 533	bd	48 242	3,3
	ziemskie	1 197 577	bd	42 790	3,6
Rodzaje gmin	miejskie	1 896 127	bd	64 903	3,4
	miejsko-wiejskie	222 022	bd	8 176	3,7
	wiejskie	534 961	bd	17 953	3,4

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start#>.

Tabela 22. Zagrożenie ubóstwem w latach 2010-2019 (według przyjętych w danym roku granic ubóstwa)*.

Lata	Granice ubóstwa					
	Relatywna		Ustawowa		Minimum egzystencji	
	Polska	Śląskie	Polska	Śląskie	Polska	Śląskie
2010	17,4	14,0	7,4	5,8	5,8	4,5
2011	16,9	12,3	6,6	4,8	6,8	4,8
2012	16,3	11,3	7,2	4,8	6,8	4,5
2013	16,2	11,2	12,8	8,3	7,4	4,9
2014	16,2	11,9	12,2	8,9	7,4	4,7
2015	15,5	10,7	12,2	7,8	6,5	3,4
2016	13,9	10,3	12,7	9,0	4,9	3,0
2017	13,4	7,5	10,7	6,3	4,3	1,8
2018	14,2	9,5	10,9	7,4	5,4	2,9
2019	13,0	9,1	9,0	5,7	4,2	2,3

* Odsetek osób w gospodarstwach domowych zagrożonych ubóstwem wg rodzajów granic ubóstwa.

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start#>.

Tabela 23. Osoby w gospodarstwach domowych korzystających z pomocy społecznej, znajdujących się poniżej kryterium dochodowego (wskaźnik PKD) jako odsetek ogółu ludności w województwie śląskim w 2020 r.

Wyszczególnienie		Liczba ludności	Osoby w gospodarstwach domowych korzystających z pomocy społecznej, znajdujących się poniżej kryterium dochodowego	
			liczba ludności	% ludności
Śląskie		4 492 330	69 790	1,6
Podregiony	bielski	665 839	7 811	1,2
	bytomski	434 846	8 928	2,1
	częstochoowski	506 452	9 363	1,8
	gliwicki	463 389	7 383	1,6
	katowicki	723 759	13 947	1,9
	rybnicki	630 165	7 667	1,2
	sosnowiecki	670 170	10 845	1,6
	tyski	397 710	3 847	1,0
Powiaty wg rodzaju	miasta na prawach powiatu	2 498 095	41 936	1,7
	ziemskie	1 994 235	27 857	1,4
Gminy wg rodzaju	miejskie	3 245 648	53 269	1,6
	miejsko-wiejskie	370 676	5 062	1,4
	wiejskie	876 006	11 462	1,3

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start#>.

Tabela 24. Osoby niepełnosprawne wg województw w latach 2002/2011.

Województwa	Liczba osób niepełnosprawnych wg NSP 2002	Liczba osób niepełnosprawnych wg NSP 2011					Zmiana liczby osób niepełnosprawnych w latach 2002/2011	
		n	pozycja	udział	na 1000 osób		n	%
				(w %)	wartość	pozycja		
POLSKA	5 456 711	4 697 048	x	100	122	x	-759 663	-13,9
Dolnośląskie	435 846	383 758	5	8,2	132	4	-52 088	-12
Kujawsko-pomorskie	303 254	264 313	9	5,6	126	7	-38 941	-12,8
Lubelskie	407 843	311 796	7	6,6	143	2	-96 047	-23,5
Lubuskie	176 373	170 537	13	3,6	167	1	-5 836	-3,3
Łódzkie	365 149	333 760	6	7,1	131	5	-31 389	-8,6
Małopolskie	589 062	394 309	4	8,4	118	12	-194 753	-33,1
Mazowieckie	580 697	515 697	2	11	98	16	-65 000	-11,2
Opolskie	106 753	103 153	16	2,2	102	15	-3 600	-3,4
Podkarpackie	316 146	249 530	10	5,3	117	13	-66 616	-21,1
Podlaskie	155 971	131 758	15	2,8	110	14	-24 213	-15,5
Pomorskie	301 625	284 499	8	6,1	125	8	-17 126	-5,7
Śląskie	560 711	552 138	1	11,8	119	11	-8 573	-1,5
Świętokrzyskie	187 135	165 680	14	3,5	129	6	-21 455	-11,5
Warmińsko-mazurskie	211 573	197 293	12	4,2	136	3	-14 280	-6,7
Wielkopolskie	525 101	428 770	3	9,1	124	9	-96 331	-18,3
Zachodniopomorskie	233 472	210 057	11	4,5	122	10	-23 415	-10

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Wyniki spisu NSP 2011* oraz *Narodowe spisy powszechne 2002*, <http://www.stat.gov.pl>.

Tabela 25. Liczba osób w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu alkoholizmu w województwie śląskim w latach 2010-2020.

Lata	Liczba rodzin objętych pomocą (Śląskie)	Liczba osób w rodzinach		Osoby objęte pomocą na 1000 ludności	
		Śląskie	Polska	Śląskie	Polska
2010	7 818	16 676	206 171	3,60	5,35
2011	7 350	15 132	194 035	3,27	5,03
2012	7 605	15 215	186 542	3,30	4,84
2013	7 821	15 285	185 340	3,32	4,81
2014	7 794	14 696	173 592	3,20	4,51
2015	7 747	14 388	164 321	3,15	4,28
2016	7 566	13 258	146 336	2,91	3,81
2017	7 245	11 984	133 436	2,63	3,47
2018	6 708	10 708	118 391	2,36	3,08
2019	5 882	9 012	104 244	1,99	2,72
2020	5 137	7 755	92 092	1,73	2,41

Źródło: 1) Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania *MPiPS-03/MRPiPS-03*, meldunki za lata 2010-2020, 2) Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start#>.

Tabela 26. Liczba osób w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu narkomanii w województwie śląskim w latach 2010-2020.

Lata	Liczba rodzin objętych pomocą (Śląskie)	Liczba osób w rodzinach		Osoby objęte pomocą na 10 tys. ludności	
		Śląskie	Polska	Śląskie	Polska
2010	303	533	5 791	1,15	1,50
2011	292	510	5 286	1,10	1,37
2012	315	549	5 208	1,19	1,35
2013	369	628	5 952	1,37	1,55
2014	446	848	6 641	1,85	1,73
2015	475	871	7 537	1,91	1,96
2016	461	756	6 770	1,66	1,76
2017	439	691	6 855	1,52	1,78
2018	453	692	6 705	1,53	1,75
2019	412	605	6 166	1,34	1,61
2020	362	525	5 889	1,17	1,54

Źródło: 1) Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania *MPiPS-03/MRPiPS-05*, meldunki za lata 2010-2020, 2) Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start#>.

Tabela 27. Liczba osób w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu bezdomności w województwie śląskim w latach 2010-2020.

Lata	Liczba rodzin objętych pomocą (Śląskie)	Liczba osób w rodzinach		Osoby objęte pomocą na 1000 ludności	
		Śląskie	Polska	Śląskie	Polska
2010	5 254	6 447	42 768	1,39	1,11
2011	5 054	6 188	41 760	1,34	1,08
2012	5 449	6 660	43 206	1,44	1,12
2013	5 870	7 048	45 097	1,53	1,17
2014	6 157	7 370	45 168	1,61	1,17
2015	6 334	7 502	44 597	1,64	1,16
2016	6 233	7 166	42 513	1,57	1,11
2017	6 198	6 914	41 001	1,52	1,07
2018	5 831	6 370	38 443	1,41	1,00
2019	5 589	5 987	38 640	1,33	1,01
2020	5 412	5 746	37 703	1,28	0,99

Źródło: 1) Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania *MPiPS-03/MRPiPS-03*, meldunki za lata 2010-2020, 2) Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start#>.

Tabela 28. Liczba osób bezdomnych zdiagnozowanych w trakcie ogólnopolskich badań przeprowadzonych w nocy 8/9 lutego 2017 r. oraz w nocy 13/14 lutego 2019 r.

Wyszczególnienie	2017	2019		Zmiana w latach 2017-2019	
		n	wsk. na 1000 miesz.	n	%
dolnośląskie	2 957	2 844	0,98	-113	-3,8
kujawsko-pomorskie	1 815	1 557	0,75	-258	-14,2
lubelskie	991	836	0,39	-155	-15,6
lubuskie	886	812	0,8	-74	-8,4
łódzkie	2 062	1 788	0,72	-274	-13,3
małopolskie	2 054	1 893	0,56	-161	-7,8
mazowieckie	4 785	4 278	0,79	-507	-10,6
opolskie	900	849	0,86	-51	-5,7
podkarpackie	1 099	933	0,44	-166	-15,1
podlaskie	693	646	0,55	-47	-6,8
pomorskie	3 319	3 014	1,29	-305	-9,2
śląskie	4 782	4 255	0,94	-527	-11
świętokrzyskie	762	794	0,64	32	4,2
warmińsko-mazurskie	1 156	1 071	0,75	-85	-7,4
wielkopolskie	2 668	2 482	0,71	-186	-7
zachodniopomorskie	2 479	2 278	1,34	-201	-8,1
POLSKA	33 408	30 330	0,79	-3 078	-9,2

Źródło: 1) Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, *Sprawozdanie z realizacji działań na rzecz ludzi bezdomnych w województwach w roku 2016 oraz wyniki Ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych*, Warszawa 2017, s. 5, *Sprawozdanie z realizacji działań na rzecz osób bezdomnych w województwach w roku 2018 oraz wyniki Ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych*, Warszawa 2019, s. 5, 2) Główny Urząd Statystyczny, *Bank Danych Lokalnych*, www.stat.gov.pl/bdl.